

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**BAŞARISIZ DEVLET OLGUSU VE RADİKAL
TERÖRİZM İLE MÜCADELE: SOMALİ VE EL ŞEBAB
ÖRNEĞİ**

ABASS IDRİSS ABDALLAH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. SADAT DEMİRCİ

Çankırı – 2024

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

BAŞARISIZ DEVLET OLGUSU VE RADİKAL
TERÖRİZM İLE MÜCADELE: SOMALİ VE EL ŞEBAB
ÖRNEĞİ

ABASS IDRİSS ABDALLAH
ORCID: 0009-0009-7389-2779

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. SADAT DEMİRCİ

ankırı – 2024

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER	
i	
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	
iii	
TEZ KABUL VE ONAY	
iv	
ÖNSÖZ	
v	
ÖZET	
vi	
ABSTRACT	
vii	
KISALTMALAR	viii
1. GİRİŞ	
1	
2. BÖLÜM: BAŞARISIZ DEVLET VE İNSANİ GÜVENLİK	
6	
2.1. Uluslararası Hukukta Devletin Tanımı ve Unsurları	
6	
2.2. Başarısız Devlet Kavramı ve Tipolojisi	
11	
2.2.1. Devletin Başarısızlığının Nedenleri	15
2.2.1.1. İç Çatışmalar ve Güvenliğin Zayıflığı	21
2.2.1.2. Otoriter Rejimlerin Devletin Gelişimine Etkisi ve Başarısız Devletler	24
2.2.2. Başarısız Devletlerin Uluslararası Hukuk Açısından Ortaya Çıkardığı Sorunlar	27

2.2.3. Başarısız Devlet ve İnsancıl Hukuk	31
2.2.4. Devletin Başarısızlığını Önleme Girişimleri	34
2.2.4.1. Doğrudan İnsani Yardım ve Kurumsal Yardımların Rolü ve Önemi	37
2.2.4.2. ABD ve AB'nin Başarısız Devletlerden Gelen Tehditleri Önlemek Amacıyla Aldığı Terör Karşıtı Önlemler	41
2.3. Başarısız Devletlerde Güvenlik	43
2.3.1. Devletlerin Değişen Güvenlik Gündemleri	48
2.3.2. Başarısız Devletlerde İnsani Güvenlik	53
2.3.3. Başarısız Devletler ve Radikal Terörizm	60
3. BÖLÜM: ULUS DEVLET MODELİNİN BAŞARISIZ ÖRNEĞİ OLARAK SOMALİ	67
3.1. Somali'de Devlet Egemenliğinin Önündeki Sosyal Yapı	67
3.1.1. Somali'de Sosyal, Ekonomik ve Politik İstikrarsızlık	70
3.1.2. Somali'de Devlet Yapısının Çökmesi	75
3.1.3. Somali'de Kabile Yapılanması	78
3.1.4. Somali'de Terör Örgütü Yapılanmaların Güçlenmesi	82
3.1.5. Somali'de Dış Ülke Müdahaleleri (ABD, Avrupa Ülkeleri, Etiyopya, Kenya).....	84

3.2. Somali’de El Şebab Örgütü	89
3.2.1. El Şebab Örgütünün Yapılanması İdeolojisi ve Faaliyetleri	90
3.2.2. El Şebab’ın Ortaya Çıkışını Hazırlayan Dinamikler	95
3.2.3. El Şebab’ın Finansal Kaynakları	98
3.2.4. El Şebab’ın Diğer Radikal Terör Örgütleriyle Bağlantıları	102
3.2.5. El Şebab’ın Somali Toplumu ve Bölge Ülkeleri Üzerindeki Etkileri	106
4. BÖLÜM: EL ŞEBAB’A KARŞI SOMALİ’DE YÜRÜTÜLEN MÜCADELE.....	112
4.1. Somali Hükûmetinin El Şebab’a Karşı Stratejileri ve Politikaları	112
4.1.1. Somali Ordusunun El Şebab’a Karşı Operasyonları ve Katkıları	115
4.1.2. AMISOM, ATMIS El Şebab’a Karşı Mücadeledeki Rolü	119
4.1.3. AMISOM, ATMIS Karşılaşılan Zorluklar	124
4.2. Uluslararası Aktörlerin El Şebab’a Karşı Sağladığı Yardım ve Somali’de Barışın İnşası	126
4.2.1. Birleşmiş Milletler Örgütünün Girişimleri	127
4.2.2. Amerika Birleşik Devletleri’nin Girişimleri	130
4.2.3. IGAD ve Arap Birliği’nin Girişimleri	132

SONUÇ	
134	
KAYNAKÇA	138
ÖZGEÇMİŞ	
163	

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *Başarısız Devlet Olgusu ve Radikal Terörizm ile Mücadele: Somali ve El Şebab Örneği* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

15.07.2024

.....

ABDALLAH

ABASS

IDRISS

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Abass Idriss Abdallah tarafından hazırlanan *Başarısız Devlet Olgusu ve Radikal Terörizm İle Mücadele: Somali ve El Şebab Örneği* adlı bu çalışma, 10.07.2024 tarihinde yapılan tez savunma sınavı neticesinde *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

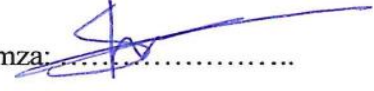
Danışman : Doç. Dr. Sadat Demirci

İmza:

Üye : Doç. Dr. Adem Özer

İmza:

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Ali Samir MERDAN

İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../2024 tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ersoy YILMAZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Başarısız Devlet Olgusu ve Radikal Terörizm ile Mücadele: Somali ve El Şebab Örneği başlıklı bu tez, modern uluslararası ilişkiler ve güvenlik konularının en çetrefilli meselelerinden biri olan başarısız devlet olgusu ve bu olguyla bağlantılı radikal terörizmi incelemeye odaklanmaktadır. Özellikle Somali ve El Şebab örneği üzerinden gerçekleştirilen bu araştırma, teorik düzeyde önemli çıkarımlarda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu tezin hazırlanmasına katkıda bulunan herkese teşekkürlerimi sunarım. Öncelikle, tez danışmanım Doç. Dr. Sadat Demirci'ye derin minnettarlığımı ifade etmek isterim. Onun geniş bilgisi, değerli tavsiyeleri ve sürekli desteği, çalışmamın her aşamasında büyük bir yardım sağlamıştır.

Ancak, en büyük teşekkürümü aileme borçluyum. Onlar, bana sevgi, sabır ve özveriyle destek oldular. Sarsılmaz destekleri sayesinde zorlukları aşabildim ve her durumda ilerlemeyi başardım. Fedakarlıkları ve bana duydukları güvenle bu tezi başarıyla tamamlayabildim. Minnettarlığımı kelimelerle ifade etmek zor.

15.07.2024

ABASS IDRİSS ABDALLAH

ÖZET

Tezin Başlığı : Başarısız Devlet Olgusu ve Radikal Terörizm ile Mücadele : Somali ve El Şebab Örneği
Tezin Yazarı : Abass Idriss Abdallah
Danışman : Doç. Dr. Sadat Demirci
Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi : 10/07/2024

Bu çalışma, Başarısız Devlet Olgusu ve Radikal Terörizm ile Mücadele Somali ve El Şebab örneği üzerinden incelemektedir. Somali, başarısız devlet yapısının ve radikal terörizm etkileşiminin canlı bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Muhammed Siad Barre rejiminin 1991’de devrilmesinin ardından Somali çeşitli rakip gruplar ve klanlar arasında uzun süreli bir iç savaşa sürüklendi. Bu durum, sömürgecilik döneminden modern bir devlete geçişte başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ülke, iç savaş, korsanlık, açlık ve terör gibi kavramlarla özdeşleşmiştir. Somali’deki devlet başarısızlığı, bireylerin güvenliğini doğrudan tehdit eden El Şebab terör örgütünün ortaya çıkmasını ve yayılmasını etkilemiştir. Terörün küresel bir tehdit hâline gelmesiyle birlikte terörizmi tetikleyen veya şiddetlenmesine neden olan koşulların belirlenmesi, sürdürülebilir bir barış ortamının sağlanması açısından hayati önem taşımaktadır. Başarısız devletler, ulus devlet modelinin kusurlu bir versiyonu olarak tanımlanır ve terörist grupların güvenli alanlar bulabileceği ve kriz bölgelerinin oluşabileceği ortamlar yaratır. Bu analizin temel amacı, başarısız devletler, radikal terörizm ve kırılgan bağlamlarda özellikle Somali gibi örneklerde barış ve güvenlik oluşturma çabaları arasındaki karmaşık ilişkileri derinlemesine anlamaktır. Somali’de şiddet ve kaos ortamının hâkim olduğu, 1991 yılından bu yana başarısız devlet yapısının devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde Somali devletinin başarısızlığını etkileyen siyasi, sosyal ve ekonomik faktörler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca Somali hükûmetinin El Şebab’a karşı stratejisi de detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Başarısız devlet, Radikal terörizm, Somali, El Şebab, İç savaş

ABSTRACT

Thesis Title : Failed State Phenomenon and the Fight against Radical Terrorism
: The Case of Somalia and Al Shabaab
Author : Abass Idriss Abdallah
Supervisor : Doç. Dr. Sadat Demirci
Department : International Relations
Thesis Type : Master's Thesis
Date : 10/07/2024

This study examines the Failed State Phenomenon and the Fight against Radical Terrorism through the example of Somalia and Al Shabaab. Somalia provides a vivid example of the interactions of failed state structure and radical terrorism. Following the overthrow of the Siad Barre regime in 1991, Somalia was plunged into a protracted civil war between various rival groups and clans. This resulted in the failure of the transition from the colonial period to a modern state. Concepts like terrorism, starvation, piracy, and civil strife are associated with the nation. The terrorist group Al Shabaab has grown and spread as a result of state failure in Somalia, directly endangering people's security. As terrorism becoming more and more of a worldwide menace, it is critical to identify the factors that either initiate or exacerbate terrorism in order to maintain a lasting peace. Failed states are characterized as defective iterations of the nation-state paradigm that foster the formation of crisis zones and safe havens for terrorist organizations. The main aim of this analysis is to gain a deep understanding of the complex relationships between failed states, radical terrorism, and efforts to build peace and security in fragile contexts, particularly in cases such as Somalia. It is seen that an atmosphere of violence and chaos prevails in Somalia, and the weak state structure has continued since 1991. The political, social and economic factors affecting the failure of the Somali state in this period have been examined in detail. Additionally, the Somali government's strategy against Al Shabaab is also discussed in detail.

Keywords: Failed State, Radical Terrorism, Somalia, Al Shabaab, Civil war

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACLED	Silahlı Çatışma Yeri ve Olay Verileri Projesi
AFRICOM	Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı
AIAI	Al-İtihaad al-İslamiya (İslam Birliği Örgütü)
AMISOM	Somali Afrika Birliği Misyonu
AQAP	Arap Yarımadası'ndaki El Kaide
AQIM	İslami Mağrip'teki El Kaide
ATMIS	Afrika Birliği Geçiş Misyonu
AU	Afrika Birliği
BHA	İnsani Yardım Bürosu
BM	Birleşmiş Milletler
CIA	Merkezî İstihbarat Teşkilatı
CSDP	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
CVE	Şiddet İçeren Aşırıcılığı Önleme
DAEŞ	Irak ve Şam İslam Devleti
DDSA	Devlet Dışı Silahlı Aktörler
DKC	Demokratik Kongo Cumhuriyeti
ECOWAS	Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu
EIGS	Büyük Sahra'daki İslam Devleti
EU NAVFOR	Avrupa Birliği Deniz Görev Gücü
EUCAP	Avrupa Birliği Kapasite Geliştirme Misyonu
FARC	Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri
FEP	Avrupa Barış Fonu
FIAS	Uluslararası Güvenlik Destek Gücü
FIFA	Uluslararası Futbol Federasyonu
GFH	Körfez Uluslararası Bankası
GFRS	Federal Cumhuriyet Hükûmeti (Somali)

HSM	Harakat El Şebab al-Mujahideen
ICJ	Uluslararası Adalet Divanı
ICU	İslam Mahkemeleri Birliği
IDP	Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişi
IED	El Yapımı Patlayıcı
IGAD	Hükûmetler Arası Kalkınma Otoritesi
IGASOM	Afrika Birliği Güvenlik Misyonu
İHH	İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İMB	İslam Mahkemeleri Birliği
LTTE	Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları
MPI	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NSSP	Somali Ulusal Güvenlik ve İstikrar Planı
OCHA	Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Bürosu
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
RSF	Hızlı Destek Kuvvetleri
SAF	Sudan Silahlı Kuvvetleri
SNA	Somali Ulusal Ordusu
SPLM/A	Sudan Halk Kurtuluş Hareketi/ Ordusu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TFG	Somali Geçiş Hükûmeti
TFTP	Terörist Finans Takip Programı
TİKA	Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
TNG	Geçici Ulusal Hükûmet
UIC	İslam Mahkemeleri Birliği
UK	Birleşik Krallık
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNITAF	Birleşmiş Milletler Somaliland Yardım Görev Güc
UNOSOM	Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu
UNPOS	Birleşmiş Milletler Somali İçin Siyasi Ofisi
UNSOA	AMISOM İçin Birleşmiş Milletler Destek Ofisi
USAID	ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı
USC	Birleşik Somali Kongresi

USS	Amerika Birleşik Devletleri Gemisi
VBIED	Araçla taşınan el yapımı patlayıcı
WITS	Dünya Olaylar Takip Sistemi

1. GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşme ile birlikte gelişmekte olan birçok yeni devlet, devletin temel fonksiyonlarını etkin bir şekilde yerine getirme konusunda ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Bu bağlamda dünya genelinde başarısız devlet yapısı kavramı, uluslararası hukuk ve siyaset biliminde en çok tartışılan konulardan biri hâline gelmiştir. Başarısız devlet kavramı, siyaset bilimi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler gibi sosyal bilimler alanlarında genellikle “failed state” olarak adlandırılır¹. Başarısız Devlet kavramı, bir devletin temel işlevlerini yerine getirme yeteneği ile iç egemenliğini sürdürme yeteneğinin bir değerlendirmesi olarak temel alınır. Birçok durumda bu devletler sömürgeciliğin sona ermesinin ardından bağımsızlıklarını elde etmiş olsalar da etkili ve meşru hükûmet kurmada sık sık başarısız olmuşlardır.

Başarısız bir devlet aslında kamu düzeni, polis, adalet sistemi gibi temel egemenlik işlevlerini yerine getiremeyen, iç karışıklıklara, siyasi veya etnik krizlere karşı koyamayan, belirli halkların göçüne, hatta iç savaşların çıkmasına neden olan bir devlettir. Bir devlet, sınırları içinde meşru şiddetin tek tedarikçisi olabilecek herhangi bir merkezî otorite olmadığında ve insan haklarının ve halkın temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayamadığında başarısız olarak nitelendirilir.

Bu duruma bazı örnekleri verilebilir. Şöyle ki 1994 yılında etnik soykırımın pençesindeki Ruanda vakası, aynı yıllarda Yugoslavya'nın parçalanmasını takip eden süreçte yaşananlar, biraz daha eski yıllarda olmasına rağmen akıllardan silinmeyen siyasi ve askeri olayların yaşandığı Kamboçya ve Lübnan gibi. Bunlara ek olarak bugün özel milislerin işlediği suçlarla baltalanan Sudan ile hem insani bir felaket riskine hem de uluslararası korsanlık eylemleri yürüten organize çetelerin eylemlerine maruz kalan Somali'yi de bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Ayrıca Irak, Afganistan ve Libya'nın son durumunu da hatırlamak önemlidir ki bu ülkelerde yaşanan iç savaşlar ve çatışmalar, uluslararası müdahalelere bile yol açmıştır. Bu devletler, iç güvenliği sağlayamadıkları için ağır insan hakları ihlallerine ve kitlesel göç dalgalarına yol açabilirler. Bu ülkelerde yaşanan kargaşa, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra devlet egemenliğine meydan okuyan devlet dışı aktörler

¹ “Failed state” teriminin Türkçe karşılığı olarak genellikle “Başarısız devlet” gibi öneriler kullanılmaktadır.

için uygun bir ortam oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu aktörler, sınırların belirsiz ve yasal otoritenin zayıf olduğu bölgelerde kolayca faaliyet bulabildiklerinden kendi amaçlarına hizmet edebilirler. Devlet dışı aktörler, sınırlar dâhilinde ve dışında otorite kuramayan başarısız ve kırılğan devletlerin zayıflıklarından faydalanabilirler. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası arenada iç çatışmalar ve askerî olmayan güvenlik problemlerinin daha fazla ön plana çıkması, güvenlik kavramının yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Daha önce güvenlik genellikle askerî tehditlerle ilişkilendirilirken artık risk ve tehdit kavramları asimetrik ve çok boyutlu hâle gelmiştir. Bu yapısal değişiklikler, güvenlik kavramının kapsamını ve tanımını değiştirmiştir. Güvenlik artık siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel konuları içeren bir kavramdır ve toplumsal ilişkilerin, bireylerin yaşam tarzlarının ve standartlarının korunmasını içerir duruma gelmiştir. Özellikle 11 Eylül terör saldırıları, güvenliğin sadece askerî tehditlerin tespit edilmesi ve bertaraf edilmesi ile sınırlı olmadığına anlaşıldığında bir dönüm noktası oldu. Bu olaylar, küresel barış ve istikrara yönelik en ciddi tehlikelerden biri olan terörizmle mücadelenin gerekliliğini vurguladı.

Somali devleti, İngiltere'den bağımsızlığını kazanan eski İngiliz Somalilandı ile bağımsızlığını kazanan İtalyan yönetimi altındaki BM güvenli bölgesinin gönüllü olarak birleşmesiyle Somali Demokratik Cumhuriyeti adı altında 1 Temmuz 1960'ta kuruldu. Somali bağımsız bir devlet olduktan sonraki dönemde etnik ve kabile kimliklerinin önemi devam etti ve bu durum, ulusal birlik ve bütünlüğün zayıflamasına neden oldu. 1969'dan itibaren iktidarda olan Mohamed Siad Barre'nin 1991'de askerî diktatörlüğünün sona ermesiyle Somali'deki devlet kurumları çöktü. Bu durum, ülkenin kontrolsüz hâle gelmesine ve kabileler arası çatışmaların artmasına yol açtı. Devletin çöküşü, merkezî otoritenin zayıflamasına ve güvenlik boşluğunun oluşmasına neden oldu².

İslam Mahkemeleri Birliği, 1991'den itibaren başlayan iç savaşın bazı dönemlerde istikrar sağlamaya çalıştı. Ancak El Şebab gibi radikal örgütler, devletin zayıflığından ve toplumun huzursuzluğundan yararlanarak güç kazandı. El Şebab, başlangıçta İslami bir hareket olarak ortaya çıkmış olmasına rağmen daha sonra terörist bir örgüte dönüştü. El Şebab, önceleri 1980'lerde Somali'de Muhammed Said

² Zakarie Abdi, "Understanding Somali Conflict: Causes, Consequences and Strategies for Peace-Building," Ankara Yildirim Beyazıt University, *Developing Country Studies*, Vol.11, No.3, 2021, ss. 46-49.

Barre rejiminin yerine bir İslam devleti kurma amacı güden ve Vahhabi İslamcı bir terör örgütü olan Al Itihaad al Islamiya'nın (AIAI) bir kalıntısı olarak ortaya çıktı. 2000 yılında çoğunluğu gençlerden oluşan AIAI'nin geri kalan üyeleri, El Şebab bünyesinde reform yaptı ve radikal bir gençlik milis gücü olarak yoğun bir şekilde dâhil oldu. El Kaide ile radikal İslamcı bir ideolojiyi paylaşan ve seküler kabul ettikleri hükûmetlere ve Batı'ya karşı küresel bir cihada öncülük etmeyi hedefleyen El Şebab, El Kaide ile daha da yakınlaşarak, özellikle 2007'nin başlarında Etiyopya ordusunun ICU'yu yenmesinden sonra, Afganistan'daki Taliban gibi davranmaya başladı. Yabancı güçlerin müdahalesinin iki ana bileşeni El Şebab örgütündeki değişimi etkilemiştir. İlk olarak, Somali'deki El Şebab liderleri, Taliban ve El Kaide ile iş birliği yaptıkları süre boyunca ideoloji, strateji ve taktik hakkında çok şey öğrendi ve bu da onların yaklaşımlarını büyük ölçüde etkiledi. İkinci olarak, örgütün güçlerini ve etkilerini artırmak için yabancıları örgüte dâhil etmişlerdir. Bu ittifak, ortak ideolojilerini güçlendirerek faaliyetlerini koordine etmelerini ve kaynaklarını paylaşmalarını sağladı. Somali hükûmeti ve uluslararası ortakları, El Şebab tehdidine karşı koymak amacıyla El Şebab'ı yenilgiye uğratmak için askerî kampanyalar yürüttü. Ancak örgütün propagandasına meydan okumak ve onu ideolojik olarak yenilgiye uğratmak için yapılanlar sınırlı kaldı³.

AMISOM ve ATMIS'in görev sürelerinin uzatılması ve ABD'nin hava saldırılarının artması, Somali Federal Hükûmeti ve uluslararası toplumun Somali'deki terör örgütünün askerî olarak yenilmesine odaklandığının açık bir göstergesidir. SNA ve AMISOM, El Şebab'ın etkin olduğu toprakların kontrolünü sağlayarak büyük bir başarı elde etmiş, ABD'nin insansız hava aracı saldırıları, şiddet yanlısı aşırıcı örgütün eski lideri Ahmed Abdi Godane gibi El Şebab üst düzey isimlerinin ortadan kaldırılmasına destek olmuştur. Başkent Mogadişu da dâhil olmak üzere önemli merkezlerde ölümcül terör saldırıları gerçekleştirme yeteneklerini gösteren ve ülkenin Güney'inde önemli bir bölgeyi kontrol eden El Şebab, Somali'de ciddi bir tehdit olmaya devam etmektedir. Artan terör tehdidinden devletlerin iç huzuru ve toplumsal refah ciddi şekilde etkilenmektedir. Özellikle bireysel güvenliği doğrudan hedef alan terör eylemlerinde yaşanan artış, devletlerin güvenlik politikalarını

³ Council, U.N., "Unanimously Adopting Resolution 2444 (2018), Security Council lifts sanctions on Eritrea, renews arms embargo against Somalia," Retrieved April 19, 2019, from *United Nations*, <https://press.un.org/en/2018/sc13576.doc.htm>, (Erişim tarihi : 08.04.2024).

etkileyerek toplumsal dengeyi sarsmaktadır. Ayrıca iç savaşlar, dinî ve etnik ayrılıkçılar gibi faktörlerin etkisiyle başarısız devletlerin sayısında görülen artış, küresel güvenlik açısından endişe vericidir.

Bu sebeple çalışmanın, birinci bölümünde başarısız devlet ve insani güvenlik ele alınmıştır ve bu bölümde ilk olarak, uluslararası hukukta devletin tanımı ve unsurları incelenmiş, ardından başarısız devlet kavramı ve bu kavramın tipolojisi üzerinde durulmuştur. Devletin başarısızlık nedenleri, iç çatışmalar ve güvenlik zafiyetleri, otoriter rejimlerin etkisi gibi konular detaylı olarak tartışılmıştır. Başarısız devletlerin uluslararası hukuk açısından ortaya çıkardığı sorunlar, insancıl hukuk bağlamında değerlendirilmektedir. Ayrıca, devletin başarısızlığını önleme girişimleri ve bu bağlamda doğrudan insani yardım ve kurumsal yardımların rolü ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, başarısız devlet modeli olarak Somali ele alınmıştır. Somali'nin sosyal ve ekonomik istikrarsızlığı yanı sıra politik sorunlarına değinilmiştir. Somali'de devlet yapısının çökmesi, kabile yapılanması ve terör örgütü El Şebab'ın ortaya çıkışı ve güçlenmesi detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Somali'deki dış ülke müdahaleleri ve bu müdahalelerin devlet egemenliğine etkileri de bu bölümde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, El Şebab'a karşı Somali'de yürütülen mücadele anlatılmıştır. Somali hükümetinin El Şebab'a karşı stratejileri ve politikaları, Somali ordusunun operasyonları ve katkıları, AMISOM ve ATMIS'in rolü ve karşılaşılan zorluklar incelenmiştir. Ayrıca, uluslararası aktörlerin El Şebab'a karşı sağladığı yardım ve Somali'de barışın inşası çabaları bu bölümde yer almaktadır. Birleşmiş Milletler, Amerika Birleşik Devletleri, IGAD ve Arap Birliği'nin girişimleri detaylı olarak açıklanmıştır.

Bu çalışma, somut veriler ve derinlemesine araştırmalar temel alınarak hazırlanmıştır. Araştırma, başarısız devlet olgusu ve radikal terörizm ile mücadeleyi Somali ve El Şebab örneği üzerinden incelemektedir. Bu bağlamda, birincil kaynaklara ulaşmak için nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Özellikle, mülakatlar ve anketler gibi doğrudan veri toplama teknikleri uygulanmıştır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Afrika Birliği gibi uluslararası örgütlerin resmi internet sitelerinden ve ABD, Avrupa ve Afrika ülkelerinin Dışişleri Bakanlıklarının resmi internet sitelerinden bilgi toplanmıştır. Çalışmanın teorik çerçevesi, mevcut akademik tartışmalar ve devletin başarısızlığı ile terörle mücadele konularındaki

literatür taramasından oluşturulmuştur. Elde edilen veriler, nitel analiz yöntemleri kullanılarak derinlemesine incelenmiş ve yorumlanmıştır. Bu süreçte, İngilizce, Türkçe, Fransızca ve Arapça olarak yazılmış akademik makaleler, kitaplar, resmi raporlar ve belgeler titizlikle değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, bu dillerdeki medya kaynaklarından elde edilen güncel bilgiler de analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, terörizmin önemli nedenlerinden biri olarak ortaya çıkan devlet başarısızlığının sadece terörizmin başlangıcı değil, aynı zamanda terör örgütlerinin gelişimi ve kendi toplumlarındaki oluşumundaki etkisini araştırmaktır. Devletin güçsüzlüğünün terör örgütlerine cesaret verdiğini ve mücadelede başarısızlığın nedenlerini inceleyerek bu tespitleri açıklamaktır.

2. BÖLÜM

BAŞARISIZ DEVLET VE İNSANİ GÜVENLİK

2.1. Uluslararası Hukukta Devletin Tanımı ve Unsurları

Uluslararası hukukta Devlet, bir ülkede belli sınırlar dâhilinde yaşayan daimî insan topluluğunun siyasi yönetim oluşturmalarıyla varlık teşkil eden ve diğer devletler tarafından tanınarak ilişki kurabilme yeterliliğine sahip olan egemen bir yapıdır. Uluslararası hukukta devlet tanımı ve unsurları birçok ilke ve kritere dayanmaktadır. Devletler veya egemen uluslar, uluslararası hukuktaki uluslararası hukuk sisteminde en önemli ve yaygın olarak tanınan temel öznelerdir. Devletler, uluslararası anlaşmalar yapma, diplomatik ilişkiler kurma ve uluslararası organizasyonlara katılma yeterliliğine ve yeteneğine sahiptir. Ayrıca uluslararası anlaşmazlıklarda haklarını savunma ve koruma yeteneğine sahiptir. Uluslararası hukukta devletlerin tanınması, devletlerin varlığının ve bağımsızlığının yasal olarak kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Bu hem geçmişte hem de günümüzde yeni oluşumların uluslararası sisteme katılımı esnasında ortaya çıkan bir dizi hukuki ve siyasi süreci içermektedir⁴. Devletler arasındaki ilişkiler uluslararası hukuk ile düzenlenmektedir. Bu bağlamda devletin varlığı, belirli unsurların varlığına dayanır⁵. Bir devletin uluslararası hukukun bir parçası olarak kabul edilebilmesi için bazı yeterliliklere sahip olması gerekmektedir. Bu yeterlilikler aşağıdaki gibidir⁶.

- **Kalıcı Nüfus:** Bir devletin var olabilmesi için kalıcı bir nüfusa sahip olması gerekmektedir. Bu nüfus, göç etmeyen ve sosyal bütünlük oluşturan bir topluluk olmalıdır. Kalıcılık, nüfusun makul bir sabitlik göstermesini ifade eder.
- **Tanımlanmış bir ülke:** Bir devletin belirli bir coğrafi olarak bir ülkeye sahip olması gereklidir. Bu kriter, devletin topraklarını, hava sahasını ve yer altı

⁴ Martin Dixon, *Textbook on International Law*, 6th Edition, New York : Oxford University Press, 2007, s.111.

⁵ Herber Wulf, "Challenging The Weberian Concept of the State : The Future of Monopoly of Violence", *Australian Centre for Peace and Conflict Studies*, (9), 2007, ss. 1-35.

⁶ Mesut, Şöhret, "Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınmasının Hukuki Boyutu ve Tanınma İle İlgili Başlıca Normlar," *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 11(38), 2019, ss.63-80.

varlıklarını kapsar. Topraklar üzerinde etkili bir siyasi topluluğun yerleşmiş olması önemlidir.

- **Hükûmet:** Etkili bir yönetim, bir devletin temel özelliklerinden biridir ve devletin günlük işlerini idare etme yeteneğini ifade eder. Bu, demokratik bir yapı veya meşruluk kavramlarından ziyade, hükûmetin insanların günlük hayatını düzenleyebilme ve bölgeyi etkin bir şekilde yönetebilme yeteneğiyle ilgilidir. Yönetimin etkili olması, devletin istikrarını ve vatandaşların refahını sağlama kapasitesini yansıtır. Bu bağlamda hükûmetin etkin kontrolü, devletin varlığını sürdürmesi için kritik bir unsurdur. Başka bir deyişle, devlet bir kez ihdas edildikten sonra hükûmetin geçici bir zayıflığı veya etki kaybı, devletin niteliğini ortadan kaldırmaz. Hatta devlet, hükûmeti diğer devletlerin gücüne bağlı olsa bile varlığını sürdürebilir. Bu durum, devletin bağımsızlığını koruma yeteneğini vurgularken hükûmetin etkinliğinin, devletin sürekliliğini sağlayan bir unsur olduğunu gösterir.
- **Diğer devletlerle ilişki kurabilme yeteneği:** Bir devletin uluslararası ilişkilerde etkin bir şekilde yer alabilmesi önemlidir. Diğer devletler arasında temsili, uluslararası kuruluşlarda aktif olma yeteneği, devletin egemenliği veya bağımsızlığı olarak ifade edilir. Devlet, uluslararası ilişkilerinde başka bir devletin denetimine tâbi olmamalıdır⁷.

1933 yılında kabul edilen Montevideo Konvansiyonu, bir oluşumun uluslararası hukukta bir devlet olarak kabul edilmesi ve tanınması için gerekli kriterleri belirlemiştir. Konvansiyonun amacı, devlet statüsünü kazanmak isteyen bir oluşumun (topluluk, halk veya başka bir siyasi birim) taşınması gereken temel özellikleri tanımlamaktır. Montevideo Sözleşmesi'nin en önemli hükümlerinden biri, Montevideo Kriterleri olarak bilinen devlet olma kriterleridir. Bu kriterlere göre, bir devletin tanımlanmış bir toprağı, kalıcı bir nüfusu, bir hükûmeti ve diğer devletlerle ilişkilere girme kapasitesi olmalıdır. Sözleşme, devletler arasında istikrar ve iş birliğinin teşvik edilmesinde önemli bir rol oynamıştır ve ilkeleri sonraki uluslararası yasal gelişmeleri etkilemiştir. Sözleşme, başlangıçta Amerika kıtasına odaklanmış

⁷ **Ibid.**, s.76.

olsa da ilkeleri küresel olarak tanınıp uygulanmış ve uluslararası hukukun daha geniş çerçevesine katkıda bulunmuştur⁸.

Uluslararası hukukun temel birimleri devletlerdir. Devletler, kendi iç hukuklarına sahip, bağımsız varlıklardır ancak uluslararası hukuk, devletler arasındaki ilişkileri düzenler. Diğer devletler tarafından tanınması, bir devletin siyasal varlığının temelini oluşturmaz. Bir devlet, tanınmadan önce kendi varlığını, bağımsızlığını, yargı sistemini, yönetim sistemini ve ulusal çıkarlarını koruma hakkına sahiptir. Uluslararası hukuka göre, bir devlet yukarıda belirtilen haklarını kullanmak için başka bir devletin onayına ihtiyaç duymaz. II. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan uluslararası sistem kapsamında devletlerin tanınması konusu tartışılmaya devam etmektedir. Uluslararası Hukuk Komisyonunun 12 Nisan- 9 Haziran 1949 tarihleri arasında yaptığı toplantıda bu konu özellikle tartışılmış ve devletler tarafından bireysel tanınmadan kolektif tanınmaya geçişin uluslararası hukukun evriminde bir aşama olduğu vurgulanmıştır. Ancak tanınma meselesi sadece hukuki bir mesele olarak değil aynı zamanda siyasi bir mesele olarak da görülüyordu. Tanınma meselesinin karmaşıklığının farkında olan Uluslararası Hukuk Komisyonunda, bu alanda reform yapılması gerektiği ifade edilmiştir⁹.

Kendisine devlet diyen bir yapı birdenbire tüzel kişilik kazanmaz. Bir devlet ancak diğer devletler tarafından tanınmak suretiyle uluslararası tüzel kişilik kazanabilir. Tanınma, bir olgunun uluslararası tüzel kişiliğe sahip bir yapı (devlet veya uluslararası kuruluş) tarafından hukuki olarak kabul edilmesi ve gelecekteki ilişkilerinin bu çerçevede sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Tanınma, bir bölgede faaliyet gösteren devletler, hükûmetler veya yetkililerle ilgili olabileceği gibi toprak iddialarıyla da ilgili olabilir. Bir devleti veya bir hükûmeti tanımak veya ona "savaşan statüsü" vermek, ilgili birimin uluslararası tüzel kişiliğini kabul ettiğini,

⁸ *Montevideo Sözleşmesi, 26 Aralık 1933 tarihinde Montevideo, Uruguay'da düzenlenen VII: Pan-Amerikan Konferansı sırasında imzalanmıştır. Bu konferans, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Franklin Delano Roosevelt ve Dışişleri Bakanı Cordell Hull'ün liderliğinde gerçekleşmiştir. Sözleşme, Amerika kıtasındaki devletler arasında dostane ilişkilerin güçlendirilmesi amacıyla başlatılan İyi Komşuluk Politikası'nın bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.*, https://hlrn.org/img/documents/Montevideo_Convention.pdf.

⁹ Şöhret, **op.cit.**, 2019, s.80.

onunla resmî ilişkiler kurduğunu ve statüsüne ilişkin belirsizliği sona erdirdiğini gösterir¹⁰.

Tanınma, bir devletin uluslararası hukuki kişiliğini elde etmesini sağlayan önemli bir süreçtir. Bu süreç, sadece hukuki bir prosedür olmanın ötesinde, siyasi bir kararın sonucudur. Devletler, başka bir devletin egemenliğini ve meşruiyetini kabul ederek onu uluslararası alanda resmî olarak var olan bir yapı olarak tanırlar. Dolayısıyla, bir devletin diğer devletler tarafından tanınması, hukuki bir süreç ve yaklaşımdan ziyade, siyasi bir tasarruf olarak değerlendirilmektedir. Bu tanıma, devletin uluslararası ilişkilerde etkin bir şekilde yer alabilmesi ve haklarını kullanabilmesi için kritik bir öneme sahiptir¹¹.

Bugün devlet olma koşullarını karşılayan bir ülke olmaktan ziyade tanınma daha önemli hâle geldi. Esas itibarıyla devlet, kendisini halk olarak tanımlayan bir topluluğun siyasi otorite etrafında örgütlenmesiyle ortaya çıkar. Bir ülke veya hükûmetin tanınması, o ülke veya hükûmetle siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik anlaşma anlamına gelir. Aslında tanınma siyasi bir yargılama durumudur ancak bu duruma kanun örüntüsü vermek gerekmektedir¹². Örneğin, Kosova, 17 Şubat 2008’de bağımsızlığını ilan ettiğinde ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Japonya ve Türkiye tarafından hemen tanınmasına rağmen, Rusya ve Sırbistan buna güçlü bir şekilde karşı çıktı. AB üyeleri Kıbrıs, Romanya, Slovakya, İspanya ve Yunanistan da Kosova’nın bağımsızlığını tanımayacaklarını açıkladı¹³.

J. Crawford, bir devletin tanınması uygulaması bağlamında devletin tanımlanmasına yönelik bazı yasal ek kriterlerinin önemini vurgulamıştır. J. Crawford’a göre, kendi kaderini tayin hakkının ihlali, Güney Rodezya’nın toplu olarak tanınmamasına neden olmuştur. Şöyle ki, bir kuruluş, oluşum aşamasında kendi kaderini tayin hakkını ihlal ediyorsa devlet statüsü iddiasında bulunamaz. Kendi kaderini tayin etme hakkı devlet olmanın kriterlerindendir¹⁴.

¹⁰ Abdullah Kiran, “Recognition of States and Recognition Theories in International Law,” *Journal of Social Sciences of Muş Alparslan University*, 5(3), 2017, ss.924-938.

¹¹ *Ibid.*, ss.930-931.

¹² *Ibid.*, s.931.

¹³ Kiran, *op.cit.*, 2017, ss. 937-938.

¹⁴ Crawford James, *The creation of Statehood in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 1979, s.131.

ABD Kongresinde Başkan Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1918'de yaptığı konuşma esnasında önerdiği 14 ilke arasında bulunan Kendi kaderini tayin etme hakkı, siyasi bir çözüm aracı olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilerde daha çok önem kazanmıştır. Bu durum Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın siyasi sınırlarının belirlenmesinde büyük güçlerin kendi kaderini tayin etme ilkesini benimsemesi etkili olmuştur. Bu ilke, tüm ülkelerin kendi siyasi statülerini belirleme hakkını vurgular ve uluslararası ilişkilerin daha demokratik ve adil bir şekilde ele alınmasını teşvik eder¹⁵.

1995 yılında Uluslararası Adalet Divanı, halkların kendi kaderlerini tayin etme hakkını çağdaş uluslararası hukukun ana ilkesi olarak kabul etmiş ve erga omnes yükümlülüğü (herkes için geçerli) olarak tanımlamıştır. Bu da kendi kaderini tayin hakkının, uluslararası toplumun tüm üyeleri için bağlayıcı bir norm olarak kabul edilmesini sağlamıştır. Bu ilke, halkların kendi politik statülerini ve geleceklerini belirleme hakkını güvence altına alarak demokratik ilkelerin ve insan haklarının korunmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu açıdan kendi kaderini tayin ilkesi, uluslararası toplumun temel değerlerinden biri hâline gelmiştir¹⁶. Kendi kaderini tayin hakkı, devlet egemenliği bağlamında ise çoğunlukla temel bir unsur olarak kabul edilir. Egemen bir devletin, yönetim ve organize edileme biçimi de dâhil olmak üzere, iç ve dış meselelerle ilgili bağımsız kararlar alabilmesi gerekir. Bu bağlamda kendi kaderini tayin hakkına saygı, bir devletin egemenliğini garanti altına almak için esastır, zira bu, siyasi kararların ve yönetim tercihlerinin dış güçler yerine halkın kendisi tarafından yapıldığı anlamına gelir.

Egemen olan bir devlete ve o devletin kararlarına başka herhangi bir ulusal veya uluslararası otoritenin müdahale etme hakkı söz konusu değildir. Birleşmiş Milletlerin (BM) devletlerin iç işlerine müdahale etmeme ilkesini özetleyen 2/7 sayılı Karar'ında, "Bu Şartnamede hiçbir hüküm, Birleşmiş Milletlere, temel olarak bir devletin ulusal yargı alanına giren konularda müdahalede bulunma yetkisi vermez." hükmü bulunmaktadır. Bu, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden olağanüstü durumlarda kolektif bir eylemi haklı çıkarabilecek durumlar hariç, BM'nin üye devletlerin iç meselelerine karışmaması gerektiği anlamına gelir. İç işlerine

¹⁵ Trygve Throntveit, "On Dört Noktanın Masalı: Woodrow Wilson ve Ulusal Kendi Kaderini Tayin Hakkı," 25 Nisan 2011, <https://academic.oup.com/dh/article-abstract/35/3/445/397582>, (Erişim tarihi: 14.02.2024).

¹⁶ Kiran, **op.cit.**, 2017, s.929.

karışmama ilkesi, herhangi bir devletin, başka bir devletin iç işlerine karışmasını yasaklayan bir uluslararası hukuk ilkesidir. Ancak mutlak olmayan bu ilkede, bazı sınırlamalar söz konusudur. Özellikle bir devletin içinde ciddi insan hakları ihlalleri meydana geldiğinde uluslararası toplum, bireylerin temel insan haklarını korumak amacıyla müdahalede bulunabilir. Bu, BM Güvenlik Konseyi tarafından yetkilendirilen barışı koruma operasyonları, insani müdahaleler veya diğer eylemler çerçevesinde gerçekleşebilir¹⁷.

Bu bağlamda örneğin 1985 yılında Yeni Zelanda'da Rainbow Warrior olayı, bir devletin diğer bir devletin işlerine müdahale ilkesinin ihlaline dair dikkat çekici bir örnektir. Greenpeace'in Fransız nükleer denemelerine karşı protesto faaliyetleri yürüten Rainbow Warrior gemisi, Yeni Zelanda'nın Auckland limanında Fransız istihbarat servisi DGSE tarafından tekneye patlayıcı takılması suretiyle yapılan sabotaj sonucu batırıldı. Bu eylem, uluslararası düzeyde geniş çapta kınandı, zira bu, bir egemen devletin iç işlerine müdahale etmeme ilkesinin açık bir ihlali olarak algılandı. Sabotajın gerçekleştiği yer olan Yeni Zelanda, Fransa aleyhine yasal bir davayı başlattı¹⁸.

2.2. Başarısız Devlet Kavramı ve Tipolojisi

Başarısız Devlet kavramı genellikle devletin işlevsizliği, yetersizliği veya çöküşüne atıfta bulunur. Ancak bu kavramın kökenleri karmaşık ve çok yönlüdür zira bir devletlerin çöküşü için pek çok faktör bulunmaktadır. Antik Dönemde ve Orta Çağ'da, devletler genellikle iç ve dış tehditlerle karşılaşırken ülke içinde yönetim zayıflıkları, ekonomik sorunlar ve sosyal çalkantılar gibi sorunlarla mücadele etmekteydi. Roma İmparatorluğu gibi imparatorluklar ve krallıklar, ülke içinde yaşanan büyük çatışmalar ve dışarıdan gelen saldırılar nedeniyle zayıflayarak çöküp başarısız oldular. Roma İmparatorluğu, devletin savunmalarını zorlayan ve sınırlarında gittikçe artarak şiddetlenen barbar istilalarıyla karşılaştı. Zira Gotlar,

¹⁷ Zhang Naigen, "Müdahalesizlik İlkesi ve Çağdaş Uluslararası Hukuk Uygulamalarında Uygulanması," 09 Mayıs 2016, <https://link.springer.com/article/10.1007/s40647-016-0126-y>, (Erişim tarihi: 23.01.2024).

¹⁸ *Uluslararası Tahkim Kararları Raporları*, 30 Nisan 1990, Yeni Zelanda ile Fransa arasında, iki Devlet arasında 9 Temmuz 1986 tarihinde imzalanan ve Rainbow Warrior Olayından kaynaklanan sorunlarla ilgili olan iki anlaşmanın yorumlanması veya uygulanmasına ilişkin farklılığa ilişkin dava, https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XX/215-284.pdf, (Erişim tarihi: 23.01.2024).

Vandallar ve Hunlar gibi gruplar, Roma topraklarına saldırarak sınırlardaki eyaletleri zayıflattı¹⁹.

20. yüzyılda dünya genelinde birçok devletin çöküşüne tanıklık edildi. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, emperyalist sistemlerin çöküşü, Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik çatışmalar, ekonomik krizler ve etnik çatışmalar gibi faktörler, birçok devletin başarısız olarak nitelenmesinde etkili oldu. Örneğin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması ve Yugoslavya'nın parçalanması bu dönemde yaşanan önemli olaylardır²⁰.

Başarısız devlet ifadesi, genellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yaygın olarak kullanılmaya başlamış olmasına rağmen şu ana kadar yapılmış tam ve net bir tanımı bulunmamaktadır. İlk kez 1992'de ortaya çıkan başarısız devlet kavramı bağlamında "başarısız devlet", "kırılgan devlet" gibi yeni ifadeler geliştirildi. Bu sınıflandırma, uluslararası hukuka göre bir devletin kendi toprakları üzerinde münhasır egemenliğe sahip olduğuna dair Westphalian sistemindeki modern devletin Soğuk Savaş sonrası döneme özgü bir olgu olarak değerlendirilmesiyle ilgilidir. Başarısızlık durumu, fiili olarak egemenlik kaybını veya zayıflamayı ifade eder ancak hukuki olarak bu devletler de jure yani hukuki olarak bağımsız egemen yapılar olarak uluslararası sistemde aktif bir şekilde varlıklarını sürdürmektedir. Başlangıçta genellikle otoriter devletleri ifade eden bu terim, 11 Eylül sonrasında insan hakları ihlalleri ve iç karışıklıkların neden olduğu istikrarsızlığa dair tehditleri içeren şekilde anlam genişlemesine uğramıştır. Bu bağlamda anarşi ve şiddet sarmalına kapılmış, vatandaşlarının güvenliği tehlikeye girmiş ve sadece komşuları için değil aynı zamanda dünya için de bir tehdit unsuru oluşturan devletler için bu kavramsal çerçeve yaygın olarak kullanılmıştır²¹.

11 Eylül saldırıları sonrasında literatürde öne çıkan başarısız devlet kavramı, çeşitli tanımlamalarla açıklanmaktadır. Buna göre başarısız devlet, siyasi ve ekonomik açıdan kendi varlığını sürdüremeyen, âdeta görünüşte egemen olmasına rağmen gerçekte güçsüz bir durumda bulunan devleti ifade eder. Bu tür devletler, içsel

¹⁹ Evan Andrews, "Roma'nın Düşmesinin 8 Sebebi," 2023, <https://www.history.com/news/8-reasons-why-rome-fell>, (Erişim tarihi: 25.01.2024).

²⁰ Alex Andrews, "SSCB'nin Parçalanması (1991): Sebepler ve Etki," 2024, <https://www.clearias.com/disintegration-of-the-ussr/>, (Erişim tarihi: 25.01.2024).

²¹ Azime Telli, "Reading the Arab Spring through Failed State Terminology: Libya, Egypt and Syria," *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(3), 2020, ss.1271-1285.

sorunlar, zayıf yönetim ve ekonomik krizlerle mücadele ederken yapısal sorunlarla da karşılaştığından ayakta kalmakta zorlanmaktadır²².

Günümüzün modern devletleri, kendi topraklarında yaşayan vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılayarak iç düzeni sağlayan, uluslararası alanda tanınan ve etkili olan aktörlerdir. Başarılı devletler, hem vatandaşlarına güvenlik ve adalet gibi temel hizmetleri sağlar hem de uluslararası arenada etkin bir şekilde hayatta kalma yeteneğine de sahiptir²³. Ancak buna karşılık başarısız devletler, bu temel fonksiyonları yerine getirmekte yetersiz kalmaktadır. Bu durum, devletin kurumsal olarak kontrol ve yönetim yeteneklerini kısmen ya da tamamen kaybettiği anlamına gelmektedir. Bu devletler, hem içeride vatandaşlarına gerekli hizmetleri sunma konusunda zayıftır hem de uluslararası alanda etkili bir oyuncu olarak kabul edilemezler. Başarısız devlet kavramı, devletin bu temel işlevlerini yerine getiremeyen, kuralları ve kanunları uygulamada zayıf olan yapılar olarak tanımlanabilir.

Araştırmacılar ve politika yapıcılar, 1990'ların başından itibaren devletlerin başarısızlığına ilgi göstermişlerdir. Başarısızlığı devlet kavramının, Madeleine Albright ve diğerleri tarafından 1990'ların başlarında Birleşmiş Milletlerde popüler hâle gelmesi sağlandı. Madeleine Albright ve diğerleri, başarısız devlet ifadesini, kurumların temel hizmetleri sağlayamadığı, kamu düzeninin korunamadığı ve halkın güvenliğinin sağlanamadığı durumları tanımlamak için kullanmışlardır²⁴. Bu durumlar genellikle iç çatışmalar, ciddi kurumsal eksiklikler veya devletin işlevini etkili bir şekilde yerine getirmesini tehlikeye atan diğer faktörlerle ilişkilendirilebilir. O zamandan beri başarısız devlet kavramı, buna yol açan durumların nedenlerini ve sonuçları hem akademik hem de politik çevrelerde geniş çapta araştırılmış ve tartışılmıştır. Başarısız devlet kavramına dair diğer önemli çalışmalar arasında 1993 yılında Dış Politika dergisinde yayımlanan "Başarısız Devletleri Korumak" adlı çalışmada Helman ve Ratner, başarısız devlet kavramını, uluslararası topluluğa üye olmak için tamamen yetersiz olan bir devleti ifade etmişlerdir. Başarısız devleti,

²² Martin Griffiths, *T. O'Callaghan Uluslararası İlişkiler: Anahtar Kavramlar*, Londra ve New York: Routledge, 2002.

²³ Alperen Çavuş, *Failed States in Terms of International Law and Warring Party Status in Internal Armed Conflicts*, Ufuk University Institute of Social Sciences, Ankara 2019.

²⁴ J.G. Gross, "Towards a Taxonomy of Failed States in the New world Order : Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti," *Third World Quarterly* 17 :3, 1996, ss. 455-471.

modern ulus devletin özelliklerini kısmen veya tamamen taşımayan devlet şeklinde tanımlayan Herman ve Ratner, böyle devletleri, devlet olmanın beklenen özellikleri tam anlamıyla yerine getiremedikleri için başarısız devlet olarak adlandırmışlardır. Başarısız devletler, genel olarak, modern devlet olmanın gereksinimlerini karşılayamayan, yönetim açısından zayıf ve istikrarsız devlet yapılarıdır²⁵.

William Zartman'ın 1995 tarihli *Çöken Devletler* başlıklı çalışmasında net ve özlü biçimde yaptığı tanıma göre başarısız devlet, devlet olmanın temel işlevlerinin artık yerine getirilmediği bir durum olarak karakterize edilir. Bir devletin temel işlevleri genellikle hükûmetlerin yerine getirmesi beklenen temel sorumluluklar ve rollerin bir bütünüdür ifade eder²⁶. William Zartman, devletlerin meşruiyetlerini sürdüremedikleri durumları inceleyip devletlerin çöküşüne dair ortak noktaları tespit etmek için Afrika'da vaka çalışmaları yürüterek başarısız devletler tartışmasına benzersiz bir perspektifle yaklaştı. Zartman, bir devletin çöküşüne neden olan temel noktanın, devletin devlet olarak nitelenmesi için gerekli işlevleri yerine getirememesi olduğunu ileri sürmüştür. Zartman'ın yaklaşımı, devletin meşruiyeti kavramına yaptığı özel bir vurgudan dolayı başarısız devletlere ilişkin geleneksel tartışmalardan farklılık göstermektedir. Devletin meşruiyeti, yönetimin otoritesine hem vatandaşları hem de uluslararası toplum tarafından inanılması ve bunun kabul edilmesi anlamına gelir. Meşru devletler, vatandaşlarını etkili bir şekilde yönetebilen ve ihtiyaçlarını karşılayabilen meşru otoriteler olarak görülmektedir²⁷.

Milliken ve Krause'ün perspektifine göre, modern bir devletin temel işlevlerini belirleyen üç ana kategori vardır: halkın güvenliğini sağlama, halkı temsil etme ve halkın refahını yükseltme. Bu temel işlevler, bir devletin varlık sebebini ve toplum içindeki rolünü şekillendiren önemli faktörlerdir. İlk olarak halkın güvenliğini sağlama, bir devletin en temel görevlerinden biridir. Bu, iç ve dış tehditlere karşı koruma sağlamayı içerir. İç güvenlik, halkın bireysel haklarını ve genel refahını korumak amacıyla emniyet gücü ve yargı sistemi gibi kurumları içerirken dış güvenlik, ülkenin sınırlarını koruma, savunma ve ulusal çıkarları güvence altına alma ile ilgilidir. İkinci olarak halkı temsil etme, demokratik bir devletin temel

²⁵ G.B. Helman and S.R. Ratner, *Başarısız Devletleri Kurtarmak*, Dış Politika, 2010, <https://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states/>, (Erişim tarihi: 25.01.2024).

²⁶ I. William Zartman, *Collapsed States : the disintegration and restoration of legitimate authority*, London : Lynne Rienner Publishers, 1995, s.5.

²⁷ *Ibid.*, s.5.

özelliklerinden biridir. Halkın refahını yükseltme, bir devletin sosyal politikalarını ve ekonomik önlemlerini içerir. Eğitim, sağlık hizmetleri, iş olanakları ve sosyal yardımlar gibi politikalar vasıtasıyla bir devlet, halkının refahını artırmaya çalışır²⁸. Uzun bir süre boyunca temel görevlerini yerine getiremeyen devletler, başarısız devlet olarak bilinir. Bu tanım, modern devletin temel işlevlerini yerine getiremeyen devletleri tanımlamak için yaygın olarak kullanılan bir yaklaşımdır²⁹.

Yapılan analizlere göre araştırmacıların, farklı şekillerde açıklanan başarısız devlet kavramını tanımlamada bir uzlaşma sağlanmasından hâlâ uzak olduğu görülmektedir. Zira bir devletin performansının sürekli evrim geçiren ve genellikle küresel olarak diğer devletlere nazaran göreceli olarak ölçülen bir dünyada devletin başarısız sayılmasında geçerli bir durumunun olup olmadığına dair bir uzlaşma yoktur. Yine bir devletin başarısız olması ya da başarısız kabul edilebilmesi için hangi özelliklerin veya koşulların olması gerektiğine dair farklı görüşler bulunmaktadır. Son olarak da devlet performansının belirli eşiklerle ilişkilendirilmesinde ortak bir anlayışın bulunmaması, bir devletin “başarısız” olarak değerlendirilmesine dair analizi karmaşıktır. Bu ifadelerin kullanımındaki belirsizlik, bir devletin “zayıf performans gösteren”, “başarısız” olarak etiketlenmesi gibi görece ilgisiz sorular, aslında devletin başarısızlığını gösteren koşullar veya özellikler için yapılan derinlemesine tartışmaların önüne geçmesine neden olmaktadır.

2.2.1. Devletin Başarısızlığının Nedenleri

Devletlerin başarısızlıkları genellikle karmaşık bir etkileşim ağından kaynaklanmaktadır. Meşruiyet, kurumsal kapasite ve otorite mekanizmalarındaki bozukluklar, temel nedenler arasında sayılırken devletin sürekli dönüşen doğası ve özgün karakteristik özellikleri de başarısızlık nedenlerini belirlemede önemlidir. Bu minvalde her devletin kendine özgü koşulları ve zorlukları olduğundan başarısızlık nedenleri de farklılık gösterir³⁰. Devletin başarısızlığının göstergeleri karmaşık olsa da başarısız devletler, genellikle kendi topraklarında kontrolü kaybetmiş ve

²⁸ Jennifer Milliken, Keith Krause, “Devletin Başarısızlığı, Devletin Çöküşü ve Devletin Yeniden İnşası: Kavramlar, Dersler ve Stratejiler,” *Development and Change*, 33(5), 2002, s. 756-760.

²⁹ Telli, *op.cit.*, 2020, s.4.

³⁰ Gross, *op.cit.*, 1996, s.450.

sınırlarını korumakta zafiyet gösteren devletlerdir³¹. İç savaş, devletlerin başarısızlığının en yaygın göstergelerinden biridir. Uzun süreli iç çatışmalar, hükûmetin otoritesini zayıflatır, ekonomiyi çökertir ve toplumsal yapıyı parçalar. Örneğin Darfur çatışmaları ve Güney Sudan iç savaşı, ülkenin ekonomisini ve sosyal yapısını ciddi şekilde zayıflatarak geniş çaplı insani krizlere yol açmıştır. Çatışmaların başlamasından sonra Sudan hükûmeti ve Janjaweed milisleri, isyancılara karşı acımasız bir operasyonlar yürüttüler. Bu esnada etnik temizlik, tecavüz, cinayet ve zorunlu yerinden etmeler gibi ciddi insan hakları ihlalleri yaşandı. Birleşmiş Milletler ve birçok insan hakları örgütü, Darfur’da yaşananları “soykırım” olarak nitelendirdi. İki on yılı aşkın süredir devam eden bu çatışmalar, yaklaşık 300.000 kişinin hayatını kaybetmesine neden olduğu gibi milyonlarca insanı da evsiz bıraktı³².

Devletlerin başarısızlığı büyük ölçüde ekonomik zayıflıktan etkilenir. Ekonomik kaynakların yetersiz olması, devletlerin temel görevlerini yerine getirme kapasitesini önemli ölçüde kısıtlar. Bu durum, genel yaşam standartlarının düşmesi, işsizlik oranlarının artması ve kamu hizmetlerinin yetersizliği gibi sorunlara yol açar. Ekonomik kaynakların yetersiz olduğu ülkelerde, hükûmetler genellikle temel altyapı projelerini tamamlayamaz ve hem eğitim hem de sağlık gibi önemli hizmetleri sunmakta zorlanır. Örneğin bir ülkenin doğal gaz, petrol veya değerli mineraller gibi doğal kaynaklardan yoksun olması, ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma için gereken gelirlerin elde edilmesini zorlaştırır³³.

Örneğin 2000’lerin başında Zimbabwe ciddi ekonomik zorluklarla karşı karşıya kaldı. Ülkenin ekonomik yapısı, kötü ekonomik yönetim, yolsuzluk ve yanlış tarım politikaları nedeniyle zayıfladı. 2009’da en yüksek seviyeye ulaşan hiperenflasyon, paranın değerini neredeyse tamamen yok etti. Günlük hayatı idame ettirmek için astronomik miktarda Zimbabwe doları gerekmekteydi ki bu durum, halkın alım gücünü ve yaşam standartlarını ciddi şekilde düşürdü. Dolarizasyon sonrası ekonomik istikrar sağlansa da para arzı tamamen dolar girişlerine bağımlı hâle geldi ve bu durum, Zimbabwe hükûmetinin para politikalarını kontrol etme yetisini

³¹ **Ibid.**, ss. 455-471.

³² Marina Pérez, *Darfur Soykırımını 20 Yıllık Çatışma Sonrası Eleştirel ve Siyasi Bir Bakış Açısıyla Analiz Etmek*, Galway Üniversitesi, İrlanda İnsan Hakları ve Demokratikleşme Avrupa Yüksek Lisans Programı, 2023, ss.1-2.

³³ Susan E. Rice, Stewart Patrick, “Gelişmekte Olan Dünyada Devlet Zayıflığı Endeksi,” 2008, ss.4-7.

sınırladı. Ekonomik kriz nedeniyle devlet bu hizmetleri yeterince finanse edemedi, bu da halkın genel refah seviyesini olumsuz etkiledi. Sonuç olarak, Zimbabwe'nin kötü ekonomik yönetimi ve hiperenflasyon deneyimi, devletin başarısızlık belirtilerini sergileyen tipik örneklerden biri hâline geldi³⁴. Coğrafi unsurlar, devletlerin başarısızlığında önemli bir rol oynamaktadır. Devletler, doğal kaynakların yetersiz olması, zorlu coğrafi koşullar ve çevresel sorunlarla uğraşmak zorunda kalmaktadır. Örneğin Çad, Mali ve Nijer gibi ülkeler, Afrika'daki Sahel bölgesinde çölleşme, ormansızlaşma ve tekrarlayan kuraklık gibi önemli çevresel sorunlarla karşı karşıyadır.

Başarısız devletler, bilhassa Soğuk Savaş sonrası dönemde daha belirgin hâle gelmiştir. Şöyle ki 1960'lı yıllardan itibaren başlayan kendi kaderini tayin etme hakkının kullanılmasıyla özellikle Afrika kıtasında yeni devletler ortaya çıkmıştır. Ancak bu yeni devletler genellikle eski sömürge topraklarında yapılandırıldığından sömürge döneminin devamı niteliğinde olmuştur. Bu durum da yerel halk arasında memnuniyetsizliğe ve çatışmalara yol açmıştır³⁵.

Devletlerin başarısız olmasındaki önemli faktörlerden biri de sömürgecilikten kalan mirastır. Sömürgecilik döneminin sona ermesiyle bağımsızlığını kazanan devletlerin bir kısmında sömürge dönemine ait kurallar ve uygulamalar ile toplumsal ihtiyaçlar arasında uyumsuzluk yaşanmıştır. Bu durum, ülke içindeki çatışmaları artırarak devletin başarısız olmasında etkili olmuştur. Sömürgecilik mirasıyla başa çıkmak zorunda kalan devletler, sömürge döneminin yönetim biçimlerini devralmışlardır. Ancak bu miras genellikle yerli halkın ihtiyaçlarıyla örtüşmeyen, sömürgeci güce hizmet eden ve toplumsal gerçeklikleri göz ardı eden kuralları içermiştir. Sömürge döneminin ardından bağımsızlığını kazanan devletlerin yöneticileri, bu eski yönetim biçimlerini sürdürmekte zorlandığından toplum içinde çatışmalar yaşanmaya başlamıştır³⁶.

³⁴ Tony Hawkins, David Pilling, "Zimbabwe ekonomisi Harare'de nasıl çöküşün eşiğine getirildi", 19 kasım 2017, <https://www.ft.com/content/5fe10fea-cd13-11e7-b781-794ce08b24dc>, (Erişim tarihi: 16.05.2024).

³⁵ Duhan Kalkan, "Failed States and Terrorism Relationship," *Çankırı Karatekin University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 13(1), 2023, ss. 325-343.

³⁶ Nicolas Lemay and Ari Jerrems, "The afterlives of state failure: echoes and aftermaths of colonialism," <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/13540661231215582>, (Erişim tarihi: 09.11.2023).

Birçok ülke, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığını kazanmış ya da bu dönemde kurulmuştur. Örneğin birçok Afrika ülkesi 1950'li ve 1960'lı yıllarda bağımsızlığını kazanmıştır ki hem küresel süper güçler hem de eski sömürgeci güçler kendi kontrol alanları dâhilindeki devletlere ekonomik ve diplomatik destek sağlamışlardır. Ülkelerin iç dinamikleri dikkate alınmadığından bu destek, gelişmekte olan ülkelerin pek çoğunun hükûmetlerinin beklentilerini karşılayamaması anlamına geliyordu ki bu da kurumsal yapıları henüz oluşmamış bu devletlerin başarısızlığa uğramasına neden oluyordu³⁷.

Nicolas van de Walle, devletin başarısızlığını küresel iktisadi koşullar bağlamında açıklarken başarısızlığa neden olan faktörleri yapısal ve koşullu faktörler olarak sınıflandırmaktadır. Yapısal faktörler, bir ülkenin kısa ve orta vadede sabit kaldığı varsayılan iktisadi ve toplumsal özelliklerini içermektedir. Bu bağlamda devletin fonksiyonlarını sürdürebilmesi için kritik olan unsurlardan biri, devletin vergi toplayabilme kapasitesidir. Walle'e göre, devletin uzun vadeli başarısızlığı, vergi toplama kapasitesi ve dolayısıyla yönetim kapasitesi ile doğrudan ilişkilidir. Walle'ın çalışmasında verdiği örnekle Sahra Altı Afrika ülkeleri ile "OECD" ülkeleri arasındaki vergi gelirlerinin karşılaştırılması, devletin başarısızlığının iktisadi koşullarla nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koymaktadır. Sahra Altı Afrika ülkelerinin genellikle düşük gelir seviyelerine ve çeşitli ekonomik zorluklara sahip olmaları, vergi toplama kapasitelerini sınırlamaktadır³⁸.

Zartman'a göre, devletin güvenliği sağlayamamasının temel nedeni, birçok sorunun bir araya gelmesidir. Bu sorunlar arasında ülke içinde çatışmaların artması, halkın devlete olan güveninin erozyona uğraması, ekonomik dengesizlikler yaşanması ve sosyal düzenin bozulması gibi faktörler bulunmaktadır. Zartman'ın tespitleri aşağıdaki unsurlarla açıklanabilir.

Bu bağlamda 1990'lı yıllardan beri iç savaşa mücadele eden Somali, çeşitli diktatörler ile kabile liderleri tarafından yönetilmiştir. Ülkenin sadece küçük bir bölgesinde uluslararası arenada tanınan Federal Geçiş Hükûmeti etkinliğini sürdürmüştür. Bu da devletin bölünmüşlüğüne ve kontrol sağlanamadığının önemli

³⁷ Oktay Bingöl, *Failed States, Concepts, Reasons, Results*, Barış Kitabevi, Ankara, 2016, ss. 96-97.

³⁸ Gözde Söğütlü, "Başarısız Devlet Olgusunun Terörizm ile ilişkisi: Somali ve El Şebab Örneği," Bursa Uludağ Üniversitesi, 2019, s.18.

bir göstergesidir. Otorite boşluğu ve devletin iyi yönetilememesi, ülkede çatışma ve kaos ortamı yaşanmasına neden olmuştur.

Afrika kıtasında Demokratik Kongo Cumhuriyeti, uzun süredir devam eden iç savaşlar ve çatışmalarla mücadele etmektedir. Bu çatışmalar, etnik gerilimler, doğal kaynakların kontrolü ve bölgesel güçler arasındaki rekabet gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, uzun süreli savaşlar ve yetersiz yönetimden dolayı istikrarsızlıkla ve insan hakları ihlalleriyle de karşı karşıyadır. Ekim 2023'te Birleşmiş Milletler, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde yerinden edilmiş insan sayısının 6,9 milyona ulaştığını açıkladı. Bu, ülkedeki sürekli ve şiddetli çatışmalardan kaynaklanan insani felaketin arttığını göstermektedir³⁹. Orta Doğu'da Lübnan, etnik ve dinî çatışmaların sıkça yaşandığı bir ülkedir. Lübnan iç savaşı (1975-1990), ülkede ciddi yıkıma ve insani kayıplara neden olmuştur. Ülke, mezhep ve etnik köken temelli siyasi sisteminden kaynaklanan gerilimlerle mücadele etmektedir. Hizbullah gibi örgütlerin varlığı, Lübnan hükûmetinin otoritesini zayıflatır ve ülkenin istikrarını tehdit etmektedir. Özellikle silahlı grupların varlığı, devletin güvenlik ve hukukun üstünlüğü konularında zayıf olduğunu göstermektedir. Bu da yolsuzluk, adaletsizlik ve kaynakların kötü kullanımı gibi sorunların yaygınlaşmasına yol açmaktadır⁴⁰.

Somali, istikrarsız ortam ve ekonomik zorluklar nedeniyle ortaya çıkan deniz haydutluğu faaliyetleriyle tanınmaktadır. İç savaş ve merkezî hükûmetin zayıflığı, Somalili deniz haydutlarının ortaya çıkmasına neden oldu. Ülke açlık, yoksulluk ve ekonomik zorluklarla mücadele ederken bu deniz haydutluğu faaliyetleri gerçekleşmeye başlamıştır⁴¹. Sudan da uzun bir süredir ülke içinde savaş ve çatışmalarla mücadele etmektedir. Bu çatışmalar, ülkenin istikrarsızlığını artırırken ekonomik büyümeyi de sekteye uğratmıştır. Sudan'daki iç savaş, bölgesel istikrarsızlığa ve milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden oldu, bu da ülkenin ekonomisini ve sosyal dokusunu zayıflattı. 15 Nisan 2023'te Sudan Silahlı

³⁹ Küresel Çatışma Takipçisi, "Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Çatışma Önleyici Eylem Merkezi Tarafından", Güncellendi 15 Mayıs 2024, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/violence-democratic-republic-congo>, (Erişim tarihi: 16.05.2024).

⁴⁰ Britannica, "Lebanese Civil War summary," <https://www.britannica.com/summary/Lebanese-Civil-War>, (Erişim tarihi: 16.05.2024).

⁴¹ Ben Miller, "Somali'de Korsanlık: Sebeplerini, Etkilerini ve Çözümlerini Anlamak," 16 Haziran 2022, <https://www.worldincontext.com/piracy-in-somalia-understanding-the-causes-impact-and-solutions/>, (Erişim tarihi: 16.05.2024).

Kuvvetleri (SAF) ile Hızlı Destek Kuvvetleri (RSF) arasında başlayan savaşın birinci yılından sonra Sudan küresel olarak en hızlı büyüyen krizlerden biri ile karşı karşıya kalmıştır. 14 milyondan fazla çocuklardan oluşan yaklaşık 25 milyon insan, acil yardım ve desteğe ihtiyaç duyar hâle gelmiştir. FEWS NET ve Küresel IPC Grubu tarafından onaylanan potansiyel kıtlık uyarısı, ülkenin nüfusunun üçte birinden fazlasını oluşturan 17,7 milyon kişinin ciddi gıda güvensizliği (IPC3+) ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bunların arasında 4,9 milyon kişi açlıktan muztardır⁴².

Mobutu Sese Seko'nun Zairesi'nde ya da Taliban'ın Afganistanı'nda olduğu gibi yönetici kadrolar, daha dar tabanlı bir partiye, klana ya da mezhebe ayrıcalık tanırken kendi yurttaşlarının çoğunluğuna, giderek daha fazla baskı yapmakta, gasp ve taciz etmektedir. Zaire'de, Angola'da, Siaka Stevens'in Sierra Leone'si'nde veya 2001 öncesi Sudan'da olduğu gibi patrimonial yönetim sıradan vatandaşların himayeye dayalı sömürülme sistemine dayanmaktadır. Tipik başarısız devlet, yöneticinin önderliğindeki bu tür bir baskı, kırılabilir gruplar veya yeni ortaya çıkan isyancılar tarafından telafi edici bir tepkiye neden olduğunda başarısızlığa doğru sürüklenir⁴³.

Devletin başarısızlığına yol açan bir diğer unsur ise suç niteliğindeki şiddetin artmasıdır. Devletin otoritesi zayıflayıp başarısız oldukça, vatandaşlarına yapılan baskıdan dolayı suç oranı arttıkça anarşi daha da belirginleşir. Suç çeteleri şehrin sokaklarını ele geçirirken silah ve uyuşturucu kaçakçılığı giderek yaygınlaşır, sıradan polis güçleri felç olduğundan anomik davranış norm hâline gelir. Bu bağlamda vatandaşlar da kendi güvenlikleri için doğal olarak etnik ya da klan dayanışmasını ifade eden ya da harekete geçiren savaş ağalarına ve diğer güçlü figürlere yönelir ve bu durumun, her şeyin, hatta bizzat devletin çöktüğü bir dönemde güvenlik olanağı sunduğu düşünülür⁴⁴.

Küresel güçler arasındaki güç ve çıkara dayalı rekabet dünya çapında birçok devletin başarısızlığında önemli rol oynamıştır. Bunun bariz bir örneği Afganistan'ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği tarafından işgal edilmesi üzerine başlayan ABD desteğiyle başlayan direniştir. Soğuk Savaş, SSCB'nin nüfuzunu genişletmeye

⁴² OCHA, "Sudan: Bir Yıllık Çatışma - Temel Gerçekler ve Rakamlar," 15 Nisan 2024.

⁴³ Robert I. Rotberg, *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*, Chapter 1, 2003, ss.10-20.

⁴⁴ *Ibid.*, s.6.

çalışması ve ABD'nin bu genişlemeye karşı çıkması gerilimleri artırdı. ABD'nin SSCB'nin işgaline karşı çıkan gruplara lojistik ve askeri destek sağlamak suretiyle çatışmaya doğrudan dâhil olması, Afganistan'ın geleceğine dair ciddi sonuçlar doğurdu ve Afganistan'ın başarısız bir devlet olmasına yol açtı⁴⁵.

2.2.1.1. İç Çatışmalar ve Güvenliğin Zayıflığı

Devletin iç çatışmaları yönetme konusundaki başarısızlığı, kamu güvenliğini tehlikeye sokar. Bu iç çatışmalar terörizm, isyanlar, ayrılıkçı hareketler gibi durumlarla ilişkili olabilir. Bu durumlar devletin otoritesini zayıflatır ve halkın devlete olan güvenini sarsabilir. Devletin gelir ve harcama dengesinin bozulması işsizlik, enflasyon gibi ekonomik sorunlara neden olabilir. Bu ekonomik sorunlar, halkın yaşam kalitesini düşürebilir ve devlete olan desteği azaltabilir, bu da devletin meşruiyetini kaybetmesine yol açabilir⁴⁶. Örneğin Somali'de onlarca yıldır süren iç çatışmalar, siyasi parçalanma ve zayıf güvenlik devletin başarısız olmasında etkili olmuştur. Başarısız devletlerin karakteristik özelliği olan iç savaşlar genellikle etnik, dinî, dilsel veya diğer toplumlar arası düşmanlıklardan kaynaklanmaktadır. Çoğu başarısız devlette rejimler kendi seçmenlerini avlar. Etnik veya diğer toplumlar arası düşmanlıkların veya yönetici elitlerin güvensizliklerinin etkisiyle kendi vatandaşlarını veya bütünün düşmanca kabul edilen bir alt kümesini mağdur etmektedirler.

Önceki bölümde belirtildiği üzere Sudan'daki uzun süren çatışma ve iç savaş, 9 milyonu ülke içinde olmak üzere yaklaşık 10,7 milyon kişinin yerinden edilmesine neden oldu. Bu, Sudan'da gerçekleşen iç yerinden edilme krizleri arasındaki en büyük olanıdır. Uluslararası Göç Örgütüne (IOM) göre Nisan 2023 ortalarından bu yana başkent Hartum'dan yaklaşık 3,5 milyon kişi yerinden edildi. Bu büyük yerinden edilme durumu, ülkedeki insani krizi daha da kötüleştirdi ve milyonlarca

⁴⁵ Bingöl, **op.cit.**, 2016, s.92.

⁴⁶ I. William Zartman, "Giriş: Devletin Çöküşü Sorununu Ortaya Koymak," <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9781685853907-002/html>, (Erişim tarihi: 10.11.2023).

insanı temel hizmetlere erişimden yoksun bırakarak kötü koşullar altında yaşamaya zorlanmıştır⁴⁷.

Dünya Gıda Programının (WFP) açlık haritasına göre Sudan'da 16 milyon insan yetersiz beslenme sorunuyla karşı karşıdır ki bu da gıda krizindeki boyutun ciddiyetini göstermektedir. Darfur, gıda paylarının en düşük olduğu yerdir. Ek olarak şüpheli kolera vakaları artmaya devam etmektedir ki on bir eyaletteki 60 yerleşim yerinden en az 10.500 vaka ve 292 ölüm kaydedildi. Yaşam koşullarının kötüleşmesi ve sağlık altyapısının çökmesi, kolera salgınının doğrudan bir sonucudur. Temiz su ve uygun sanitasyon tesislerine erişimi çok zorlaştırmıştır⁴⁸.

İnsan kayıpları açısından istatistikler endişe vericidir. ACLED verilerine göre 8 Aralık 2023 itibarıyla çatışmadan dolayı 12.501 kişi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca Federal Sağlık Bakanlığı verilerine göre 26.051 kişi yaralanmıştır. 15 Nisan 2023'ten bu yana Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), sağlık altyapılarına yönelik 60 saldırıyı doğrulamıştır ve bu saldırılar 34 kişinin ölümüne, 38 kişinin de yaralanmasına neden olmuştur. Bu saldırılar sadece yaralıların ve hastaların acılarını artırmakla kalmaz, aynı zamanda temel sağlık hizmetlerini ciddi şekilde aksatarak insani durumu daha da kritik hâle getirir⁴⁹. Sudan halkının en büyük zorluklarından biri susuzluk ve açlıktır. Dünya Gıda Programına (WFP) göre Sudan'daki devam eden çatışmalar, 20,3 milyon insanın gıda güvensizliğine neden oldu ve insanların durumu ciddi şekilde kötüleşti. 6,3 milyon kişi, Sudan nüfusunun %13'ü, açlığın hemen öncesinde Aşama 4 olarak bilinen acil açlık seviyesindedir⁵⁰. Sudan'ın MPI tahminine ilişkin olarak kamuoyuna en son sunulan anket verileri 2014'e aittir. Bu tahminlere göre Sudan'daki nüfusun yüzde 52,3'ü (2021'de 23.892 bin kişi) çok boyutlu yoksul, yüzde 17,7'si ise çok boyutlu yoksulluğa karşı savunmasız olarak sınıflandırılıyor (2021'de 8.063 bin kişi). Çok boyutlu yoksulluk içinde yaşayan insanlar arasındaki ortalama yoksunluk puanı olan Sudan'da yoksunluğun yoğunluğu yüzde 53,4'tür. Yoksullukların yoğunluğuna göre düzeltilmiş çok boyutlu yoksul nüfusun payı olan

⁴⁷ OCHA, "Sudan İnsani Güncellemesi," 4 Şubat 2024, <https://www.unocha.org/publications/report/sudan/sudan-humanitarian-update-4-february-2024>, (Erişim tarihi : 16.05.2024).

⁴⁸ OCHA, "Sudan İnsani Güncellemesi," **Ibid.**

⁴⁹ "Sudan Health Emergency Situation Report No. 415," December 2023, ss.1-2.

⁵⁰ BM Haberleri, "Sudan: Açlık 20 milyondan fazla insanı etkisi altına alırken "acımasız tahmin" artık "acı gerçek", 11 Ağustos 2023, İnsani Yardım, <https://news.un.org/en/story/2023/08/1139677>, (Erişim tarihi: 17.05.2024).

ÇBYE değeri 0,279'dur. Karşılaştırıldığında Mısır ve Yemen'in MPI değerleri sırasıyla 0,020 ve 0,245'tir⁵¹. 2011'deki Güney Sudan'ın bağımsızlığı ve sonraki iç savaşın ardından Sudan doğal kaynaklara ilişkin olumsuz bir şok nedeniyle ekonomik büyümede keskin bir düşüş yaşadı ve 2012-2017 arasında büyüme yüzde 4,1'e geriledi⁵². Sonuç olarak, 2011'deki Güney Sudan'ın bağımsızlığı ve sonraki iç savaşlar, Sudan ekonomisini olumsuz etkileyen ve büyümeyi keskin bir şekilde düşüren faktörlerden sadece birkaçıdır.

Angola Savaşı ise uzun bir dönemi kapsayan ve Angola'nın istikrarsızlığını derinleştiren bir çatışma olarak öne çıkar. 1975'e kadar Angola, Portekiz'in bir kolonisiydi. Ancak o yıl, Portekiz'in sömürge yönetimine karşı bağımsızlık mücadelesi başlatan halk hareketleri ortaya çıktı. Angola'nın Ulusal Kurtuluş Cephesi (FNLA), Angola'nın Bağımsızlık İçin Halk Hareketi (MPLA) ve Angola'nın Toplam Bağımsızlık İçin Ulusal Birliği (UNITA) gibi çeşitli örgütler bu mücadelede yer aldılar. 1975'te Angola, bağımsızlığını kazandı ancak bu süreç MPLA ile UNITA arasında bir iç savaşa yol açtı. UNITA, ABD, Güney Afrika ve Sovyetler Birliği tarafından desteklendi. FNLA başlangıçta bu çatışmada yer aldı ancak zamanla önemi azaldı. Bu iç savaş, 2002 yılına kadar devam etti⁵³.

2002 yılında UNITA lideri Jonas Savimbi'nin ölümü ve hareketin silah bırakmasıyla Angola'daki savaş resmen sona erdi. Ancak bu savaşın sonu, Angola'yı büyük bir yıkıma sürükledi. Yaklaşık 500.000 kişi yaşamını yitirdi ve ülkenin altyapısı büyük zarar gördü. Ateşkes ve barış anlaşmasına göre 18 milyondan fazla insan gıda yardımına muhtaç durumda kaldı ve 4 milyondan fazla aile yerinden edildi ve geri dönmesi gerekiyordu⁵⁴. İç savaş sırasında Angola'nın çoğu yoksullukla karşı karşıya kaldı. 2002'de sona ermeden önce nüfusun yaklaşık %70'i günde 2 doların altında yaşarken üçte birinden fazlası aşırı yoksulluk durumundaydı. Angola, bu ekonomik ve insani zorluklar nedeniyle kalıcı bir miras sahip oldu ve o zamandan beri yeniden

⁵¹ UNDP, 2023, "Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi Sudan'a ilişkin ülkeler için brifing notu," <https://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/MPI/SDN.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.03.2024).

⁵² Dünya Bankası, "Sudan'da İşgücü Piyasası ve Yoksulluk, Yoksulluk ve Eşitlik Küresel Uygulaması," Afrika, Mayıs 2019, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/439111628490790397/pdf/The-Labor-Market-and-Poverty-in-Sudan.pdf>, s.1.

⁵³ Jeremiah Bvirindi, "Angolan Conflict Analysis: A Lesson for Africa's Emerging Leaders," PhD Student, College of Business Peace, Leadership and Governance Africa University, Mutare Zimbabwe, 2019, ss.1-3.

⁵⁴ **Ibid.**, s.1.

inşa etme ve gelişme çabalarına girişti ancak iç savaşın etkileri hâlâ Angola'da hissedilmeye devam etmektedir⁵⁵. Bugün Angola, 18 eyalete bölünmüş bir cumhuriyet ve hâlâ toparlanmaya çalışmaktadır. Ülkenin resmî dili Portekizcedir. 2002'den sonra ülke, ekonomik istikrara ulaştı ancak gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH) 2015 yılında 103 milyar ABD dolarından 2016'da tahminî 95 milyar ABD dolarına ve bir sonraki yıl 124 milyar ABD dolarına kadar dalgalanmıştır⁵⁶.

2.2.1.2. Otoriter Rejimlerin Devletin Gelişimine Etkisi ve Başarısız Devletler

Siyaset biliminde otoriter rejimler, yaklaşık olarak yirminci yüzyılın ortalarından itibaren demokratik ve totaliter rejimlerle birlikte siyasi yönetimin üç klasik türünden biri olarak kabul edilir. Otoriterlik, totaliterlik ve demokrasi, yönetim sistemleri veya siyasi rejimlerin “klasik üçlüsü” olarak adlandırılmıştır⁵⁷. Otoriter rejimler, bir diktatör veya bir grup tarafından yönetilir. Bu tür bir hükümet, tek bir siyasi güce sahiptir. Hükümet, toplumdan ziyade otoriterdir. Bununla birlikte, totaliterlik aşırı otoriter bir türdür. Otoriter rejimler daha çok statüko odaklı ve kontrolcüdür. Bu liderler, genellikle kendilerini normal bir birey olarak görürler ve genellikle korku ve sadakat yoluyla hükümetin otoritesini pekiştirirler. Örneğin Irak'ta Saddam Hüseyin ve Filipinler'de Ferdinand Marcos gibi liderler, kendi güçlerini korumak için korku ve sadakati empoze etmek ve baskıcı yasalar koymak suretiyle yönetimlerini sürdürmüşlerdir. Bu tür liderler genellikle muhalifleri bastırmak ve kendi iktidarlarını sağlamlaştırmak için sıkı bir kontrol mekanizması kullanırlar⁵⁸.

Araştırmacılar otoriter rejimler, potansiyel muhaliflerine rejimin maddi ve zorlayıcı gücünü göstermek ve böylece bu muhalifleri mevcut sisteme meydan okumaktan caydırmak için sözde demokratik kurumları benimsediğini ve kullandığını ileri sürmüşlerdir. Özellikle otoriter rejimlerin büyük zaferler kazandıklarını ilan etmek için sonuçları tasarlanmış seçimler yaparak bunun potansiyel rakiplere rejime karşı

⁵⁵ *Ibid.*, s.2.

⁵⁶ “Angola Statistics & Facts,” 2024, <https://www.statista.com/topics/4143/angola/#topicOverview>, (Erişim tarihi: 17.05.2024).

⁵⁷ Oliver Schlumberger, *Authoritarian Regimes*, University of Tuebingen, 2017, s.2.

⁵⁸ Sait Yılmaz, *Otoriter & totaliter rejimler*, Ağustos 2019, s.4.

muhalefetin boşuna olduğu sinyali verdiğ i iddia edilmiştir. Afrika'daki otoriter rejimler, sıklıkla ekonomik çöküş, insan hakları ihlalleri ve siyasi baskılarla ilişkilendirilir. Afrika siyasetinde ve yönetiminde diktatörlük, bazı Afrikalı liderlerin kendi halklarını baskı altına aldığı ve baskı altına aldığı, kendi bencil çıkarlarını ve yüceltmek için halkın zararına olacak şekilde kaynakları kontrol edip israf ettiğ i gerçek araçlar hâline geldi. Örneğ in 1994'te bir darbeye iktidara gelen Yahya Jammeh, 22 yıl boyunca Gambiya'yı yönetti. Yönetimi boyunca insan hakları ihlalleri, medya baskıları ve siyasi muhalefeti bastırmakla tanındı. Gambiya, Jammeh yönetiminde yolsuzluk ve kötü yönetimden dolayı ekonomik olarak geriledi. Devlet müdahalesi ve yolsuzluk, turizm ve tarımsal ekonominin gelişmesine engel oldu. Jammeh'in hükûmeti sırasında kaynaklar sıklıkla kendisi ve yakın çevresi tarafından sömürülmüştü ve bu da ekonomik büyümeye engel teşkil etti⁵⁹. 2001, 2006 ve 2011 yıllarında Jammeh, seçim manipölasyonlarıyla Gambiya başkanı olarak yeniden seçildi ancak 2016 yılında Adama Barrow'a yenildi. Gambiya, Yahya Jammeh'in 22 yıllık yönetimi boyunca baskı, yolsuzluk ve kötü yönetimle karşı karşıya kaldı. Jammeh'in iktidarının başlıca özellikleri arasında seçim manipölasyonları, basın özgürlüğünün kısıtlanması, ekonomik durgunluk ve insan hakları ihlallerini saymak mümkündür⁶⁰. Yahya Jammeh, Gambiya hükûmetinin kontrolünü ele geçirdikten sonra manipüle edilmiş bir taslak anayasayı ülke çapında bir referandumda %70,36 "Evet" oyuyla geçirerek diktatörlüğünü pekiştirdi. Bu, 1970 Cumhuriyet Anayasasının yerini aldı. Tehditleri ortadan kaldırmak için yaklaşık bir düzine üst düzey askeri idam etti. Smith ve Bruce Bueno de Mesquita'ya göre, diktatörlerin ilk altı ayda hayatta kalma şansı %50-50 olduğundan Jammeh erken döneminde bu tehlikelerin farkındaydı⁶¹.

Gambiya'nın ekonomik başarısızlığı ve çöküşü, Yahya Jammeh yönetiminin bir sonucudur. Gambiya'nın gelişimi, yolsuzluk, kötü yönetim, ekonomik istikrarsızlık ve uluslararası izolasyon gibi faktörler tarafından engellendi ve halkın refahına zarar verdi. Bu, Afrika'daki diğer otoriter rejimlerde sıklıkla görülen bir durumdur. 1980'de iktidara gelen Robert Mugabe, 2017'ye kadar Zimbabve'yi yönetti. Mugabe'nin ilk yıllarında yapılan bazı reformlar başlangıçta olumlu sonuçlar verse

⁵⁹ MFWA, "The Gambia Under Yahya Jammeh: 22 Years of Repression and Rights Violations" 2016.

⁶⁰ Ousman Mamakeh, Yahya Jammeh, *Adventure on The Gambia, West Africa Dictatorship in African Politics and Governance*, University of Gambia, 2020, s.439.

⁶¹ *Ibid.*, ss.441-442.

de 1990'ların ortalarından itibaren ekonomi kötüye gitmeye başladı. Bağımsızlığından bu yana Zimbabwe ekonomisi, Robert Mugabe'nin 1987-2017 dönemini kapsayan başkanlığı dönemindeki kötü yönetimden ciddi şekilde etkilendi ve 2000 yılından itibaren yıkıcı bir hiperenflasyon yaşadı⁶².

Son birkaç on yılda Zimbabwe'deki yaşam beklentisi karmaşık bir şekilde değişti ve ülkenin karşı karşıya olduğu çeşitli zorlukları yansıttı. Bağımsızlığın ardından oldukça istikrarlı bir dönemde, 1980'de Robert Mugabe'nin iktidara geldiği yıllarda ülkedeki ortalama 60,5 yıl olan yaşam beklentisi, ilk yıllarda sağlık ve eğitime yapılan yatırımlarla sürekli olarak iyileşti ve 1990'da 63 yaşla zirveye ulaştı. Ardından gelen HIV/AIDS salgınından dolayı 2002 yılında ortalama yaşam süresi trajik bir şekilde 40,7 yıla düştü. HIV/AIDS, Güney Afrika bölgesinin tamamını vursa da salgının sonuçları bilhassa Zimbabwe'de yıkıcı oldu; ekonomik tükenmenin ardından çöken sağlık sistemi, yetersiz beslenme ve hem kolera hem de tüberküloz gibi diğer bulaşıcı hastalıkların yayılmasıyla bu etkiler iyice körüklendi. Bugün Zimbabwe'de ortalama yaşam süresi 2002 yılına göre daha da düşerek 36 yıl olmuştur⁶³.

Zimbabwe'nin ekonomik seyri, Botswana ve hatta Zambiya'nın zıt kaderleriyle karşılaştırıldığında liderlik ve politika seçimlerinin derin sonuçlarını görmek mümkündür. 1980'de aynı seviyelerde başlamalarına rağmen Zimbabwe'nin kişi başına gelirinde Mugabe'nin kötü yönetiminden dolayı %28'lik bir düşüş oldu ve bu da ülke tarihindeki en kötü hiperenflasyonlardan birinin yaşanmasına yol açtı. Bununla birlikte güçlü yönetim ve ekonomik politikaların etkisiyle Botswana'da %285'lik bir oranla kişi başına gelirde önemli artış oldu. Ayrıca Mugabe'nin otoriter hükûmeti, siyasi özgürlükleri kısıtladı ve Zimbabwe'yi baskı altına alınan muhalefetle lekelenmiş tek partili bir devlet hâline getirdi⁶⁴.

Otoriter yönetim ve kuraklık gibi doğal felaketler, Zimbabwe'nin eski başkanı Robert Mugabe döneminde ciddi ekonomik ve sosyal sorunlara yol açtı. En önemli sorunlardan biri, hızlı bir şekilde artan enflasyondur. 2007 yılında enflasyon oranı %1,700'ün üzerine çıktı. Bu, mal ve hizmet fiyatlarının arttığı anlamına geliyordu ki

⁶² Hawkins, Pilling, **op.cit.**, 2019.

⁶³ Marian I. Tupy, "Consider This Brief Look at Mugabe's Legacy," Aug 24, 2016, <https://humanprogress.org/a-brief-look-at-mugabes-legacy/>, (Erişim tarihi: 18.05.2024).

⁶⁴ Tupy, **op.cit.**, 2016.

bu da normal insanlar için günlük yaşamın çok zor olmasına neden oldu. Zimbabwe doları, hiperenflasyondan dolayı neredeyse değersiz hâle geldi. İşsizlik oranı yaklaşık %80'e ulaştı. Bu durum, iş gücünün önemli bir kısmının işsiz olduğunu gösteriyordu ki bu da yüksek yoksulluğa neden olurken umutsuzluk seviyesinin de düşmesine neden oldu. Ayrıca sosyal ve sağlık durumları da bozuldu. Sağlık sisteminin kötü yönetimi ve zor yaşam koşullarından dolayı ortalama yaşam beklentisi çok düştü ve hatta bazen 35 yaşına kadar düşebiliyordu⁶⁵. Bu faktörler birleştiğinde Zimbabwe ekonomisi ve toplumu önemli ölçüde etkilendi ve ülke uzun süre çöküşün eşiğinde kaldı. Afrika'nın batı kıyısında küçük bir ülke olan ve yaklaşık 1,6 milyon nüfusu bulunan Ekvatorial Gine, zengin petrol rezervlerine sahip olmasına rağmen ciddi ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıyadır. Teodoro Obiang Nguema Mbasogo'nun uzun süredir devam eden diktatörlüğü ve kötü yönetimi bu durumun ana nedenidir. 1968'de İspanya'dan bağımsızlığını kazanan ülkenin ilk cumhurbaşkanı Obiang, 1979'da bir darbe ile iktidarı ele geçirerek Ekvator Ginesi'ni askerî diktatörlüğe dönüştürdü. Yıllar boyunca ülkenin demokratik kurumları, şüpheyandıran seçim sonuçlarıyla zayıfladı. Örneğin 1989'da ülke hâlâ tek partili bir devletken oyların %99'unu aldığı iddia edildi. Bu eğilim, 1996'da %97,8, 2002'de %97,1, 2009'da %95,7 ve 2016'da %93,7 ile neredeyse hiç azalmayan oy oranından dolayı iktidarını sürdürmek için sistematik seçim manipülasyonları ve sıkı bir kontrol olduğunu göstermektedir⁶⁶.

Teodoro Obiang Nguema Mbasogo'nun yönetimi altında yolsuzluk, kötü ekonomik yönetim, altyapı yatırımlarının eksikliği ve yoğun siyasi baskı birleşince önemli petrol gelirlerine rağmen Ekvator Ginesi'nde nüfusun çoğunluğunun yoksulluk içinde yaşamaya devam etmesine yol açtı. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonuna (UNFPA) göre Ekvator Ginesi nüfusunun yüzde yetmişi yaşamını hâlâ yoksulluk içinde idame ettirmektedir⁶⁷. Bu bağlamda devletin kötü yönetiminin ekonomik çöküş ve uzun vadeli başarısızlığa yol açabildiğini söylemek mümkündür.

⁶⁵ Lily Rothman, "Robert Mugabe Ruled Zimbabwe for Decades. Here's How He First Came to Power," September 6, 2019, <https://time.com/4478358/robert-mugabe-dies-history/>, (Erişim tarihi: 18.05.2024).

⁶⁶ AP News, "Equatorial Guinea leader poised to extend 43 years in power," November 20, 2022, <https://apnews.com/article/africa-equatorial-guinea-malabo-government-and-politics-teodoro-obianguema-mbasogo-f221186f2e29fc68e4371a13835e1918>, (Erişim tarihi: 24.05.2024).

⁶⁷ UNFPA, "Key results of Equatorial Guinea in 2021," <https://www.unfpa.org/data/transparency-portal/unfpa-equatorial-guinea>, (Erişim tarihi: 24.05.2024).

2.2.2. Başarısız Devletlerin Uluslararası Hukuk Açısından Ortaya Çıkardığı Sorunlar

21. yüzyılda zayıflamış veya başarısız devlet olarak nitelendirilen ülkeler, dünya barışını ciddi şekilde tehdit eder hâle gelmiştir. Bu durum, Irak, Suriye, Mısır, Sudan, Lübnan, Libya, Afganistan, Burundi, Haiti, Sierra Leone, Somali, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Yemen gibi ülkelerde özellikle belirgin hâle gelmiştir. Bu ülkelerde meydana gelen olaylar, büyük can kayıplarına ve hem bölgesel hem de küresel düzeyde birçok ülkenin etkilenmesine neden olmuştur. Dolayısıyla bir devletin başarısızlığı, sadece kendi ülkesi ile sınırlı kalmayan geniş bir etki yaratmaktadır. Özellikle bu ülkelerdeki iç çatışmalar, terör olayları, etnik ve dinî gerilimler, hükûmetin zayıflığı ve ekonomik sorunlar, barış ve istikrarı ciddi şekilde tehdit etmektedir. Bu durum, bölgesel istikrarsızlığa ve sınır ötesi sorunlara yol açtığından komşu ülkeleri de etkilemektedir⁶⁸.

Başarısız devletler uluslararası hukuk için özellikle organize suçların yaygınlaşmasından dolayı bir dizi sorun ortaya çıkarmaktadır. Mali'deki gibi uyuşturucu ticareti, Sudan'daki gibi silah ticareti ve Meksika'daki insan kaçakçılığı gibi çeşitli alanları içeren bu yasa dışı faaliyetler ciddi endişelere neden olmaktadır. Kamerun örneğindeki gibi başarısız devletlerdeki yaygın sorunlardan bir diğeri olan kara para aklama, uluslararası hukuk için zorluklar yaratmaktadır. Ayrıca Nijerya'da sıkça görülen yağmalama ve Somali kıyıları boyunca yaşanan deniz haydutluğu gibi sorunlar, uluslararası düzenin korunmasında ciddi zorluklar oluşturmaktadır⁶⁹. Yasa dışı madencilik faaliyetleri ve maden ticareti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DKC) örneğindeki gibi, kaygılara neden olan başka bir alanı oluşturmaktadır. Bu yasa dışı faaliyetler uluslararası aktörler için uluslararası yargıda iş birliği, barışın ve temel hakların korunması için verilen taahhütleri karmaşık hâle getirmektedir. Uluslararası hukuk, başarısız devletlerden kaynaklanan bu sınır ötesi tehditlere karşı tedbir alma ve etkili çözümler bulma zorluğuyla karşı karşıyadır⁷⁰. Başarısız devletler kendi içinde ciddi ekonomik zorluklar yaşarken aynı zamanda diğer devletlerde de ekonomik sorunlara neden olabilirler. Eğitim ve sağlık sistemlerinin

⁶⁸ Bingöl, *op.cit.*, 2016, s.193.

⁶⁹ M. Luntumbue, "Cross-border crime in West Africa: Framework and limits of regional strategies of struggle", *Analysis Note*, GRIP, October 2012, s.2.

⁷⁰ *Ibid.*, s.2.

çökmesi, ulusal güvenliğin tehlikeye girmesi ve gelir düzeyinin düşmesi gibi faktörler, başarısız devletlerin kendi vatandaşlarına hizmet vermekte zorlanmasına yol açar. İşsizlik ve ülke içindeki silahlı çatışmalar ise ekonomik dengesizlikleri artırarak insanların geçimini zorlaştırır. Bu olumsuz koşullar, hastalıkların yayılmasına, ölümlerin artmasına ve temel ihtiyaçların karşılanamamasına neden olur. Otorite boşluğu, silahlı grupların ortaya çıkmasına ve bu grupların ülkede kontrolü ele geçirmesine fırsat verir. Bu durum, halkın yaşamını sürdürmeye çalışırken güvenlik sorunlarıyla karşılaşmasına ve temel gıda maddelerine ulaşmakta zorlanmasına yol açar⁷¹.

Doğu Afrika’da uyuşturucu kaçakçılığının başlıca merkezlerinden biri olan Kenya, bu yasa dışı ticari faaliyetin neden olduğu suçlardan ciddi şekilde etkilenmiştir. Uyuşturucu kaçakçılığından elde edilen gelirler, siyasi kampanyaları finanse etmeye ve yüksek makamlara gelmeye olanak tanıdığından uyuşturucu baronlarının siyasi arenaya sızmasına fırsat vermiştir. 1980’lerin başlarından itibaren Kenya’da gençler arasında suç, uyuşturucu ve madde bağımlılığı hızla artmıştır. Alkol, sigara, kat (miraa) ve kenevir (cannabis sativa) ülkede en çok kullanılan maddeler arasında bulunmaktadır⁷².

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) ve Afrika Birliği (AU) raporları, durumun Gine-Bissau kadar kötü olmasa da uyuşturucu kaçakçılığının Batı Afrika’daki çeşitli ülkelerde politika ve ekonomik faaliyetler üzerinde önemli bir etkisi olduğunu doğrulamaktadır. Yerel üretim kolaylığı ve ucuzluğundan dolayı kenevir, Afrika’daki en büyük uyuşturucu sorunudur. Çok sayıda insan kenevir kullanmaktadır ki bu da bağımlılığa neden olmaktadır. Üretim ve hazırlanmasındaki kolaylık birçok kullanıcıyı çekmesine yol açmaktadır. Kenevir, Tanzanya, Uganda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti gibi ülkelere diğer ülkelere ihraç edildiğinden Orta ve Doğu Afrika’da bu maddeye talebi artırmaktadır⁷³.

Kongo Demokratik Cumhuriyeti’nin doğusundaki kenevir üretimi yıllık olarak yaklaşık 200 ton kadardır. Bu miktarın üreticileri 1 ila 2 milyon dolar arasında, toptancılar ise 3 milyon dolara kadar kazanç sağlayabilmektedirler. Kongo

⁷¹ Jeremy Weinstein, Edward John Porter, E. Stuart, Eizenstat, “On the Brink, Weak States and US National Security,” *Center for Global Development Report*, 2004.

⁷² https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Youth/D_Odoni_Kenya.pdf.

⁷³ UNODC, “Organized Crime and Instability Central Africa,” *United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna*, 2011, s.14.

Demokratik Cumhuriyeti'nde küçük ölçekli madencilik işletmecileri, kasiteriti yasal olmayan yollarla ihraç ederek kalay üretiminde gizli bir rol oynamaktadırlar. Kasiterit üretimi ve ihracatı oldukça değişken olmasına rağmen ülkenin resmî kalay ihracatı dünya üretiminin %4'ünü oluşturmaktadır. Yasaklamalara rağmen 2010'da yaklaşık 10 ile 30 milyon dolar arasında yasa dışı asiterit ihraç edildi⁷⁴. Uyuşturucu kaçakçılığından elde edilen gelirler, siyasi partilere ve adaylara kaynak sağlayarak kaçakçıların siyasi arenada etkin bir rol oynamasına yol açmaktadır. Bu durum, demokratik süreçlerin sağlıklı işleyişini tehlikeye atarken devletin güvenilirliğini de sarsmaktadır. Örneğin Gambiya'da 2010 yılında devlet başkanı, ulusal polis şefi ve yardımcısı, donanma şefi, yardımcı ordu şefi, Ulusal Uyuşturucuyla Mücadele Ajansı başkanı, yardımcısı ve operasyon şefi gibi birçok üst düzey güvenlik görevlisi, uyuşturucu kaçakçılığına karıştıkları iddiasıyla görevden alındı. Bazıları 2012 yılında yolsuzluktan mahkûm edildi⁷⁵.

El Kaide ve IŞİD gibi terör örgütlerinin Afrika'da faaliyet göstermesi de büyük bir endişe kaynağıdır. 2009'un sonlarında Oumar Issa, Harouna Touré ve Idris Abdelrahman'ın tutuklanarak mahkûm edilmesi, Batı Afrika'da transnasyonel organize suçlar ve terörizmle mücadelede önemli bir kilometre taşını işaret etmiştir. Vaka, Cezayir'deki El Kaide'nin Kuzey Afrika kolunun (AQIM) uyuşturucu kaçakçılığıyla ilişkili olduğuna dair ilk kanıtlanmış mahkûmiyet olmasıyla dikkat çekti, böylece bölgedeki kanun uygulayıcı kurumların karşılaştığı karmaşık zorluklara da dikkat çekildi⁷⁶.

Afrika'da uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizmin temel kesişme noktası, terörist faaliyetleri finanse etmek için uyuşturucu gelirlerinin kullanılmasıdır. İslam Magrip El-Kaidesi (AQIM), operasyonlarını finanse etmek ve etkisini genişletmek için uyuşturucu kaçakçılığı yapan bilinen bir gruptur ve bu faaliyetler Mojtar Belmojtar döneminde zirve yapmıştır. Kokainin Güney Amerika'daki talep ve arzı arttıkça lideri, özellikle AQIM tarafından kontrol edilen Kuzey Mali'den Cezayir'e kadarki bölgeden herhangi bir yük geçişine "ithalat" vergisi uygulatarak örgütünün büyük bir

⁷⁴ **Ibid.**, ss.15-16.

⁷⁵ "Transnational Organized Crime in West Africa, Cocaine from the Andes via West Africa to Europe," 2011, https://www.unodc.org/documents/toc/Reports/TOCTAWestAfrica/West_Africa_TOC_COCAINE.pdf, s.9.

⁷⁶ Ana Aguilera, "The link between terrorism and drug trafficking in Africa," *African Security Review*, 7(35), 2022, s.35.

kısmını dâhil olmaya yöneltti⁷⁷. AQIM, 2017'den beri Mali ve Burkina Faso'da faaliyet gösteren İslam ve Müslümanlar Destek Grubu (JNIM) koalisyonu içinde yer almıştır. Diğer aşırı fraksiyonlar olan Ansar Dine, Katiba Macina ve El Murabitun ile birlikte faaliyet göstermektedir. 2018'in sonlarında DEA ve Hırvat yetkililerinin Latin Amerika'da bir su yüzeyi hava füzesi ticaretini engellediği bir kriminal ağ, Sahra'da güvenli bir geçiş sağlayarak Afrika'daki uyuşturucu kaçakçılığı operasyonlarını kolaylaştırmak amacıyla kokain karşılığında Ansar Dine'ye yüzeyden havaya füzeler vermeye çalıştı⁷⁸.

Bu bağlamda başarısız devletlerin veya zayıf yönetim sistemlerine sahip ülkelerin, terör örgütlerinin faaliyet göstermesi ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi yasa dışı faaliyetlerin kolayca gerçekleşmesine zemin hazırladığını söylemek mümkündür. Uluslararası hukuk açısından bu tür devletlerdeki zayıf yönetim ve güvenlik durumu ciddi bir endişe kaynağıdır. Uluslararası hukuk, devletlerin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumayı amaçlar ancak başarısız devletlerin varlığı bu ilkelere meydan okur. Terör örgütlerinin ve suç şebekelerinin sınırları aşarak faaliyet göstermesi, uluslararası hukukun etkinliğini sınırlamaktadır.

2.2.3. Başarısız Devlet ve İnsancıl Hukuk

İnsancıl hukuk, savaş zamanlarında veya çatışma durumlarında insan haklarını korumak ve sivillerin korunmasını sağlamak için geliştirilmiş uluslararası hukukun bir dalıdır. Başarısız devletler ise genellikle iç savaş, toplumsal çatışma, ekonomik çöküş veya yönetim zayıflığı gibi faktörlerden dolayı etkili bir şekilde işleyemeyen veya temel hizmetleri sağlayamayan devletlerdir. Uluslararası insancıl hukuk bağlamında Diğer Silahlı Gruplar ve Aktörler (DDSA), toprak kontrolü sağlama yeteneğine sahip olma, insancıl hukuka saygı gösterme kabiliyeti ve çatışma durumunda bir "taraf" olarak faaliyet gösterebilme potansiyeline sahiptirler⁷⁹.

1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek 1977 tarihli II No.lu Protokol, yalnızca Protokol'deki koşulları yerine getiren kuvvetler bakımından uluslararası

⁷⁷ *Ibid.*, s.37.

⁷⁸ *Ibid.*, ss.37-38.

⁷⁹ Fatma Taşdemir, "İnsan Hakları Hukuku, İnsancıl Hukuk ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Uluslararası Sorumluluğu," *DergiPark*, 2017, s.6.

yükümlülükler getirirken, bu bağlamda asgari koruma sağlayan 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin ortak 3. maddesi “çatışmanın her bir tarafına” yükümlülükler getirmektedir. Darfur'daki BM Uluslararası Soruşturma Komisyonu raporuna göre, Kültürel Varlıkların Korunmasına Dair Lahey Sözleşmesi'nin (1954) 19/1. maddesi ve İkinci Protokol'ün (1954) 22. maddesi ile Aşırı Derecede Yaralayan ve Ayrım Gözetmeyen Etkileri Bulunan Belirli Konvansiyonel Silahların Kullanımının Yasaklanması veya Sınırlanmaya İlişkin Tadil Edilmiş II No.lu Protokol'ün (2001) 1/3. maddesi, Darfur'daki silahlı çatışmalarda bağlayıcıdır. Uluslararası hukuk, bu protokoller ve sözleşmelerde sivilleri ve kültürel varlıkları koruma konusunda temel standartları içerir⁸⁰. Rapor, bu uluslararası hukuk kurallarıyla bağlantılı olarak savaşın tarafları arasında ayrım yapma ilkesi üzerinde duruyor. Terörize etmeyi amaçlayan saldırılar yasaktır ve siviller kasıtlı saldırılardan korunmalıdır. Gayriinsani ya da kötü muamele de yasaktır. Sivillerin zorla göç ettirilmesi, rehin alınması ve yağması da yasaklanmıştır⁸¹. Ancak başarısız devletlerin varlığı, bu amaçları gerçekleştirmeyi zorlaştırabilmektedir. Ruanda, Kongo, Somali, Afganistan, Irak ve Suriye gibi başarısız devlet özellikleri gösteren ülkelerin iç egemenliği, özellikle insan haklarının çiğnenmesi, yaygın yolsuzluk, ulusal ekonomilerin iflası, ulusal para biriminin işlevsizleşmesi ve suç olaylarının yaygınlaşması gibi durumlardan etkilenmektedir.

Başarısız devletler sorununun hem uluslararası hukuk hem de anayasal hukuku açısından değerlendirildiğinde bir diğer önemli yönü de insan haklarının korunmasıdır. 1968'de Tahran'da düzenlenen Uluslararası İnsan Hakları Konferansı ve 1993'te Viyana'da düzenlenen Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda ne yazık ki yeterli açıklıkla olmasa bile insan onurunun ayrımcılığa uğramadan korunması temel kavramının önemi vurgulandı. Bu kavram uluslararası hukukta, ayrı da olsa, somut olarak örtüşen ve birbirini tamamlayan iki düzenlemeyle tanınmıştır. Bunların biri genel olarak insan haklarının korunmasına dair iken diğeri ise silahlı çatışmaları düzenleyen uluslararası insancıl hukuktur⁸².

Başarısız devletlerde insan haklarının korunması ilkesi büyük ölçüde etkisizdir. Tarihsel olarak anayasal hukukun geleneklerinden doğmuş olan bu haklar, özellikle

⁸⁰ **Ibid.**, s.6.

⁸¹ **Ibid.**, s.7.

⁸² United Nations, “International Conference on Human Rights,” 22 April-13 May 1968, Teheran, <https://www.un.org/en/conferences/human-rights/teheran1968>, (Erişim Tarihi: 24.02.2024).

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren yavaş yavaş uluslararası anlaşmalara ve geleneksel hukuka da dâhil edilmiştir. Bu kapsamda evrensel ve bölgesel düzeyde insan haklarının korunmasına yönelik çok sayıda prosedür, mekanizma ve kurum geliştirildi⁸³. “Başarısız devletler” örneğinde ise uluslararası hukukta güvence altına alınan insan haklarının korunmasının devletin uygun işleyişi ile bağlantılı olduğunu açıkça görülmektedir. “Birinci nesil” olarak adlandırılan insan hakları, esasen devletin keyfî, hatalı ve aşırı otorite kullanımıyla ilgilidir. Bu medeni ve siyasi haklar, tanımı gereği “başarısız devlet” olarak nitelendirilen devlet otoritesine karşı bireyi korumayı amaçlar. Ancak “başarısız devlet”te böyle bir devlet gücü artık mevcut değildir⁸⁴. Uluslararası insancıl hukuk alanında ise durum daha olumludur. Bu hukuk dalı eski savaş yasalarından doğmuş ve özellikle devletler arasındaki silahlı çatışmalarla ilgili olsa bile giderek artan bir şekilde ülke içindeki silahlı çatışmalarla da ilgilenmeye başlamıştır. Buna göre uluslararası insancıl hukukun “başarısız devletler”deki silahlı çatışmalarla olası ilgisini tartışırken öncelikle 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi’nin ortak 3. maddesi dikkate değerdir. Bu madde, Protokol II’nin aksine isyancı güçlerin hükûmetle çatıştığı ve iktidarı ele geçirmek veya ayrılmak için savaştığı iç savaş durumlarıyla sınırlı değildir. Bu ifadeler, uluslararası insancıl hukukun “başarısız devletler”deki çatışmalara nasıl uygulanabileceğine dair önemli bir bağlam sağlar. 1949 Cenevre Sözleşmeleri’nin ortak maddesi, niteliğinden bağımsız olarak hemen bütün çatışmalarda uygulanabilir. Bu, devletin güçsüzlüğü veya çatışmanın özelliği göz önüne alınmadan çatışmalarda sivillerin ve savaş esirlerinin korunmasını hedefler⁸⁵. Bu bağlamda başarısız veya çökmüş devletlerdeki iç çatışmalarda, tarafların sivillere ve savaş esirlerine nasıl muamele edecekleri, Cenevre Sözleşmeleri’nin 3. maddesinde belirtilen temel prensiplere göre değerlendirilir. Bu prensipler, örneğin sivillerin keyfî olarak hedef alınmasını, insanlık dışı muameleyi ve savaş esirlerine kötü muameleyi yasaklamıştır. Dolayısıyla bu “minimum ölçüt”, iç çatışmaların taraflarının

⁸³ Daniel Thurer, “The failed State and international law,” *International Review*, 81(836), 1999, ss.741-742.

⁸⁴ *Ibid.*, s.742.

⁸⁵ ICRC, “The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols, International Committee of the Red Cross,” <https://www.icrc.org/en/doc/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions/overview-geneva-conventions.htm>, (Erişim Tarihi: 25.02.2024).

davranışlarının uluslararası insancıl hukuka uygunluğunu değerlendirmek için bir referans noktası sağlamaktadır⁸⁶.

Ruanda, 1994 yılında yaşanan ve dünya tarihine kara bir leke olarak geçen soykırım ile bilinir. Bu insanlık suçu, dünya kamuoyunu derinden sarsmış ve uluslararası hukuk mekanizmalarının harekete geçmesine yol açmıştır. Ruanda Soykırımından sonra adaletin sağlanması amacıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Uluslararası Ceza Mahkemesini (ICC) değil Uluslararası Ceza Mahkemesinin (ICTR) bir versiyonu olan Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesini Ruanda ve komşu ülkelerinin topraklarında 1 Ocak 1994 ile 31 Aralık 1994 tarihleri arasında işlenen soykırım ve diğer ciddi uluslararası insancıl hukuk ihlallerinden sorumlu kişileri kovuşturmak amacıyla kurdu. Merkezi Tanzanya'nın Arusha kentinde olan ICTR'nin Ruanda'nın Kigali kentinde de ofisleri bulunmaktadır⁸⁷. ICTR'nin kurulması, 1994 Ruanda soykırımının ardından adaletin sağlanması ihtiyacını karşılamak üzere ortaya çıktı. Bu soykırımda yaklaşık 800.000 kişi, çoğunlukla Tutsiler ve ılımlı Hutular, yüz gün içinde katledildi. Ağustos 1994'ün sonlarına doğru UNHCR komşu ülkelerde iki milyondan fazla mülteci olduğunu tahmin etmişti. Bunların yaklaşık 1,2 milyonu Zaire'de, 580.000'i Tanzanya'da, 270.000'i Burundi'de ve 10.000'i Uganda'da yaşamaya çalışmaktaydı⁸⁸. 1995 yılında açılan mahkeme, 1994 yılında Ruanda'da işlenen uluslararası insancıl hukukun ciddi ihlallerinden sorumlu gördüğü 93 kişiyi suçladı. Politikacılar, iş adamları, dinî ve milis gücü liderleri, medyanın önde gelen temsilcileri ve yüksek rütbeli askerî yetkililerle hükûmet mensupları bu suçlara karışmıştır⁸⁹.

Örneğin, Ruanda geçici hükûmetinin soykırım sırasındaki geçici Başbakanı olan Jean Kambanda, soykırım ve insanlığa karşı suçlardaki sorumluluğunu kabul etti ve 1998 yılında ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. Onun davası, soykırımdan hüküm giyen nadir devlet başkanlarından biri olmasından dolayı dikkate değerdir⁹⁰. Théoneste Bagosora, Ruanda ordusunun bir albayıydı ve 1994'te meydana gelen Ruanda

⁸⁶ Thurer, **op.cit.**, 1999, s.745.

⁸⁷ Kısaca ICTR, "Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin eski web sitesi," <https://unictr.irmct.org/en/tribunal>, (Erişim tarihi: 18.05.2024).

⁸⁸ "The Rwandan genocide and its aftermath," 2008, <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3ebf9bb60.pdf>, s.246.

⁸⁹ ICTR in Brief, **op.cit.**

⁹⁰ News, Ex-Rwandan Prime Minister Jean Kambanda pleads guilty to genocide, Legacy website of the International Criminal Tribunal for Rwanda, <https://unictr.irmct.org/en/news/ex-rwandan-prime-minister-jean-kambanda-pleads-guilty-genocide>, 05/01/1998, (Erişim tarihi: 19.05.2024).

soykırımının sorumlusu olarak kabul edilir. Bu süre zarfında etnik Hutu aşırıları sadece 100 gün içinde 800.000 kadar Tutsi ve ılımlı Hutu'yu öldürdü. Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi, Bagosora hakkında dava açtı. 2008 yılında soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından yargılandı ve müebbet hapis cezası almasına rağmen 2011'de yapılan temyiz sonucunda cezası 35 yıla indirildi⁹¹.

2.2.4. Devletin Başarısızlığını Önleme Girişimleri

Devletin başarısızlığını önleme girişimleri, genellikle karmaşık ve çok boyutlu bir yaklaşım gerektirir. Özellikle 11 Eylül saldırıları gibi büyük terör olaylarının ardından devletin başarısızlığına karşı girişimler terörizmle mücadele bağlamında daha da kritik hâle gelmiştir. Çünkü devletin başarısızlığının beraberinde getirdiği iç savaş, çatışma ve terörizm gibi olaylar, sadece o devletin sınırları içinde kalmayıp aynı zamanda uluslararası barış ve istikrarı da tehdit eder hâle gelmiştir⁹². Devletin başarısızlığını önlemek, öncelikle sorunun doğru bir şekilde anlaşılmasıyla başlar. Karar alıcılar, başarısız devletlerin içinde bulunduğu sosyopolitik dinamikleri, ekonomik zorlukları ve güvenlik tehditlerini tam olarak kavramalıdır. Devletin başarısızlığını önleme politikalarında ikinci kritik unsur, uygun amaçların belirlenmesidir. Bu, karar vericilerin, sorunu doğru teşhis etmesine dayalı olarak başarısızlığın nedenlerine yönelik etkili ve sürdürülebilir çözüm hedefleri belirlemelerini içerir. Politika hedefleri, sosyal istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi ve güvenlik tehditlerinin azaltılması gibi geniş kapsamlı hedeflere odaklanmalıdır⁹³. Devletin başarısızlığı tek bir nedene indirgenemeyeceğinden devletin başarısızlığı genellikle dinamik etkileşimlerin bir sonucudur. Sosyal, politik ve ekonomik faktörler arasındaki karmaşık ilişkiler, bir devletin istikrarını etkileyebilir. Bu noktada politika yapıcılar, devletin başarısızlığını önleme stratejileri geliştirirken dışsal faktörlere özel bir dikkat göstermelidir.

⁹¹ Abdi Latif, Théoneste Bagosora, “a Mastermind of Rwanda Genocide,” Dies at 80, Sept. 26, 2021, (Erişim tarihi: 19.05.2024).

⁹² Kirsten Schmalenbach, “Preventing and Rebuilding Failed States”, A. Giegerich (Ed.), University of Graz, Graz 2009, s.231.

⁹³ David Carment, John J. Gazo, Stewart Prest, “Risk Assessment and State Failure” *Global Society*, Cilt: 21, sayı.1, 2007, s.50.

Uluslararası ilişkiler, bölgesel dinamikler ve küresel ekonomik koşullar gibi etkenler, bir devletin başarısızlık riskini artırabilir veya azaltabilir⁹⁴.

Son yıllarda birkaç Afrika ülkesinin, özellikle Etiyopya ve Senegal'in dikkate değer bir ekonomik büyüme kaydettiği görülmüştür. Bu ülkeler, kıtada hızla gelişen ekonomilerin örnekleri olarak sıkça anılmaktadır. Etiyopya, 2023 yılı itibarıyla 126,5 milyonluk nüfusuyla Nijerya'dan sonra Afrika'nın en kalabalık ikinci ülkesidir. 2022-2023 yılları için %7,2'lik bir oranla hızlı bir ekonomik büyüme yaşamaktadır. Ancak bu büyümeye rağmen Etiyopya kişi başına düşen millî gelirinin sadece 1.020 dolar olmasıyla kıtanın en fakir ülkelerinden biri olmaya devam etmektedir. Etiyopya hükûmeti, ekonomik reformlara, altyapı yatırımlarına ve insan gelişimine odaklanarak 2025 yılına kadar alt orta gelirli bir ülke statüsüne ulaşmayı hedeflemektedir⁹⁵.

Etiyopya, önemli ölçüde yabancı yatırım çekmiştir ve IMF'ye göre 2016-2017 yıllarında doğrudan yabancı yatırımlardaki artış %27,6 olmuştur. Bu dinamizm, yeni sanayi alanlarının kurulması ve kamu işletmelerinin özelleştirilmesiyle desteklenmiş ve özellikle ÇHC'li yatırımcıları cezbetmiştir. ÇHC, Etiyopya'nın hem en büyük yabancı yatırımcısı hem de en büyük ticaret ortağı olmuştur⁹⁶. Afrika ülkelerindeki yer altı kaynaklarının yayılmasından dolayı popüler bir kıtadır. Örneğin Afrika ile Rusya Federasyonu arasındaki ilişkiler, birçok jeopolitik, askerî ve ekonomik faktörün etkisiyle son yıllarda ivme kazanmıştır. 2015'ten bu yana RF, 20'den fazla Afrika ülkesiyle askerî anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar, silah satışları, Afrika'daki deniz ve hava üslerine erişim, Afrikalı subaylar için Rus askerî akademilerinde eğitim, terörle mücadele, barışı koruma ve Rus askerî danışmanlarının varlığı gibi çeşitli iş birliği biçimlerini kapsamaktadır⁹⁷.

RF'nin Afrika ülkeleriyle artan ticareti, 2018'de ihracatta %84'lük bir artışla belirginleşerek iki bölge arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmekte olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte RF'nin Afrika ülkeleriyle ticareti, RF'nin toplam

⁹⁴ **Ibid.**, s.57.

⁹⁵ "The World Bank in Ethiopia," 2024, <https://www.worldbank.org/en/country/ethiopia/overview>, (Erişim tarihi: 20.05.2024).

⁹⁶ Alex Gray, "Etiyopya, Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomisidir," 4 Mayıs 2018, <https://www.weforum.org/agenda/2018/05/ethiopia-africa-fastest-growing-economy/>, (Erişim tarihi: 21.05.2024).

⁹⁷ Martin Russell, Eric Pichon, "Russia in Africa a new arena for geopolitical competition," (Rapor No: PE 642.283)," *European Parliamentary Research Service*, November 2019, ss.2-3.

uluslararası ticaretinin %3'ünü ve Afrika ülkelerinin toplam ticaretinin %2'sini oluşturmaktadır, bu da önemli bir büyümenin işaretidir. Bununla birlikte Avrupa Birliği %35, ÇHC %20 ve ABD %6 ile Afrika ülkeleri için önemli ticaret ortakları olarak öne çıkmaktadır. RF'nin Afrika ülkelerine başlıca ihracatı, silahlar da dâhil olmak üzere belirtilmemiş kalemler altında sınıflandırılan ürünler arasındadır ki bu da RF'yi kıtanın askerî teçhizat sağlayıcısı olarak konumlandırmaktadır⁹⁸.

Türkiye, ekonomik ve kültürel açıdan Afrika'daki varlığını güçlendirmiştir. Türkiye-Afrika ilişkileri, altyapı, inşaat ve eğitim alanlarına yapılan yatırımlarla genişlemektedir. Ekonomi ve eğitim devletin başarısızlığını çözmedeki en önemli unsurlardandır. 1986 yılında kurulan Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), Türkiye'nin özel sektördeki dış ekonomik ilişkilerini, özellikle dış ticaret, uluslararası yatırımlar ve anlaşmalar alanında organize etmek ve yönetmeyi amaçlamıştır. DEİK, Afrika'da 43 iş konseyi kurarak Afrika ülkeleriyle ticaret ilişkilerini geliştirmek suretiyle Cezayir, Fas, Etiyopya, Güney Afrika, Mısır, Libya, Tunus ile Sudan gibi ülkelerde önemli faaliyetler yürütmektedir. DEİK, inşaat, tarım ve su sondajı alanlarında çok sayıda Afrika ülkesi ile ticaret ilişkileri kurdu ve bu da Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ikili ilişkilerin gelişimine önemli bir katkı sağladı⁹⁹. Afrika'da eğitim, Türkiye tarafından önemli ölçüde desteklenmektedir. Türkiye, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve diğer kurumlar vasıtasıyla eğitim kurumları kurmakta, burslar vermekte ve öğretmenlere eğitim programları düzenlemektedir. 2015-2016 yıllarında Türkiye, Afrikalı öğrencilere 1239 burs vermiştir ve Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına (YTB) göre 2019 yılında 5000'den fazla Afrikalı öğrenci Türk hükûmeti burslarından yararlanmıştı. 2016 yılında kanunla kurulan Türk Maarif Vakfı, yurt dışındaki Türk okullarının yönetimini yarı özerk bir şekilde üstlenmiştir. Maarif Vakfı, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur ve Afrika ile Balkanlar'daki 33 ülkede hizmet vermektedir. Maarif Vakfı, 2019 yılında 14 Afrika ülkesinde 84'ten fazla okulda ilkokuldan üniversiteye kadar eğitim vermiştir¹⁰⁰.

⁹⁸ **Ibid.**, s.5.

⁹⁹ Neba Ridley, "Turkish-African Relations: An Institutional Approach of Turkish Foreign Policy Towards Africa," Ankara Yıldırım Beyazıt University, *Journal of International Relations and Diplomacy*, 2(2) 2020, s.28.

¹⁰⁰ **Ibid.**, s.36.

Dış politika hedefleri doğrultusunda Türkiye, Somali'ye 2011 yılından bu yana kalkınma yardımı sağlamaktadır. 2015 yılında TİKA, ülke çapındaki beş bölge hastanesine ambulanslar sağladı. Eğitim alanında Türkiye, Somalili öğrencilere Türkiye'de eğitim almaları için özel burslar sağlamıştır. 2014 yılında yükseköğretim kurumlarına yaklaşık 600 bilgisayar bağışlanmış olup Mogadişu Üniversitesi en büyük yararlanıcı olmuştur. Bu girişimler, Türkiye'nin Somali'nin sosyoekonomik gelişimini tıbbi ve eğitimsel yardımlarla destekleme konusundaki sürekli taahhüdünü göstermektedir¹⁰¹.

2.2.4.1. Doğrudan İnsani Yardım ve Kurumsal Yardımların Rolü ve Önemi

Başarısız devletlere genellikle yapılan yardımlar gıda, tıbbi ve insani olmak üzere çok yönlüdür. Bu yardımların amacı, başarısız devletlerde yaşanan krizleri hafifleterek temel insan ihtiyaçlarını karşılamak için acil durumlarda destek sağlamaktır. Afrika ülkelerine sağlanan yardım, kıtadaki çeşitli sosyoekonomik, kalkınma ve insani zorlukların üstesinden gelmeyi amaçlayan geniş bir destek yelpazesini kapsamaktadır. Afrika kıtasına insani yardım sağlayan en büyük bağışçı olan ABD, uluslararası topluma da en savunmasız durumdaki insanlara hayat kurtarıcı insani yardımı destekleyen bir dizi cesur yeni taahhüt sunarak Afrika ülkelerinin desteklenmesine öncülük etmektedir. Yalnızca 2022 mali yılında USAID, Afrika halkına hayati değerde çok sektörlü insani yardım kapsamında 6 milyar dolardan fazla destek sağladı¹⁰². Doğu Afrika ve Sudan bölgesi, silahlı çatışmalar, hastalık salgınları, gıda güvensizliği, haşere istilası, kitlesel olarak nüfusun yer değiştirmesi ve kuraklık, sel gibi tekrarlanan iklim şoklarının da dâhil olduğu bir dizi karmaşık ve birbiriyle ilişkili krizle karşı karşıyadır. Bu zorluklar karşısında USAID İnsani Yardım Ofisi (USAID/BHA), bölgedeki altı ülkedeki krizlerin yol açtığı

¹⁰¹ Ridley, **op.cit.**, 2020, "Daily Sabah, Turkey's Maarif Foundation flourishes worldwide with new graduates," 2019, <https://www.dailysabah.com/politics/2019/07/08/turkeys-maarif-foundation-flourishes-worldwide-with-new-graduates>, (Erişim tarihi: 21.05.2024).

¹⁰² Usaid, "Amerika Birleşik Devletleri Afrika Halkına 2 Milyar Dolarlık İnsani Yardım Sağlayacak," 15 Aralık 2022, <https://www.usaid.gov/news-information/press-releases/dec-15-2022-united-states-provide-2-billion-humanitarian-assistance-people-africa>, (Erişim Tarihi: 26.02.2024).

hasarı hafifletmek için 2022 mali yılında yaklaşık 3,8 milyar dolarlık acil yardım tahsis etti¹⁰³.

1991'den bugüne kadar 55 milyar ABD dolarını aşan miktarla dünyanın en çok dış yardım alan ülkeleri arasında yer alan Somali, ilginç bir şekilde dünyanın en fakir ülkelerinden biri olmaya devam etmektedir¹⁰⁴. 2006 yılından bu yana bağışçılar, ülkeye başlıca giysi, gıda ve ilaç ürünlerinden oluşan 300 milyon dolar değerinde yardım gönderdiler. Tarımsal verimin düşük olduğu dönemlerde Somali'nin gayriresmî sektöründe temel ihtiyaç malzemelerine ağır bağımlılık yaşanmaktadır¹⁰⁵.

Birleşmiş Milletler İnsani İşler Koordinasyon Bürosu (OCHA), Somali'de insani yardım ve korumaya ihtiyaç duyan insanların sayısının 2021'de 5,9 milyondan 2022'de 7,7 milyona yükseldiğini belirtti. 2021 yılında Somali'deki insani yardım faaliyetleri için gereken miktarın 1,09 milyar dolar olduğu açıklanmış olmasına rağmen bu miktarın ancak %77'sine denk gelen 850 milyon dolarlık bir fon toplanabildi. Bu durum hem insana yapılacak yatırımları hem de insani yardıma ihtiyaç duyan bölgeleri etkiledi ve 2022'de yardıma ihtiyaç duyan insan sayısını ve dolayısıyla gereken miktarı da artırdı. Bu bağlamda 2022 için belirlenen miktar 1 milyar 457 milyon dolar olarak belirlendi. Toplanan 989 milyon dolar, toplam ihtiyaçların %68'ine karşılık gelmektedir¹⁰⁶. Bununla birlikte Somali'deki insani yardım ihtiyacı ile uluslararası toplum tarafından sağlanan finansman arasında önemli bir fark bulunduğundan insanlar ihtiyaç duydukları yardıma tam olarak erişememektedirler. Bu bağlamda BM'nin çağrısı, bölge halkının ihtiyaç duyduğu insani yardıma erişebilmesi için dünyanın diğer devletlerini devletleri ile toplumlarını harekete geçirmek için son derece önemlidir. Yaşanan kuraklıktan dolayı yaklaşan kıtlık için ABD, Somali'ye acil gıda, insani yardım ve kalkınma yardımı için 476 milyon dolar bağış yapacağını açıklamıştır. 2021 yılında bölgeye

¹⁰³ Humanitarian Snapshot, 2023 https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-01/USAID-BHA_East_Africa_and_the_Sudans_Humanitarian_Snapshot-FY_2022.pdf, (Erişim Tarihi: 26.02.2024).

¹⁰⁴ Ibrahim B. Anoba, "How Foreign Aid Hurts Famine Relief in Somalia, Foundation for Economic Education," (2017), accessed 02. 27. 2024, <https://fee.org/articles/how-foreign-aid-hurts-famine-relief-in-somalia/>, (Erişim Tarihi: 26.02.2024).

¹⁰⁵ Anoba, **op.cit.**, 2017.

¹⁰⁶ İrfan Tatlı, "Humanitarian Crisis in Somalia: Famine and Migration at the Doorstep," *İnsamer Analysis*, 26.09.2022, ss.1-8.

18,5 milyon avro yardım sağlayan Avrupa Birliği (AB), 2022 yılında kuraklığın yol açtığı ihtiyaçlara karşılık 61,5 milyon avro yardım yapacağını bildirmiştir¹⁰⁷.

Sahra Altı Afrika ülkeleri Avrupa'nın geri kalanı ile Orta Doğu'nun toplamından daha fazla AB yardımı almaktadır (OECD, 2020). Yılda yaklaşık 20 milyar avro tutarındaki bu rakam, AB'nin Afrika'ya yaptığı nominal yardım akışının küresel çaptaki en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Bu durum, Avrupa Birliği'nin Afrika'ya olan yardımlarının miktarının ve etkisinin önemi göstermektedir. Afrika'nın kalkınmasına ve refahının artmasına önemli katkılar sağlayan bu yardımlar, kalkınma projeleri, insani yardım, sağlık hizmetleri, eğitim ve altyapı gibi alanlarda gerçekleştirilmektedir¹⁰⁸.

2004-2012 yılları arasında Türkiye, Orta Doğu ve Asya bölgesine toplam 7 milyar 481 milyon dolarlık resmî kalkınma yardımı sağladı. Bu yardımların çoğunluğu, özellikle Suriye gibi bölgedeki çatışma ve insani krizlerin etkisi altında olan ülkelere gitmiştir. Türkiye'nin bölgeye yaptığı bu yardımlar, insani ihtiyaçların karşılanmasına ve bölgede istikrarın sağlanmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin Doğu Avrupa, Balkanlar ve Afrika'ya yaptığı yardımlar da önemlidir. Doğu Avrupa ve Balkanlar'daki yardımlar, bölgedeki ekonomik ve sosyal kalkınma çabalarını desteklemiş, Afrika'daki yardımlar ise kıtanın çeşitli alanlarındaki ihtiyaçlarını karşılamış ve Türkiye'nin kıtaya olan bağlılığını yansıtmıştır¹⁰⁹. 2018 yılında iki taraflı resmî kalkınma yardımı alan ülkelerin sıralamasına bakıldığında, Suriye, Kırgızistan ve Kazakistan en yüksek yardımı aldı. Suriye, 7.698 milyar dolarlık yardım ile ilk sırada yer alırken Kırgızistan ve Kazakistan daha düşük miktarlarla sıralamada yer almıştır. 2019 yılında ise 7.202 milyar dolarlık bir miktarla Suriye yine en yüksek yardımı alan ülke olmuştur. İkinci sıradaki Bosna-Hersek 59 milyon dolarlık bir yardım alırken Irak ise 42 milyon dolarlık bir miktarla üçüncü sırada yer almıştır¹¹⁰.

¹⁰⁷ *Ibid.*, s.5.

¹⁰⁸ European Union, 2020, "Avrupa Parlamentosu Dışişleri Komitesi tarafından hazırlanan Afrika Kalkınması, İnsani Yardım ve İklim Değişikliği için kapsamlı AB Stratejisi," [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/603508/EXPO_BRI\(2020\)603508_EN](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/603508/EXPO_BRI(2020)603508_EN), (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

¹⁰⁹ Şeyma Kızılay, "Turkey's Humanitarian Aid Policy with Its Values and Actors," *Upa Strategic Affairs*, Volume: 2 Issue: 2, 2021, ss.198-199.

¹¹⁰ *Ibid.*, s.195.

Afrika ülkeleri, Türkiye'nin insani yardım çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır ve bu ülkeler arasında en çok yardımı alan Somali başı çekmektedir. Türkiye'nin Somali'ye yaptığı yardımlar, uluslararası arenada etkinliğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Somali'deki şiddetli kıtlık, istikrarsızlık ve insani krizler, Türkiye'nin sağladığı yardımların hayati bir rol oynadığını gözler önüne sermektedir. Türkiye, bu ülkedeki krize dikkat çekmek ve Somali halkına yardım etmek için çeşitli insani yardım projeleri yürütmüştür. Özellikle 2011 yılında Türkiye, Somali'ye 350 milyon dolarlık insani yardım sağlamıştır¹¹¹.

Bu çerçevede, Türk Kızılayı, Somali'ye 70.000 ton insani yardım göndererek 30.000 kişilik bir mülteci kampı kurmuştur. Ek olarak, İHH, Somali'ye 2 milyon 544 bin lira değerinde 18.000 gıda kolisi ve tankerlerle 500 bin litre temiz su dağıtarak 150.000 Somalilinin su ihtiyacını karşılamıştır. 2019 yılında ise TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı gibi çeşitli kurumlardan Somali'ye yaklaşık 1 milyar dolarlık yardım sağlandı. Bu, Türkiye'nin Somali'deki insani yardım çabalarının kapsamlı ve önemli olduğunu göstermektedir¹¹².

2.2.4.2. ABD ve AB'nin Başarısız Devletlerden Gelen Tehditleri Önlemek Amacıyla Aldığı Terör Karşısı Önlemler

Amerika Birleşik Devletleri, genel olarak Afrika Boynuzu bölgesindeki karşı terör stratejisinin bir parçası olarak Somali'de aktif bir şekilde yer almıştır. Temel amaç, El Şebab gibi aşırıcı grupların varlığıyla mücadele etmek ve ülkenin teröristlere için güvenli bir liman hâline gelmesini önlemektir. Bu hedefe ulaşmak için ABD, Somali Ulusal Ordusunun (SNA) yeteneklerini artırmak amacıyla önemli ölçüde zaman ve kaynak harcamıştır¹¹³. 2022 yılında Başkan Joe Biden yaklaşık 500 ABD askerini

¹¹¹ Mürsel Bayram, "African Initiative and Humanitarian Diplomacy Activities as Change Parameters of Turkish Foreign Policy," 2016, ss. 414-415.

¹¹² Mustafa Kaya, "\$1 billion aid from Turkey to Somalia," 17.6.2019, <https://www.sabah.com.tr/dunya/turkiyeden-somaliye-1-milyar-dolarlik-yardim-4685772>, (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

¹¹³ "U.S. Relations with Somalia," Bilateral Relations Fact Sheet, *Bureau of African Affairs*, March 18, 2022, <https://www.state.gov/u-s-relations-with-somalia/>, (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

Somali'ye gönderme kararı aldı. Bu karar, ABD'nin ülkedeki güvenlik sorunlarıyla başa çıkma ve El Şebab tehdidine karşı daha etkili bir şekilde yerel kuvvetlerle iş birliği yapma taahhüdünü yansıtmaktadır. ABD askerlerinin yerel kuvvetlere destek sağlamak ve isyana karşı mücadelede Somali güvenlik kuvvetlerinin kapasitesini artırmak amacıyla gönderilmiştir. Ayrıca ABD'nin, özellikle Camp Lemonnier'deki stratejik üs olmak üzere Cibuti'de aktif bir askerî varlığı bulunmaktadır. Bu üs, Afrika Boynuzu'ndaki karşı terör çabalarını desteklemede kritik bir rol oynamakta ve ABD'nin bölgenin genel güvenliğini sağlamadaki rolünü güçlendirmektedir¹¹⁴.

Bölgenin stratejik noktalarından özellikle Cibuti'deki Fransız askerî üssü gibi askerî varlıklar, uluslararası toplumun terörle mücadele çabalarına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu üsler, bölgedeki terör tehditlerine karşı savunma sağlamanın yanı sıra, uluslararası iş birliği ve operasyonlara da destek sunmaktadır. Bunlar, terörle mücadele, deniz haydutluğuyla mücadele ve barışı koruma operasyonlarında önemli bir aktör hâline gelmiştir. ABD ve AB'nin terörle mücadele çabalarına katkı sağlayarak bölgedeki istikrarı ve güvenliğini artırmak için çalışmaktadır¹¹⁵.

Başarısız devletlerden kaynaklanan tehditler genellikle terör örgütlerinin faaliyetlerini kolaylaştırabilir ve böylelikle Avrupa'nın güvenliğini doğrudan etkileyebilir. Sahel'deki terörle mücadele, Avrupa Birliği (AB) için önemli bir konudur. Bölgedeki istikrarlı ülkeler, Avrupa'nın güvenliğine önemli ölçüde katkı sağlayacak ve kontrolsüz göç akınlarının risklerini sınırlayacaktır. AB'ye üye devletlerle Afrika Birliği, ECOWAS, Nouakchott Süreci ve diğer uluslararası kuruluşlar ve bölgesel örgütler süreci koordineli olarak yürütmektedir. Bölgede konuşlandırılan üç CSDP misyonu, terörle mücadeleye doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır: EUCAP Sahel Nijer, terörizm ve insan ticaretine karşı mücadeleye odaklanma yetkisi vermiştir. Mali'deki EUTM ve EUCAP ise ulusal

¹¹⁴ Jason C. Mueller, Kennesaw, "American troops are still in Somalia, fighting an endless war," 2023, <https://www.upi.com/Voices/2023/10/05/US-troops-Somalia-endless-war/4081696506265/>, (Erişim Tarihi: 29.02.2024).

¹¹⁵ Phil-Team, (2015), "Cibuti'deki Fransız Askerî Üssü: Doğu Afrika'nın Stratejik Sütunu," <https://entrainement-militaire.fr/en/blogs/parcours-de-militaire/base-militaire-francaise-a-djibouti-un-pilier-strategique-en-afrique-de-lest>, (Erişim Tarihi: 30.02.2024).

kapasite geliştirmeyi ve G5 Sahel lkeleri arasında bölgesel olarak etkili bir iş birliğinin geliştirilmesini desteklemektedir¹¹⁶.

Bu bağlamda AB ve 26 ile birlikte Birleşik Krallık, 2014 yılında kurulan DAEş'in yayılmasını önlemek ve yenilmesini sağlamak için oluşturulan küresel koalisyonun üyeleridir. Koalisyon, IşİD'in toprak kazanarak kontrol etme hırslarına son veren Irak ve Suriye'deki askerİ mücadelenin ötesinde, IşİD'in finansman altyapılarıyla da mücadele etmeyi, ağlarını çökertmeyi ve propagandasının önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Son yıllarda koalisyon, Irak ve Suriye'de yeniden canlanmasını önlemek için çalıştı ve başta Sahra Altı Afrika ve Afganistan olmak üzere başka yerlerde büyüyen IşİD tehdidine karşı çaba sarf ederek mücadele verdi¹¹⁷. 2010 yılında AB, ABD ile finansal işlem verilerine erişim sağlanmasına yönelik Terörün Finansmanını İzleme Programı (TFTP) Anlaşması da dâhil olmak üzere mali bilgi alişverişine ilişkin bir anlaşma imzaladı. Ayrıca AB, Ürdün, Lübnan, Mısır, İsrail ve Tunus ile spesifik olarak terörle mücadele eylem planları yürütürken Batı Balkanlar ile de benzer çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca AB genel stratejisinin bir parçası olarak 20 ülkeyle düzenli olarak terörle mücadele politikasına dair diyaloglar yürütmektedir. Bu kapsamda AB, seçilen ülkelere teknik yardım ve eğitim sağlayarak terörle mücadele kapasitesini geliştirmeyi ve şiddet içeren aşırıcılığın (CVE) nlenmesi girişimlerini desteklemektedir¹¹⁸. Haziran 2020'de Konsey, Batı Balkanlar, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ile Sahel ve Afrika Boynuzu gibi terörizmden en çok etkilenen bölgelerle daha fazla iş birliği yapılması çağrısında bulundu. Örneğin Burkina Faso, Mali, Moritanya, Nijer ve ad'dan oluşan G5 Sahel lkeleriyle ilgili olarak AB, bölgesel güvenliği geliştirmek ve terörizmle mücadele etmek amacıyla Afrika Birliği liderliğinde G5 Sahel Ortak Gücünün kurulması için 147 milyon avro saęladı¹¹⁹.

Bir başka örnek ise Fransa'nın Sahel bölgesindeki terörist grupların yayılmasını önlemek için Mali'ye müdahalesidir. Temmuz 2014'te Fransızlar, Serval

¹¹⁶ Council of the European Union, Brussels, 20 December 2016, *implementation of the counter-terrorism agenda set by the European Council*, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14260-2016-ADD-1-EXT-1/en/pdf>.

¹¹⁷ EPRS, European Parliamentary Research Service, (March 2023), "Understanding EU counter-terrorism policy," [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739395/EPRS_BRI\(2023\)739395_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739395/EPRS_BRI(2023)739395_EN.pdf), (Erişim tarihi: 01.03.2024).

¹¹⁸ *Ibid.*, s.8.

¹¹⁹ *Ibid.*, s.9.

Operasyonu’nu sona erdirerek Sahel bölgesini daha geniş şekilde kapsayan Barkhane Operasyonu adlı verilen yeni bir terörle mücadelede aşamaya geçti. Barkhane Operasyonu, özellikle Mali olmak üzere Sahel bölgesinin Burkina Faso, Nijer, Moritanya ve Çad gibi diğer ülkelerini de kapsayan ve Ağustos 2014’te başlatılan Fransız askerî bir operasyonunun amacı, İslamcı terörizmle mücadele etmek ve bölgedeki El Kaide İslam Magribi (AQIM), Büyük Sahara’daki İslam Devleti (EIGS) ve diğer bağlantılı gruplar gibi hem silahlı terörist gruplarla hem de cihatçı gruplara karşı mücadele veren bölge ülkelerinin hükûmetlerine destek sağlamaktır¹²⁰.

2.3. Başarısız Devletlerde Güvenlik

Thomas Hobbes’in siyasi teorisine göre, devlet toplumda güvenlik ve düzeni sağlar. Hobbes’a göre, devletin temel amacı, vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve bunun karşılığında bireysel özgürlüklerinden bir kısmını sosyal bir sözleşmeye bağlamak suretiyle toplumda güvenliğini sağlamaktır. Bu görüşe göre, devletin varlığı ve otoritesi vatandaşların özgürlüğüne güvence verir. Herhangi bir tehdit, genel toplumsal istikrarı ve güvenliğini tehlikeye atabilir, bu nedenle egemenliğin bağımsızlığı bu güvenliğini sürdürmek için çok önemlidir. Hobbes’a göre, vatandaşların görevi ve sorumluluğu, devlet otoritesini desteklemek ve saygı göstermektir, böylece “her şey devlet için” anlayışı, bireysel çıkarların toplu güvenliğini sağlamak için devlete olan bağlılığı yansıtır¹²¹. Grizold (1994), ulusal güvenliğin beş özelliğini tanımlamıştır. Bunlar; devletin bir siyasi topluluk olarak varlığını ve nüfusunun fiziksel sağkalımını sağlamak, toprak bütünlüğünü korumak, siyasi bağımsızlığı sürdürmek, yaşam içinde eşitliği sağlamak ve devletin ulusal güvenlik politikasına temel çıkarlarını yerleştirmektir. Bu özellikler, güvenliğin devletin sorumluluğu olduğunu gösterir. Geleneksel olarak devletin egemenliği ve meşruiyeti, bir devletin bağımsızlık düzeyine ve topraklarını haricî müdahale

¹²⁰ Caleb Weiss, “9 UN troops killed in Mali ambush,” *The Long War J.* (Oct. 4, 2014), https://www.longwarjournal.org/archives/2014/10/un_troops_killed_in.php, (Erişim tarihi: 01.03.2024).

¹²¹ Bilgehan Emeklier, *A Comparative Analysis of the Security Perceptions of Thomas Hobbes and John Locke*, 2011, s.113.

olmaksızın yönetme yeteneğine bağlıdır. Geleneksel güvenliğin başka önemli bir yönü de hükûmetin vatandaşlarından aldığı destektir¹²².

Güvenlik kavramı geniştir ve hem iç hem de dış tehditlere karşı korumaya dair çeşitli yönleri içerir. Bunlar; fiziksel, ekonomik, enerji ve bilgi güvenliği gibi farklı alanlarda incelenebilir. Güvenlik, istikrarı sağlama, bireyleri ve toplulukları koruma ve sürdürülebilir bir çevre oluşturma amacını taşır. Bireysel düzeyde güvenlik, suçlara karşı koruma anlamına gelebilirken uluslararası düzeyde dünya barışının korunmasını içerebilir¹²³. Güvenlik, devletlerin başka devletler tarafından gerçekleştirilen saldırılardan korunması açısından düşünülmüştür. Bu, devletleri güvenliğin tek referans nesnesi olarak gören ve daha geniş kavramlarını reddeden gerçekçi bir yaklaşımdır. Ancak bu yaklaşım, özellikle Kopenhag Okulu, Galce Okulu ve insan güvenliği yaklaşımı gibi daha yeni düşünce akımları tarafından güçlü bir şekilde eleştirilmiştir. Kopenhag Okulu, güvenliğin devlet güvenliği ve toplumsal güvenlik olarak iki boyutu olduğunu varsayar. Galce Okulu ve insan güvenliği yaklaşımı ise bireyleri güvenliğin referans nesneleri olarak görür, devletleri bu amaçlara hizmet eden araçlar olarak değerlendirir¹²⁴. Devlet güvenliği, bir devletin varlığını, anayasal düzenini, vatandaşlarının güvenliğini ve toprak bütünlüğünü koruma çabasını ifade eder. Bu kavram, geniş güvenlik kavramının devletin çıkarları ve egemenliğine odaklanmayı ifade eder. Devlet güvenliği genellikle askerî, istihbarat, polis ve diğer güvenlik mekanizmalarının katılımını gerektirir¹²⁵.

Çöken devletler, vatandaşlarının güvenliğini sağlama yeteneklerini sarsan çeşitli sorunlarla karşı karşıyadır. İlk olarak, etkisiz yönetim ve yaygın yolsuzluk, güvenliğe ayrılan kaynakların etkin bir şekilde yönetimini engelleyerek vatandaşlarını koruma çabalarını tehlikeye atar. İç çatışmalar, sivil savaşlar gibi ciddi politik istikrarsızlıklar yaratarak iç güvenliği sürdürmeyi zorlaştırır. Devlet kontrolünden kaçan silahlı olmayan grupların, milislerin ve isyancı fraksiyonların çoğalması, güvensizliği önemli ölçüde etkiler. Ayrıca sınırların etkili bir şekilde kontrol edilememesi, bu devletleri illegal göç ve hem uyuşturucu ticareti hem de yasa

¹²² Edward Newman, "Critical Human Security Studies," *Review of International Studies*, vol.36, no.1, 2010, ss.77-91.

¹²³ Stewart Patrick, "Failed States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas," *International Studies Review*, vol. 9, no. 4, 2007, ss. 645-657.

¹²⁴ Hawre Hasan, "State Security, Societal Security, and Human Security, *Journal of International Relations*, 21(2)" 2007, ss.2-3.

¹²⁵ *Ibid.*, s.4.

dışı faaliyetler gibi sorunlarla karşı karşıya bırakarak iç güvenliği daha da zayıflatır¹²⁶. Başarısız devletlerin bir diğer belirgin özelliği, devlet otoritesinden kaynaklanan gücün kullanımındaki etkisizlik ve eksikliklerdir. Bu durum, gücün etkili bir şekilde kullanılamamasından kaynaklanır ve özellikle güvenlik açısından çeşitli olumsuz sonuçlara neden olabilir. Devlet otoritesinin yetersiz kullanımı, içeride illegal grupların ortaya çıkmasına ve güçlenmesine zemin hazırlar. Bu durum, devletin kontrolsüz bölgeler oluşmasına yol açarken alternatif otoritelerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu gruplar, güvenlik tehditlerine dönüşebilir ve hatta terör örgütlerinin ortaya çıkmasına sebep olabilir¹²⁷.

Devletin güvenliğini sağlamakla görevli olan ordusu, polisi ve istihbarat birimleri gibi tüm güvenlik ve kolluk kurumları etkinliklerini yitirmiş durumdadır. Keyfi bir şekilde dağıtılan ekonomik kaynaklar, siyasi iktidarla yakın ilişkisi olan çevreler arasında paylaşılmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak da insan hayatı büyük bir tehlike altında olmaktadır. Kamu hizmetlerinden faydalanmak giderek zorlaşırken bu hizmetlerin kalitesi de düşmektedir. Örneğin sağlık hizmetleri yetersiz kalmakta, eğitim olanakları azalmaktadır. Altyapı eksiklikleri, enerji ve su kesintileri gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır¹²⁸. Bütün bunlarla paralel olarak düşük büyüme, yüksek işsizlik ve yaygın yoksulluk ile karakterize edilen zayıf bir ekonomi, toplumsal memnuniyetsizliği artırır ve içsel çatışmalar yaşanmasında etkili olur. Finansal kaynaklardaki eksiklik, devletin güvenlik önlemlerine yatırım yapma ve silahlı kuvvetlerini modernize etme yeteneğini tehlikeye atar. Ayrıca başarısız devletler, toprakları üzerinde kontrol eksikliği ve sınırlarının geçirgen olmasından dolayı terörizm ve uluslararası çaptaki suçlar için uygun ortamlar oluşturur. Aşırılıkçı gruplar, bu zayıflıklardan yararlanarak faaliyet gösterir ve yeni üyeler kazanır, bölgesel ve küresel istikrarı tehdit eder¹²⁹. Örneğin Afganistan, Somali ve Suriye gibi devletlerin kendi başarısızlıklarına ve güvenlik açısından yetersizliklerinde etkili olan çeşitli faktörler açıkça görülmektedir. Afganistan'da SSCB'nin işgali, iç savaş ve Taliban'ın ortaya çıkışı gibi olaylarla birlikte on yıllar süren silahlı çatışmalar

¹²⁶ Robert I. Rotberg, *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton University Press, 2004.

¹²⁷ Richard N. Haass, "Sovereignty, Existing Rights, Evolving, Responsibilities," *Remarks to the School of Foreign Service and the Mortara Center for International Studies*, Georgetown University Washington, DC, 2003.

¹²⁸ Bingöl, *op.cit.*, 2016, s.58.

¹²⁹ Nathalie Versavel, "Devlet Başarısızlığı, Güvensizlik ve Uluslararası Sistem," https://www.e-ir.info/2013/03/07/state-failure-insecurity-and-the-international-system/#google_vignette, (Erişim tarihi: 05.01.2024).

yaşanmıştır. Bu çatışmalar ülkeyi siyasi açıdan istikrarsız hâle getirmiştir. Afganistan'ın ekonomisi yaşanan çatışmalardan dolayı zayıflamıştır ki bu da ekonomik kalkınma ve güvenlik alanındaki yatırımlar engel teşkil etmiştir. Afganistan'ın, özellikle Pakistan ile olan sınırlarını tarihsel olarak kontrol etmesi zor olmuştur. Bu durum, militanların, silahların ve yasa dışı faaliyetlerin serbest dolaşımını kolaylaştırarak güvensizlik ortamında etkili olmuştur¹³⁰. Somali de geçmişinin büyük bir kısmında güçlü bir merkezî otoritenin eksikliğini yaşamıştır. Klanlar arasındaki çatışmalar ve El Şebab gibi radikal İslamcı grupların varlığı ülkede güvenlik eksikliğinde etkili olmuştur. Suriye'de yaşananlar ise büyük ölçüde politik bir başarısızlığı yansıtmakta ve güvenlik eksikliği sorununu daha da kötüleştirmiştir. Suriye'de 2011'de başlayan iç savaş, çeşitli ulusal ve uluslararası aktörlerin dâhil olduğu karmaşık bir savaşa evrildi. Hükûmet güçleri ile muhalif gruplar arasındaki çatışmalar, büyük ölçekli nüfus hareketlerine neden olarak büyük bir insani krize yol açtı. Ayrıca IŞİD gibi aşırıcılık yanlısı grupların yükselmesi bölgesel istikrarsızlığı artırdı. Bu gruplar, terörist saldırılar da dâhil olmak üzere şiddet içeren eylemlerde bulunarak sadece Suriye'de değil aynı zamanda çevredeki bölgelerde de sürekli bir güvenlik tehdidi oluşmasına neden oldu¹³¹. Başarısız devletlerin topraklarında meydana gelen meşruiyet eksikliği ve toprak hâkimiyetinin zayıflaması, bu ülkelerin sınırlarını kontrol edememelerine yol açmaktadır. Bu da terör grupları ve suç örgütleri gibi tehlikeli aktörlerin buraları kullanmalarına olanak tanımaktadır. Örneğin Afganistan, başkanlık görevinden alınan ve 11 Eylül saldırılarının sorumlusu olan El Kaide liderinin bu ülkede bulunması, devletlerin başarısızlığının teröristler için güvenli bir sığınak sağladığına dair derinlere kök salmış varsayımın paradigması hâline gelmiştir. Bu varsayım ayrıca 11 Eylül Komisyonunun raporuyla da ortaya konulmuştur, zira Ulusal Terör Saldırıları Komitesi, terörist eylemleri gerçekleştirmek için gerekli koşulların başarısız devletlere özgü olduğunu ileri sürmüştür¹³².

¹³⁰ Nilofar Sakhi, "Afganistan'daki insani ve insani güvenlik krizleri, 2021," <https://www.mei.edu/publications/humanitarian-and-human-security-crises-afghanistan>, (Erişim Tarihi: 08.01.2024).

¹³¹ "Syria Security situation," 2021, *European Union (photographer: Peter Biro)*, 13 November 2018, urlAfter 8 years of conflict, Syria is littered with landmines and unexploded bombs, 2021_EASO_COI_Report_Syria_Security_situation (europa.eu).

¹³² R. Dorff, "Failed States After 9/11: What Did We Know and What Have We Learned," *International Studies Perspectives*, 6(1), 2005, ss. 20-34.

Geleneksel düşünce, öncelikle terörist grupların başarısız devletlerdeki anarşi ve düzensizlikten yararlanabilecekleri varsayımına dayanmaktadır. Hükûmetin terörizmi önleme ve kovuşturma konusunda yetki kullanamadığı kanunsuz devletlerden yararlanma yeteneği, terörist gruplar için bir avantaj olmaktadır. Teröristler, onlara tam bir dokunulmazlık sağlayacak bir tür “kara deliğin” içinde tespit edilmeden faaliyetlerini yürütmekte özgür davranmaktadırlar. Böyle ortamlarda terör hücreleri büyüüp genişleyebilir, üye alıp eğitebilir, yasal ve yasa dışı faaliyetlere kaynak sağlayabilir ve yatırım yapabilir, silah ve araç satın alabilir ve bölgedeki ağlarının olası genişlemesinin temellerini atabilir¹³³.

Thomas Piazza, bu duruma geleneksel bilgelikle başarısız devletlerin her zaman “egemenlik belirtileri”ne sahip olduklarını varsayan yaygın görüşe karşı çıkmaktadır. Buradan hareketle başarısız devletlerin, dışarıdan bakıldığında egemen ve bağımsız yapılar olarak görünmeye devam ettiği düşünülmektedir. Piazza’ya göre bu algı, diğer devletlerin müdahalesine yasal sınırlar getirebilir ve dış aktörlerin başarısız bir devletin işlerine müdahalesini zorlaştırabilir. Ayrıca Piazza, başarısız devletlerle ilgili endişe verici bir boyuta da dikkat çeker: yolsuz liderler. Bu istikrarsız ortamlarda yolsuz bürokratlar “egemenlik belirtileri”ni kullanarak yasa dışı faaliyetlere bulaşabilir. Örneğin teröristlere pasaport, vize ve nihai kullanıcı belgeleri gibi yasal belgeler vererek destek sağlayabilirler. Bu destek, genellikle para, siyasi destek veya fiziksel koruma karşılığında gerçekleşir¹³⁴. Bu fikrin ilk kısmı şüphesiz doğru ve geçerlidir. Terörist faaliyetlere karşı uluslararası toplumun müdahale etmesi, hükûmetin dış müdahaleyi istemediğini açıkça belirtmiş bir ülkede daha zor olabilir. Ancak ABD ve Afganistan hükûmetleri arasındaki iş birliği çabalarında olduğu gibi başarısız devletler dış yardıma her zaman karşı çıkmazlar, özellikle bir başarısız devletin hükûmeti bu destekle ulusal düzeyde istikrar ve güvenlik sağlamanın tek gerçek yol olduğunu anladıklarında bu yardımı hem talep hem de kabul ederler. Başarısız devletler genellikle egemenliklerinin dışsal belirtilerini korur. Birleşmiş Milletler Şartı’nda öngörülen, başka bir devletin iç işlerine müdahaleye karşı olan çekince, terör ağlarını ortadan kaldırmayı amaçlayan sınır ötesi eylemlere önemli bir engel teşkil etmektedir. Örneğin İtalyan, Arnavut ve Rus

¹³³ Ken Menkhaus, “Quasi-States, Nation-Building, and Terrorist Safe Havens,” *Journal of Conflict Studies*, 23(2), 2006, ss.7-23.

¹³⁴ Piazza James, “Incubators of Terror: Do Failed and Failing States Promote Transnational Terrorism,” *International Studies Quarterly* 52, No. 3, Oxford: Blackwell, 2008, s. 472.

mafya grupları tarafından Durres limanı aracılığıyla gerçekleştirilen uyuşturucu, silah ve göçmen trafiğine rağmen hiçbir Avrupa devleti, kuvvet kullanarak Arnavutluk'a girip şehri kontrol altına alma girişimine yeltenmemiştir. Başarısız devletler genellikle kendi topraklarını kontrol etmekte zorlanabilir ancak başka bir devlete aynı şeyi yapma izni vermekte isteksiz olabilir¹³⁵.

2.3.1. Devletlerin Değişen Güvenlik Gündemleri

Başarısız devletlerde gündemin evrimi genellikle bir dizi karmaşık ve birbirine bağlı zorluklarla karakterize edilir. Bu zorluklar arasında öncelikle iç ve ulusal savaşlar gelir, örneğin Ruanda'daki gibi kabileler arası çatışmalar ve Güney ve Kuzey Sudan'da arasında yaşananlar bu duruma örnek teşkil eder. Bunun yanı sıra susuzluk, haydutluk, açlık ve fakirlik gibi insani krizler de bu devletlerin karşılaştığı diğer önemli sorunlardır. Sudan'da, 2011 yılına kadar Afrika kıtasındaki çatışma tarihinin en uzun iç savaşı yaşandı. İlk iç savaş, 1956'da bağımsızlığın kazanılmasından sonra başlayıp 1972'ye kadar sürdü; ikincisi ise 1983'ten Güney Sudan'ın 2011'deki referandumla ayrılmasıyla 2011'e kadar sürdü¹³⁶. Üyeleri çoğunlukla Sudan'ın Güney bölgesinden gelen ve merkezî hükûmet tarafından dışlandıklarını hisseden, 1950'lerin sonlarında ve 1960'ların başlarında "Anya Nya" adıyla bilinen bir milis grubu oluşturdular. Sudan'ın 1955'ten 1972'ye kadar süren ilk iç savaşı, Anya Nya Hareketinin önemli katılımına ve direnişine tanık oldu. Ancak 1972'de ilk iç savaş sona ermesine rağmen gerilimler devam etti ve Sudan'da 1983'te ikinci bir iç savaş patlak verdi. Bu silahlı çatışma, çoğunlukla Kuzey'deki Müslüman Arap elitler tarafından domine edilen Sudan hükûmeti ile Güney'deki Anya Nya hareketinin halefi olan Sudan Halk Kurtuluş Hareketi Ordusunun da (SPLM/A) bulunduğu çeşitli isyancı gruplar arasında yaşandı¹³⁷.

Bağımsızlık için savaşan başlıca silahlı güç olan Sudan Halk Kurtuluş Hareketi Ordusu, yeni ülkenin siyasi yöneticilerine dönüştü ve hem özgür hem de müreffeh bir ulus olma vizyonunu kaybetti. Bağımsızlığın kazanılmasından sadece iki yıl sonra

¹³⁵ Ray Takeyh, Nikolas Gvosdev, "Do terrorist networks need a home?" *The Washington Quarterly*, 25(3), 2002, ss.97-108.

¹³⁶ Bernard B. Fyanka, *Humanus Discourse, Analysis of the patterns and processes of conflict resolution In Sudan: 1983- 2011*, Redeemer's University, Vol 2, No 1, 2022, ss.1-2.

¹³⁷ *Ibid.*, s.1.

ülke hızla iç çatışmalara sürüklenmiş ve elli bin ila yüz bin kişi ölmüş, dört milyon daha fazla mülteci ve yerinden edilmiş kişi (IDP) olmuş ve ülkenin nüfusunun yarısına karşılık gelen altı ila yedi milyon kişi açlıkla karşı karşıya kalmıştır¹³⁸. O zamanlar SPLM/A'nın Sudan'daki tek isyancı grup olmadığını, başka grupların da mevcut olduğunu belirtmekte fayda var. Bu gruplardan bazıları Anyanya ile birleşerek faaliyetlerine devam etti. Faaliyetleri ülkenin Arap olmayan diğer bölgelerinden de destek almasına rağmen SPLM/A'nın en büyük desteği ve seçim bölgesi Sudan'ın Güney bölgesiydi. Ayrıca daha zengin ve çoğunlukla Arap ve Müslüman olan Kuzey bölgesi ile daha az gelişmiş ve çoğunlukla Hristiyan veya animist olan Güney bölgesi arasındaki belirgin iç bölünme, iki iç savaşın merkezini teşkil etti ve ikinci iç savaş, 2011'de ülkenin iki ayrı devlete bölünmesine yol açtı. 1983 ile 2005 yılları arasındaki ikinci Sudan iç savaşı, kıtlık ve belgelenmiş vahşet suçlarıyla karakterize edilen acımasız bir savaştı ve yaklaşık olarak iki milyon insanın ölümüne neden oldu. Temmuz 2011'de, Sudan'ın Güney bölgesi ayrıldı ve yeni bir devlet olan Güney Sudan Cumhuriyeti'ni kuruldu¹³⁹.

Nisan 2023'te Sudan'ın başkenti Hartum'da birbirine rakip olan silahlı gruplar arasında çatışma çıkması, tam kapsamlı bir iç savaşa dönüşmesine dair korkuyu artırdı. Çatışma öncelikle Sudan Silahlı Kuvvetlerinin (SAF) liderleri ile Hızlı Destek Kuvvetleri (RSF) olarak bilinen güçlü bir paramiliter grup arasındaki güç mücadelesinden kaynaklanmıştı. Sudan Silahlı Kuvvetleri (SAF) ile Hızlı Destek Güçleri (RSF) arasında 15 Nisan 2023'te patlak veren savaşın ardından Sudan, benzeri görülmemiş ihtiyaçların bu kadar kısa sürede ortaya çıkmasıyla dünya çapında en hızlı gelişen krizlerden biriyle karşı karşıya kaldı. Yaklaşık 14 milyondan fazlasını çocukların oluşturduğu 25 milyon insan, insani yardım ve desteğe ihtiyaç duymaktadır. Çatışmanın başlamasından itibaren ülkenin toplam nüfusunun yaklaşık %15'ine denk gelen 7,4 milyondan fazla kişi evlerini terk etmek zorunda kaldı¹⁴⁰.

Sudan'ın MPI tahminine dair kamuoyuna en son sunulan anket verileri 2014'e aittir. Buna göre Sudan'daki nüfusun yüzde 52,3'ü (2021'de 23.892 bin kişi) çok boyutlu

¹³⁸ Julia Aker, "The Sudan People's Liberation Movement/Army (SLPM/A): A Systematic Crisis for South Sudan 1983-2013," *Journal of Conflict Studies*, 10(2), August 19, 2018, ss. 45-60.

¹³⁹ Global Conflict Tracker, "Civil War in Sudan," *By the Center for Preventive Action*, 2022, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/power-struggle-sudan>, (Erişim Tarihi: 02.03.2024).

¹⁴⁰ OCHA, Sudan, "Nine months of conflict, Key Facts and Figures," <https://reports.unocha.org/en/country/sudan/card/546bR0X6yh/>, (Erişim Tarihi: 02.03.2024).

yoksul, yüzde 17,7'si (2021'de 8.063 bin kişi) ise çok boyutlu yoksulluğa karşı savunmasız olarak sınıflandırılmıştır. Çok boyutlu yoksulluk içinde yaşayan insanlar arasındaki ortalama yoksunluk puanı olan Sudan'da yoksunluğun yoğunluğu yüzde 53,4'tür. Yoksullukların yoğunluğuna göre düzeltilmiş çok boyutlu yoksul nüfusun payı olan ÇBYE değeri 0,279'dur. Karşılaştırıldığında, Mısır ve Yemen'in MPI değerleri sırasıyla 0,020 ve 0,245'tir¹⁴¹.

Yine Afrika'daki en uzun iç savaşlardan biri olan Somali'deki iç savaş, Ocak 1991'de, yirmi yıldan uzun süren otoriter rejimine son verilip askerî diktatör Siad Barre'nin devrilmesiyle başladı. Diktatör Siad Barre'nin devrilmesinin ardından ülke, farklı silahlı gruplar arasındaki güç mücadeleleri, kabileler arası gerilimlerin şiddete dönüştüğü bir kaos ve çatışma ortamına düştü. Bu çatışmalar çok sayıda masum sivilin ölümüyle sonuçlanmış, devlet kurumlarını, yapılarını ve yönetime olan güveni yok etmiş, dolayısıyla ülkenin tarımsal üretimini etkilemiş ve ülke çapında kıtlığa yol açmıştır. Somali Geçici Federal Hükûmeti ile İslam Mahkemeleri arasındaki şiddetli çekişme Somali çatışmasında yeni bir aşamayı başlattı¹⁴².

Somali'nin ekonomik durumu deniz haydutluğunun gelişmesini teşvik etti. Şöyle ki Somali'deki iç savaşın sonucunda ekonomi tamamen çöktü. Tuteursiz ekonomi politikalarını düzenleyerek uygulamaya koyacak merkezî bir hükûmetin olmaması ülkenin ekonomisini daha da kötüleştirdi. Somali'deki yoksulluk endemiktir. 2017'de uluslararası yoksulluk sınırının altında, yani günlük 0.19 ABD doları ile yaşamını sürdüren 12 milyon insan bulunmaktadır¹⁴³. Bu bağlamda yoksulluğun had safhada olduğu bir ülkede, geçimi sağlamak için alternatif bir yol sunan deniz haydutluğu genç Somalili erkekleri cezbetmiştir. 2009 ile 2010 yılları arasında 415 milyon dolar fidye getiren deniz haydutluğu özellikle kazançlı bir iş hâline geldi. Dolayısıyla Somali'nin ekonomisi iyileşmediği sürece deniz haydutluğu faaliyetleri de gelişerek devam edecektir¹⁴⁴.

El Kaide ve IŞİD gibi terör örgütlerinin bu bölgelerde eğitim kampları kurmuş olmasının yanı sıra El Şebab ve Boko Haram gibi Afrika merkezli örgütler de IŞİD

¹⁴¹ Undp, "Briefing note for countries on the 2023 Multidimensional Poverty Index Sudan," <https://hdr.undp.org/sites/default/files/Country-Profiles/MPI/SDN.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.03.2024).

¹⁴² Abdî, **op.cit.**, 2021, s.47.

¹⁴³ Amali Kartika, "Piracy in Somalia: An Analysis of the Challenges Faced by the International Community," *Jurnal Ilmu Sosial dan Ilmu Politik*, Volume 23, Issue 2, November 2019, ss.102-119.

¹⁴⁴ **Ibid.**, s.107.

ve El Kaide'ye biat etmiştir. Zayıf yönetim, toplumlar arası çatışmalar ve hükûmet karşıtı faaliyetler ile terör gruplarının Somali, Sudan, Burkina Faso, Mali, Nijer ve Nijerya'da genişlemeye devam etmesi Benin ve Fildişi Sahili'ni de tehdit etmesi için fırsatlar yaratmaktadır. Sudan, 1993'ten bu yana ABD tarafından Terörizmin Devlet Sponsoru olarak gösterilmektedir¹⁴⁵. Bu başarısız devletlerde terör örgütlerinin varlığı ve faaliyetleri de giderek artmaktadır. Bu örgütler, güvenliğe dair endişeleri artırırken bölgenin istikrarını daha da zora sokmaktadır.

Selefi cihatçı gruplar, Selefi cihatçı genişlemenin dünyadaki merkezi hâline gelen Afrika'nın bu bölgesinde gelişmektedir. Son yıllarda Gine'den Sudan'a kadar Sahel bölgesinde gerçekleşen çok sayıda darbenin birleşik etkisi, istikrarsızlığın artmasına ve karşı terörizm baskısının azalmasına neden oldu. Bu arada Selefi cihatçı gruplar yerel sosyoekonomik, etnik ve siyasi kırılmalardan faydalanarak güçlenmektedir¹⁴⁶.

Doğu Afrika'da, El Şebab, devam eden bir karşı terörizm operasyonuna karşı sofistike saldırı yeteneklerini sergilemeye devam etmektedir. Somali'nin başkenti Mogadişu'da ve Kuzeydoğu Kenya'da saldırılarının sıklığını ve şiddetini artıran örgüt Haziran 2023'te 19 saldırı düzenledi. Bu, El Şebab'ın hâlâ bölgede etkili olduğunu ve karşı terörizm operasyonlarına rağmen saldırı kapasitesini sürdürdüğünü göstermektedir¹⁴⁷. Nijerya, 2009 yılından bu yana Boko Haram olarak bilinen aşırılık yanlısı İslamcı isyanın pençesinde bulunmaktadır. Boko Haram'ın Nijerya'nın kuzeyindeki saldırılarında 15.000'den fazla insan yaşamını yitirirken binlerce kişi de yerinden edildi¹⁴⁸.

Boko Haram ifadesi Batılı eğitimin yasak olduğu anlamına gelmektedir. Ancak grup üyeleri kendilerine Jama'ah al-Ahlu al-Sunnah Li al-Da'wah wa al-Jihad diyen örgüt yüzlerce okul ve devlet binasını yok etti ki bu da Nijerya'nın en fakir bölgelerinden biri olan Kuzeydoğu'nun zaten çökmüş olan ekonomisini olumsuz etkiledi. Ayrıca federal güvenlik hizmetlerini aşip sonu görünmeyen bir şekilde Kuzey'deki diğer bölgelere sıçrayarak Nijer, Kamerun ve Çad'a kadar ulaştı. Boko Haram'ın

¹⁴⁵ Katherine Zimmerman, Nathan Vincent, 2023, "The State of al Qaeda and ISIS in 2023," *Critical Threats Project*, 2023, <https://www.aei.org/articles/the-state-of-al-qaeda-and-isis-in-2023/>, (Erişim Tarihi: 03.03.2024).

¹⁴⁶ Zimmerman, **Ibid.**

¹⁴⁷ <https://tap-data.com/article/somali-de-abd-sonrasi-el-sebab-saldirilari>, (Erişim Tarihi: 03.03.2024).

¹⁴⁸ Michael Addaney, "Tackling the Boko Haram Insurgency: Causes, Challenges and Responses," *Research Gate*, 2016, s.158.

saldırılarının sıklığı ve yoğunluğu 2009'dan bu yana artarak devam etti. Ocak 2012'de örgüt, Kuzey Nijerya'nın en büyük ticaret şehri olan Kano'da bir dizi ölümcül bombalama eylemi gerçekleştirdi. Örgüt Temmuz 2009'da şiddet kampanyasına başladığından beri gerçekleştirdiği saldırılarda güvenlik personeli ve sivillerden oluşan 180'den fazla kişinin yaşamını yitirdiği bu eylemle bir günde meydana gelen en yüksek ölüm oranına neden oldu¹⁴⁹.

Değişen gündem bağlamında güvenlik ve artan terör sorunları da önemli bir yer tutar. Başarısız devletler, sadece kendi iç işleyişleri açısından değil aynı zamanda bölgesel ve küresel güvenlik açısından da büyük tehdit oluşturabilmektedirler. Afganistan, başarısız bir devletin küresel tehdit potansiyelini gösteren, El Kaide'nin gerçekleştirdiği 11 Eylül saldırılarından dolayı önemli bir örnektir. Taliban yönetimi, El Kaide lideri Usame Bin Ladin'e sığınacak ortam sağlayarak barındırmıştı. 11 Eylül 2001 saldırıları özenle planlandı. El Kaideli teröristler, dört ticari uçağı kaçırıp bunları silah olarak kullanarak New York'taki Dünya Ticaret Merkezi ve Washington, D.C.'deki Pentagon'u hedef aldı. Saldırılarda üç bin kişinin canına mal olan büyük insan kayıplarına ve ekonomik zararlara yol açtı. Bu terör eylemi, dehşet saçmak, ABD'yi istikrarsızlaştırmak ve El Kaide'nin radikal ajandasını teşvik etmek amacıyla gerçekleştirildi¹⁵⁰.

2015-2016 yıllarında Paris, Brüksel, Florida, Nice ve Berlin gibi önemli şehirlerde gerçekleştirilen terör saldırılarında toplamda yüzlerce kişi hayatını kaybetti. Irak Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) 2017 yılında İngiltere'nin Manchester kentinde bir intihar bombacısıyla düzenlediği saldırıda 22 kişinin yaşamını yitirmesi, örgütün sınırları aşarak uluslararası düzeyde tehdit oluşturduğunu göstermektedir¹⁵¹. 13 Kasım 2015 tarihinde İŞİD tarafından Paris saldırıları olarak adlandırılan bir dizi terör saldırısı gerçekleştirildi. Saldırılarda Bataclan konser salonu, Stade de France stadyumu ve çeşitli restoranlar hedef alındı. Saldırılarda 130'dan fazla insan hayatını kaybederken birçok kişi de yaralandı. Bataclan konser salonundaki rehin alma olayı, saldırıların en ölümcül kısmıydı. Bu saldırılar, Fransa'nın başkenti Paris'te büyük bir şok ve üzüntü

¹⁴⁹ S. Salisu Afandi, Salleh, "Historical Evolution of Boko Haram in Nigeria: Causes and Solutions," Üniversitesi Sultan Zainal Abidin, *Malaysia Proceedings of ICIC2015 – International Conference on Empowering Islamic Civilization in the 21st Century*, 2015, s.217.

¹⁵⁰ Serdar Örnek, "Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu," *Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012/12, 2012, ss.108-109.

¹⁵¹ Abdulkadir Baharççek, Umut Turgut, "Irak ve Şam İslam Devleti'nin (işid) Terör Saldıları Üzerine Bir Analiz," 20. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu (TERÖR)*, 2021, s.318.

yaratmış ve dünya genelinde de büyük yankı bulmuştur. Bu örnekler, güvenlik ve terörizm sorunlarının, değişen küresel gündemin önde gelen endişeleri arasında olduğunu açıkça göstermektedir¹⁵². Bu bağlamda güvenlik ve terörizm, değişen gündemin öncelikli sorunları arasında yer almaktadır.

2.3.2. Başarısız Devletlerde İnsani Güvenlik

İnsani güvenlik, geleneksel ulusal güvenlik anlayışından farklı bir perspektife sahiptir. İnsani güvenlik, bireyin, toplumun ve devletin güvenliğini sadece askerî ya da silahlı tehditlere karşı değil aynı zamanda ekonomik, sosyal, politik ve çevresel tehditlere karşı da koruma amacını taşır. Bu kavram, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruma, adil bir ekonomik düzen oluşturma, sosyal huzuru temin etme, çevresel sürdürülebilirliği sağlama gibi daha geniş bir perspektifi içerir¹⁵³. İnsani güvenlik, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) 1994 İnsani Gelişme Raporu'nda ön plana çıkmış ve ulusal güvenliğin sadece askerî ya da silahlı güvenlikle sınırlı olmaması gerektiğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım, bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını, adaletin sağlanmasını, eğitim ve sağlık gibi sosyal hizmetlere erişimi içermekte ve sadece askerî tehditlere değil aynı zamanda ekonomik krizlere, çevresel sorunlara ve toplumsal huzursuzluklara karşı da güvenliği sağlama amacını taşımaktadır¹⁵⁴.

İnsani güvenlik yaklaşımının temel motivasyonu, insan haklarının korunması, hukukun üstünlüğünün gözetilmesi ve hem sosyal hem de ekonomik eşitliğin sağlanması ilkelerine dayanmaktadır. İnsani güvenlik, bireylerin yaşamsal haklarını ve temel özgürlüklerini korumayı amaçlar. Bu, şiddet, zulüm, işkence gibi insan hakları ihlallerine karşı mücadele etmeyi içerir. İnsan haklarına saygı, insani güvenlik açısından temel bir unsurdur. İnsani güvenlik, sadece fiziksel tehditlere karşı değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik tehditlere karşı da mücadele eder. Sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin azaltılması, yoksullukla mücadele ve herkesin

¹⁵² Bbc News, "Paris'teki IŞİD saldırılarının hayatta kalan tek zanlısı suçlamaları reddetti," 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60316702> 5, (Erişim Tarihi: 29.01.2024).

¹⁵³ Pinar Bilgin, "Teoride Güvenlik, Güvenlik Kavramları, Değişen Kavramlar ve Bakış Açıları", *Ulusötesi Güvenlik, Terörizm ve Hukukun Üstünlüğü Projesi*, 2007, ss.40-41.

¹⁵⁴ Human Development Report, "New Dimensions of Human Security," Posted on: January 01, 1994, <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1994encompletenostats.pdf>, ss.3-4.

yaşam kalitesinin artırılması insani güvenliğin hedeflerindendir¹⁵⁵. Soğuk Savaş sona erdiğinde devletler arası büyük çaplı çatışmaların sayısı azaldı, ancak politik, etnik, dinî ve ekonomik nedenlere dayalı çatışmalar ve başarısız devletlerin sayısı arttı. Bu nedenle uluslararası güvenlik konusunda yeni endişeler ortaya çıktı. Özellikle 1990'lı yıllarda üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan politik, etnik ve dinî çatışmalar, birçok devletin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum, uluslararası toplumun bu bölgelerdeki güvenlik tehditlerine karşı daha fazla ilgi göstermesine yol açmıştır¹⁵⁶.

Somali'de yaşanan iç savaş ve devletin çöküşü, bölgede güvenlik tehditlerini artırdığından uluslararası toplumun Somali'nin istikrarını sağlama çabalarını tetiklemesi bu durumun en bariz örneklerindendir. Benzer şekilde Ruanda'daki etnik çatışmalar ve soykırım, uluslararası güvenlik topluluğunun bu tür krizlere müdahale konusundaki düşüncelerini etkilemiştir.

Yoksulluk ve yüksek işsizlik oranları, başarısız devletlerin topraklarında ortaya çıkan güvenlik tehditleri ile yoğun bir şekilde ilişkilidir. Yoksulluk ve işsizlik, toplumun ekonomik ve sosyal yapılarını zayıflatır. Bu durum, temel ihtiyaçları karşılamada zorluk yaşayan bireylerin sayısını artırır. Yoksul ve işsiz insanlar, ekonomik belirsizlik ve sosyal huzursuzluk içinde yaşarlar. Başarısız devletler genellikle zayıf veya işlevsiz kurumlarla karakterizedir. Bu durum, ekonomik sorunlara etkili bir şekilde müdahale etme yeteneklerini sınırlar. Küreselleşme, başarısız devletlerde ortaya çıkan güvenlik tehditlerini yerel düzeyden bölgesel ve uluslararası düzeye taşır. Örneğin terörizm veya suç örgütleri, bu devletlerdeki zayıf yapıları kullanarak sınırları aşabilir ve küresel düzeyde tehdit oluşturabilir¹⁵⁷. Başarısız devletlerde devlet otoritesinin zayıflaması, etnik ve mezhep çatışmalarının artması, çevresel sorunları daha da karmaşık hâle getirerek insanların güvenliğini tehdit eden riskleri artırır. Çevresel sorunların, can ve mal kaybı ile sonuçlanan felaketlere yol açma potansiyeli yüksektir. Bu durum, bir dizi faktörün birleşiminden kaynaklanmaktadır. Başarısız devletlerdeki başarısız devlet yapısı ve istikrarsızlık, çevresel sorunlara etkin bir şekilde müdahalede bulunma yeteneklerini ciddi şekilde sınırlar. Bu durum, afetlere hazırlık, erken uyarı sistemleri ve kriz yönetimi gibi önleyici ve müdahaleci

¹⁵⁵ *Ibid.*, s.4.

¹⁵⁶ Robert I. Rotberg, "Failed States in a World of Terror," *Foreign Affairs*, 81(4),2002, s.127.

¹⁵⁷ Prihandono Wibowo, Ahmad Zamzamy, "Başarısız Devlet ve İnsan Güvenliğine Yönelik Tehditler", *Uluslararası Beşeri Bilimler, Sanat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(4), 2015, ss.140-141.

tedbirlerin etkin bir şekilde uygulanmasına engel teşkil eder¹⁵⁸. Başarısız devletler genellikle kaynak yetersizliği ve kaynakların adaletsiz dağılımı sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu durum, toplum içinde rekabeti ve çatışmayı artırabilir. Özellikle su, toprak ve enerji gibi temel kaynaklara erişimdeki adaletsizlik, çatışmalara zemin hazırlayabilir. İnsani güvenlik açısından ekonomik kalkınmanın ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması önemlidir. Bu, kaynakların adil bir şekilde dağıtılması, gıda güvencesizliğinin önlenmesi ve ekosistemlerin korunması suretiyle bireylerin yaşam güvenliğini artırabilir¹⁵⁹.

Uluslararası toplum, Somali'deki iç savaş ve güvensizlikten dolayı insani yardımları etkili bir şekilde ulaştırmakta zorlandı. Yaşanan savaş ve toprakların kontrolündeki belirsizlik, yardımların yerel halka sağlıklı şekilde ulaştırılmasını engellediğinden milyonlarca insan açlıkla karşı karşıya kaldı. Somali, uzun yıllardır devam eden iç savaş ve siyasi istikrarsızlıkla mücadele etmektedir. İç savaş, ülkede temel altyapının çökmesine, merkezî yönetimin zayıflamasına ve sivil halkın yaşam koşullarının kötüleşmesine neden oldu. Birleşmiş Milletler'e göre ülkedeki iç savaş, kıtlığın ardından bir milyon insanın açlık kriziyle karşı karşıya kalmasının ana nedenlerinden biri¹⁶⁰.

Başarısız devletlerin sınırlarının kontrol edilememesi, yasa dışı silahların ve sınır ötesi uyuşturucu ticaretinin bu bölgelerde yayılmasına ve insan güvenliğini doğrudan tehdit eden faktörlere zemin hazırlamaktadır. Başarısız devletler, silahların üretimi, satışı ve transferi konusunda etkili bir kontrol sağlayamazlar. Bu durum, yasa dışı silah tüccarlarının, terörist grupların ve çatışma bölgelerindeki diğer aktörlerin bu ülkeleri silah alımı için bir kaynak olarak görmelerine yol açar. Özellikle bu silahlar, iç çatışmalara katılan gruplar arasında dolaşabildiğinden insanların güvenliğini tehlikeye atar¹⁶¹.

Başarısız devletler genellikle sınırlarını etkili bir şekilde kontrol edemezler. Bu durum, sınır ötesi uyuşturucu ticareti için uygun bir ortam yaratır. Uyuşturucu kartelleri ve kaçakçılar, sınırlardan kontrolsüz geçiş yapmak suretiyle uyuşturucu

¹⁵⁸ Jon Barnett, W. Neil Adger, Doğrudan bilim, "İklim değişikliği, insan güvenliği ve şiddetli çatışmalar," *Siyasi Coğrafya*, Cilt 26, Sayı 6, Ağustos 2007, ss. 639-655.

¹⁵⁹ Simon Dalby, "Revisiting Security-Environment Links," *International Relations*, Volume 5, Issue 18, 2008, ss.179-195.

¹⁶⁰ Utz Pape, Philip Wollburg, "Impact of Drought on Poverty in Somalia," s.4.

¹⁶¹ Tom J. Farer, *Confronting failed states: Their effects on international order*, USAF Institute for National Security Studies, 2005.

ticaretini sürdürebilirler. Bu, uyuşturucu bağımlılığı, şiddet ve diğer suçlar gibi insan güvenliğini tehdit eden sorunlara yol açabilir.

Başarısız devletler, sadece küresel düzeyde değil aynı zamanda ülke içinde de olumsuz etkilere maruz kalır. Ancak bu etkileri en yoğun hissedilenler söz konusu devletin halkıdır. İnsani güvenlik anlayışı, sadece askerî veya siyasi güvenlik değil aynı zamanda bireylerin günlük yaşamlarını etkileyen alanları da kapsadığından daha geniş bir perspektif sunar¹⁶². Somali'deki insani durum, özellikle Kenya sınırındaki Dadaab kamplarına kitlesel mülteci akınına yol açmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Somali'den her gün ortalama 1.000 civarında yeni mültecinin Dadaab kamplarına ulaştığını tahmin etmektedir. Somali'deki bu insani kriz, silahlı çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, zor yaşam koşulları, gıda kıtlıkları ve yaygın şiddet gibi bir dizi faktörle ilişkilidir. Bu durum, birçok Somali vatandaşını ülkesini terk ederek güvenlik, barınak ve temel ihtiyaçlara erişim arayışına girmeye zorlamıştır¹⁶³.

Somali'deki istikrarsızlık, doğrudan ülke içinde yaşanan sorunlardan kaynaklanmaktadır. Somali'deki istikrarsızlığın nedenlerden biri Somalili nüfusunun, etnik ve dinî açıdan nispeten homojen olan klanların birbirleriyle yaşadıkları rekabettir. Beş ayrı klandan oluşan Somali toplumu, genellikle belirsiz olan farklılaşma kriterleri ve sınırları belli olan çeşitli gruplara ve alt gruplara ayrılmış durumdadır. Güç kazanmak ve kaynaklara ulaşmak için yaşanan rekabet, genellikle klanlar içinde ayrılıklara neden olduğundan barış müzakereleri için merkezî bir zorluk teşkil etmektedir, zira bu müzakereler klanların adil bir şekilde temsil edilmesi fikrine dayanmaktadır¹⁶⁴.

Bu yaklaşım, temel insanın haklarına odaklanarak sadece devletle sınırlı kalmayan bir güvenlik anlayışını benimser. İnsani güvenlik, sadece askerî ve silahlı tehditlerle değil aynı zamanda yoksulluk, açlık, hastalık, baskı ve diğer insan hakları ihlallerine karşı da mücadele eder. Ayrıca bu yaklaşım, bireyin güvenliğini sağlamanın sadece

¹⁶² Roland Paris, "Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?" *International Security*, 26(2), 2001, ss.87-102.

¹⁶³ UNHCR, "Situation Reports - Horn of Africa Emergency," 2022, <https://www.unhcr.org/horn-of-africa-emergency.html>, (Erişim tarihi: 18.11.2023).

¹⁶⁴ Ken Menkhaus, "Governance without Government in Somalia: Spoilers, State Building, and the Politics of Coping," *International Security*, 2007, ss.74-106.

devletin sorumluluğu olmadığını, aynı zamanda uluslararası toplumun ve küresel aktörlerin de bu konuda etkili bir rol oynaması gerektiğini vurgular¹⁶⁵.

İnsani güvenlik, devletlerin içinde bulunduğu koşullar, politik istikrarsızlık ve çeşitli krizlerle şekillenen başarısız devletlerde özellikle önemli hâle gelmektedir. Bu bağlamda Somali gibi birçok ülke, insani güvenlik açısından ciddi sınırlılık ve eksikliklerle karşı karşıyadır. Başarısız devletlerdeki insani güvenlik sınırlılık ve eksiklikleri genellikle ekonomik çöküntü, siyasi belirsizlik, şiddet olayları, göç sorunları ve temel insan ihtiyaçlarına erişimdeki zorluklar gibi bir dizi faktörden kaynaklanmaktadır. Sağlık hizmetleri, eğitim olanakları ve temel gıda kaynaklarına erişimdeki sınırlılık, kısıtlama ve zorluklar, Somali halkının insani güvenliklerini ciddi şekilde tehdit etmektedir. Başarısız devletlerde insani güvenliğini sağlamak için sürdürülebilir çözümler geliştirmek, uluslararası iş birliği ve koordinasyonu gerektirir. Bu devletlerde yaşayan insanların yaşam koşullarını iyileştirmek ve insani güvenliklerini güvence altına almak, uluslararası toplumun ortak sorumluluğudur¹⁶⁶.

Kabileler arası mücadeleler ve yaşanan iç savaşlar, Somali, Sudan, Ruanda ve Haiti gibi başarısız devletlerde sıkça görülen trajik insan kayıplarına neden oldu. Somali, diktatör Siad Barre askerî rejiminin 1991’de devrilmesinden itibaren onlarca yıldır süren kargaşa, kaos ve silahlı çatışmalara maruz kaldı. Siad Barre’nin devrilmesinin ardından ülke, Mart 1991 ile Ağustos 1992 arasında farklı kabilelerin ve milis grupların kontrol sağlamak için çatışmasıyla kaosa sürüklendi. Yaşanan bu karmaşa ve kaos ortamı yaklaşık 25.000 kişinin ölümüne ve 1,5 milyondan fazla insanın da yerinden edilmesine neden oldu. Somali’deki çatışmanın insani sonuçları endişe verici boyutlara ulaşmıştır. BM’nin yaptığı tahminlere göre 2017’de çatışmadan dolayı 500.000’den fazla kişi hayatını kaybederken 3 milyondan fazla kişi de yerinden edildi¹⁶⁷. Sudan ise çeşitli isyancı grupların ve milislerin katıldığı karmaşık iç çatışmaların yaşandığı bir diğer ülkedir ki bu kaos ortamının ve çatışmaların motivasyonu da genellikle etnik, siyasi ve ekonomik konular olmuştur. Bu gerilimlerden bilhassa Darfur, Mavi Nil ve Güney Kordofan bölgeleri etkilenmiştir. 15 Ekim 2023 tarihinde Sudan ordusu ile paramiliter bir grup arasında tırmanan

¹⁶⁵ S. Alkire, R. Black, *A Practical Reasoning Theory of Development Ethics: Furthering the Capabilities Approach*, 2001.

¹⁶⁶ Alkire, Black, *op.cit.*, 2001.

¹⁶⁷ Israel Nyaburi, Mohamed Salah, “The Somali Civil War: Integrating Traditional and Modern Peace building Approaches,” *Research Gate*, 8(1), 2020, s.155.

şiddetle birlikte bir savaş patlak verdi. Birleşmiş Milletlere göre yaşanan bu çatışmalar en az 9.000 sivilin ölümüne, 12.000'den fazla kişinin yaralanmasına ve 5,6 milyon kişinin zorla yerinden edilmesine neden oldu¹⁶⁸.

1994 Ruanda Soykırımı, özellikle Hutu etnik grubunun mensupları tarafından gerçekleştirilen sistematik bir katliamdı. Kökenleri, önceden var olan etnik ve siyasi gerilimlere dayanmakla birlikte tarihte yaşananlara ek olarak uygulanan ayrımcı politikalar bu soykırımın alevlenmesine yol açmıştır. Soykırımdan önce Ruanda, temel olarak Hutular (nüfusun yaklaşık %85'i), Tutsiler (%14 civarı) ve Twa'lar (%1 civarı) olmak üzere üç ana gruba ayrılmıştı. Etnik bölünmeler, sömürge döneminde Belçika yetkilileri tarafından Hutuların karşısında Tutsileri tercih etmek suretiyle kullanılmış ve bu da sosyal ve siyasi eşitsizliklerin artmasında etkili olmuştur. Kasım 1994 tarihli BM raporuna göre hem Tutsi hem de Hutu mensuplarından 500.000 ila bir milyon arasında can kaybı yaşandı¹⁶⁹. Haiti'nin çağdaş tarihinde süregelen politik istikrarsızlık ve şiddet olayları söz konusudur. Şiddet içeren suç gruplarının faaliyetleri, başkent Port-au-Prince'in metropol bölgesinde olduğu kadar Haiti'nin kırsal Artibonite bölgesinde de artmıştır. Birleşmiş Milletlere göre 2023 yılında yaşanan can kaybı bir önceki yıla göre iki kattan fazla artarak 4.700'ü aşmıştır. Bununla birlikte yaklaşık 2.500 de kaçırma olayı bildirilmiştir. Kriz, ülke içinde 300.000'den fazla kişinin yer değiştirmesine neden olmuştur ki bu kişiler, ya ev sahibi ailelerin yanında ya da geçici barınaklarda veya açık havada zor koşullarda yaşamak zorunda kalmışlardır, ki bu durumda insani yardıma sınırlı erişim sağlanmış, hatta hiç erişim sağlanamamıştır. Birleşmiş Milletler ajansları, 2024 yılında yaklaşık 4,35 milyon kişinin, yani Haiti nüfusunun neredeyse yarısının, insani yardım ve koruma ihtiyacı duyacağını, ayrıca ciddi gıda güvensizliği sorunu yaşayacağını tahmin etmektedir¹⁷⁰.

Başarısız devletlerde bireyler sıklıkla şiddet, yerinden edilme, yoksulluk, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişim eksikliği, insan hakları ihlalleri ve çevresel

¹⁶⁸ UN relief chief urges end to "humanitarian nightmare" in Sudan, 15 October 2023, Humanitarian Aid, <https://news.un.org/en/story/2023/10/1142362>, (Erişim Tarihi: 02.02.2024).

¹⁶⁹ Marijke Verpoorten, "The Death Toll of the Rwandan Genocide: A Detailed Analysis for Gikongoro Province," 2005, https://www.cairn-int.info/article-E_POPU_504_0401--the-death-toll-of-the-rwandan-genocide-a.htm, (Erişim Tarihi: 02.02.2024).

¹⁷⁰ "United Nations Security Council Members Should Urgently Take Action, Haiti: Escalating Violence Threatens Millions," January 25, 2024, <https://www.hrw.org/news/2024/01/25/haiti-escalating-violence-threatens-millions>, (Erişim Tarihi: 03.02.2024).

bozulma gibi güvenliklerine yönelik sayısız tehditle karşı karşıya kalmaktadır. İnsani güvenlik kavramı, güvenlik anlayışını devlet merkezli yaklaşımın ötesine taşıyarak bireylerin güvenliğine ve refahına daha fazla vurgu yapmanın bir yolu olarak ortaya çıktı. Başarısız olan devlet artık güvenlik mekanizmasının çalışmasını sağlayamamaktadır. Çatışma, terörizm, korsanlık ve yasa dışı silah ticareti başarısız devletlerdeki güvenlik sorunlarıdır. Bu sorunlardan başarısız devlet, ekonomi, gıda, sağlık, çevre, kişisel, toplumsal ve politik alanlarda insani güvenliğini tehdit etmektedir. Zira küreselleşme çağında sağlanan bağlantılar dünyayı küresel bir köye dönüştürmüştür¹⁷¹.

ABD ve Avrupa ülkeleri, bu tür tehditlerle mücadelede uluslararası toplumun önemli aktörleridir. ABD ve Avrupa ülkelerinin başarısız devletlerin iç işlerine müdahale etme eğilimi farklı şekillerde kendini gösterebilmekte ve duruma göre farklılık arz edebilmektedir. ABD ve Avrupa ülkeleri, başarısız devletlerdeki güvenlik tehditleriyle başa çıkmak için askerî müdahaleleri tercih edebilmektedir. Örneğin Afganistan ve Irak'ta terörle mücadele ve istikrarın sağlanması için askerî operasyonlar gerçekleştirildi. ABD ve NATO'nun Uluslararası Güvenlik Destek Gücü (FIAS) operasyonları, Taliban'a karşı 2008 yılı boyunca devam etti. FIAS, 2001'deki 11 Eylül saldırılarının ardından başlatılan ve Afganistan'da NATO liderliğinde yürütülen bir misyondur. Temel amacı, Afgan hükûmetine ülkenin güvenliğini ve istikrarını sağlamak için özellikle Taliban gibi isyancı gruplarla mücadele etmek ve Afgan güvenlik güçlerinin gelişimine destek olmaktır¹⁷². ABD ve Avrupa ülkeleri, insani krizlere karşı insani yardım sağlamak ve barışı koruma operasyonları düzenlemek gibi yumuşak güç ve insani müdahale yöntemlerini kullanabilmektedirler. ABD, Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) ve Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla Somali halkına yaklaşık 199 milyon dolarlık ek insani yardım sağlamaktadır. Somali halkı, onlarca yıldır devam eden kronik gıda güvensizliği, şiddet, kuraklık ve sel döngüleri gibi iklim krizleriyle karşı karşıya kaldı; bunların tümü, COVID-19 salgını ve tekrarlayan çöl çekirgesi istilalarıyla daha da şiddetlendi.

¹⁷¹ Wıbowo, Zamzamy, **op.cit.**, 2015, s.144.

¹⁷² List of military operations in the war in Afghanistan (2001–2021), [https://militaryhistory.fandom.com/wiki/List_of_military_operations_in_the_war_in_Afghanistan_\(2001%E2%80%932021\)](https://militaryhistory.fandom.com/wiki/List_of_military_operations_in_the_war_in_Afghanistan_(2001%E2%80%932021)) (Erişim Tarihi: 04.03.2024).

Bu örnekler, ABD ve Avrupa ülkelerinin başarısız devletlerin iç işlerine müdahale etme yöntemlerinin çeşitliliğini göstermektedir¹⁷³.

2.3.3. Başarısız Devletler ve Radikal Terörizm

İstikrarsızlık, yoksulluk, siyasi baskı ve yönetim zayıflığı, başarısız devletleri tanımlamak için sıklıkla kullanılan özelliklerdir. Bu tür devletlerde hükûmetin yetkisi genellikle ya sınırlıdır ya da tamamen ortadan kalkmıştır, yasal sistem çökmüştür ve kamu hizmetleri yetersizdir. Bu koşullar, radikal terörizmin ortaya çıkması için uygun bir ortamın oluşmasına zemin hazırlayabilir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Batılı devletler ve uluslararası kuruluşlar başarısız devletleri, bu ülkelerin ve halklarının politik, sosyal, ekonomik ve insan hakları koşullarının son derece olumsuz olmasından dolayı bir insani sorun olarak görmekteydiler. Ancak 11 Eylül saldırılarının ardından terörle küresel mücadele başladığında başarısız devletlerin algılanış biçimi uluslararası güvenlik için daha yakın ve ciddi bir tehdit olarak algılanmak suretiyle değişti¹⁷⁴. Stewart Patrick'ın "Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?" adlı çalışmasında, zayıf ve başarısız devletlerin ulusötesi teröristler için güvenli alan, çatışma deneyimi, eğitim alanı, silahlara ve teçhizata erişim, mali kaynak bulma, geçiş bölgeleri, terörist devşirme gibi çok çeşitli imkânlar sunabileceğini belirtip çalışmada bir devletin zayıflığı ile ulusötesi terörizm arasındaki bağlantının çoğu zaman sanıldığından daha karmaşık ve belirsiz olduğunu ifade ederek görüşlerini dört temel husus çerçevesinde açıklamıştır¹⁷⁵.

İlk olarak, terörizmin her zayıf veya başarısız devlet için bir sorun olmadığı vurgulanmıştır. İkinci olarak ise zayıf ve başarısız devletlerde meydana gelen tüm terör olaylarının ulusötesi olmadığını ifade ederek bunu da Kolombiya'daki Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri (Kolombiya Devrimci Silahlı Güçleri -FARC) ve Sri Lanka'daki Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları (Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları -LTTE) örnekleri ile açıklamıştır. Üçüncü olarak, zayıf ve başarısız devletlerin her

¹⁷³ USAID, "Somali Halkına Yaklaşık 199 Milyon Dolarlık Ek İnsani Yardım Sağlayacağını Duyurdu," <https://www.usaid.gov/news-information/press-releases/jul-27-2021-united-states-announces-nearly-199-milyon-ek-insani-somali>, (Erişim Tarihi: 04.03.2024).

¹⁷⁴ Luigi Paoli, "Failed States and Terrorism: Engaging the Conventional Wisdom," May 22 2021, <https://www.e-ir.info/2021/05/22/failed-states-and-terrorism-engaging-the-conventional-wisdom/>, (Erişim tarihi: 01.12.2023).

¹⁷⁵ Rabia Güngörsen, Güngör Şahin, *Yapısal Şiddet Bağlamında Başarısız Devletler ve Terörizm İlişkisi: Yemen ve Suriye Örnekleri*, 2023, s.13.

birinin farklı olduğu üzerinde belirtmiştir. Bazı başarısız devletler kötü yönetilmesine rağmen hâlâ belirli iletişim, ulaşım, bankacılık ve lojistik hizmetlerini sunabilirler¹⁷⁶.

Dördüncü olarak da ulusötesi teröristlerin zayıf ve başarısız devletlere bağımlılığının giderek azaldığını ifade etmiştir. Bu duruma örnek olarak da terör örgütü El Kaide'nin artık zengin ya da fakir; başarılı, başarısız ya da zayıf ayrımı olmaksızın Paris ya da Karaçi gibi çok çeşitli ve yaygın olarak farklı tip merkez ve devletlerde hücrelerinin olabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle terörizmle mücadelede sadece zayıf ve başarısız devletlere odaklanmanın yetersiz kaldığını, buradan hareketle daha geniş bir uluslararası stratejinin gerekli olduğunu vurgulanmıştır. Bugün ulusötesi terörizm açısından önem arz eden başarısız bir devlet varsa o da muhtemelen Irak'tır¹⁷⁷.

Zayıf veya başarısız olarak adlandırılan devletlerin tamamının terörizmden etkilenmediği açıktır. Bu bağlamda Walter Laqueur'un belirttiği gibi, Birleşmiş Milletler tarafından en az gelişmiş olarak sınıflandırılan 49 devlette neredeyse hiç terör saldırısı yaşanmadığını söylemek mümkündür. Bu durum, terörizmin karmaşık doğasını anlamak için siyasi, sosyal, dinî, kültürel, ekonomik ve coğrafi faktörlerin yanı sıra diğer değişkenlerin de önemli olduğunu göstermektedir. Terörizmin küresel dağılımını açıkça şekillendiren birçok etken bulunmaktadır ve yalnızca bir ülkenin zayıf veya başarısız olması terörizmin ortaya çıkmasına veya gelişmesine yol açmaz¹⁷⁸.

Başarısız olan devletler, terörist grupların yerleşmesini kolaylaştırabilecek potansiyel olarak uygun koşullara sahiptir. Ancak bir ülkenin başarısızlığı ve zayıflığı, otomatik olarak terörizmle nedensellik bağının varlığı anlamına gelmediği gibi, bir ülkenin başarısızlıkları ve zayıflıkları da ulusötesi bir terör örgütünün yerleşmesi için yeterli koşulları sağladığı anlamına gelmez¹⁷⁹.

Edward Newman'ın “Başarısız Devletler, Devlet Başarısızlığı ve Terörizm” adlı çalışmasında, başarısız devletler ve terörizm arasındaki ilişkinin özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra daha belirgin hale geldiğini ve başarısız devletlerin içinde terör

¹⁷⁶ **Ibid.**, s.13.

¹⁷⁷ Stewart Patrick, “Weak States and Global Threats: Fact or Fiction?” *The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology*, (29:2), 2006, s.35.

¹⁷⁸ **Ibid.**, s.13.

¹⁷⁹ Paoli, **op.cit.**, 2021.

örgütlerinin aktif olduğu fikrinin yaygınlaştığını belirtiyor. Newman, terör örgütlerinin güçlü ve istikrarlı devletlerde de ortaya çıkabileceğini ve bu devletlerin ekonomik ve lojistik güçlerinin kullanılabileceğini vurgulamıştır. Örneğin ABD gibi güçlü bir devlet, 11 Eylül saldırıları gibi büyük ölçekli terör eylemlerine maruz kalmıştır. Bu saldırılar, terör örgütlerinin güçlü devletlerin kaynaklarından faydalanabileceğini ve etkin bir şekilde faaliyet gösterebileceğini göstermiştir¹⁸⁰.

Başarısız devletlerde terörizmin kök salması, genellikle devletin zayıf kontrolü, adaletsizlik, sosyal hizmetlerin eksikliği gibi faktörlerle ilişkilidir. Bu koşullar, radikal örgütlerin bölgeye sızmasını kolaylaştırabilir ve yerel nüfusu etkileyerek destek kazanmalarına yol açabilir. Ekonomik faktörler de terörizmin yayılmasında önemli bir rol oynar. Korteweg (2008) ekonomik olarak az gelişmişliğin (örneğin yoksulluğun yüksek olduğu bölgelerde) terörist devşirme açısından avantaj sağlayabileceği belirtilmektedir. Ekonomik imkânların sınırlı olduğu bölgelerde genç erkeklerin terörist gruplardan başka istihdam olanağı olmayabilir. Yoksulluğun terörist grup oluşumunda ana katalizör olduğu pek çok yerde sık sık dile getirilmektedir¹⁸¹.

El Kaide ve IŞİD gibi örgütlerin ortaya çıkışı, devlet yapısının başarısız veya zayıf olduğu ortamlarda mümkün olmuştur. Örneğin El Kaide'nin Afganistan'da ortaya çıkması, ülkenin uzun süreli iç savaş ve kaos içinde olmasıyla ilişkilidir. Terörist gruplar, faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri ve sürdürebilecekleri istikrarlı ve işlevsel bir yönetim biçimine ihtiyaç duyduklarından El Kaide, faaliyetlerini Afganistan ve Sudan'a taşıdığında bu ülkelerin hükûmetlerinin zayıflıklarının sonuna kadar yararlandı. Hem Kabil hem de Hartum rejimlerinin ülkelerinde güçlü ve etkin bir yönetim bulunmamasına rağmen Usame bin Ladin'e avantajlı bir ortam ve koruma sağlayabiliyorlardı¹⁸².

Zayıf veya başarısız devletler ile terörizm arasında önemli bir ilişki olduğu öne sürülmektedir. Bu bağlamda örneğin Afganistan, 1992'de komünist rejimin çöküşünden sonra zayıf veya başarısız devlet olma özellikleri göstermiştir. Taliban'ın kontrolü ele geçirmesinden önce ve sonra Afganistan toprakları önemli

¹⁸⁰ Edward Newman, "Weak States, State Failure, and Terrorism," *Terrorism and Political Violence*, University of Leeds, 2007, ss. 463-488.

¹⁸¹ Paoli, *op.cit.*, 2021.

¹⁸² Aidan Hehir, "The Myth of the Failed State and the War on Terror: A Challenge to the Conventional Wisdom," *Journal of Intervention and Statebuilding*, 1(3), 2007, ss.307-332.

terörist faaliyetlerle ilişkilendirilmiştir. El Kaide'nin lideri Usame bin Ladin'in Afganistan merkezli olarak yapılanmasının ardından örgütün faaliyetleri genişlemiştir. 1998'de Afrika ülkelerindeki ABD elçiliklerine düzenlenen saldırılar, 2000'de Yemen'deki USS Cole saldırısı ve 11 Eylül 2001 saldırıları bu duruma örnek gösterilebilir¹⁸³.

Afrika ülkeleri de fırsat kollayan terörist grupların insafına kalmış başarısız devletler olarak görülmektedir. Bu bağlamda Somali, birçok araştırmacının belirttiği gibi, terörist grupların sızmasını kolaylaştıran ideal bir başarısız devlet örneğidir. 1991'de, ülkede belirli bir istikrar sağlayan otoriter lider Mohamed Siad Barre devrilmesinin ardından ülke silahlı çatışmalara sürüklendi ve parçalanmanın eşiğine geldi. Merkezî otorite ortadan kalkınca ülke çapında kurumlar veya kamu hizmetleri işlemez hâle geldi. Ancak 1991'den beri tutarlı ve ülke çapında düzenli işleyen kurumlar bulunmadığından merkezî otoritenin ciddi zorluklarla karşılaştığı bir ortama dönüşen Somali'de sınırların kontrolü etkin bir şekilde sağlanamamakta ve bu bölgede illegal aktörlerin yasa dışı faaliyetleri kaçınılmaz bir sonuç olarak görülmektedir. Zira Uluslararası Kriz Grubunun bir raporunda "Teröristlerin komşu ülkelere, transit acentelere ve her türlü malzemeye saldırmak için devletin çöküşünden yararlandıkları" ileri sürüldü. Ülke, 2002 yılında Kenya'daki bir tatil beldesini bombalayan ve bir İsrail uçağını düşürmeye çalışan El Kaide örgütüne dâhil olan bir grubun sığınağı durumuna gelmiştir. 2003'ten bu yana İslamcı aşırılıkçılar hem Somali halkının hem de ülkede bulunan yabancıların öldürülmesiyle ilişkilendirilmektedir¹⁸⁴. Devletler arasındaki savaşlar, iç çatışmalara dönüşmüş ve paramiliter aktörler, savaş ağaları, suç grupları, çocuk askerler, teröristler ve paralı askerler düzenli orduların yerini almıştır. İşkence, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ticareti, etnik temizlik, kara para aklama ve silah ticareti gibi sorunlar, bu değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunun bir sonucu olarak, komşu ülkelere mülteci akını ve sınırlarda terör faaliyetlerinin artması gibi sonuçlar ortaya çıktı¹⁸⁵. Bu gelişmeler, bölgesel istikrarı ciddi şekilde tehdit etmeye başlamıştır. Zayıf, başarısız veya yapısal olarak çökmüş devletlerde El Nusra ya da El Kaide gibi uluslararası

¹⁸³ Newman, **op.cit.**, 2007, ss.467-468.

¹⁸⁴ Crisis Group, Somalia's Islamists, Report / Africa 12 December 2005, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/somalias-islamists>, (Erişim Tarihi: 04.03.2024).

¹⁸⁵ Robert I. Rotberg (Ed.), *When States Fail: Causes and Consequences*, 2004.

terör örgütlerinin etkili bir şekilde faaliyet gösterdiği ve Somali veya Afganistan gibi işlevselliğini kaybeden devletlerin aşırılıkçı teröristlerin üsleri hâline geldiği görülmüştür. Terör ve anarşi, dünya çapında sınırları aşabildiğinden ve komşular ve diğer ülkeler için tehdit oluşturduğundan, uluslararası sistemin her üyesine zarar vermektedir. Başarısız devletler, uluslararası sistem için önemli bir sorun teşkil etmektedir çünkü terör, iç savaş, yoksulluk ve göç gibi durumlar öncelikle komşu devletlerde sorunlara neden olur ve ardından uluslararası sistemde boşluklar oluşturur. Bu boşluklar, insan tacirleri, suç örgütleri ve terör grupları gibi illegal aktörler tarafından doldurulmakta ve böylece başarısız devletler, terör grupları için güvenli bölgeler hâline gelmektedir. Örneğin Somali’de devletin hem başarısızlığı hem de zayıflığı deniz haydutluğu ve terör örgütü El Şebab gibi sorunlara neden olmuş ve bölgede yol açtığı istikrarsızlığın ötesinde uluslararası deniz ticaretini de etkilemiştir¹⁸⁶.

Somali devleti, 1991 yılında merkezî otoritesinin çökmesiyle içine düştüğü istikrarsızlık ortamı ve iç savaş dönemi ile dikkat çekmektedir. Barış ve uzlaş sağlamak amacıyla birçok dış müdahale ve konferans gerçekleştirilmiş olmasına rağmen Somali bir dizi sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, devletleşme sürecinin başarısız olması ve hem iç hem de dış etkenlerle sık sık engellenen devleti inşa sürecinin başarısız olmasından kaynaklanmıştır. Başarısız devlet özelliği gösteren Somali’nin terör grupları için bir sığınak teşkil etmesi konusunda bir tartışma söz konusudur. Bazı araştırmacılar, devlet kurumlarının işlevsizliğinden ve sınır denetimindeki eksikliklerden dolayı Somali’nin saklanmak için cazip bir yer olabileceğini iddia ederken diğerleri Somali’nin klan tabanlı sosyal yapısının ülke içinde dışarıyla bağlantılı illegal aktörlerin bir varlık teşkil edip sürdürmesini zorlaştırdığını savunmaktadırlar. Bu görüş ayrılığına rağmen Somali’deki aşırı grupların en azından El Kaide’yle ideolojik bağlantıları bulunduğu genel olarak kabul görmektedir¹⁸⁷.

Ulusal Terörle Mücadele Merkezi, belirli bir zaman aralığında terörist faaliyetleri izleyen ve raporlayan “Dünya Olayları Takip Sistemi (WITS)”ne göre sadece 2011’de Afganistan’da 2872 terör iltisaklı saldırı yaşanırken Somali’de 614 saldırı gerçekleşmiştir. Bu saldırıların El Kaide ile ilişkili olup olmadığı önemli değildir

¹⁸⁶ Rothberg, *Ibid.*, 2004.

¹⁸⁷ Kalkan, *op.cit.*, 2023, ss.331-333.

çünkü her iki ülkede de düzenli şekilde terörist faaliyetler gerçekleştirilmiştir¹⁸⁸. Başarısız devletlerin sınırları dâhilinde illegal faaliyet gösteren grupların bulunmasını istemeyip istememeleri önemli değildir, zira bu grupları ortadan kaldıracak kapasiteye genellikle sahip değillerdir. Afganistan ve Somali, başarısız devlet özelliği göstermelerinden dolayı yüksek düzeyde terör faaliyeti yaşayan başlıca örneklerdir.

Hükûmetlerin güçsüzlüğü, teröristlerin faaliyetlerini gerçekleştirmelerinde kaçırılmayacak fırsatlar sunar ki bu durumu birkaç farklı şekilde açıklamak mümkündür. Devletin başarısızlığı karmaşık bir mesele olduğundan bir ulusun çöküşünde etkili olan her unsur, terörist gruplar için fırsata dönüşebilir¹⁸⁹. Bu bağlamda terör örgütleri bu devletlerde eğitim, silahlanma ve iletişim tesisleri kurma kapasitesine sahip olabilecekleri belirli bölgeleri ele geçirme kapasitesine sahip oldukları söylenebilir. Araştırmada, terör örgütlerinin bu devletlerin tamamını değil belirli bölgelerini kontrol altına alma eğiliminde oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca başarısız devletlerde kolluk kuvvetlerinin zayıf olmasından dolayı terör örgütlerinin uyuşturucu kaçakçılığı gibi yasa dışı yollarla finansman sağlama imkânları olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda terör örgütlerinin başarısız devletlerde yeni üyeler devşirme imkânı bulduğu ve başarısız bile olsalar bu devletlerin egemenliğini sürdürmelerinin terör örgütlerine avantaj sağladığı da belirtilmektedir¹⁹⁰.

Başarısız devlet olgusu, terörizmin doğrudan bir nedeni olmamasına rağmen var olan terörün şiddetini ve etkisini artırabilme olasılığı bulunan kompleks bir ilişki içinde değerlendirilebilir. Bu noktada güçlü, istikrarlı ve etkin devletlerde terör örgütlerin barınma olasılığının çok düşük olduğunu söylemek mümkündür. Zira terör örgütlerinin genellikle zayıf, kırılan ya da başarısız devletlerin sınırları dâhilinde ortaya çıkma eğiliminde oldukları bilinmektedir. Güçlü devletlerdeki geniş kapsamlı güvenlik önlemleri, etkili istihbarat servisleri ve yargı sistemi gibi unsurlar, faaliyet göstermesini engel teşkil ettiğinden terör örgütlerini etkisiz kılmaktadır. Ek olarak

¹⁸⁸ “Worldwide Incidents Tracking System: Reports,” *National Counterterrorism Center*, 2011, <https://irp.fas.org/threat/nctc2011.pdf>, s.9.

¹⁸⁹ Ibid., ss.9-10.

¹⁹⁰ Güngörsen, Şahin, **op.cit.**, 2023, ss.11-12.

güçlü devletlerdeki gelişmiş ve iyi işleyen hukuk sistemi ve sosyal düzen, terörizmin toplumsal olarak kabul görmemesine imkân vermez¹⁹¹.

Başarısız devletler, kendi halklarına yeterli iş olanakları ve ekonomik destek sağlayamamalarından dolayı teröristlerin ve terör faaliyetlerinin önünü açmaktadır. Günümüzde, neredeyse tüm terör örgütleri, hareket üslerini başarısız devletlerin topraklarında kurmaktadır. Bu devletler, terörist unsurlara eğitim alanları, korunaklı bölgeler, çatışma ortamları, silah ve mühimmat temini, eleman bulma, hedef belirleme ve mali kaynaklara erişim gibi olanaklar sunmaktadır¹⁹². El Kaide ve IŞİD gibi terör örgütleri, genellikle başarısız devletlerde sığınma ortamı bulduğundan bu bölgelerde faaliyet göstermektedir. Bu örgütler, başarısız devletlerdeki uygun ortamı yararlanarak eğitim, lojistik destek, güvenli sığınaklar ve diğer kaynaklara erişim sağlamaktadırlar.

3. BÖLÜM

¹⁹¹ Newman, **op.cit.**, 2007, ss.463-488.

¹⁹² Sebastian Mallabay, “The Reluctant Imperialist, Terrorism, Failed States and the Case for American Empire,” *Foreign Affairs*, 2002, <https://www.foreignaffairs.com/united-states/reliant-imperialist-terrorism-failed-states-and-case-american-empire>, (Erişim tarihi: 02.12.2023).

ULUS DEVLET MODELİNİN BAŞARISIZ ÖRNEĞİ OLARAK SOMALİ

3.1. Somali’de Devlet Egemenliğinin Önündeki Sosyal Yapı

Somali’de devlet egemenliğini etkileyen temel faktörlerden biri, karmaşık sosyal yapıdır. Ülkedeki etnik ve kabile gruplar, devletin güçlü bir merkezî otorite kurmasını zora sokmaktadır. Somali, aralarında tarihsel ve kültürel farklılıklar olan çeşitli etnik grupların ve kabilelerin bulunduğu bir coğrafyada yer almaktadır. Somali’deki toplumsal yapı geleneksel olarak büyük klanlar ve alt klanlardan oluşan bir bağlamda örgütlenmiştir. Klan sadakati genellikle ulusal kimliğin önüne geçtiğinden siyasi bağlantıları ve ittifakları etkilemektedir¹⁹³.

Somali halkı, Sub-Saharan Afrika’da en büyük homojen gruplardan birini oluşturmalarına rağmen bu nüfusun birliği klan ve alt klan hatlarındaki bölünmelerden dolayı karmaşıktır. Bir ulus veya etnik grup olarak kabul edilmelerine rağmen Somali’nin sosyal dokusu, ülke içinde çeşitli yaşam alanlarını etkileyen belirgin klan yapıları ile karmaşık bir şekilde örülmüştür. Klan bağlantıları siyasi alana yayılarak siyasi ittifakları ve güç dinamiklerini etkilemektedir. Siyasi oluşumlar genellikle belirli klanlarla aynı çizgidedir ve klan sadakati hem seçmen tercihlerinde hem de siyasi kararlarda etkili olmaktadır¹⁹⁴. Ayrıca ve hatta daha da önemlisi, Somali’deki toplulukların, geleneksel Somali politikasının hukuki temeli olarak hizmet eden “Xeer” adı verilen geleneksel bir kurallar kümesi bulunmaktadır. Somali halkı, Somali toplumunun hukuki ve siyasi anlaşmazlıklarını çözmede “Xeer”¹⁹⁵, dedikleri gayriresmî geleneksel kurallarıyla hareket etmektedirler. Geleneksel normlara, kültürel uygulamalara ve topluluk anlaşmalarına dayanan Xeer, Somalililerin sosyal, ekonomik ve siyasi yaşamlarını çeşitli yönlerden düzenleyen geleneksel yönetim sistemidir. Bu geleneksel Xeer kuralları, Somali topluluklarının istikrar ve sosyal

¹⁹³ Róisín Hinds, *Somali networks : structures of clan and society*, 2013, ss.1-7.

¹⁹⁴ Hussein M. Adam, “Somali Militarism, Warlordism or Democracy ?” *Review of African Political Economy*, 1992.

¹⁹⁵ *Somalice “Xeer”*, “yol” veya “yöntem” anlamına gelir. Somalililer genellikle geleneksel bir hukuk sistemine sahiptir. Xeer, yerel toplulukların değerleri ve gereksinimleri üzerine kurulu bir düzen ve adalet sistemi olarak çalışır. Xeer’in yasal sistemi yazılı kanunlara dayanmadığı için Batı’dan farklıdır. Bunun yerine, yerel liderlerin iradesi ve sözlü alışkanlıklar üzerine inşa edilir.

bütünlüğünü düzenleyen kritik özellikleri olan bir sistemdir¹⁹⁶. Kolonyal sistemler, ülkeyi doğrudan veya dolaylı olarak yönetmek için belirli klan liderlerini resmîleştirerek kullandığından geleneksel klan ilişkilerini bozulmuştur. Bu bozulma, Somali’de Avrupalı kolonyal hükûmetlerin hüküm sürdüğü dönemde ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda farklı bölgelerde kontrol sağlayan Britanya ve İtalya gibi Avrupalı güçler geleneksel klan ilişkilerinin bozulmasında etkili olmuştur.

Kolonyal dönemde klan tabanlı sistemleri de içeren geleneksel yönetim yapıları genellikle kolonizatörler tarafından dayatılan idari çerçevelere uyacak şekilde değiştirilerek yeniden düzenlenmiştir. Bazı durumlarda kolonyal güçler, belirli klan liderlerini veya grupları destekleyip onlar vasıtasıyla politikalarını uygulayarak kontrollerini sürdürmüşlerdir. Kolonyal yönetimlerin kendi hedefleri için geleneksel klan yapılarını manipüle etmeleri, Somali toplumunun dinamiklerini etkileyerek gerginliklere ve değişikliklere yol açmıştır¹⁹⁷.

Geleneksel olarak Somali’nin toplumsal yapısı, yönetimde ve çatışmaların çözümünde önemli sosyal rolleri olan klanlar tarafından düzenlenmişti. Kolonyal dönemde yabancı yöneticiler, etkili bir kontrol sağlama yöntemi olarak klan liderlerini kullanmışlardır. 2000 yılında Cibuti’nin Arta kentinde düzenlenen barış görüşmeleri sonucunda Abdiqasim Salad Hassan’ın başkan olarak görev yaptığı Geçici Ulusal Hükûmeti (TNG) ve 245 üyeden oluşan bir Parlamento kuruldu. TNG, 4.5 formülüyle güç paylaşımı esasına göre oluşturulan Parlamentonun koltukları Dir, Darood, Hawiye ve Digil-Mirifle adıyla anılan dört büyük klana ve geri kalan beşinci gruba tahsis etti¹⁹⁸.

Önceden Somali’de yapılan antropolojik çalışmalar, İsaak’ı kendi başına önemli bir klan olarak ayırt etmesine rağmen 4.5 formülünü belirleyen barış müzakereleri sürecinde Isaaq klanını Dir klanının bir parçası olarak yerleştirmeye yönelik bir girişim olmuştur. 4.5 formülü Somali’de yürütülen barış müzakereleri esnasında geçici hükûmette klanların adil temsilini sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Ancak İsaak klanını Dir klanına dâhil ederek bir parçası olarak değerlendirme girişimi tartışmalıdır ve aynı zamanda anlaşmazlıklara neden olmuştur. Bazı gruplar, Isaaq ve Dir klanları arasındaki tarihsel ve kültürel farklılıkları vurgulayarak bu birleştirme

¹⁹⁶ Menkhaus, **op.cit.**, 2006, ss.33-48.

¹⁹⁷ I. M. Lewis, *Somali’nin Modern Tarihi: Afrika Boyunuza’nda Ulus ve Devlet*, 1988.

¹⁹⁸ Menkhaus, **op.cit.**, 2007, ss.74-106.

girişimini hem eleştirmiş hem de karşı çıkmıştır. Bu tartışmalar, adil bir hükûmet oluşturma çabaları esnasında klan kimliklerini ve taleplerini saygı çerçevesinde ele almanın karmaşıklığını yansıtmaktadır¹⁹⁹. İsaak klanı, barış müzakereleri sırasında kendilerini Dir klanına dâhil etme girişimini, kimlik ve özerkliklerine karşı bir saldırganlık olarak algıladı. Bu algı, Barre rejiminin, İsaak klanını hedef alan politikalarından kaynaklanan mevcut şikâyetleri daha da şiddetlendirdi. İsaak klanının merkezî hükûmete karşı yaşadığı tarihsel memnuniyetsizlik ve Barre rejimi esnasında uygulanan ayrımcı politikalar karar alma süreçlerinde kritik bir rol oynadı.

İsaak klanını başka bir klana dâhil etme girişimi, özgünlüklerine ve bölgesel hedeflerine doğrudan bir tehdit olarak görüldüğünden klanın Kuzey’de bağımsız bir devlet kurma kararlılığını daha da şiddetlendirdi. Yani bu girişim İsaak klanının özerkliğini sürdürme ve Kuzey’de kendi kendini yönetme kararlılıklarının pekişmesine katkı sağladı. Bu tarihsel bağlam, Somali’nin siyasi mozaikindeki klan dinamikleri ve tarihî olarak süregelen şikâyetlerle başa çıkmanın karmaşıklıklarını ve zorluklarını vurgulamaktadır²⁰⁰.

Geleneksel anlatılar, bu beş klanı oluşturan ailelerin izlerinin Hiil adıyla bilinen efsanevi bir karaktere ve onun oğulları Sab ve Samaale’ye kadar takip edilebileceğini belirtmektedir. Bağımsızlığından önce Somali’nin sosyal yapısı büyük ölçüde bu klanlar ile alt klanlara göre düzenlenmiş ve bu düzenleme günlük yaşamın çeşitli yönlerini etkilemişti. Bu klan olarak anılan aile gruplarının her biri kendi sorumluluklarına, rollerine ve geleneksel kurallarına sahipti. Örneğin klanlar toplum içindeki çatışmalarda ara buluculuk vasfıyla önemli roller oynayabilirdi. Aynı klanın üyeleri, geleneksel kurallar doğrultusunda birbirlerine yardım edebilir ve anlaşmazlıkları çözebilirdi. Xeer gibi geleneksel kurallar, yönetimde ve çatışmaların çözümünde temel alınarak hizmet etmiştir²⁰¹. Hawiye, Daarood, Dir ve Isaak klanlarının Samaale’nin soyundan geldiği; Digil-Mirifle’nin ise Sab’ın soyundan geldiği kabul edilmektedir. Somali’nin sosyokültürel mirasının efsanevi kökeni, Somali’deki klan kimliğinin esnek doğasının doğrulanması bakımından önemlidir.

¹⁹⁹ Afyare Abdi, *Understanding the Somalia conflagration: Identity, political Islam and peacebuilding*, London: Pluto Press, 2010.

²⁰⁰ Abdi, *op.cit.*, 2007.

²⁰¹ Nasteha Ahmed, “Somali’nin Geleneksel ve Modern Yönetişim Sistemlerini Bütünleştirme Mücadelesi: 4.5 Formülü ve 2012 Geçici Anayasası,” Kahire’deki Amerikan Üniversitesi, *Somali Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 2009, ss.41-46.

Bu efsanevi soy kolları, klanlar arasındaki ilişkileri, aidiyeti ve tarih boyunca geçmişe dayanan bağları temsil etmektedir. Ancak bu, Somali toplumundaki klan kimliğinin sık sık değişime uğradığını ve esnek olduğunu göstermektedir²⁰².

Somali toplumunun sosyal yapısını oluşturan bir diğer unsur ise bazı mesleklerin öne çıktığı azınlıktaki klanları farklı kategorilerde değerlendirilir. Bunların ilki, genellikle avcılık, demircilik ve ritüel uzmanlığı gibi belirli meslek gruplarını icra eden bireylerin mensup olduğu Gabooye Midgaan, Tumaal ve Yibir gibi azınlık klanlarıdır. Bunlar, toplum içinde belirli görevlere sahip oldukları için işlevsel meslek kastı olarak da adlandırılır. Diğer taraftan Somali Bantu, Banadiri ve Reer Hamar klanları da farklı etnik grupları temsil eder ve genellikle tarım, ticaret veya diğer faaliyetlerle ilişkilendirilirler. Bu farklı kategoriler, Somali toplumunun çeşitliliğini ve karmaşıklığını yansıtmaktadır²⁰³.

3.1.1. Somali’de Sosyal, Ekonomik ve Politik İstikrarsızlık

1970’ler ve 1980’lerde Somali’deki siyasi ve tarihî bağlam karmaşıktı ve ülkenin istikrarsızlığına ve 1980’lerin ikinci yarısında iç savaşın patlak vermesinde birçok faktör etkili oldu. Somali, 1977-1978 yıllarında Ogaden bölgesinden dolayı Etiyopya ile silahlı bir çatışmaya girdi. Etiyopya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve müttefiklerinin desteği sayesinde, genellikle Somalililerin yaşadığı bölgeyi geri almayı hedefleyen Somali güçlerini püskürtmeyi başardı. Bu yenilgi, Siad Barre’nin Somali’deki yönetimini hem siyasi hem de askerî olarak zayıflattı. Somali’nin ekonomisi de hem başarısız hem de etkisiz ekonomik politikalar ve SSCB’nin finansal desteğini kaybetmesinden dolayı zayıfladı. Kötü ekonomi yönetimi, siyasi baskı ve yolsuzluklardan dolayı halkın hoşnutsuzluğu arttı²⁰⁴. 1991’den itibaren Somali, süregelen politik istikrarsızlık ve devam eden çatışmaların hâkim olduğu bir dönemden geçmiştir. Güçlü bir merkezî hükûmetin eksik olması ve ülkenin çeşitli özerk bölgelere bölünmesi bu dönemin bariz özellikleridir. Ulusal uzlaşma girişimleri başarısız olunca farklı özerk bölgeler ortaya çıkmış ve bu da siyasi

²⁰² *Ibid.*, s.46.

²⁰³ Abdi M. Kusow, *Somalia*, he Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism, Iowa State University, 2015, ss.1-4.

²⁰⁴ Abdi, Afyare, Barise Abdullahi, “The Somali Conflict: Root Causes, Obstacles and Peace building Strategies,” *African Security Review* 15, sayı 1, 2006, ss.34- 38.

özerklik taleplerine yol açmıştır. 1997’de kuzeybatıda özerk bir bölge olarak bağımsızlığını ilan eden Somaliland Cumhuriyeti’ne Mohamed Ibrahim Egal, başkan olarak seçildi. Ancak Somaliland bölgesinde istikrarlı bir yönetim kurma ve barışı koruma çabalarına rağmen bağımsızlık ilanı uluslararası düzeyde tanınmadı. 1998’de ise kuzeydoğudaki Abdullahi Yusuf Ahmed’in başkanlığındaki Puntland bölgesinde Garowe şehrinin başkent olarak belirlenerek özerklik ilan edildi. Somaliland’ın aksine Puntland, Somali’nin geri kalanıyla gelecekteki bir birleşmeye kapıyı açık bırakmak suretiyle bir federasyonun kurulması sürecini beklemeyi amaçladı. Bu adım, bir taraftan özerkliği korumayı, diğer taraftan da gelecekteki birleşme olasılığını sürdürmeyi hedefliyordu. Bu özerklik beyanları ve ülkenin farklı yerlerinde bağımsız hükûmet yapıları kurma çabaları, ülkedeki derin siyasi istikrarsızlığın göstergesi olmuştur²⁰⁵. Savaş ve savaşa yol açan faktörlerden dolayı yüz binlerce Somali vatandaşı hayatını kaybetti, çok daha fazlası içeride ve dışarıda yer değiştirerek mülteci konumuna düştü. Ülkenin içine düştüğü kaos ve çatışma ortamından birçok işletme etkilendi ve kamu altyapısı da dâhil birçok mülk büyük ölçüde tahrip oldu. Tarihsel olarak Somali’nin siyasi paydaşları, Somali fraksiyonları dâhil olmak üzere siyasi krizi çözmeye ve geçici hükûmetler oluşturmaya yönelik birçok kez girişimde bulunmalarına rağmen istikrarsızlık ve siyasi ayrılık hâlâ devam etmektedir. Somali, Siad Barre askerî rejiminin devrilmesinin ardından onlarca yıldır süren istikrarsızlık ve liderlik sorunlarından dolayı kaos ve huzursuzlukla dolu birkaç aşamadan geçti. Politik anlaşmazlıkları giderme, istikrar sağlanması ve ulusal kalkınma hedeflerine ulaşma gibi konularda liderliğin başarısız olması, hukukun üstünlüğünü sağlamadaki eksiklik ve ulusal güvenliğe yönelik artan tehditler, ülke genelinde ciddi sorunlar teşkil etmektedir²⁰⁶.

Somali’nin başarısız devlet olmasındaki en bariz nedenler şu şekilde sıralanabilir: klan sistem, kolonyalizmin kalıcı etkileri, gerekli ekonomik kaynakların yeterli olmaması ve uluslararası toplumun barışı inşa etme konusundaki hataları. Örneğin Somali’nin klan sistemine dayalı politik yapısının, ülkede politik birliğin sağlanmasını zorlaştırdığı ve çatışmalara zemin hazırladığı söylenebilir. Bu

²⁰⁵ Nisar Majid, Aditya Sarkar, Claire Elder, Khalif Abdirahman, Sarah Detzner, Jared Miller ve Alex de Waal, “Çatışma Araştırma Programı, Somali Siyaseti, Somali Siyaseti: Olağan İş?,” 2021, https://eprints.lse.ac.uk/110878/1/Somalia_synthesis_v3.pdf, (Erişim tarihi: 0712.2023).

²⁰⁶ Unocha, “Humanitarian Needs Overview in Somalia,” *Unocha Somalia*, 2013, <https://www.unocha.org/publications/report/somalia/2014-somalia-humanitarian-needs-overview-september-2013>, (Erişim tarihi: 0712.2023).

bağlamda uluslararası toplumun Somali’de istikrarı yeniden tesis etme çabaları esnasında yerel dinamiklerin anlaşılmayıp pek dikkate alınmamasından dolayı etkili bir strateji geliştirememeleri başarısız olmalarına yol açmış olabilir. Bu faktörlerin bir araya gelmesi, Somali’nin başarısız devlet olarak kalmasında etkili olduğu söylenebilir²⁰⁷.

Uluslararası toplumun Somali’de federal bir devlet kurma çabalarına rağmen ülkede yaşanan politik krizlerle güvenlik krizleri tekrar etmektedir. 2012’de gerçekleştirilen son konferansta alınan kararlar Somali’deki geçici hükûmeti sona erdirilerek anayasal düzen sağlanıp çok partili seçimleri gerçekleştirmek suretiyle Federal Somali Hükûmetini oluşturmaya dair konan hedef de ülkede politik istikrar sağlamak için başarılı olamadı. Bu durum, federalizmin Somali’de göreceli bir barış sağlama çabası sarf ederken karşılaştığı zorlukların bir göstergesidir²⁰⁸. Somali, ülkenin sosyal ve siyasi dinamiklerinde merkezî bir rol oynayan klan ve aşiret yapılarından derin bir şekilde etkilenmiştir. Bu yapılar, genellikle aile bağları, atalardan itibaren süregelen gelenekler ve kabile bağlantılarına dayandığından Somali halkının günlük yaşamındaki temel belirleyiciler olmuştur. Klanlar arasında yaşanan çekişmelerin, ülkenin siyasi istikrarında önemli etkileri bulunmaktadır. Şöyle ki kaynaklara erişim, iktidar mücadelesi ve hükûmet kurumlarındaki temsil konusundaki rekabetten dolayı aralarında çekişmeler olan klanların çatışmalarına yol açmıştır. Örneğin siyasi geçiş dönemlerinde kapsayıcı bir hükûmetin oluşturulması için gerçekleştirilen müzakereler, sıklıkla klanlar arasındaki çekişmelerden dolayı sekteye uğramıştır ki bu da ülkede istikrar sağlanması sürecini geciktirmiştir.

Günümüz dünyasında çatışmalar ve siyasi istikrarsızlık, gelişmekte olan toplumlarda yaygın olan fenomenlerdir. Hükûmetin devrilmesinden bu yana Somali’de devletin işlevselliği tesis edilememiştir. Bununla birlikte savaş baronlarının kişisel çıkarları, güç ve ekonomik hırslarının da etkisiyle isyancı fraksiyonların ülkede askerî rejimin yol açtığı sosyal, ekonomik ve politik haksızlıkların iyileştirerek düzeni yeniden sağlama konusundaki girişimleri başarıya ulaşamamıştır²⁰⁹.

²⁰⁷ Mohamed Ibrahim, “Federalism and National Stability: The Case of Somalia 1999 – 2013,” *Journal of Somali Studies*, 12(4),2013, ss.4-5.

²⁰⁸ *Ibid.*, ss.2-3.

²⁰⁹ Abdi, Barise, *op.cit.*, 2006, ss.38-41.

Siyasi istikrarsızlık genellikle hükûmetin zayıflığından, ülkedeki kurumlarının işlevsizliğinden ve hukukun üstünlüğünün sağlanamamasından kaynaklanır. Devletin çöküşünden bu yana uzunca bir süre geçmiş olmasına rağmen Somali’de şiddet, siyasi istikrarsızlık, yönetim ve insani güvenliğe dair sorunlar yaşanmaya devam etmektedir.

İnsani yardım çalışanlarını da etkileyen ciddi olayların yaşandığı bir ortamda güvenlik önlemlerini artırmaya çalışan BM ve diğer uluslararası operasyonlar için zorluklara yol açmaktadır. Buradan hareketle hem hükûmetin zayıf olması hem de kurumların yetersiz ve işlevsiz olması ülkede yönetim boşluğuna yol açtığından siyasi istikrarsızlığın ortaya çıktığı söylenebilir. Bu durum, temel hizmetlerin sunulmasında ve halkın temel ihtiyaçlarının karşılanmasında sorunlara yol açabilmektedir²¹⁰. Somali, iklim değişikliğinden kaynaklanan doğal afetlere karşısında artan bir savunmasızlıkla karşı karşıyadır. Şu anda ülkede yağış oranının düşük olduğu ardışık mevsimlerden dolayı aşırı yoğun kuraklık yaşandığından hem içmek hem de kullanmak için su sıkıntısı söz konusudur. Bu durum da tarım ürünlerinin verimi yok denecek kadar düşmüş, hayvancılık üretiminde de ciddi azalmalara yol açmıştır. Kuraklık, ülkeyi kıtlıkla karşı karşıya bırakan insani krizi daha da kötüleştirmiştir²¹¹. Zira Somalili çiftçiler, kuraklık ve yağış eksikliği nedeniyle çok düşük miktarlarda ve yetersiz tarım ürünü üretebilmektedir ki bu da genel bir gıda güvensizliğine yol açmaktadır. Yaşamını hayvancılıkla idame ettiren topluluklar, ot eksikliği ve su kıtlığından dolayı zorluklarla karşılaşmaktadır. Zaten güvensizlik ve çatışmalarla zayıflamış ve yerinden edilmiş olan nüfus, gıda, su ve hayvanlarına ot bulmak gibi temel kaynak arayışıyla yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalarak daha da savunmasız hâle gelmektedir.

Son yirmi beş yılda Somali’nin ciddi bir gelişme kaydedememesinde uluslararası ticaretin önemli bir engel olduğu görülmektedir. İhracat sektörü küçülmüş, özellikle çiftlik hayvanları gibi belirli sektörlerle sınırlı kalmıştır. Ekonomi, iş gücündeki büyüme sayesinde son altı yılda belli bir büyüme kaydetmiş olmasına rağmen

²¹⁰Dünya Bankası, “Somali’deki Çatışma: Etkenler ve Dinamikler,” 2005, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/655761468332449283/pdf/360320SO0Conflict0in0Somalia01PUBLIC1.pdf>, ss.17-16.

²¹¹ Dünya Bankası, Somali Ekonomik Güncellemesi: Ekonomik Büyümede Dayanıklılığı Artırmak İçin Sosyal Korumaya Yatırım Yapmak, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2022/11/29/somalia-economic-update-investing-in-social-protection-to-boost-resilience-for-economic-growth>.

ülkenin uluslararası pazarlardaki etkisi zayıf kalmıştır. Bu durumun temel nedenleri arasında, Somali'nin uluslararası piyasalara entegre olamaması, etkili bir hükûmet sisteminin eksik olması, uluslararası standartlara uygun finans kurumları ve bankaların bulunmaması, altyapının zayıf olması ve ihraç edilen ürünlerin kalite standartları ve kontrollerinin olmaması gibi faktörler bulunmaktadır²¹². Dünya Bankasının 2016 raporundaki sıralamaya göre Somali dünyanın en yoksul kırk birinci ülkesidir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na (UNDP) göre, Somali'nin nüfusunun %70'i 30 yaşın altında olup genç işsizlik oranının %67 olması bu durumun bariz göstergesidir. %67'lik bu oran dünya genelinde çok yüksek olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca hastalık riski, kaza ve işsizlik oranları da oldukça yüksektir, zira Somali'deki insanlar, daha gelişmiş ülkelerde bulunan sigortacılık sistemi gibi risk azaltma mekanizmalarından yoksundur. Bu faktörler, ülkedeki genç nüfusun işsizlik, sağlık ve ekonomik güvencesizlik gibi zorluklarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir²¹³.

Politik çatışmalar, kaynakların kontrolü ve iktidara erişim mücadelesinden dolayı şiddetlendi, bu da kurumsal birleşme sürecini engelledi. Bu zorluklara rağmen Somali'yi istikrarlı hâle getirmek için uluslararası ve bölgesel girişimler hayata geçirildi. Örneğin Afrika Birliği Misyonu (AMISOM), Somali hükûmetine ülkenin güvenlik ve istikrarını tesisi etme konusundaki çabalarında destek olmak amacıyla görevlendirildi. Ancak Somali'de durum karmaşık olmaya devam etmektedir zira El Şebab gibi aşırılık yanlısı gruplar, güvenlik ve istikrar için hâlâ ciddi bir tehdit oluşturmaktadır²¹⁴. Ancak ülkede şiddete ve istikrarsızlığa yol açan başka faktörler de söz konusudur: Puntland bölgesindeki İslam Devleti gibi diğer terörist gruplar, klanlar ve silahlı klan milisleri arasındaki rekabet, Somaliland ve Puntland'daki toprak anlaşmazlıkları, ülke genelindeki yüksek suç oranı ve siyasi muhalefetten kaynaklanan şiddet bu faktörler arasında sayılabilir.

²¹² Abdiweli, Mohamed, "Siyasi İstikrarsızlık, Politika Belirsizliği ve Ekonomik Büyüme: Ampirik Bir Araştırma," *Atlantik Ekonomi Dergisi*, 29(1), 2001, ss. 87-106.

²¹³ Dünya Bankası, "Somali Ekonomik güncellemesi," Ekim 2015 ve IMF Personelinin gözlemlediği rapor, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16136.pdf>, May 2016.

²¹⁴ Omololu Fagbadebo, "Nijerya'da Yolsuzluk, Yönetişim ve Siyasi İstikrarsızlık," *Afrika Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2007.

3.1.2. Somali’de Devlet Yapısının Çökmesi

Somali, hükûmetinin çökmesi nedeniyle başarısız devlet modeli olarak kabul edilmektedir. Somali’deki devlet yapısının çöküşünün temel nedenlerinden biri, 1991’de Mohamed Siad Barre’nin askerî rejiminin devrilmesiyle başlayan siyasi istikrarsızlıktır. Bu olay, ülkede uzun süren bir kaos dönemine yol açtı. Ayrıca kabile ve etnik gruplar arasındaki gerilimler, devletin zayıflamasında ve çökmesinde etkili oldu. Kabilenin, etnik kimliğin ve bölgesel ayrılıkların ön planda olduğu bir ortamda, merkezî bir otoritenin sürdürülmesi zora girdi²¹⁵. Somali devletinin çöküşü ve ardından yaşanan iç savaş, mevcut sivil toplum yapılarının, özellikle klan hatları boyunca örgütlenmiş olanların, sömürge sonrası yönetim tarafından öngörülen merkezî ve birleşik bir yönetim sistemine uygun olup olmadığı sorusunu gündeme getirdi²¹⁶.

Devletin askerî yönetimin devrilmesiyle 1990’larda çökmesi ve ardından ortaya çıkan iktidar boşluğu, insanların güvenlik ve yönetimi kabile bağlantılarında aramalarıyla klan kimliklerinin ve geleneksel yapıların yeniden ortaya çıkmasına yol açtı. Merkezî devlet modeli ile klan odaklı sivil toplum arasındaki gerilim, Somali devletinin çöküşüne dair analizlerin merkezine oturmuş ve bu iki sistemin arasındaki uyuma ve Somali’deki siyasetin ve yönetimin seyrini şekillendirmedeki rolüne dikkat çekilmiştir²¹⁷. Somali devletinin çöküşü, iç ve dış faktörlerin kombinasyonunun sonucuydu. Dış faktörleri şöyle sıralamak mümkündür: Avrupa’nın kolonyalizm mirası, Somali halkının beşe bölünmesinde önemli bir rol oynadı. Ayrıca Soğuk Savaş döneminin politikalarının etkisiyle bazı devletlerin yayılmacılık hedefleri güçlendi, komşu devletlerle yaşanan savaşların kümülatif etkileri, özellikle Etiyopya ile yaşanan 1977-1978 Ogaden Savaşı’nın etkileri yıkıcı oldu. İç faktörler ise şöyle sıralanabilir: Merkezî bir devlet otoritesi ile parçalanmış bir akraba sistemi arasında bazı sorunlar baş gösterdi. Somali kültüründeki gücün dağınık olmasından dolayı bazı çelişkiler ortaya çıktı. Bu gerilimler de Somali’nin

²¹⁵ İsmail I. Ahmed, Reginald Herbold, “The heritage of war and state collapse in Somalia and Somaliland: local-level effects, external interventions and reconstruction,” *Third World Quarterly*, 20(1), 1998, s.11.

²¹⁶ Martin Doornbos, John Markakis, “Society and state in crisis: what went wrong in Somalia?” *Review of African Political Economy*, 59, 2007, ss. 82-88.

²¹⁷ “Sonsuz savaş: Somali çatışmasının kısa tarihi,” Şubat 2010, <https://www.c-r.org/accord/somalia/endless-war-brief-history-somali-conflict/>, (Erişim tarihi: 13.12.2023).

bütünlüğünün zayıflatmasında etkili olurken siyasi ve sosyal yapıda çatlaklar oluşturdu. Bu çelişkileri çözme yeteneğinin olmaması içeride yaşanan çatışmaları besledi ve nihayetinde devletin çöküşmesine yol açtı²¹⁸. Somalililerin “burbur” olarak nitelendirdiği dönem, Aralık 1991 ile Mart 1992 arasındaki zaman dilimini kapsar. Bu dönemde ülke, klanlar arasındaki kırsal ve kentsel bölgelerin kontrolü için mücadele edilen ve bu bölgelerin işgalini içeren bir savaş alanına dönüştü. 1991 ve 1992’deki bu dört aylık yoğun çatışma sürecinde Mogadişu’da yaklaşık 25.000 kişi yaşamını yitirdi. Ayrıca 1,5 milyon kişi ülkeyi terk ederek yurt dışında sığınmak için gitti, en az 2 milyon kişi de ülke içinde yer değiştirmek zorunda kaldı. Bu dönemde klan savaşları, devletin kalan kaynaklarının yoğun bir şekilde yağmalanmasına yol açtı, ülke kontrolsüz bir kaosu içine sürüklendi. Çatışmalar ve kitlesel göçler, mevcut insani krizi daha da kötüleştirerek ülkenin harap bir hâle gelmesine neden oldu. Bu olaylar, Somali halkı için yıkıcı sonuçlar doğurduğundan ülkenin tarihine karanlık bir dönem olarak geçti²¹⁹.

Siad Barre’nin devrilmesi, Somali’de siyasi bir boşluk yarattığından çeşitli gruplar arasında iktidar mücadelesine yol açtı. Ardından gelen yıllarda yaşanan yoğun çatışmalar, Somali devletinin çöküşünü hızlandırdı. Özellikle birbiriyle karşı karşıya gelen büyük klanların dâhil olduğu kabileler arası silahlı çatışmalar yaşandı. Bu çatışmalar, farklı klanlar arasında yaşanan düşmanlıkların, her grubun kendi çıkarlarını savunmaya ve iktidarı ele geçirmeye çalışmasının bir sonucuydu. Kabileler arasında yaşanan bu çatışmalar, siyasi istikrarsızlığı derinleştirerek kökleştirdi ve merkezî devlet otoritesinin çözülmesinde etkili oldu²²⁰. Ogaden bölgesindeki çatışma, Somali’nin kaynaklarını ve askerî kapasitesini zorladığından yenilgi ve toprak kaybına yol açtı. Ogaden Savaşı olarak da bilinen bu çatışmanın Somali devletinin istikrarı üzerinde önemli ve kalıcı etkileri oldu. SSCB’nin desteği sayesinde Etiyopya, Somali’nin işgal girişimini başarıyla püskürttü ve bu yenilgi Somali’yi askerî ve siyasi olarak zayıflattı²²¹. 1991 yılında mevcut Siad Barre yönetimin General Mohamed Farah Aidid liderliğindeki isyancı güçler tarafından

²¹⁸ Sally Healy, Mark Bradbury, “bu kimin huzuru? Somali ve uluslararası barışı birbirine bağlamak,” <https://www.c-r.org/accord/somalia/endless-war-brief-history-somali-conflict/>, (Erişim tarihi: 13.12.2023).

²¹⁹ Healy, **Ibid.**

²²⁰ Ken Menkhaus, *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism*, 2004, ss.5-40.

²²¹ Wondim Tiruneh, “The Dynamics of Conflict and Intervention in North -East Africa: The Case Study on the Second Ethio- Somali (Ogaden) War of 1977-1978,” *Research on Humanities and Social Sciences*, 8(11), 2018, ss.72-81.

devrilmesiyle bu dönemde farklı kabileler ve etnik gruplar arasında güç mücadeleleri başlamıştır. Siyasi otoritenin zayıflamasıyla birlikte kabile liderleri ve yerel savaş lordları, kendi bölgelerinde kontrolü ele geçirmeye çalışmışlardır. Bu dönemde kabile bağları daha belirgin hâle gelmiş, siyasi ve toplumsal yapı kabile kimliği etrafında örgütlenmiştir²²².

Etiyopya'nın doğusundaki bir bölge olan Ogaden'in nüfusunun çoğunluğu Somalilerden oluşmaktaydı. Somali'nin 1977'de Ogaden'i kendi topraklarına katmak amacıyla Etiyopya'ya saldırmasıyla başlayan Ogaden Savaşı, diğer Doğu Afrika ülkeleri ve SSCB tarafından desteklenmeyen Somali'nin uluslararası arenada yalnız kalmasına yol açtı. Bu durum, Somali'yi savaşın ilerleyen aşamalarında zor durumda bıraktığından geri çekilmek mecburiyetinde bıraktı. Ogaden Savaşı, Somali'nin askerî gücünün sınırlarını aşmasına ve ekonomik kaynaklarını tüketmesine neden oldu²²³.

Devletin çöküşünün ardından Somali, sürekli siyasi çalkantılar yaşamıştır. Güçlü bir merkezî otoritenin olmaması, çeşitli fraksiyonların ve bölgesel aktörlerin hak iddiasında bulunmalarına olanak tanımış, bu da sıkça iktidar mücadelelerine ve çatışmalara yol açmıştır. Devletin çöküşünün ciddi insani sonuçları olmuştur. Sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerin çökmesi, nüfusun savunmasız hâle gelmesine neden olmuştur. Ayrıca tekrarlayan çatışmalar ve yerinden edilmeler, gıda güvensizliğine ve temel ihtiyaçlara erişimin yetersiz olması Somali halkının içinde bulunduğu insani zorlukları daha da kötüleştirmiştir²²⁴.

General Mohamed Farah Aidid ve USC'ye mali destek sağlayan Mogadişulu iş adamı Ali Mahdi, Somali İç Savaşı sırasında yönetimi ele geçirmek isteyen Birleşik Somali Kongresi (USC) liderleri arasında bir anlaşmazlık çıktı. Ülkedeki iç savaş sırasında kimin başkanlık yapacağı konusundaki anlaşmazlık, başkenti Mogadişu'nun Kuzey ve Güney olarak iki askerî kampa bölünmesine neden oldu. Bu dönemde Darood kabilesinden olan Siad Barre, iktidarı boyunca kendi kabilesine karşı kayırmacılığı nedeniyle bir başka anlaşmazlık ortaya çıktı. USC güçleri, bu nedenle Darood kabile üyelerine karşı şiddet yanlısı politikalar uygulamaya başladı. Kabileler arası çatışmaların arttığı bu süreçte başkent Mogadişu şiddetli bir sarmalın

²²² Ahmed, Herbold, **op.cit.**, 1998, ss.1-13.

²²³ **Ibid.**, s.14.

²²⁴ **Ibid.**, ss.16-18.

içine girdi²²⁵. Somali'de devlet yapısının çöküşünün ardından oluşan güç boşluğundan ve güvenlik açıklarından yararlanmak amacıyla El Şebab gibi aşırılık yanlısı silahlı gruplar ortaya çıktı. El Kaide'ye bağlı El Şebab, kontrol ettiği bölgelere kendi İslam hukuku yorumunu dayatmaya çalışmaktadır. Yıllar geçtikçe El Şebab, Somali'de istikrar ve yeniden yapılanma çabalarını zayıflatmayı amaçlayan çok sayıda terör saldırısının sorumlusu oldu. Örgüt, hem sivilleri hem de güvenlik güçlerini hedef alarak ülkenin bazı bölgelerinde güvensizlik ortamının devam etmesinde etkili olmuştur.

3.1.3. Somali'de Kabile Yapılanması

Somali toplumu, din, kültür ve dil açısından Afrika kıtasının en homojen topluluklarından birini oluşturur. Bu homojenlik, genel olarak ortak bir dil, kültür ve din paylaşımından kaynaklanır. Büyük çoğunluk tarafından konuşulan ve Somalice olarak adlandırılan dilleri Somali halkını bir arada tutan önemli bir unsurdur. Halkın ortak bir dili konuşuyor olması, toplum içinde iletişimi kolaylaştırır ve birbirleriyle daha iyi anlaşmalarını sağlar²²⁶. Somali kültürü, geleneksel değerlere ve âdetlere büyük önem verir. Bu değerler, toplumun birbirine daha yakın hissetmesine ve ortak kimlik oluşumuna yardımcı olur. Aile, topluluk ve dayanışma gibi kavramlar, Somali kültüründe merkezî önem taşımaktadır. Somali topluluğu içinde bulunan Somalili Arap, Baravan ve Bantu gibi bazı etnik gruplardan oluşmasına rağmen nüfusun çoğunluğu arasında neredeyse yok denecek kadar az fark vardır. Bu etnik gruplar, genellikle dil, din ve kültürdeki ortak özellikleriyle birbirine benzerlik gösterir²²⁷.

Somali'deki beş büyük kabile, etnik farklılıklar dan çok tarih, kültür ve soy bağlarına dayanan topluluklardır. Bu büyük kabileler Darod, Dir, Digil ve Mirifle ile Hawiye ve Isaak kabileleridir. Bu kabilelerin her biri kendi tarihleri, coğrafi bölgeleri ve kültürel özellikleriyle ayrılmasına rağmen bu ayrım genellikle etnik değil soy bağlarına dayanır²²⁸. Somali'deki kabileler, yerleşik ve göçebe yaşam tarzlarına göre Samaale ve Sab olarak iki ana gruba ayrılmaktadır. Bu ayrım, kabilelerin geçmişteki

²²⁵ Lewis, "A Modern History," **op.cit.**, 1988, s. 264-265.

²²⁶ Abdi, Barise, **op.cit.**, 2006, ss.33-54.

²²⁷ **Ibid.**, s.71.

²²⁸ Markus V. Hoehne, *Between Somaliland and Puntland: Marginalization, Militarization, and Conflicting Political Vision*, Rift Valley Institute, 2011, ss.19-20.

yaşam tarzları ve coğrafi konumlarına dayanmaktadır. Samaaleler, Somali'nin geneline yayılmış olan Dir, Isaak, Hawiye ve Darod kabilelerinden oluşur. Bu kabileler genellikle yerleşik yaşam tarzına geçmiş topluluklardır. Dir kabilesi, Somali'nin Kuzeydoğu kısmında, Isaak kabilesi ise Cibuti'de yaşamını idame ettirirken Hawiye kabilesi genellikle orta bölgelerde, Darod kabilesi ise genellikle Güney ve Kuzeydoğu bölgelerinde yaşamaktadır. Samaaleler, genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan yerleşik topluluklardır²²⁹. Sablar ise göçebe yaşam tarzına sahip olan kabilelerden oluşur ve genellikle sayıca daha az nüfusa sahiptir. Bunlar, özellikle Digil kabilesine mensuptur. Digil kabilesi, genellikle göçebe yaşam tarzına ve hayvancılığa dayanan bir yaşam tarzına sahiptir. Sablar genellikle göçebe kabilelerin bir araya gelmesiyle oluşan daha küçük yapıdaki topluluklardır. Somali'deki yerleşik Sablar arasında sayıca daha az nüfusa sahip olanlardan biri Digil kabilesidir. Bu kabiler, genellikle yerleşik bir yaşam tarzını benimseyen ve tarım, hayvancılık gibi faaliyetlere odaklanan topluluklardır²³⁰. Somali'deki kabile kimlik yapısı, genellikle ataerkil bir temele dayanır ve kabile üyeleri, isimlerini ailelerindeki erkeklerin ön isimleriyle birlikte veya daha fazla nesle dayandırarak kullanma eğilimindedirler. Soyadları genellikle baba veya dede isimlerinden türetilir. Örneğin bir kişi Adan isimli bir babadan geliyorsa soyadı Adan olabilir²³¹.

Somali toplumunun kimlik yapıları, genellikle sosyoekonomik koşullar ve devlet politikaları tarafından şekillendirilmiştir. Bu kimlik yapıları, siyasi ve ekonomik güvensizlik nedeniyle korunmaya çalışılmaktadır. Yaklaşık yirmi yıllık kaos ve kargaşa sürecinin ardından işlevsel siyasi kurumların az olması Somali toplum yapısında bir boşluk yaratmıştır ki bu boşluk da kabile sistemi doldurulmuştur. Devlet politikaları da kimlik yapılarını şekillendirebilir. Somali'de uzun süreli kaos ve kargaşa dönemi ve devletin zayıflığı, bireyleri kabile kimliği etrafında birleşmeye yönlendirmiştir. Devletin zayıflığı, bireylerin kabile yapılarına güvenmelerine ve bu yapıları korumalarına yol açmıştır²³².

²²⁹ Söğütü, **op.cit.**, 2019, s.50.

²³⁰ **Ibid.**, ss.50-51.

²³¹ **Ibid.**, s.51.

²³² Hussein Solomon, *New Security Challenges Terrorism and Counter-Terrorism in Africa Fighting Insurgency from Al Shabaab, Ansar Dine and Boko Haram*, (ed.) Stuart Croft, Publisher : Palgrave Macmillan, 2015, s.43.

Makhubela'nın (2016) çalışmasına göre, kabile bağlılığı, tüm Somali kabilelerinin kimlik ve önceliklerine dair merkezî bir öneme sahiptir. Ülkenin siyasi yapısı, Siad Barre'nin diktatörlük yönetiminden bu yana süregelen kabile sisteminin egemenliği ile karakterize edilmiştir. Çalışma, klan bağlılığının Somali toplum dinamikleri ve siyasi organizasyonu için kritik bir önemde olduğunu ileri sürmektedir. Çalışmada vurgulanan önemli bir nokta, klan çatışmalarının ülkenin istikrarı üzerindeki etkisidir. Makhubela, Somali'deki tüm şiddet olaylarının yaklaşık %24'ünün, özellikle toprak anlaşmazlıkları da dâhil olmak üzere kaynak çatışmalarına dayandırılabilir klan çatışmalarından kaynaklandığını belirtmektedir²³³. Kabile kimliklerinin, Somali devletinin başarısızlığına olan etkisi ve şiddetli iç savaşın ana sebep mi yoksa yan sebep mi olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kimliği birincil unsur olarak gören araştırmacılar, kabile kimliğinin Somali toplumunda büyük bir öneme sahip olduğunu vurgular. Buna göre kabile bağları, bireylerin sosyal, ekonomik ve politik ilişkilerinde belirleyici bir rol oynar. Bu bağlamda kabile kimliği devlet kurumlarından daha güçlüdür ve devletin başarısızlığına neden olan faktörlerin başında gelir²³⁴. Somali toplumunda kalıcı bir merkezî otorite yerine merkezîleşmiş kuralları olan çeşitli yerel yönetimler bulunmaktadır. Bu durum, kabile bölünmelerine rağmen Somali halkının birliğinin sivil toplumun nispi homojenliği tarafından korunduğu bir dinamik ortaya çıkarmaktadır. Somali kültüründe var olan bu tür geleneksel kurallar ve yerel yönetimler, toplumsal dengeyi sürdürmeye ve sivil toplumun birliğini korumaya yöneliktir. Bu da merkezî bir otoritenin eksik olmasına rağmen Somali toplumunun, kendi içindeki dinamikler sayesinde bir arada yaşama yeteneğine sahip olduğunu göstermiştir²³⁵.

Sömürge sisteminin hâkimiyetinin artmasıyla birlikte sömürgeci güçler, söz konusu ülkede kabile liderlerini kontrol altına almak veya kendi çıkarları doğrultusunda yönetmek amacıyla kabile ilişkilerine zarar vermiştir. Somali devleti 1960 yılında bağımsızlığını kazanmış olmasına rağmen sonraki dönemlerdeki hükûmetler, toplum

²³³ İbrahim Hassan, "Somali'de Klanlar Arası Çatışmalar: Barış Olduğunda (Baidoa Bölgesi, Körfez Bölgesi Örnek Olay İncelemesi)," *Somali Uluslararası Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Görevlisi*, Mogadişu, Somali, Vol. 10, No. 4, 2020, ss.1-11.

²³⁴ Mohamed Haji, "Somali'de Devlet ve Klan Şiddeti," *Afrika Çatışması ve Barış İnşası İncelemesi*, 8(1),2018, ss.74-82.

²³⁵ Ahmed Ali, "Somali: Tarihsel ve Güncel Duruma Genel Bir Bakış," *SSRN Elektronik Dergisi*, Nisan, 2016, ss. 3-5.

tabanında etkinliğini koruyan kabileleri, iktidarlarını sürdürmek ve güçlerini muhafaza etmek için bir araç olarak kullanmışlardır. Bu durum, Somali'nin siyasi ve toplumsal yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Bağımsızlıktan sonra Somali'deki hükûmetlerin, kabile yapılarını iktidarlarını koruma aracı olarak kullanmaları kabileler arasında siyasileştirilmiş çıkarlar doğrultusunda bir rekabet yaşanmasına neden olmuş ve toplum içinde bölünmelere yol açmıştır²³⁶. Gundel'in analizine göre, Somali'deki hükûmetlerin başarısızlığında kabile yapılarının etkisi açıkça görülmektedir. Bu durum, hükûmetlerin meşruiyetinin, kabile değerlerinin anayasal sisteme yansıtılmasına bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Kabile sistemini organize etmeye büyük önem veren Somalililer, kabilelerinin hegemonyalarına büyük bir değer atfetmektedirler. Bu durum, herhangi bir merkezî hükûmetin, kabile sistemini bastırmaya yönelik girişimlerde bulunması hâlinde sert bir şekilde karşılık bulacağını göstermektedir. Gundel, Somali'nin politik düzeni ve barışçıl ilişkileri teşvik edebilecek bir mekanizma ile donatılan kabile sistemi sayesinde geleneksel sosyal örgütlenme biçimini sürdürdüğünü belirtmektedir. Bu, kabile sisteminin Somali toplumu içinde güçlü bir dayanışma ve organizasyon aracı olarak işlev görmeye devam ettiğini gösterir. Gundel'e göre, Somali'de süregelen devletin başarısızlığının önüne geçmek için güçlü ve iyi bir yönetim kurma çabalarının, mevcut geleneksel kabile sistemiyle uyumlu hâle getirilmesi gerekmektedir²³⁷. Somalili klan liderlerinin müzakere ettiği anlaşmalar ve misyonlar, tüm Somalililerin kolayca erişebileceği bir yönetim dilini temsil etmektedir. Devlet egemenliği gibi yabancı yönetim kavramlarını tanıtmaya çalışmak yerine, Somali devletini geleneksel Somali yapılarına dayalı olarak inşa etmeye çalışmak çok daha mantıklı görünmektedir. Hükûmetin klan sistemini ve özellikle geleneksel Somali otoritelerinin rolünü dikkate alması hâlinde Somali devletinin yaşadığı felaketin önüne geçmek mümkün olabilir. Bu hedefe ulaşmak için uygun strateji konfederal devlet sistemine geçilmesidir²³⁸. Somali'de, devlet gücünün diğerlerinin dışlanması suretiyle belirli klanların elinde toplanması, sık sık isyanlara neden oldu. Marjinalleştirilmiş klanlar için iki ana seçenek vardı: mevcut durumu kabul etmek veya baskı altındaki rejime karşı direnmek. Ancak 1972'de Siad Barre'nin askerî cuntasındaki üst düzey bir

²³⁶ *Ibid.*, ss.5-6.

²³⁷ Fuad Mohamed, *The Somali Clan System: A Road Map to Political Stability in Somalia*, Master Thesis, Texas State University, 2016, ss.40-42.

²³⁸ *Ibid.*, s.42.

Hawiyeli subay olan General Salaad Gabeyre Kediye'nin idamının ardından kaçan bazı üyeleri hariç, Hawiye klanı genel olarak ilk seçeneği tercih etti. Diğer taraftan Isaaq klanı, Majeerteen ve Habar Gidir'in bazı alt kabileleri de dâhil olmak üzere, silahlı direnişi seçti. Bazı klanlar, diktatörlük sistemine karşı çıkmalarına rağmen şiddet dışı direniş yöntemlerini benimsedi. Bu arada diğerleri, Mogadişu'da silahsız direnişe girişerek Siad Barre'yi devirmek ve demokratik bir hükûmet kurmak amacıyla kırsal bölgelerden başkente ilerleyen savaşçılara destek sağladı. Farklı klanların benimsediği bu çeşitli stratejiler, Somali'deki politik çalkantı dönemindeki direnişin karmaşık dinamiklerini yansıtmaktadır²³⁹. Somali'deki kabile yapılanması, toplumun sosyal ve politik organizasyonunu sağlamada önemli bir rol oynar. Ancak aynı zamanda kabile çatışmalarına ve rekabetine de yol açabilir. Bu durum, ülkedeki istikrarsızlık ve güç mücadeleleriyle birlikte Somali'nin siyasi tarihinde önemli bir faktör olmuştur. Örneğin siyasi temsil noktasında seçimlerde koltukların kabilelere göre dağıtılması, kabile üyelerinin hükûmette temsil edilmediği düşüncesine yol açabilir²⁴⁰.

3.1.4. Somali'de Terör Örgütü Yapılanmaların Güçlenmesi

Somali, uzun bir süredir politik istikrarsızlık, şiddet içerikli silahlı çatışmalar ve özellikle El Şebab'ın gibi terör örgütlerinin varlığıyla mücadele etmektedir. El Şebab, 2000'li yılların başlarından bu yana Somali'de faaliyet gösteren, El Kaide ile bağlantılı radikal bir İslamcı örgüttür. Bu tür terör örgütlerinin güçlenmesini sağlayan faktörler arasında ekonomik sorunlar, sosyal dışlanma, politik çatışmalar, yolsuzluk ve ülkenin bazı bölgelerindeki istikrarsız yönetim bulunmaktadır. Somali'deki İslami etki, Cumhurbaşkanı Siad Barre'nin diktatörlük rejiminin devrilmesine kadar siyasi yönetimde belirgin olmamasına rağmen sonraki onlarca yıldır var olmuştur. Siad Barre'nin rejiminin 1991'deki devrilmesinin ardından merkezî hükûmetin çöküşüyle birlikte oluşan siyasi boşluktan faydalanarak Somali'de çeşitli radikal İslamcı gruplar ortaya çıkmış ve etkilerini hızla genişletmişlerdir. İlk on beş yıl içinde çeşitli grupların etkisi hissedilmiş olsa da

²³⁹ Haji, *op.cit.*, 2018, ss.81-82.

²⁴⁰ "Tribal Structure in Somalia in the Emergence Process of Al-Shabab Organization," <https://9lib.net/article/somali-kabile-yapılanmasının-şebâb-örgütünün-ortaya-çıkış-sürecindeki.qo5o9o6k>, (Erişim tarihi: 20.12.2023).

Somali'deki savaş lordları gücü büyük ölçüde ellerinde tutmayı başarmışlardır²⁴¹. Radikal dinî dönüşüm, Somali'deki terör gruplarının güçlenmesinde önemli bir faktör olmuştur. Bu fenomen, bazı bireylerin İslam'ın aşırı yorumlarını benimsemesiyle ortaya çıkmış ve böylece şiddet ve terör için ideolojik bir meşruiyet sunmuştur. Bu radikalleşme, bölgenin istikrarsızlaşmasında ve El Şebab gibi grupların güçlenmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Somali'deki radikal dinî dönüşümün nedenlerinden biri, on yıllar boyunca devam eden zorlu sosyoekonomik koşullar ve politik istikrarsızlıktır. Ekonomik ve politik fırsatlardan yoksun bireyler, sorunlarına İslam'ın aşırı yorumlarıyla cevap arama eğiliminde olabilirler çünkü bu yorumlar, adalet, direniş ve cezalandırma duygularını öne çıkarır²⁴². Etiyopya'nın müdahalesi, hem Somalililer arasında Etiyopya'ya karşı bir antipati oluşturmuş hem de El Şebab'ın destek bulmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda Somali'nin Ogaden bölgesinin Etiyopya'ya geri verilmesini savunan iredantist güçlerle Etiyopya'daki Hristiyan çoğunluğa karşı savaş açan İslamcılar arasında bir çatışma olmuştur. Bu durum, Etiyopya'yı hem millî düşman hem de cihatçı savaşçıları mobilize etmek için bir katalizör hâline getirmiştir. El Şebab, bu karmaşık koşulları kullanarak hem milliyetçi hissiyatları hem de cihatçı motivasyonları bir araya getirip mobilize etmeyi başarmıştır. Etiyopya'nın müdahalesi, El Şebab'ın radikal İslamcı ideolojiyi benimseyen ve Etiyopya'ya karşı direnişe geçen birçok bireyi çekmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum, Somali'nin içinde ve bölgesel olarak çeşitli dinamiklerin etkileşim de bulunduğunu göstermektedir²⁴³. 2006 yılında yükselişe geçen İslam Mahkemeleri (İMB), Doğu Afrika'da etkili bir İslam devleti kurma amacını taşıyan bir örgüttü. Özellikle Güney ve Orta Somali'nin stratejik bölgelerini ele geçirmesi, örgütün kısa sürede önemli başarılar elde etmesine olanak sağlamıştır. İMB'nin bu başarılarının temel dayanağı, birden fazla ideolojiyi benimsemesidir. İMB, sadece İslami düşünceye değil aynı zamanda Somali milliyetçiliğine de destek vermiştir. Bu çift yönlü yaklaşım, örgütün farklı kesimlerden geniş bir destek bulmasına katkı sağlamıştır. Somali'deki savaş lordlarına karşı yürütülen

²⁴¹ Daveed Gartenstein, "Somali'nin El Şebab Cihad Boyutlarının Stratejik Mücadelesi Orta Doğu Üç Aylık Sonbahar," 2009, <https://www.meforum.org/2486/somalia-al-shabaab-strategic-challenge?gclid=CLT-qeawsKMCFYxi2godo0-W3w>, (Erişim tarihi: 24.12.2023).

²⁴² Guido Steinberg, Annette Weber (Ed.), "Al Shabaab Godless Youth," *Jihadism in Africa: Local Causes, Regional Expansion, International Alliances*, 2016, s.25.

²⁴³ *Ibid.*, s.26.

mücadeleler, örgütün yerel halk arasında popülerlik kazanmasında ve geniş bir taraftar kitlesi oluşturmada etkili olmuştur²⁴⁴.

Shinn'in belirttiği üzere, 1998'de Nairobi ve Darüsselam'daki ABD büyükelçiliklerine düzenlenen bombalı saldırıların faili olan El Kaide militanları, AIAI (Al-Ittihad Al-Islami) adlı Somalili bir örgütün desteği ve yardımı ile Somali'ye sığınmışlardır. Bu durum, Somali'nin içinde bulunduğu kaotik ve istikrarsız ortamın terör örgütleri için bir sığınak oluşturduğunu göstermektedir. İlk olarak, Somali'deki merkezî hükûmetin otorite sağlayamaması ve savaş lordlarının kendi aralarında süren çatışmaları, ülkede kontrol sahalarını genişletme fırsatı sunmuştur. Bu durum, terör örgütlerinin, özellikle El Kaide'nin Somali'ye sığınmasına zemin hazırlamıştır. Ülkedeki güç boşluğu ve hukuki düzenin zayıf olması, terörist grupların faaliyet göstermesi için uygun bir ortam sağlamıştır. Somali'nin içinde bulunduğu istikrarsızlık ve güvensizlik ortamından faydalanan El Kaide, özellikle genç Somalilileri örgüte çekerek katılımlarını sağlamıştır. Bu, örgütün Somali'nin farklı bölgelerinde varlık göstermesine ve kontrol sahalarını genişletmesine olanak tanımıştır²⁴⁵.

El Şebab, özellikle Somali'nin Güney bölgelerinde İslam Mahkemeleri Birliğinin askerî kanadı olarak ortaya çıktı. Yerel halka hizmet sunmak ve İslami yargı sistemleri kurmak, örgütün kısmen halk arasında destek bulmasını sağladı. Bu bağlamda El Şebab'ın, özellikle gençleri hedef alarak radikallik içeren eylemlere katıldığı bilinmektedir. Somali'nin sosyoekonomik yapısı, El Şebab'ın etkisini anlamada önemlidir. Gençler, ülkenin kırsal bölgelerindeki yoksulluk, işsizlik ve temel hizmet eksikliğinin bir sonucu olarak örgüte katılmaktadırlar. Bu zorlu koşullar El Şebab'ın üyelerini bir araya getirmiş ve kendi içinde bir destek ağı oluşturmuştur²⁴⁶.

3.1.5. Somali'de Dış Ülke Müdahaleleri (ABD, Avrupa Birliği (AB), Etiyopya ve Kenya)

²⁴⁴ Gartenstein, *Ibid.*, 2009.

²⁴⁵ David Shinn, "El Şebab'ın Somali'ye Yönelik Dış Tehdidi", *Dış Politika Araştırma Enstitüsü*, 2011, ss.205-206.

²⁴⁶ Rob Wise, "El Şebab," *Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi*, 2011, s. 6.

Somali'ye tarihi boyunca çeşitli dönemlerde farklı ülkeler, çeşitli sebeplerle müdahalelerde bulunmuştur. Bu müdahaleler genellikle güvenlik, istikrar, terörle mücadele ve insani yardım gibi amaçlara yöneliktir. Ağustos 2018'deki gerçekleştirilen görüşmelerde Washington'un Somali eski büyükelçisi ve Afrika İşleri Dışişleri Bakanı eski yardımcısı Donald Yamamoto, ABD'nin Somali politikasının dört hedefini şöyle vurgulamıştır:

- Demokratik kurumların inşasını ve siyasetçilerin sorumluluğunu destekleme,
- Somali güvenlik güçlerinin etkili hâle getirilmesi,
- Stabilizasyon ve ekonomik canlanma programlarının uygulanması,
- Somali'nin tüm bölgelerine insani yardım sağlama²⁴⁷.

Ancak seçilen ABD yönetimlerin tarafından bu hedeflerin uygulanmasına eşit derecede ağırlık verilmemiştir. Özellikle Ağustos 1998'de Nairobi, Kenya ve Dar es Salaam ile Tanzania'daki ABD Büyükelçiliklerine neredeyse eş zamanlı olarak kamyonla düzenlenen ve 200'den fazla kişinin ölümüne neden olan bombalı saldırıların ardından Washington, kaynaklarının ve diplomatik çabalarının büyük bir kısmını Doğu Afrika'da varlığını hissettiren El Kaide'ye ve 2006'dan itibaren de onunla bağlantılı olan El Şebab'a karşı yürütülen terörle mücadele çabalarına sarf etmiştir. ABD'li yetkililer, saldırılara karışan El Kaide militanlarının Somalili olduğundan ve bazı yerel kaynaklardan yardım ve destek almaya devam ettiklerinden şüphelendiler. Ancak 2000'li yıllara gelindiğinde ABD'nin sarf ettiği bu çabalar CIA vasıtasıyla Somali'deki yerel savaş ağalarına finansman sağlamaya odaklanmıştı. ABD böylece El Kaide militanlarının öldürülerek veya başka şekillerde etkisiz hâle getirilerek Somali'deki faaliyetlerini sınırlamayı hedeflemişti. Bu plan, 2006 yılında Somalili iş adamlarının Mogadişu'da etkili olup kontrol sağlayan bu savaş ağaları ve diğer suçlulara karşı İslam Mahkemeleri Birliği adı altında birleşmesiyle başarısız oldu²⁴⁸. Günümüze gelindiğinde ABD'nin Somali'deki misyonunun hem siyasi hem de askerî alanları kapsadığı görülmektedir. Buradan hareketle siyasi alanda, Somali devlet kurumlarının oluşturularak etkili hâle getirilmesine yönelik olduğu

²⁴⁷C-Span, "Ambassador Confirmations," 23 August 2018, <https://www.c-span.org/video/?450381-1/ambassador-confirmations>, (Erişim tarihi: 25.12.2023).

²⁴⁸ Aisha Ahmad, "The Security Bazaar: Business Interests and Islamist Power in Civil War Somalia," *International Security*, 39(3), 2015, ss. 89-117.

söylenebilir ki bu da ABD'nin sarf ettiği çabaların artık Somali'nin hem siyasi hem de güvenlik kurumlarını güçlendirmeye odaklandığı anlamına gelir. Bu bağlamda ABD, Somali Ulusal Ordusunun (SNA) ve hem federal hem de bölgesel düzeyde kolluk kuvvetlerinin geliştirilerek güçlendirilmesini desteklemektedir. Böylece istikrarlı ve işlevsel bir hükûmetin kurulmasına katkıda bulunmayı, iç güvenliğin sağlanmasını ve halkın ihtiyaçlarına cevap verebilmeyi amaçlamaktadır²⁴⁹.

2009 yılından bu yana ABD, Somali Güvenlik Kuvvetlerinin (SNA) kapasitesini artırarak güçlendirmek için yardım sağlamaktadır. Bu kapsamda ABD, Somali Güvenlik Kuvvetleri ile birlikte çalışarak ve onlara savaş taktikleri, özel operasyonlar ve saha koşullarında gerekli diğer becerilerle ilgili eğitim vererek özellikle askerî operasyonlar bağlamında taktik becerilerini geliştirmeye çalışmıştır. Ayrıca ekonomik zorluklar ve Güvenlik Kuvvetleri mensuplarına düzenli ödenme yapılamaması gibi nedenlerden dolayı ABD hem geciken ödemeleri telafi etmek hem de Somali Silahlı Kuvvetleri üyelerini desteklemek amacıyla tazminatlar sağlamıştır²⁵⁰.

ABD'nin bu politikası, Somali'de merkezî bir hükûmetin yeniden kurulmasına odaklanılarak 2006'daki Etiyopya müdahalesine destek verilmesinin El Şebab'ı küçük bir aşırı grup olmaktan güçlü isyancılara dönüştürmede doğrudan etkili olduğu fikrinden dolayı eleştirilmiştir. 2006'daki Etiyopya müdahalesiyle iktidardan uzaklaştırmak amaçlanmıştı ancak İslam Mahkemeleri Birliğinin (ICU) iktidardan uzaklaşmasıyla bir yönetim boşluğu doğdu. Bu yönetim boşluğu Etiyopya müdahalesi esnasında yükselişe geçen El Şebab örgütü tarafından değerlendirildiği ileri sürülmüştür. Araştırmacılar, Etiyopya müdahalesi ve sonrasındaki merkezî bir hükûmet oluşturma çabalarının, Somali'deki istikrarsızlık ve aşırıcılığın temel nedenlerine etkili çözümler sunmadığını gibi sonunda durumun daha da kötüleşmesine yol açtığını iddia etmektedirler²⁵¹. Birçok Avrupa ülkesi, genellikle ülkeyi istikrara kavuşturma, insani krizlere müdahale etme, terörizm ve korsanlıkla mücadele gibi daha geniş uluslararası çabaların bir parçası olarak Somali'deki

²⁴⁹ Jason Warner, Charles Hulme, "The Islamic State in Africa," *CTC Sentinel*, 11(7), 2018, ss. 21-28.

²⁵⁰ Paul D. Williams, "Building the Somali National Army: Anatomy of Failure, 2008-2018," *Journal of Strategic Studies*, 43(3), 2020, ss. 366-391.

²⁵¹ Saferworld-Global, "Barbed wire on our heads: lessons from counter-terror, stabilisation and statebuilding in Somalia," <https://www.saferworld-global.org/resources/publications/1032-barbed-wire-on-our-heads>, (Erişim tarihi: 25.12.2023).

operasyonlara müdahil olmuştur. Avrupa Birliği ise Somali kökenli deniz haydutluğu ve soygunlarının Afrika Boynuzu ve Batı Hint Okyanusu'nda yol açtığı durumlarla ilgilenmiştir. Somali'deki deniz haydutluğu, suçluların bölgedeki yüksek riskli alanlarından geçen gemilere el koyarak mürettebat, gemi ve taşınan mallar için el koydukları süreyi kapsayacak şekilde fidye talep edilmesiyle karakterize edilir. Ayrıca korsanlık uluslararası ticaret ve deniz güvenliğine dair ciddi sorunlara neden olmanın yanında bölgedeki ülkelerin ekonomik faaliyetleri ve güvenliği üzerinde de ciddi etkilere yol açmaktadır²⁵².

Somali'de yaşanan bu sorunlar karşısında önlem almak amacıyla Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin aldığı 1816 sayılı Karar kapsamında Avrupa Birliği ilki Eylül 2008'de başlatılan askerî operasyonları destek vererek Avrupa Birliği Deniz İş Birliği (EU NAVCO) oluşumunu başlattı. Bu oluşum günümüzde Avrupa Birliği Deniz Gücü Atalanta Operasyonu (EU NAVFOR) olarak bilinen yapıya evrildi. Avrupa Konseyi daha önce Somali kıyıları açıklarında deniz haydutluğu saldırılarının artmasından duyduğu endişeyi ifade etmiş ve bu durumun hem insani yardım faaliyetlerini hem de uluslararası deniz trafiğini etkilediğini belirtmiştir. Konsey ayrıca uluslararası toplumun, Somali halkına insani yardımın ulaştırılmasını sağlamak için daha geniş bir katılıma ihtiyaç duyulduğunu da vurgulamıştır²⁵³. Avrupa Birliği'nin (AB) Somali'ye doğrudan finansal destekte bulunmak için oluşturduğu Afrika Birliği Misiyonu (ATMIS) 2007'den bu yana yaklaşık 2,3 milyar avro katkı sağlamıştır. Bu katkı, AB'nin Somali ve Afrika Boynuzu bölgesinde güvenlik ve istikrarın sağlanmasına yönelik taahhüdünü vurgulamaktadır. AMISOM/ATMIS'nin finansmanı, AB'nin çatışma ve dış kriz yönetimine ilişkin bütünlükçü yaklaşımı dâhilinde Avrupa Barış Fonu (FEP) tarafından sağlanmaktadır. Bu, daha geniş, koordineli ve tutarlı bir taahhüdün önemli bir unsuru olup güvenlik ve barışı desteklemeyi amaçlamaktadır²⁵⁴.

²⁵² Eu Navor, "Facts and Figures Area of Operation: Southern Red Sea, the Gulf of Aden and Western Indian Ocean," 2008, https://eunavfor.eu/sites/default/files/2021-09/Op.Atalanta_ENG_factsheet.pdf, (Erişim tarihi: 26.12.2023), ss.1-2.

²⁵³ Eu Navfor Somalie, "Force Navale de L'union Européenne En Somalie Opération Militaire Atalanta," 2020, https://www.eeas.europa.eu/eu-navfor-somalia/european-union-naval-force-somalia-military-operation-atalanta_und_en?s=325, (Erişim tarihi : 26.12.2023).

²⁵⁴ "Council of the EU Press release," 6 July 2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/07/06/eu-support-to-the-african-union-mission-in-somalia-council-approves-further-support-under-the-european-peace-facility/>, (Erişim tarihi: 26.12.2023).

Etiyopya ile Somali arasındaki ilişkilerin yakın tarihi çalkantılı döneme işaret etmektedir. Etiyopya'nın 2006'da Somali'ye asker göndermesi, ilişkilerdeki yeni bir aşama olarak değerlendirilebilir ancak bu meselenin kökeni tarihe dayanmaktadır. Soğuk Savaş'ın sonlarından itibaren iki ülke arasındaki ilişkilerde nispeten sakin dönem söz konusuysa bu yeni aşama farklı bir çatışmanın başlangıcını işaret etti. Etiyopya birliklerinin, sınır bölgesinde muhafızlık yapmak, özellikle silahlı eylemlerle mücadele etmek ve Etiyopya devletinin egemenliğini güvence altına almak amacıyla sakin dönemi ifade eden barış zamanında sık sık sınırı geçtiği genel olarak kabul edilmektedir²⁵⁵. 2006 yılının sonlarına doğru Somali'nin güneyindeki geniş bölgeleri kontrol eden ve illegal olarak değerlendirilen İslam Mahkemeleri Birliği, Etiyopya tarafından desteklenen Somali geçici hükûmetini tehdit etmeye başladı. Bunun üzerine resmî olarak 24 Aralık 2006'da Etiyopya Somali'ye askerî müdahale başlattı. Bu örgütün, sınırlarına doğrudan bir tehdit oluşturabileceği endişesi taşıyan Etiyopya, sınırlarına yönelik yakın bir tehdidi önlemek ve Etiyopya yanlısı olan Somali hükûmetini desteklemek şeklinde gerekçelendirdiği müdahalesi meşru müdafaa olarak açıkladı²⁵⁶.

Amerika Birleşik Devletleri, Etiyopya ve bölgedeki diğer ülkeler, El Kaide'yle bağı olan El Şebab gibi İslamcı terör gruplarıyla mücadele etmeye çalıştılar. Bu mücadele, bölgeyi istikrara kavuşturma çabaları kapsamında askerî müdahaleleri beraberinde getirdi. Özellikle Etiyopya ve Kenya gibi Afrika Boynuzu'ndaki ülkeler, güvenlik ve bölgesel istikrar meselelerinde kendi çıkarlarından dolayı farklı bakış açılarına sahiptir. Tarihsel rekabet ve stratejik farklılıklar, özellikle terörle mücadele bağlamında gerilimlere neden olabilmektedir²⁵⁷.

Ekim 2011'de El Şebab'ın, Kenya'nın Lamu Adası'nda birkaç kişiyi öldüğü bir saldırı düzenlemesi Kenya'nın askerî müdahaleye katılmasındaki tetikleyici olaylardan biri oldu. Kenya'nın El Şebab'a karşı güvenlik operasyonlarına katkısı, başta Afrika Birliği Misyonu Somali (AMISOM) olmak üzere çeşitli operasyonlarda somut hâle geldi. AMISOM, Somali Federal Hükûmetini istikrara kavuşturma ve

²⁵⁵ Elsa Aimé, "The security issues behind the Ethiopian intervention in Somalia 2006-2009," June 2013, ss.32-33.

²⁵⁶ *Ibid.*, s.35.

²⁵⁷ Mohamed Abdillahi, "Ethiopia and Kenya in the Somalian Quaggy," 2015, <https://revuenouvelle.be/L-Ethiopie-et-le-Kenya-dans-le-bourbier-somalien#nb1>, (Erişim tarihi: 27.12.2023).

aşırı gruplarla mücadelesini desteklemeyi amaçlayan bir oluşumdur²⁵⁸. Kenya'nın AMISOM ve ATMIS'e katılımı, sarf edilen çabaların bir parçası olarak Somali'de istikrar sağlanmasına katkı sunma ve özellikle El Şebab terörüyle mücadele etme çabalarını yansıtmaktadır. Ayrıca Etiyopya, Kenya ve Cibuti'nin, El Şebab'a karşı gerçekleştirilen operasyonları desteklemek amacıyla ek asker gönderme sözü vermesi, bu ülkelerin terörle mücadelede ortak bir taahhütte bulunduğunu göstermektedir. Bu ek askerî katkılarla, bölgesel çapta El Şebab'ın operasyonel yeteneklerini zayıflatılmasına ve Somali'de daha istikrarlı bir ortam oluşturulmasına yönelik bölgesel çabaları desteklemiştir²⁵⁹.

3.2. Somali'de El Şebab Örgütü

El Şebab, Somalili bir radikal İslamcı örgüttür. İslamcı ağırlıklı ve cihatçı bir örgüt olarak bilinen El Şebab'ın başlıca amaçları arasında Somali'deki bölgeleri kontrol altına alarak bir İslam devleti kurmak ve yabancı askerî müdahaleye karşı direnmek yer almaktadır. Birçok radikal dinci grup, El Şebab da dâhil olmak üzere, İslami bir temele dayanan bir program geliştirmiş ve giderek daha fazla dış etkiye maruz kalmıştır. Somali bağımsızlığını kazanmadan önce, bazı gençler Mısır'daki Müslüman Kardeşlerin Selefi inançlarını ve Suudi Arabistan'daki Vahhabi inançlarını öğrenmeye başladı. Bununla birlikte, bu İslami düşünce okullarının takipçileri Somali'ye döndüklerinde bu fikirleri başkalarına iletmede başarısız oldular²⁶⁰. Ancak bu düşüncelerden etkilenen 2006 yılına gelindiğinde yükselişe geçmiş ve İslam Mahkemeleri Birliği (İMB), Doğu Afrika'da egemen olan bir İslam devleti kurmayı amaçlamıştır. Örgüt, Güney ve Orta Somali'nin stratejik noktalarını ele geçirerek kısa sürede önemli başarılar elde etmiştir. Bu başarıların arkasındaki temel dayanak, örgütün birden fazla ideolojiyi benimsemiş olmasıdır. İMB, aşırılıçılı İslami düşüncelerin yanında aynı zamanda Somali milliyetçiliğini de savunduğundan

²⁵⁸ Daniel Branch, "Why Kenya Invaded Somalia: The Opening of an Aggressive New Chapter," *Foreign Affairs*, 15 November 2011, <https://www.foreignaffairs.com/articles/africa/2011-11-15/why-kenya-invaded-somalia>, (Erişim tarihi: 27.12.2023).

²⁵⁹ Harun Maruf, "Somalia's Neighbors to Send Additional Troops to Fight Al-Shabab," *Voice of America*, 2 March 2023, <https://www.voanews.com/a/somalia-s-neighbors-to-send-additional-troops-to-fight-al-shabab-/6986748.html>, (Erişim tarihi: 27.12.2023).

²⁶⁰ Gartenstein, <https://www.meforum.org/2486/somalia-al-shabaab-strategic-challenge?gclid=CLT-qeawsKMCFYxi2godo0-W3w>, (Erişim tarihi: 27.12.2023).

savaş lordlarına karşı yürüttüğü mücadelelerde geniş bir destekçi kitlesi kazanmıştır²⁶¹. Terör örgütü El Şebab'ın Somali topraklarında ortaya çıkmasının temel nedeni, çalışmada da üzerinde durulduğu gibi Somali'deki siyasi kurumların başarısızlığıdır. Somali ciddi siyasi, sosyal ve ekonomik istikrarsızlıkla karşı karşıyadır, zira 1991'den beri etkin bir merkezî hükûmet sisteminden yoksundur. Ülkede yaşanan anarşi, karmaşa, kaos ve uzun süreli siyasi çatışmalar, çeşitli bölgesel yönetimlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böyle bir ortamda El Şebab, çalışanları tehdit etmek, kaçırmak veya öldürmek gibi şiddetli taktiklere başvurduğundan bölgedeki insani yardım kuruluşlarının çekilmesine neden oldu. Birçok Batı ülkesi ve kuruluş, El Şebab'ı terörist bir örgüt olarak tanımlamıştır. Şubat 2012'de yayınlanan bir video mesajıyla örgüt, resmî olarak El Kaide'ye bağlılığını açıklayınca bu bağlantı, El Şebab'ın uluslararası alanda bir terör tehdidi olduğu algısını güçlendirdiğinden bu tehdide karşı uluslararası toplumun güvenlik önlemlerini de artı²⁶².

El Şebab, düzenli milislerinin yanı sıra, örgüt içinde Amniyat adı verilen gizli bir çekirdek ağı sahiptir. Ken Menkhaus'un "El Şebab'ın Westgate Sonrası Yetenekleri" adlı eserinde açıklandığı gibi bu ağ, dindar olmayan Somalililere yakın davranıp benzer şekilde rol yapmak suretiyle Somali toplumuna sızan operatörlerden oluşmaktadır. Somali Federal Hükûmeti ve yabancı misyonlardaki çeşitli pozisyonlar da dâhil olmak üzere Somali toplumunun tam yelpazesinde rol alan Amniyat operatörleri, istihbarat toplama, suikast, patlayıcılarla çalışma ve ani saldırılar gerçekleştirme konusunda uzmanlaşmıştır. Bu gizli ağ, El Şebab'ın Somali içindeki örgütsel hedeflerini ilerletmek için geliştirdiği çeşitli yöntemleri olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu taktikler, El Kaide'nin rutin olarak uyguladığı taktiklerle benzerlik gösterdiğinden El Şebab'ın operasyonel stratejilerinin karmaşıklığını ve uyum yeteneğini de ortaya koymaktadır²⁶³.

3.2.1. El Şebab Örgütünün Yapılanması İdeolojisi ve Faaliyetleri

²⁶¹ İzzettin Artokça, *Boko Haram ve Eş Şebab Terör Örgütlerinin Yapısal Bakımdan Karşılaştırılması*, 2012, ss.2-15.

²⁶² Abdurrahim Sıradağ, *Sahra-Altı Afrika'sında Terörist Grupların Yükselişi, Boko Haram ve Eş-Şebab*, çev: Handan Öz, SETA Vakfı Yayınları, 2015, s.18.

²⁶³ Ken Menkhaus, "Al-Shabaab's Capabilities Post-Westgate," *Combating Terrorism Center at West Point: CTC Sentinel*, 2014, <https://ctc.westpoint.edu/al-shababs-capabilities-post-westgate/>, (Erişim tarihi: 26.07.2023).

El Şebab terör örgütü, Somali'nin barış ve güvenliğine yönelik en büyük tehdit olduğu gibi, hem bölge hem de uluslararası toplum için önemli bir tehlike oluşturmaktadır. Arapça adı Harakat El Şebab El Mujahideen (HSM), “Mücahidin Gençlik Hareketi” anlamına gelir ve İslam Mahkemeleri Birliğinin (İMB) askerî kanadı. Somali toplumunda kabileler arasındaki şiddetli çatışma, El Şebab gibi radikal terör örgütlerinin ortaya çıkmasına ve yayılmasına neden oldu²⁶⁴. El Şebab terör örgütünün şimdiki lideri Ebu Ubeyde Ahmed Ömer, örgütün eski lideri Ahmed Abdi Godane'nin (Muhtar Ebu Zubeyr) ABD tarafından düzenlenen bir hava saldırısında öldürülmesinin ardından liderliğe geçti. Ahmed Ömer, Godane'in sahip olduğu stratejik bilgiye tam olarak hâkim olmaması nedeniyle örgütün kontrolünü sağlamada zorluklar yaşayabileceği ve örgüt içinde güç mücadeleleri yaşanabileceği konusunda endişelerini dile getirdi²⁶⁵. El Şebab terör örgütünün felsefesi, Batı'nın Orta Doğu'daki askerî tehditlerine karşı mücadele etmek yerine İslam'a karşı bir ideoloji ve kültür savaşı yürüttüğü “çatışma paradigması”na dayanır. El Şebab, bu çerçevede örgütün hem üyelerini hem de destekçilerini motive etmek ve örgütün hedeflerine ulaşmasını sağlamak için temel ideolojik argümanları kullanmaktadır²⁶⁶.

El Şebab'ın çatışma paradigması, İslam'ı korumak üzerine kuruludur. Örgüt, İslam'ın gerçek anlamının anlaşılamadığı ve Müslümanların dinlerini olması gerektiği gibi yaşamadığı ve bu yüzden gerçek dinden uzaklaştığı fikrini dayanak alır ve İslam'ın temel prensiplerine ve geleneklerine uygun bir yaşam tarzının yeniden inşa edilmesi gerektiğini savunur. El Şebab'ın ideolojik görüşü, Batı'nın Orta Doğu'da uyguladığı politikalara ve askerî müdahalelerine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Örgüt, Batı'nın bölgede Müslümanlara karşı bir tehdit oluşturduğunu ve İslam'a yönelik kültürel ve ideolojik saldırılar yürüttüğünü iddia etmektedir. El Şebab, Müslümanları İslam'ın öğretilerini ve değerlerini korumak için teşvik ederek Batı'nın baskısına karşı direnmeye çağırmaktadır. El Şebab'ın terör saldırıları ve propaganda faaliyetleri, bu ideolojik çatışma paradigmasından

²⁶⁴ Countering Al-Shabaab Propaganda and Recruitment Mechanisms in South Central Somalia, https://unsom.unmissions.org/sites/default/files/countering_alshabaab_propaganda_and_recruitment_mechanisms_report_final_-_14_august_2017.pdf, (Erişim tarihi: 26.07.2023), ss.4-8.

²⁶⁵ Claire Klobucista, Jonathan Masters, Mohammed Aly Sergie, “Al Shabaab”, December 6, 2022, <https://www.cfr.org/background/al-shabab>, (Erişim tarihi: 26.07.2023).

²⁶⁶ Abdi O. Shuriye, “El Şebab'ın Liderlik Hiyerarşisi ve İdeolojisi,” *Akademik Araştırma Uluslararası*, vol: 2 no: 1, 2012, ss.280-281.

kaynaklanmaktadır. Örgüt, kendini İslam'ın savunucusu olarak tanımlamakta ve bu çerçevede hareket ederek üyelerinin sadakatini ve bağlılığı artırmaya çalışmaktadır. Bu ideoloji, El Şebab'ın gençleri ve dezavantajlı grupları çekerek radikalleşmesine yol açabilmektedir. El Şebab terör örgütünün temel amaçlarından biri Selefi Cihatçılık fikrini uygulamaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ne göre Selefiyye, İslam'ın itikadi konularında Kur'an ve Sünnet'in lafzına ve kelime anlamına bağlı olan ve tev'ili yorum kabul etmeyen bir gruptur. Yani Selefi Cihatçılık, İslam'ın özüne dönerek onu tevhid (birleştirme) bağlamında anlama çabasıdır²⁶⁷. El Şebab, hiyerarşik yönetim zincirini ve mutlak sadakati sürdüren, organik güçle beslenen bir hareket olarak tanımlanabilir. Örgüt, iç kenetlenmesi sayesinde askerî olarak genişlemiş ve kısa sürede Somali'nin güneyindeki 18 bölgenin 9'unu kontrol altına alabilmiştir. Örgüt, liderlerinden gelen ortak mesajlarla birlik ve uyum içinde hareket etmektedir. Bu iç kenetlenme, El Şebab'ın kısa sürede elde ettiği siyasi kazanımların ve fikrî varlığının en önemli kaynağını oluşturmuştur. Liderlik yapısının sağlam bir hiyerarşik düzen ihtiva etmesi ve üyelerin liderlerine mutlak bağlılığı, örgütün istikrarlı bir şekilde faaliyet göstermesini sağlamaktadır. Bu iç birlik, örgütün askerî olarak genişlemesinde ve Somali'nin güneyindeki bölgelerde kontrolünü artırmasında etkili olmuştur²⁶⁸.

El Şebab'ın temel ideolojik hedefleri İslam'ın radikal bir yorumuna odaklanmıştır. Örgüt, İslam'ın temellerine dönmenin önemini vurgulayarak İslam'ın tehlikede olduğu fikri bağlamında hareket etmektedir. El Şebab, İslam'ın kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalmayı vurgulayarak takipçilerini bu kurallara uymaya teşvik etmekte ve böylece toplum içinde İslami değerleri canlandırarak yaşam tarzını yeniden inşa etmeyi amaçlamıştır²⁶⁹. Selefi Ahmed Godane gibi tekfirci bir ideolojiyi takip eden Ebu Ubeyde, El Şebab için de benzer bir vizyona sahiptir. Ahmed Godane'nin yakın çevresinde önde gelen bir karakter olarak onun Somali milliyetçiliğine dair hedeflerini reddetme ve grubun Somali'deki eylemlerini El Kaide'nin küresel cihadının bir parçası olarak görme inancını paylaşması muhtemeldir. El Kaide terör örgütü, Somali üzerinde hâkimiyet kurarak fikirlerini ve inançlarını Afrika Boynuzu

²⁶⁷ Abdirahman Aynte, *The Anatomy of al-Shabaab*, s.8.

²⁶⁸ Valter Vilko, "Al-Shabaab: From External Support to Internal Extraction," Upsala University Department of Peace and Conflict Research, 2011, ss.6-7.

²⁶⁹ "Al-Shabaab's Leadership, Hierarchy and Ideology," 2022, https://eactdatabase.org/ct/al-shabaab-s-leadership-hierarchy-and-ideology_8, (Erişim tarihi: 29.07.2023).

boyunca yaymak istemekte ve sadece Somali'yi değil aynı zamanda Orta, Güney ve Doğu Afrika'yı da etkilemeyi amaçlamaktadır²⁷⁰. El Şebab, Selefilik ve Vahhabilik olarak bilinen Sünni İslam'ın katı yorumlarını kaynak almaktadır. Bu bağlamda İslam Peygamberi Hz. Muhammed ve diğer ilk Müslüman nesillerinin uygulamalarını taklit etmeye çalışmaktadır. Kendilerini, Şeriat hukuku üzerine kurulu bir İslam devleti kurmayı amaçlayan Safçılar olarak görmektedirler. Batı'nın egemenliğinin, demokrasinin ve modernitenin her türlüünü reddetmelerine rağmen İslami görüşleriyle de çelişmektedirler²⁷¹. Somali'de El Şebab'ın henüz ortaya çıkmadan önce bölgede hem Vahhabilik hem de Selefilik düşüncesi yayılmaya başlamıştı. Bu, örgütün ideolojisinin oluşmasında ve etkili bir takipçi kitlesi oluşturmasında çok etkili oldu. Özellikle Suudi Arabistan veya diğer Körfez ülkelerinde eğitim alan ve bu ideolojiyi benimseyen Somalililer, ülkelerine döndüklerinde El Şebab'ın ideolojik temellerini oluşturdu²⁷².

Batı'ya karşı savaşta Somali'yi bir cephe olarak gören El Şebab, hem El Kaide ile ideolojik olarak bağlantılıdır hem de eğitim ve ortak operasyonlardan dolayı Afrika Boynuzu'ndaki diğer terör örgütleriyle iletişim hâlinindedir. El Şebab'ın El Kaide ile bağlantısı, örgütün El Kaide'nin doktrinini benimsemesi ve bu ideolojiyi takip etmesi anlamına gelir. Örgüt, El Kaide doktrinini çerçevesinde Batı'nın Müslüman toplumlara yönelik saldırganlığına karşı etkili bir araç olabileceğine inanmaktadır. Bu, örgütün motivasyonunu ve hedeflerini anlamada önemli bir faktördür. El Şebab kendini, İslam'ı savunmak adına Batı'ya karşı bir direniş sembolü olarak konumlandırmakta ve bu bağlamda El Kaide'nin ideolojik etkisi altında hareket etmektedir²⁷³.

Örgütün gücü arttıkça kontrol sağladığı alanların sayısı da artmaya başladı. Bu süreçte bölgedeki kabile liderleriyle görüşmeler yaparak halkın desteğini kazanmayı amaçlamıştır. Ancak halkla ilişkiler stratejisi işe yaramayınca örgüt korkutma ve terör stratejilerini kullanmıştır. Ek olarak Selefi Vahhabi inancını benimseyen örgüt, bu inancını, kabile sınırlarını aşarak farklı kabileler arasında ittifaklar oluşturmak

²⁷⁰ Vilko, *Ibid.*, s.8.

²⁷¹ Hansen, *Al-Shabaab in Somalia*, 153; Maruf and Joseph, *Inside Al-Shabaab*, 2018, s.243.

²⁷² *Ibid.*, s.244.

²⁷³ Christopher Anzalone, "Al-Shabaab in Somalia: The Resilience of al -Qaeda's East African Affiliate", Aaron Y. Zelin (ed), *How Al-Qaeda Survived Drones, Uprising and The Islamic STATE, The Nature of the Current Threat*, The Washington Institute for Near East Policy, 2017, s.83.

için kullanılmıştır²⁷⁴. El Şebab, özellikle Somali'nin güneyindeki bölgelerde İslam Mahkemeleri Birliğinin askerî kanadı olarak ortaya çıktı. Yerel halka hizmet sunmak ve İslami yargı sistemleri kurmak, örgütün halk arasında kısmen destek bulmasını sağladı. Ek olarak El Şebab, özellikle gençleri hedef almak suretiyle radikalleştirici eylemler gerçekleştirdiği bilinmektedir. Somali'nin sosyoekonomik yapısı, El Şebab'ın etkisini anlamak için önemlidir. Özellikle gençler, ülkenin kırsal bölgelerindeki yoksulluk, işsizlik ve temel hizmet eksikliğinin bir sonucu olarak örgüte katılmaktadırlar²⁷⁵.

El Şebab, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika gibi bölgelerdeki geniş Somali diasporasında büyük başarı elde etti ve hem medyayı hem de üye kazanım stratejilerini kullanarak büyük bir başarı elde etti. Kuruluşun hiyerarşisi bölgesel seviyelere uzanmıştır ki bu da yerel koşullara uyaranabilmektedir. El Şebab, insani yardım sağlama ve iş bulma gibi konularda toplumsal şikâyetleri ve yerel anlaşmazlıkları kullanmaktadır. Medya kampanyasıyla örgütün Selefi cihatçı ideolojisini tanıtırken özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'daki Somali diasporası üzerindeki etkisini ve üye kazanma çabalarını artırmaktadır. El Şebab, internet ve sosyal medya gibi çağdaş iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanarak fikirlerini ve propagandalarını yaymaktadır. Örgüt, videolar, makaleler, broşürler ve diğer içerikler yoluyla cihatçı ve radikal İslamcı ideolojisini tanıtmaktadır. Cihatçı örgütler YouTube, Facebook, Instagram ve Twitter gibi gelişmiş medya platformlarını uzun zamandır kullanıyor olsalar da daha basit medya araçlarının radikal İslami ideolojileri yaymada, propaganda paylaşmada ve özellikle yabancı takipçileri çekmede oldukça etkili olduğunu gördüler. Bu strateji, El Şebab tarafından Somali'nin internet erişiminin sınırlı olduğu uzak bölgelerinde etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Sosyal izolasyon, propagandalarının etkisinin artmasına yol açmaktadır²⁷⁶. Örgüt, geleneksel Vahhabi anlayışına dayanan ideolojik bir temele sahiptir ve başka kültürleri veya görüşleri reddederek bir hilafet kurmayı amaçlıyor olmasına rağmen örgüt liderleri arasında tam bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bir kısmı,

²⁷⁴ John Edward, *A Strategic Analysis of Al Shabaab*, Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for a PHD, Bournemouth University, 2017, ss.200-204.

²⁷⁵ Stig Jarle, *Al-Shabaab in Somalia the History and Ideology of a Militant Islamist Group, 2005-2012*, New York: Oxford University Press, 2013.

²⁷⁶ Josh Richardson, "The Somali Diaspora: A Key Counterterrorism Ally," July 2011, Volume 4, Issue 7, <https://ctc.westpoint.edu/the-somali-diaspora-a-key-counterterrorism-ally/>, (Erişim tarihi: 08.08.2023).

kurulacak hilafetin sadece Somali'ye hizmet eden bir hükümet olmasını desteklerken, diğerleri Doğu Afrika'daki Somalilerin çoğunluğunu kapsayabilecek bir hilafetin kurulmasını istiyor. El Şebab'ın önde gelen liderleri ve örgüte katılan yabancı militanlar, önce Somali'de, ardından Doğu Afrika'da, ardından tüm Afrika'da ve son olarak dünyayı kontrol eden bir rejim kurmak istiyorlar²⁷⁷. Örgüt, kontrolünü ele geçirdiği bölgelerde ciddi suçlar, cinayet, zina ve hırsızlık gibi durumlar için katı cezalar uygulamaktadır. Bu sıkı düzenlemelerle birlikte toplum hayatındaki eğlence faaliyetlerini de tamamen yasaklamıştır, bu da film izlemek, müzik, dans gibi aktivitelerin yasak olduğu anlamına gelmektedir. Kadınlar için getirilen kısıtlamalar arasında halka açık yerlerde erkek akrabaları olmadan görünmelerinin yasaklanması en dikkat çekici olandır. Yasaklara uymayan kadınlar, ölüm cezasına çarptırılmaktadır, bu da örgütün kadınların hareket özgürlüğüne getirdiği ağır kısıtlamaların vahametini göstermektedir. Bununla birlikte örgüt, halkın güvenliğini sağlama iddiasında bulunarak devlet gibi hareket etmektedir. Vergi toplama, yol ve köprü inşası gibi kamu hizmetlerini sağlamaya dair taahhüdü ile örgüt, kendi otoritesini pekiştirmeye çalışırken devletin geleneksel görevlerini yerine getirme amacında olduğunu göstermektedir²⁷⁸.

3.2.2. El Şebab'ın Ortaya Çıkışını Hazırlayan Dinamikler

El Şebab'ın ortaya çıkmasında etkili olan iç ve dış dinamikler arasında Somali'deki uzun süreli sosyoekonomik sorunlar öne çıkmaktadır. Dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olan Somali, yüksek düzeydeki yoksulluk ve yaygın yolsuzlukla karşı karşıyadır. Ülke, 20 yıldan uzun bir süredir devlet yönetiminden yoksun kalmıştır, bu da sağlık, eğitim gibi temel kamu hizmetlerinin sağlanamamasına neden olmuştur. Terörizmin ekonomik dinamikleri açısından değerlendirildiğinde gelir düzeyi, işsizlik ve temel kamu hizmetlerinden yoksunluk gibi faktörler, El Şebab'ın Somali topraklarında ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu durum, örgütün toplum içinde destek bulmasına ve radikalleşmesine zemin oluşturmuştur. Yoksulluk, işsizlik ve temel hizmetlere erişimdeki eksiklikler, toplumun El Şebab gibi radikal

²⁷⁷ Sırat Jafar, "Somali Devleti ve Eş-Şebab ile Mücadelesi," 4 Şubat 2023, <https://ordaf.org/somali-devleti-ve-es-sebab-ile-mucadelesi/>, (Erişim tarihi: 30.12.2023).

²⁷⁸ Edward, *op.cit.*, 2017, ss.200-205.

örgütlere katılma eğilimini artırmıştır. Bu sebepler, terör örgütlerinin bu tür bölgelerde ortaya çıkmasında ve etkinlik kazanmasında önemli bir rol oynamaktadır. 2006 yılında Mogadişu üzerinde kontrol sahibi olan İslam Mahkemeleri Birliği (ICU) tarafından kurulan El Şebab, ICU'nun radikal bir kolu olarak ortaya çıktı. 7.000 ila 9.000 İslami cihatçı, Somali'nin Güney ve Orta bölgelerinin yaklaşık yarısını kontrol altına almıştır. Bu militanlar genel olarak Somali'den geliyor olmasına rağmen Batı ülkelerinden de örgüte katılanlar olmaktadır²⁷⁹.

El Şebab, Somali'de 1980'lerde ortaya çıkan Vahhabi İslamist terör örgütü adı Arapçada "Gençlik" anlamına gelen al Itihaad al Islamiya (AIAI) ile bağlantılıdır. AIAI, ülkede bir İslam devleti kurmak için Mohammed Siad Barre hükûmetini devirmek istedi. AIAI'nin çoğu genç olan üyeleri, 2000 yılında El Şebab'ı yeniden organize etti ve İslam Mahkemeleri Birliğine (ICU) radikal milis olarak katıldı²⁸⁰. Aralık 2006'da Etiyopya'nın Somali'yi işgal etmesi, El Şebab'ın büyüyerek radikalleşmesinde bir dönüm noktası oldu. Bu bağlamda işgal, El Şebab'a Etiyopya ile Somali arasındaki derin düşmanlığı kullanma fırsatı verdi ve binlerce milliyetçi gönüllüyü saflarına kattı²⁸¹. El Şebab, 2008 yılından itibaren Batı'nın hedeflerine ve Somali'nin dışarıdan algılanan düşmanlıklara karşı ölümcül saldırılar düzenleme yeteneğini ortaya koydu. El Şebab, Ekim 2008'de BM Kalkınma Programı kampı, Etiyopya konsoloslugu ve çeşitli hükûmet binalarını hedef alan beş intihar bombalı saldırısı gerçekleştirerek onlarca insanın ölümüne neden oldu²⁸². Aralık 2006'da Etiyopya'nın Somali'yi işgali El Şebab'ın radikalleşmesinin yanında meşruiyeti ve dönüşümü içinde önemli oldu. Örgütün, işgalden kaynaklanan düşmanlığı kullanmak suretiyle binlerce milliyetçi gönüllüyü saflarına katmasına olarak işgal, örgütün varlığını meşrulaştırmada Geçiş Hükûmeti (TFG) ile Etiyopya, Kenya, Cibuti ve AMISOM gibi dış aktörler için inandırıcı hâle geldi. El Şebab, özellikle cihat konusunda silahlı isyanına halktan destek sağlamak için bu retoriği kullandı²⁸³. 2009 yılından itibaren El Kaide ile ilişkileri, organizasyonu ve operasyonel stratejisi giderek daha güçlü hâle geldi. El Şebab'ın El Kaide ile ilişkisi, liderlik kadrosunu

²⁷⁹ James Fergusson, *The World's Most Dangerous Place: Inside the Outlaw State of Somalia*, De Capo Press; Bantam, Hüseyin Aktürk, "Somali Korsan Krizi" USAK Raporları, 2008, 2013, s.3-4.

²⁸⁰ Rob Wise, "Al-Shabab," *Case Study Number 2*, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC, 2011, ss.1-13.

²⁸¹ Afyare Abdi, 2010, **op.cit.**

²⁸² Hussein Ali, "Suicide Bombers Kill at least 28 in Somalia," *Reuters*, October 29, <https://www.reuters.com/article/idUSL0534420/>, (Erişim tarihi: 31.12.2023).

²⁸³ Wise, **op.cit.**, 2011, s.4.

büyük ölçüde etkilemiştir. 2008 yılında Aden Hashi Ayro'nun ölümünden sonra birçok El Kaide kökenli örgüt üyesi El Şebab'ın üst düzey liderlik pozisyonlarına yükseldi²⁸⁴. Kenya'nın 2009'daki Somali müdahalesi, öncelikle ekonomik çıkarlarını koruma ve sınırlarında güvenliği sağlama hedefini taşıyan bir stratejik hamle olarak gerçekleşmiştir. Bu müdahale, bölgedeki stratejik güç dengesinde önemli değişikliklere yol açmıştır. El Şebab, Somali'deki siyasi krize dâhil olarak bölgedeki etkisini genişletmeyi ve stratejik kazanımlarını artırmayı hedefleyen bir örgüt olduğundan Kenya'nın bu müdahalesi, paradoksal bir şekilde örgütün güçlenmesine katkıda bulunmuştur. Şöyle ki özellikle ekonomik çıkarlarını ve sınırlarının güvenliğini korumak amacındaki Kenya'nın Somali'ye müdahalesi El Şebab'ın direncini artırmasında etkili olan operasyonlardan biri olmuştur²⁸⁵.

El Şebab terör örgütünün Somali'de ortaya çıkmasının önemli nedenlerinden bir diğeri ülkenin siyasi başarısızlıkları ve uzun vadeli istikrarsızlığıdır. Bu durum sistemin temelini oluşturan siyasal kurumların yetersizliğinden kaynaklanan ciddi bir sorundur. Somali 1991'den bu yana etkin bir merkezî hükûmet sisteminden yoksundur. Bu süre zarfında ülkede ciddi siyasi çatışmalar ve istikrarsızlıklar yaşandı. Özellikle ülkenin kuzeyindeki Somaliland bölgesi, 1991 yılında Somaliland Cumhuriyeti adıyla bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak dünyada hiçbir devlet tarafından tanınmayan bu bağımsızlık ilanı, Somali'nin bütünlüğünü baltalayarak siyasi bölünmesini tetikledi. Yine aynı dönemde ülkenin Kuzeydoğu bölgesi özerklik ilan ederek Puntland eyaletini kurdu. Bu bölgesel siyasi bölünmeler ülkenin siyasi birliğini zayıflatarak merkezî hükûmetin yetki ve kontrolü kaybetmesine neden oldu²⁸⁶. Somali'de böyle karışık ve kaos ortamı hâkimken Etiyopya'nın Aralık 2006'daki işgali hem El Şebab'ın yükselişinde hem de operasyonel stratejisinde önemli bir rol oynadı. Bu işgal, birçok Somali vatandaşının yoğun biçimde anti Etiyopya ve anti Amerikan duygusu hissetmesine yol açtı. Ülkede yaşanan kargaşa ve kaos ortamıyla birlikte bir de gerçekleşen bu işgalin yol açtığı duygu yoğunluğu El Şebab'ın toplum nezdinde yükselerek başarılı olmasında etkili oldu. Somali halkının çoğunluğu, sadece Etiyopya'nın işgaline karşı tepki hissetmekle kalmadı, aynı zamanda 1993'te Mogadişu'da yaşanan olaylarını unutmamıştı. Etiyopya'nın bu

²⁸⁴ İzzettin Artokça, *Eş Şebab Terör Örgütü Somali*, Tasam, 2013, s.6.

²⁸⁵ Country Reports on Terrorism 2009, Sudarsan Raghavan, "Foreign Fighters Gain Influence in Somalia's Islamist Al Shabaab Militia," *Washington Post*, June 8, 2010.

²⁸⁶ Sıradağ, *op.cit.*, s.16.

işgalinin, ABD'nin askerî desteğiyle gerçekleşmiş olmasından dolayı Somali halkının nefreti daha da arttı. ICU, Mohammed Siad Barre rejiminin devrilmesinden sonra oluşan kaos ortamında istikrarlı bir yönetim sunma çabasıyla meşruiyet kazanırken El Şebab ise yabancı bir devletin ülkeyi işgaline karşı savaşı gerçeğinden hareketle meşruiyet kazanmıştı. El Şebab ile ilgili ortalama Somali vatandaşları arasındaki bu algı, örgütün insanları saflarına çekme çabalarını destekledi ve klan kimliğinin aşılmasına büyük ölçüde olanak tanıdı²⁸⁷.

Somali'deki siyasi başarısızlıklar ülkede ciddi sosyal ve ekonomik istikrarsızlıklara neden oldu. Zayıf hükûmet temel kamu hizmetlerini bile sağlayamadı, yolsuzluk, işsizlik ve yoksulluk seviyeleri arttı. Bu ortam, El Şebab gibi radikal örgütlerin toplumda daha fazla destek bularak etkili olmasına olanak sağladı. Devletin çöküşüyle birlikte oluşan siyasi boşluk, terör örgütleri için uygun bir ortam yaratmaktadır. Siyasi boşluklar, bölgesel siyasi bölünmeler ve merkezî otoritenin olmaması, Somali'de ortaya çıkarak yükselen El Şebab'ın radikalleşmesindeki önemli faktörler arasında sayılabilir²⁸⁸. El Şebab, bu siyasi kaostan yararlanarak güçlenmiş ve hareket sahasını genişletmiştir. Devletin kontrolünü kaybetmesi, örgütün kendi dayanak ve kapasitesini konsolide etmesine olanak tanımıştır. Mohammed Siad Barre rejimi tarafından uygulanan şiddet politikaları, toplumda öfke ve direnişe neden olmuş, bu da radikal örgütlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Aşırı baskı, toplumda radikal tepkiler uyandırarak El Şebab gibi örgütlerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Somali'deki zayıf merkezî yönetim, örgütün özellikle Güneydoğu bölgelerindeki güvenli şehirlerde özgürce faaliyetlerini sürdürmesine olanak tanımıştır. Örgüt, bu bölgelerde militanlarını eğitmek için güvenli kamplar kurmuş, vergi ve haraç sistemi oluşturarak hareket alanını genişletmiştir. Bu durum örgütün bölgedeki etkisini artırmıştır²⁸⁹.

3.2.3. El Şebab'ın Finansal Kaynakları

El Şebab, Somali kıyılarından geçen önemli ticaret yollarını kontrol ederek kaçakçılık ve deniz ticareti yoluyla gelir elde etmektedir. Ayrıca hayvan ticareti ve

²⁸⁷ Edward, *op.cit.*, 2017, s.201.

²⁸⁸ *Ibid.*, s.16.

²⁸⁹ Wise, *op.cit.*, 2011, s.2.

khat gibi ürünlerin kontrolünden de gelir sağlamaktadır. Uyuşturucu kaçakçılığı, hırsızlık, adam kaçırma, haraç alma ve diğer suç faaliyetleri, terör örgütlerin gelir elde etme stratejileri arasında yer aldığından El Şebab da finansmanını bu yöntemleri kullanmak suretiyle sağlamaktadır. El Şebab özellikle yerel işletmelerin kontrolündeki bölgelerde gaspçılık gibi yöntemlerle gelirlerini artırmaktadır. Örneğin BM Somali ve Eritre Grubu, El Şebab'ın Mogadişu'dan çekildikten sonra kentin pazarlarından yılda 60 milyon dolar gelir elde ettiğini belirtmiştir²⁹⁰. El Şebab'ın Somali dışında elde ettiği paranın üç ana kaynağı vardır: diasporadan gelen para, uluslararası cihatçıların bağışları ve Eritre bölgesinden gelen para. Bu kaynakların, örgütün faaliyetlerini finanse etmede önemli bir etkisi vardır. Diaspora gelirleri, yurt dışında yaşayan Somali topluluğunun sağladığı maddi katkıları içermektedir. Bu katkılar, kişisel bağlantılar ve El Şebab'ın propagandası ve ideolojisi bağlamında oluşan destekle sağlanmaktadır. Uluslararası cihatçılardan gelen bağışlar, genellikle Arap Yarımadası'nda yaşayan ve benzer radikal ideolojiye sahip olanlardan gelmektedir. Ancak bunların para transfer yöntemleri genellikle gizli olduğundan bu desteklerin miktarı belirsizdir. Eritre bölgesinden ise özellikle Asmara'nın daha geniş kapsamlı bölgesel politikaları çerçevesinde Etiyopya'nın Somali'deki çıkarlarını engellemek amacıyla El Şebab'a mali destek sağlanmaktadır. Ancak BM raporlarına göre, Eritre'nin Somali direniş gruplarına sağladığı destek zaman içinde azalmış olmasına rağmen El Şebab'a aylık 40-50 bin dolar civarında destekte bulunmuştur²⁹¹.

El Şebab'ın misyonu ve çabaları bağlamında ideolojik destek sağlayanların farkındalığını sürdürmenin önemi dâhilinde örgütün etkili bir sosyal medya yeteneği geliştirmiş olması şaşırtıcı değildir. Twitter ve Facebook gibi sosyal medya hizmetlerinin ortaya çıkmasıyla terör örgütleri ideolojilerini tanıtmak suretiyle destek ve finansman sağlamaları konusundaki yetenekleri önemli ölçüde gelişmiştir. Bu bağlamda El Şebab da sosyal medyayı etkileyici bir şekilde kullanan örgütlerden biridir. El Şebab, sosyal medya platformlarında aktif bir şekilde varlık göstererek hızlı bir şekilde mesaj, bildiri ve taleplerini yayınlamasını sağlamıştır. Sosyal medyanın bu stratejik kullanımı, örgütün algılanma şeklini şekillendirirken yeni

²⁹⁰ James Forest, Joshua Meservey, "Countering the al-Shabaab Insurgency in Somalia: Lessons for U.S. Special Operations," University 7701 Tampa Point Boulevard, 2014, ss.11-12.

²⁹¹ Vilko, **op.cit.**, 2011, ss.6-7.

üyeler kazanmasına ve destekçilerinin bağlılığını sürdürmelerine katkıda bulunmaktadır²⁹².

İslam Mahkemeleri Birliğinin dağılmasından sonra El Şebab'ın dış etkenlere karşı Somali milliyetçiliğini savunma rolünü üstlenmesi, diaspora desteğinin devam etmesinde etkili olmuştur. İMB'nin yerine geçen El Şebab, Somali halkının duygusal bağlarını kullanarak diaspora üzerindeki etkisini sürdürmüştür. Ayrıca El Şebab'ın Etiyopya'nın işgaline karşı Somali halkının çıkarlarını koruma iddiası, diaspora tarafından desteklenmesinde etkili olmuştur. Bu politika, diaspora içinde El Şebab savunucusu bir taban oluşmasına katkıda bulunmuştur. Somali diasporasının örgüte sağladığı finansal destek, sadece maddi boyutla kalmayıp aynı zamanda duygusal ve ideolojik bir bağlam içinde şekillenmiştir. Bu destek, örgütün varlığını sürdürme ve etkinlik çabalarını daha da güçlendirmiştir²⁹³. Kömür ticareti, örgütün finansal kaynaklarından bir diğeridir. Örgüt, kömürden yasa dışı doğrudan satış yoluyla on milyonlarca dolar kazanmıştır. Güney Somali'den ihraç edilen kömür, örgüt için üç önemli gelir kaynağı sağlar: Somali'den kara yollarına taşınan kömürden elde edilen gelir, örgüt tarafından işletilen limanlar tarafından ihraç edilen vergiler ve Orta Doğu ülkelerine yapılan satışlardan elde edilen gelir²⁹⁴. 2013 yılında El Şebab, iki İspanyol vatandaşının kaçırılmasıyla 5,1 milyon dolar fidye aldı. Bu olay, grupların önemli finansal kazançlar elde etmek amacıyla kaçırma eylemlerine de başvurduklarını göstermektedir. Bu tür yüksek profilli kaçırma olaylarının kârlı doğası, terör faaliyeti gösteren örgütlerin finansmanı üzerindeki potansiyel ekonomik etkisini göstermektedir. El Şebab aynı zamanda yerel düzeyde daha düşük fidyeler karşılığında kendi vatandaşlarını da kaçırma eylemleri gerçekleştirmektedir. Bu taktik, grupların yerel halkı sömürmesine ve bir dizi şantaj faaliyetiyle gelir elde etmesine olanak tanır. Yerel halktan birilerinin fidye almak için kaçırılması, El Şebab'ın faaliyetlerini sürdürmesi ve etki alanındaki topluluklar üzerinde kontrol sağlaması yöntemi olarak hizmet eder²⁹⁵.

²⁹² Alexander, Meleagrou-Hitchens, Shiraz Maher, James Sheehan, "Lights, Camera, Jihad: Al-Shabaab's Western Media Strategy," *ICSR*, London, 2012, ss.1-2.

²⁹³ Vilko, *op.cit.*, 2011, ss.7-9.

²⁹⁴ Yaya Fanusie, Alex Entz, "Al-Shabaab Financial Assessment" *Center on Sanctions & Illicit Finance*, 2017, ss.7-8.

²⁹⁵ *Ibid.*, s.3.

2008 yılında Somali'nin önemli bir şehri olan Kismayo'yu ele geçirdikten sonra örgüt, şeriat yasalarına uygun sert idari kurallar getirerek bölgeyi kontrol altına aldı. Örgüt, ülkenin en büyük limanlarından biri olan Kismayo'da gelirini artırmak için çeşitli eylemler aldı. Örgüt, özellikle Kismayo limanı gelirini artırmak için mal alıp verme ücretlerini yüzde otuz oranında artırmıştır. Bu adım, örgütün mali gücünü artırmanın bir yolu olarak kaynak elde etme planının bir parçasıdır. Afrikalı bir uzmana göre, örgütün üç ay içinde Kismayo limanından elde ettiği vergiler 1 milyon doların üzerindedir. Kismayo limanı, 2008 yılından bu yana örgüt için temel gelir kaynağı hâline gelmiştir²⁹⁶.

BM'nin yasağına rağmen Somali'nin yasa dışı odun kömürü ihracatı 2012'den 2014'e kadar artmaya devam etti ve El Şebab'ın yılda yaklaşık 83 milyon dolar kazanmasını sağladı. Odun kömürü ticareti, Kismayo yerine diğer limanlardan kaçak yollarla yasa dışı bir şekilde yapılıyordu. Bu odun kömürü ihracat yasağı ihlali, El Şebab için önemli finansal sonuçlar doğurdu ve uluslararası çabalara rağmen örgüt faaliyetlerini sürdürmeye devam etti. Diğer limanlar üzerinden kaçakçılık yapılması, yasa dışı ticaretin takip ve kontrol edilmesiyle ilgili zorluklar, terör gruplarının finansman kaynaklarını ortadan kaldırmanın karmaşıklığını ortaya koymaktadır²⁹⁷. El Şebab, zekât toplama faaliyetlerini meşrulaştırmak için çeşitli argümanlar kullanmaktadır. Örgüt, topladığı zekâtları sivil halkın refahı için kullandığını iddia etmesine rağmen savaş zamanlarında cihat hareketini finanse etmek için kullandığını da belirtmektedir. Bu durum örgütün propagandasında dinî bir bağlam yaratarak zekât toplama uygulamasını meşrulaştırmaya çalıştığını göstermektedir. Öte yandan örgütün bu uygulamaları Somali toplumunda genel olarak dinî normlara aykırı ve gayrimeşru görüldüğünden El Şebab'ın baskı ve şiddet yoluyla zekât toplaması toplumda tartışmalara ve eleştirilere neden olmaktadır. Bu bağlamda dinî liderler ile toplum arasında farklı bakış açılarından dolayı çatışmalar belirginleşmiştir. El Şebab, örgütsel faaliyetlerini desteklemek için zekât toplayarak bu İslami sorumluluğu kendisi için finansal avantaja çevirmektedir. Örgütün gelişmiş istihbarat ve finans

²⁹⁶ Katherine Zimmerman, "Al Shabaab after Kismayo," *critical threats*, October 03, 2012, <https://www.criticalthreats.org/analysis/al-shabaab-after-kismayo>, (Erişim tarihi: 04.01.2024).

²⁹⁷ Fanusie, Entz, *op.cit.*, 2017, s.7.

ağı, zekât toplama sürecini organize etmesine ve geniş bir coğrafi alandan gelir elde etmesine olanak tanımaktadır²⁹⁸.

Kuveyt merkezli Afrika Müslüman Ajansı, Birleşik Arap Emirlikleri Kızılay Derneği ve Suudi Arabistan'da faaliyet gösteren El Islah Yardım Derneği gibi kuruluşlar, El Şebab'a fon sağlayarak Afrika Boynuzu ve diğer bölgelerde aşırıcılığın yayılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu kuruluşlar genellikle insani yardım veya diaspora grupları gibi masum faaliyetler dâhilinde hareket ederek El Şebab gibi terör örgütlerine finansal kaynak sağlamaktadır²⁹⁹

El Şebab, kendi kontrolündeki bölgelerden geçen yolcuları ve taşıyıcıları belli bir ücret ödemeye zorlamak suretiyle yollardan geçiş ücreti talep etmektedir. Örgüt, bu ücretleri toplamak için yollar üzerinde varlık göstermektedir ve bu durumu kabul etmeyenlere baskı uygulayarak tehdit etmektedir. Ayrıca örgüt, kontrolündeki bölgelerde bulunan arazi sahiplerinden emlak vergisi almaktadır. Bu finansal yükümlülüğü genellikle şeriat adına örgütün faaliyetlerini finanse etme fikriyle meşrulaştırmaktadır. El Şebab, çeşitli kamu kurumlarına sızıp çalışanları rüşvetle etkileyerek kendi çıkarları için kullanmaktadır. Bu, örgüte liman çalışanlarından navlun listelerini temin etmek suretiyle gemi şirketlerinden haraç alma fırsatı sunmaktadır. Kamu kurumlarındaki yolsuzluk, hassas bilgilerin toplanmasını kolaylaştırmakta ve El Şebab'ın ticari işlemler üzerinde artan bir şekilde kontrol sağlama olanağı tanımaktadır³⁰⁰.

3.2.4. El Şebab'ın Diğer Radikal Terör Örgütleriyle Bağlantıları

El Şebab'ın, diğer radikal terör örgütleriyle çeşitli bağlantılara bulunmaktadır. Ancak bu bağlantılar, zaman içinde değişebilir, zira örgütün dinamikleri, müttefikleri ve düşmanları da değişebilir. 2009'dan bu yana El Şebab'ın El Kaide ile yakınlaştıkça

²⁹⁸ Vilkko, **op.cit.**, 2011, ss.18-19.

²⁹⁹ Wendy Williams, "Reclaiming Al Shabaab's Revenue", "EN/AR/SW", March 27, 2023, <https://reliefweb.int/report/somalia/reclaiming-al-shabaabs-revenue-enarsw>, (Erişim tarihi: 05.01.2023).

³⁰⁰ Geoffrey Kambere," Financing Al- Shabaab : The Vital Port of Kismayo", Globalecco, <https://globalecco.org/financing-al-shabaab-the-vital-port-of-kismayo>, (Erişim tarihi : 05.01.2023)

bağları da güçlendi, bu da örgütün yapısı ve operasyonel stratejilerinde derin bir etkilere yol açtı.

Bu iki terör örgütünün kısa vadedeki hedefleri farklı olmasına rağmen uzun vadede aynı tutkuya sahip görünmektedirler: Müslüman toplumu, yani ümmeti tek bir halifelik altında birleştirmek. El Şebab, Somali’de bir İslam devleti kurmak için öncelikle kendilerine düşman gördükleri Somali hükûmetini (TFG) ve Afrika Birliği Somali Misyonuna (AMISOM) bağlı güçleri kısa sürede yenmeyi hedeflemiştir. El Kaide ile aralarındaki ilişki, El Şebab’ın liderlik sistemini önemli ölçüde değiştirdi. El Şebab lideri Aden Hashi Ayro’nun Mayıs 2008’deki ölümünün ardından örgüt bir dizi önde gelen El Kaide üyesini kilit liderlik pozisyonlarına kabul etti. Bu gelişme, iki grup arasında koordinasyon ve iş birliğinin artmasını sağladı. Bu da El Kaide’nin ideolojisini ve hedeflerini benimseyen El Şebab’ın, bölgesel ve uluslararası düzeyde terör saldırıları gerçekleştirme kararlılığını güçlendirerek kapasitesini artırdı. El Kaide üyeleri, saldırıların planlanması ve yabancı militan toplanması konusundaki uzmanlıklarıyla katkıda bulunarak El Şebab’ın Somali dışında oluşturduğu tehdidi artırdı³⁰¹.

Bu bağlamda El Şebab, Doğu Afrika’daki Fazul Abdullah Muhammed ve Salih Ali Salih Nabhan adlı iki El Kaide komutanına sığınma teklif etti. Doğu Afrika’daki El Kaide ağının kilit isimlerinden biri olan Fazul Abdullah Muhammed, çok sayıda yüksek profilli saldırının koordinasyonundan sorumluydu. El Şebab vasıtasıyla birlikte Somali’ye sığındıktan sonra bölgedeki terör operasyonlarının planlanması ve yürütülmesinde önemli roller oynamaya devam etti. El Şebab’a sığınan bir diğer üst düzey El Kaide üyesi Saleh Ali Saleh Nabhan’ın da Somali’deki varlığı, El Şebab ile El Kaide arasındaki bağlılığın altını çizdi³⁰². El Şebab’ın El Kaide ile resmî bağlantısından önce bile El Kaide’nin çekirdek kadrosu Somalili örgüte stratejik yön çizerek yönlendirmede bulunuyordu. Örneğin Ağustos 2010’da El Kaide’nin eski lideri Usame bin Ladin’e yazılan bir mektupta “Somali’deki kardeşlerinin biat yemini”nden bahsedilerek bu bağlılığın “İslami bir halifelik kurmak için silahlı mücadele” gerektirdiği vurgulanmıştı. Ayrıca El Şebab, Arap Yarımadası El Kaidesi

³⁰¹ Bill Roggio, “Al-Qaeda Leaders play significant role in Shabaab,” *Long War Journal*, August 1, 2010, http://www.longwarjournal.org/archives/2010/08/al_qaeda_leaders_pla.php, (Erişim tarihi: 12.09.2023).

³⁰² Fazul Abdullah Mohammed, “FBI Most Wanted Terrorists,” 2008, Available, <http://www2.fbi.gov/wanted/terrorists/termohammed.htm>, (Erişim tarihi: 12.09.2023).

(AQAP) dâhil olmak üzere diğer El Kaide bağlantılı örgütlerle temaslarını sürdürdü. Bu, El Şebab'ın resmî olarak üye olmadan önce El Kaide'nin küresel İslam halifeliği vizyonundan nasıl etkilendiğini ve ilham aldığını göstermektedir. Bu gruplar arasındaki mektuplar ve iletişimler, ortak hedeflere ulaşmak için şiddeti ve cihadı teşvik etme konusundaki iş birliğini ve ideolojik birliği göstermektedir³⁰³.

El Şebab 2010 yılında El Kaide'ye katıldı ancak El Kaide lideri Usame bin Ladin'in potansiyel olumsuz etkilerinden kaynaklanan endişelerden dolayı kurulan ilişki o dönemde kamuoyuna açıklanmamıştı. Bunda çeşitli faktörlerin etkisi oldu. Öncelikle El Kaide, bunun uluslararası güvenlik güçlerinin dikkatini daha fazla çekmesi sebebiyle El Şebab'ın güvenliğini tehlikeye atacağından korkuyordu. İkincisi, El Şebab'ın o dönemde Somali'de güçlü bir varlığı vardı ve esas olarak Somali'nin kontrolü için verilen mücadeleye dâhil olmuştu. El Kaide ile bağlantılarının kamuya açıklanması, artan dış müdahaleyi teşvik ederek içerideki hedeflerini karmaşık hâle getirebilirdi³⁰⁴. El Şebab'ın El Kaide ile bağlantısı, örgütün küresel cihatçı hareket içindeki rolünü güçlendiren ve uluslararası bir boyut kazandıran önemli bir gelişmedir. 2012'de El Kaide lideri Ayman al-Zawahiri'nin resmî olarak El Şebab'ı El Kaide'nin Somali kolu olarak tanıması, bu bağlantının somut bir ifadesidir. Bu bağlantı, örgütler arasında ideolojik benzerliklerin ve stratejik hedeflerin bulunduğunu göstermektedir. Zira hem El Kaide hem de El Şebab, radikal İslamcı ideolojiyi dayanak aldığı iddiasıyla hareket etmektedir. Bu ortak ideolojik temel, iki örgüt arasında bir dayanışma ve iş birliği platformu oluşturmuştur³⁰⁵. El Şebab'ın El Kaide ile entegrasyonu, her iki taraf için çeşitli avantajlar sağlamıştır. Bu entegrasyon, özellikle Doğu Afrika'da terör faaliyetlerinin yoğunlaştığı ve önemli olayların yaşandığı bir bölgede güçlü bir iş birliği anlamına gelmektedir. El Kaide'nin Doğu Afrika'daki varlığı, özellikle Usame bin Ladin'in Sudan'daki dönemi (1992-1996) ve 7 Ağustos 1998'de Kenya'nın Nairobi ve Tanzania'nın Darüsselam kentlerindeki ABD büyükelçiliklerine düzenlenen saldırılar bağlamında değerlendirilmelidir. Bu saldırılar, El Kaide'nin bölgedeki etkisini artırarak örgütün Doğu Afrika'da uzun vadeli bir varlık kurma çabalarında etkili oldu. El Şebab da El

³⁰³ Frederick Appiah, "Terrorism and its Negative Effects on Sub-Saharan Africa: The Case of AlShabaab," 2019, s.71.

³⁰⁴ Letter from Usama Bin Laden to Mukhtar Abu Al-Zubayr, August 7, 2010, <https://ctc.westpoint.edu/harmony-program/letter-from-usama-bin-laden-to-mukhtar-abu-al-zubayr-original-language-2/>, (Erişim tarihi: 16.09.2023).

³⁰⁵ Appiah, **op.cit.**, 2019, s.68.

Kaide ile olan bu ilişki sayesinde bir dizi avantaj elde etmiştir. Eğitim, finansman ve eleman temini gibi konularda El Kaide'nin deneyiminden ve kaynaklarından yararlanarak güçlenmiştir. Ayrıca El Kaide'nin küresel ağının bir parçası olma statüsü, El Şebab'ın uluslararası alanda daha etkili ve örgütlü bir aktör olmasına olanak tanımıştır. Bu entegrasyon, terör örgütleri arasındaki iş birliğinin, kaynak paylaşımının ve stratejik hedeflerin birleştirilmesinin bir örneğini temsil eder³⁰⁶.

El Şebab, kuruluşundan itibaren Somali'de gerilla taktikleri kullanarak faaliyet gösterdi. Ancak El Kaide ile entegre olduktan sonra örgüt, suikast saldırılarına odaklanan bir strateji benimsemeye başladı. El Kaide ile iş birliği yaparak ortak saldırılar düzenledi. Bu suikast saldırılarının hedefleri arasında GFH yetkilileri (örneğin Körfez Uluslararası Bankası gibi finans kuruluşları) ve Somali'de bulunan yabancı diplomatik misyon görevlileri bulunmaktadır. Ayrıca hükûmet binaları, sivil yardım kuruluşları, BM çalışanları, iş adamları, AMISOM çalışanları ve gazeteciler de suikast saldırılarının hedefi olmuştur³⁰⁷.

El Şebab ve Boko Haram gibi terör örgütleri, uluslararası bağlantılarını genellikle daha büyük bir terör ağı veya ideolojik bir hareketin parçası olarak kurarlar. Bu örgütler, radikalleşmeyi teşvik eden ve İslam'ın norm ve değerlerini "saf" bir şekilde uygulamayı amaçlayan Vahhabilik ve Selefilik ideolojileri ile özdeşleşmiştir. İdeolojik benzerlikler, Müslümanlara belirli dinî görevleri yerine getirme çağrısı yaparak, örneğin zekât, hac, namaz, cihat, savm yani oruç ve şehadet gibi kavramları vurgularlar. Bu örgütler, İslam'ı savunmak adına kutsal bir mücadele verdikleri iddiasıyla şiddet eylemlerini meşrulaştırmaya çalışırlar. Bu, örgütlerin ideolojik temelde benzer oldukları ve benzer dinî hedeflere ulaşma amacı güttükleri anlamına gelir. Bu dinî kavramlar, özellikle örgütlerin üye toplama ve meşruiyet kazanma çabalarında kullanılır³⁰⁸.

Boko Haram ve El Şebab gibi örgütlerin hedefi genellikle liderlerinin temsil ettiği İslami politikaları uygulamaktır. Bu gruplar, teokratik bir devlet kurma ve mevcut siyasi iktidarı devirme amacını taşırlar. İşte bu noktada destekçileri de bu hedeflere ulaşmak adına bu örgütlerle iş birliği yapabilir. Örneğin Boko Haram, Nijerya'da

³⁰⁶ Appiah, *Ibid.*, s.72.

³⁰⁷ Anzalone, *op.cit.*, 2017, ss. 67-77.

³⁰⁸ Daniel Agbiboa, "Resistance to Boko Haram: Civilian Joint Task Forces in North-Eastern Nigeria," *Conflict Studies Quarterly*, Special Issue, 2015, ss.3-22.

İslam'a dayalı bir devlet kurma amacını taşıyan bir örgüttür. Örgüt, eğitimi Batılı etkilerden arındırma ve İslam'ın katı yorumlarını uygulama amacını gütmektedir. Bu bağlamda örgütün destekçileri, Boko Haram, Nijerya'daki eğitim sistemini hedef almak suretiyle İslami yasaları uygulamak için şiddet içeren eylemlerle amaçlarına ulaşmaya çalışmaktadır. El Şebab da benzer şekilde İslam'ın radikal yorumlarını temel alarak Somali'de bir İslam devleti kurma amacı bağlamında faaliyet göstermektedir³⁰⁹.

El Şebab'ın Arap Yarımadası El Kaidesi (AQAP) ile de bağlantıları da bulunmaktadır. Her ikisi de Aden Körfezi bölgesinde faaliyet gösterdiklerinden kaynakları ve personel bağlantılarını paylaştıkları belirtilmektedir. Haziran 2011'de Güney Somali'de iki üst düzey El Şebab üyesini hedef alan bir insansız hava aracı saldırısı düzenlendi. Edinilen bilgilere göre bu iki şahsın, Arap Yarımadası El Kaidesi'nin (AQAP) etkili eleman toplayıcısı ve propagandacısı Enver El Evlaki ile doğrudan bağlantısı bulunmaktaydı. Hedef alınanların her ikisinin de grubun üst düzey üyeleri olduğu ifade edilmiştir. Örgüt içindeki konumları ve itibarları onları ABD otoriteleri ve güvenlik güçleri için oldukça değerli bir hedef hâline getirdi. Enver El Awlaki, El Kaide'nin eleman toplayıcısı ve propagandacısı olarak bilinen Yemen asıllı Amerikalı bir misyonerdir. Hedef alınan iki El Şebab üyesinin onunla doğrudan bağları vardı ve bu da Somali'deki El Şebab ile Yemen'in Arap Yarımadası'ndaki El Kaide arasında koordinasyon veya iş birliği olduğunu göstermiştir³¹⁰.

3.2.5. El Şebab'ın Somali Toplumu ve Bölge Ülkeleri Üzerindeki Etkileri

El Şebab'ın Somali'deki varlığı ve faaliyetleri, toplum üzerinde çeşitli şekillerde büyük etkilere yol açtı: El Şebab'ın devam eden saldırıları ve yaşattığı şiddet Somali halkı arasında bir korku ve güvensizliğe neden oldu. Sürekli bombalama, suikast ve diğer şiddet eylemleri tehdidi altında yaşayan toplum çoğu zaman kendilerini

³⁰⁹ Amnesty International, "Nigeria: our job is to shoot, slaughter and kill: Boko Haram reign of terror in north-eastNiger," AFR 44/1360/2015, (Erişim tarihi: 04.09.2023).
<https://www.amnesty.org/en/documents/afr44/1360/2015/en/>

³¹⁰ Greg Jaffe and Karen DeYoung, "U.S. drone targets two leaders of Somali group allied with al-Qaeda," Washington Post, June 29, 2011, https://www.washingtonpost.com/national/nationalsecurity/us-drones-target-two-leaders-of-somali-group-allied-with-al-qaeda/2011/06/29/AGJFzrH_story.html, (Erişim tarihi: 06.09.2023).

istikrarsız ve güvenliksiz hissetmektedir. El Şebab'ın kontrolündeki bölgelerde yaşayan insanların günlük yaşamları sekteye uğradı. Örgüt, bireysel özgürlüklere ve günlük yaşam faaliyetlerine kısıtlamalar getirerek İslam'ın katı bir yorumunu dayatmıştır. Marketler, okullar ve diğer temel hizmetler sağlayıcılarını kısıtlayabileceği gibi kapatabilir de. El Şebab'ın belirli bölgelerdeki varlığı yerel ekonomi üzerinde de olumsuz etkilere yol açabilmektedir. Grubun vergi, haraç ve gasp uygulamaları ticaret ve iş faaliyetlerine müdahale edebilmektedir. El Şebab'ın Somali toplumu ve bölge ülkeleri üzerindeki etkileri oldukça derindir ve çok yönlüdür. Ocak 1991'de askerî diktatör Muhammed Siad Barre'nin devrilmesinden bu yana Somali'de etkili bir merkezî hükûmet olmadığından halk açlık, sürekli huzursuzluk ve kaos ortamının neden olduğu tahribatla karşı karşıya kaldı³¹¹. El Şebab, Somali'nin başkenti Mogadişu'da geniş çaplı saldırılarla etkili bir kampanya yürüttü. Örgüt, Batılılar, Somalili politikacılar ve yabancı yetkililerin uğrak yeri olan popüler otel ve restoranları düzenli olarak araçla taşıdığı el yapımı patlayıcılar (VBIED'ler) kullanarak hedef almaktadır. Bu tesislere yönelik saldırılar o kadar yaygın hâle geldi ki, El Şebab güçleri son yıllarda bu tesislerden bazılarını birkaç kez hedef aldı. Ocak 2017'de Mogadişu'daki Dayeh Oteline düzenlenen 21 kişinin hayatını kaybettiği saldırı bu durumun bir örneğidir³¹². 2021'de Mogadişu'da 535 şiddet olayı ve 549 ölüm kayda geçti. Silahlı Çatışma Konumu ve Olay Verileri Projesi (Armed Conflict Location and Event Data-ACLED), 2022 yılında 30 Haziran'a kadar şehirde 348 şiddet olayı ve hem sivillerin hem de faillerin dâhil olduğu 268 ölüm kaydetti. Bu saldırılar, hem El Şebab hem de bilinmeyen saldırganlar tarafından hükûmet güçleri ve müttefiklerine yönelik gerçekleştirilmesinin yanında ayrıca hükûmet güçleri arasındaki çatışmaları da kapsamaktadır. ACLED'e göre bu olaylar 507 ölümlle sonuçlandı. Bu ölümlerin büyük ölçüde askerî personel olduğunu varsaymak mümkün olsa da bu tür saldırılardan siviller de etkilenmektedir³¹³.

³¹¹ Wise, *op.cit.*, 2011, s.8.

³¹² Gulf of Aden Security Review, AEI's Critical Threats Project, January 25, 2017, <https://www.criticalthreats.org/briefs/gulf-of-aden-security-review/gulf-of-aden-security-review-january-25-2017>, (Erişim tarihi: 12.03.2024).

³¹³ Special Report, Kenya-Somalia, "Assessing Al-Shabaab's Threat to the Region as Somalia Joins the East Africa Community," 8 December 2023, <https://acleddata.com/2023/12/08/special-report-kenya-somalia-assessing-al-shabaabs-threat-to-the-region-as-somalia-joins-the-east-africa-community/>, (Erişim tarihi: 17.03.2024).

Ağustos 2022’de Somali hükûmeti, Orta ve Güney Somali’de El Şebab’a karşı askerî bir operasyon başlatarak örgütü savunma pozisyonuna zorladı ancak kesin bir zafer elde edemedi. El Şebab, zayıflatılmış olsa da önemli bir güç kaybı yaşamayıp operasyonel kapasitesini korumaya devam etmiştir, bu da hem sivil halk hem de güvenlik güçleri için tehdit olmaya devam etmesinin yanında diğer ülkelere genişleme olasılığını da beraberinde getirmektedir. ACLED’in tahminlerine göre Ocak ve Kasım 2023 arasında en az 400 sivil, El Şebab’ın sivil halka yönelik saldırılarında hayatını kaybetti³¹⁴. El Şebab, özellikle Somali’nin dışında Etiyopya ve Uganda gibi bölge ülkelerini de hedef almıştır. Etiyopya, özellikle Somali’nin sınır bölgeleri ve Somali kökenlilerin yaşadığı bölgeler de El Şebab’ın saldırılarına maruz kalmıştır. 2008’den bu yana El Şebab, Batı’nın ileri karakolu olarak görülen bölgelere ve Somali dışındaki sözde düşmanlarına karşı ölümcül saldırılar düzenlemiştir. Ekim 2008’de El Şebab, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Ofislerine, Etiyopya Konsolosluğuna ve çeşitli hükûmet binalarına düzenlediği beş intihar saldırısında çok sayıda insanın ölümüne neden oldu³¹⁵. Uganda’nın, bölgede yeni kurulan AMISOM Misyonuna katkıda bulunmak üzere Mart 2007’de Somali’ye 1.700 asker göndermesi, El Şebab’ın amaçları doğrultusunda hedef olarak gördükleri Uganda saldırılara maruz kalmıştır³¹⁶. 2010 yılının başından bu yana örgüt, intihar saldırıları düzenleme, yol kenarlarına el yapımı patlayıcılar yerleştirme ve havan topu saldırıları gibi çeşitli eylemlerle Mogadişu’da en az on iki Ugandalı askerin ölümüne neden oldu.

El Şebab’ın uluslararası hedef seçimi başlangıçta dikkatle planlandı ve titizlikle uygulandı. Örgütün bu konudaki temel hedefi AMISOM’u destekleyen Uganda’ya askerlerini Somali’den çekmesi için baskı yapmaktır. 11 Temmuz 2010’da Somali merkezli terör örgütü El Şebab, Kampala Uganda’da FIFA Dünya Kupası’nı izleyen iki grup taraftarı hedef alan intihar saldırısının sorumluluğunu üstlendi. Saldırıda aralarında bir Amerikan vatandaşının da bulunduğu 70’den fazla kişi hayatını kaybetti. Saldırının sorumluluğunu üstlenen El Şebab’ın sözcüsü Şeyh Ali Mohamud Rage, esas olarak Uganda ve Burundi’ye, Somali’nin AMISOM güçlerini geri çekmediği sürece benzer saldırıların devam edeceği uyarısında bulunan bir mesaj

³¹⁴ Special Report, Kenya-Somalia, Ibid.

³¹⁵ “Suicide Bombers Kill at least 28 in Somalia”, **op.cit.**

³¹⁶ Ugandan Troops “Not Peacemakers,” *BBC News*, March 1, 2007, Available, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6409167.stm>, (Erişim tarihi: 16.03.2024).

yayınlandı. El Şebab, Ugandalılara yönelik saldırılar, ülkenin Somali'deki AMISOM güçlerine destek vermedeki aktif rolünden dolayı bir ceza olarak gerçekleştirildiğini iddia etmiştir. Benzer şekilde son Westgate saldırısının da Ağustos 2011'den bu yana Somali'deki askerî faaliyetlerinden dolayı Kenya'nın cezalandırılması amacıyla düzenlendiği düşünülmüştür³¹⁷.

10 Mart 2012'de Kampala'nın Batılı turistlerin uğrak yeri olan popüler restoranı "Makindye Country Club"a düzenlenen saldırıda 1 kişi öldü, çok sayıda kişi de yaralandı. Saldırının sorumluluğunu El Şebab üstlendi³¹⁸. El Şebab militanlarının güvenlik güçlerine ve sivillere yönelik oluşturduğu deniz haydutluğu tehdidinin yanında Somali sınırları boyunca, özellikle de güneydeki Kismayo limanından gerçekleştirilen ve Kenya sınırı boyunca yaygın olan kaçakçılığın yol açtığı güvensizlik son derece ciddi bir sorun teşkil etmektedir. 2012'de Kenya, El Şebab'ın yayılmasını önlemek için Somali ile sınırını kapattı ve bazı çekingen girişimlere rağmen tam olarak yeniden açılması o zamandan beri belirsiz bir süre ertelendi. Buna rağmen sınırlar kapalı olsa bile El Şebab Kenya'da kaosa neden olmaya devam etti³¹⁹. El Şebab, ortaya çıktığı 2007 yılından bu yana Kenya topraklarında gerçekleştirilen irili ufaklı çok sayıda saldırıda 1.000'den fazla sivilin ölümünden sorumlu tutuldu. Özellikle Garissa Üniversitesi ve Westgate Alışveriş Merkezine düzenlenen saldırılar, 1998'deki El Kaide'nin üstlendiği ABD Büyükelçiliğinin bombalamasından bu yana Kenya'daki en ölümcül saldırılar oldu³²⁰.

El Şebab, Westgate saldırısına hazırlanmak amacıyla Kenya ağını geliştirmek için ve aşırı gruplarla ortaklık kurdu, çoğunluğu yerli Kenyalılardan oluşan bir grup olan Al-Hijra gibi önemli ortaklar, El Şebab'a Nairobi ve Kenya kıyılarında kapsamlı bir bağış toplama ve işe alım ağı sağladı. El Şebab, radikal grup ve bireylerle ilişkiler kurarak nüfuzunu tesis etmek için Kenya'ya, sosyal yardımını artırmaya çalıştı. Bu

³¹⁷ Daniel Agbibo, "Al-Shabab, the Global Jihad, and Terrorism without Borders," *Aljazeera*, September 24, 2013, ss.1-4.

³¹⁸ Nancy Agutu, "Two bomb explosions reported in Kampala, Uganda," <https://www.the-star.co.ke/news/2021-11-16-two-bomb-explosions-reported-in-kampala-uganda/>, (Erişim tarihi: 17.03.2024).

³¹⁹ Schmitz Njenga, "Kenya-Somalia Border Opening Delayed amid Security Concerns," July 05, 2023, <https://www.citizen.digital/news/kenya-somalia-border-opening-delayed-amid-security-concerns-n322970>, (Erişim tarihi: 17.03.2024).

³²⁰ "Al-Shabaab Five Years after Westgate: Still a Menace in East Africa," *International Crisis Group*, September 2018, <https://africaportal.org/feature/al-shabaab-five-years-after-westgate-still-menace-east-africa/>, (Erişim tarihi: 17.03.2024).

ortaklıklar Kenya'daki operasyonlarını ve varlığını güçlendirmek açısından stratejik faaliyetler olarak görülmüştür. El Şebab'ın Kenya'da para ve eleman toplama girişimleri, nüfuzunu artırmasına ve benzer saldırılar hazırlamasına olanak sağladı. Bu kaynaklar operasyonları finanse etmek, silah satın almak ve eleman toplamak için kullanıldı³²¹. Bu ağların büyümesi, El Şebab'ı 22 Mayıs 2014'te Kenya'ya yeniden odaklamaya yöneltti ve Müslümanlar arasında hükûmete karşı silahlı direnişi teşvik etti. El Şebab, Kenyalı Müslümanları Kenya hükûmetine karşı şiddet eylemlerine teşvik ettiği bir açıklama yaptı. Bu durum, Kenya'daki radikalleşmiş bireylerin El Şebab'a katılmasına veya örgütün düzenlediği saldırılara destek vermesine yol açtı. Kenya'yı zayıflatma arzusu da dâhil olmak üzere bu yönelimin çeşitli nedenleri vardır. Bunlar arasında Kenya'nın Somali'ye gerçekleştirdiği askerî müdahalenin intikamını almak, El Şebab ile çatışmaya yönlendirmek için korku ve belirsizlik yaratmak sayılabilir³²².

Kenya'nın dört sınır bölgesindeki siviller El Şebab'ın ölümcül şiddetiyle karşı karşıya kaldı. ACLED, 2017'de bir zirve yaşandıktan sonra El Şebab'ın sivilleri hedef alan saldırılarında bir azalma olduğunu bildirse de saldırılar tekrar 2022'de artışa geçti ve 2023'te de paralel bir hızla devam etti. 2023 Ocak ayından bu yana ACLED, El Şebab'ın Kenya'da sivilleri hedef aldığı 23 olayı belgeledi ve bu olaylarda rapor edilen en az 23 can kaybı yaşandı. Bu saldırıların 21'i ve ölümlerin de 21'i dört sınır bölgesinin birinde gerçekleşti³²³.

ACLED kayıtları, 2023 Haziran ayında El Şebab'ın dâhil olduğu 19 siyasi şiddet olayının gerçekleştiğini göstermektedir, bu da bu yılın aylık ortalamasının neredeyse iki katıdır. Buna karşılık Haziran 2022'de El Şebab ile ilişkili yalnızca sekiz siyasi şiddet olayı kaydedildi, 2021 ve 2020'de ise sırasıyla 11 ve üç olay kaydedildi. Bu son saldırılar en az 26 güvenlik görevlisinin ölümüne ve onlarcasının yaralanmasına neden oldu. Bu olayların çoğu, el yapımı patlayıcılar (IED'ler) gibi uzaktan etkinleştirilen silahlar kullanılarak gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda malzemeleri

³²¹ Fredrick Nzes, "Al-Hijra: Al-Shabab's Affiliate in Kenya," *CTC Sentinel*, May 29, 2014, <https://ctc.westpoint.edu/al-hijra-al-shababs-affiliate-in-kenya/>, (Erişim tarihi: 18.03.2024).

³²² "Somalia's Al-Shabaab chief says war shifting to Kenya," *AFP*, May 22, 2014, Available, <http://www.theeastafrikan.co.ke/news/Somalia-s-Al-Shabaab-chief-say-war--shifting-to-Kenya-/2558/2323312/-/ict24e/-/index.html>, (Erişim tarihi: 19.03.2024).

³²³ Special Report, Kenya-Somalia, **op.cit.**

yerel olarak temin edildiğinden ve hem inşa edilmesi hem de taşınması kolay olduğundan IED'ler El Şebab'ın özellikle tercih ettiği silah hâline geldi³²⁴.

Cibuti de El Şebab'ın hedef aldığı ülkelerden birisidir. 24 Mayıs 2014'te Cibuti'nin başkenti Cibuti'de Batılıların ve yabancıların uğrak yeri olan “La Chaumiere” adlı restorana bir intihar bombacısıyla saldırı düzenlendi. İlk olarak bir kadın intihar bombacısı restorana girdikten sonra bardaki üç masanın arasında bulunan insanların yanında intihar yeleğini patlattı. Bu ilk patlamayı takiben bir erkek saldırgan önce el bombası attı ve ardından kendi intihar yeleğini patlattı. Saldırıda bir Türk vatandaşı hayatını kaybederken bazıları ciddi olmak üzere 20'den fazla kişi yaralandı. El Şebab, ülkenin yabancı askerleri barındırması ve AMISOM'a asker göndermesinden dolayı Cibuti'yi hedef aldığını belirterek saldırının sorumluluğunu üstlendi³²⁵.

³²⁴ Daisy Muibu, Benjamin P. Nickels, “Foreign Technology or Local Expertise? Al-Shabaab's IED Capability,” *Combating Terrorism Center*, November 2017, <https://ctc.westpoint.edu/foreign-technology-or-local-expertise-al-shabaabs-ied-capability/>, (Erişim tarihi: 20.03.2024).

³²⁵ Country Reports on Terrorism 2014, Refworld.org, “Djibouti,” 19 June 2015, <https://www.refworld.org/reference/annualreport/usdos/2015/en/105544>, (Erişim tarihi: 20.03.2024).

4. BÖLÜM

EL ŞEBAB'A KARŞI SOMALİ'DE YÜRÜTÜLEN MÜCADELE

4.1. Somali Hükûmetinin El Şebab'a Karşı Stratejileri ve Politikaları

Somali hükûmeti El Şebab'a karşı koymak için askerî bir yaklaşım benimsedi. Bu, ulusal güvenlik güçlerinin, Afrika Birliği Somali Geçiş Misyonu (ATMIS) birliklerinin ve diğer uluslararası ortakların El Şebab mevzilerine ve militanlarına karşı askerî operasyonlar yürütmesini kapsamaktadır. Bu operasyonlar, örgütün operasyonel kapasitesini zayıflatmayı ve stratejik alanların dışına itmeyi amaçlamaktadır. Son zamanlarda Somali hükûmeti terör örgütü El Şebab'a karşı önemli bir kampanya başlatıldı. Bu çaba, Geçici Federal Hükûmet ve Afrika Birliği güçleri tarafından yürütülen askerî operasyonların önemli bir etkiye sahip olduğu 2011 yılındaki eylemleri hatırlatmıştır. Bu operasyonlar El Şebab'ı zayıflattı, Mogadişu'daki gelir akışlarını durdurdu ve örgütü başkenti terk etmeye zorladı. Buna karşılık El Şebab'ın isyan stratejilerine dönmesi gerekiyordu³²⁶.

2011 yılından itibaren elde edilen başarılar kısa sürdü. Üst düzey liderlerine darbe vurmaya yönelik başarılı ABD operasyonlarına rağmen örgüt öncekinden daha güçlü, daha uyumlu ve daha ölümcül bir şekilde yeniden toparlandı. Bu, daha fazla toprak kaybı, iç çatışmalar ve varlığını tehdit eden liderlik çekişmeleriyle sonuçlandı.

³²⁶ Anzalone, *op.cit.*, 2017, s.50.

Bu süre boyunca grubun ideolojik misyonuna bağlı kaldığı açıktır³²⁷. Ağustos 2011’de AU ve TFG kuvvetlerinin kısa süreli zaferinin üzerinden on bir yıl geçtikten sonra Somali, El Şebab’a karşı mücadelesinde yeni bir dönüm noktasına geldi. 2022 yılı mayıs ayında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Hassan Sheikh Mohamud’un Mohamed Abdullahi Farmaajo’yu yenmesiyle birlikte ikinci yönetim dönemine başladı. Onun dönüşü, iki yıl boyunca seçimlerin ertelenmesi ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle federal hükûmet ile cihatçı grup arasındaki dengeyi bozdu³²⁸. Cumhurbaşkanı Hassan Sheikh Mohamud, göreve başladıktan kısa bir süre sonra El Şebab tehdidinin ortadan kaldırılmasının, en önemli hedeflerinden biri olduğunu açıkça belirterek konunun acilen ele alınması gerektiğini vurguladı ve örgüte karşı kararlı bir şekilde hareket etme sözü verdi³²⁹. Somali’nin ortasında bulunan Hiran bölgesindeki kabile ayaklanması, El Şebab’a karşı yenilenmiş siyasi irade ile aynı anda meydana geldi. Haziran 2022’de yerel kabile tabanlı milisler olan “Ma’awisley” grupları, El Şebab’ın keyfi vergi politikalarına ve baskıcı yönetimine karşı isyan başlattı. Ülkenin kuraklık koşullarının kötüleştiği bir dönemde büyük bir kısmı çiftçilerden oluşan örgüt üyeleri, örgütün uyguladığı sömürü yöntemlerine daha fazla kızdılar³³⁰.

Hükûmet, köyleri ve kasabaları militanlardan temizlemek amacıyla etkili önlemler almak için Hawadlice güçleriyle iş birliği yaparak Hiraan’a askerî güçler gönderdi. Bununla öncelikle Mogadishu ve Beledweyne’i birbirine bağlayan ana yol ile Beledweyne, Mahas ve Bullo Burte arasındaki üçgen bölgeyi güvence altına almak hedeflendi. Bu stratejik bölgenin güvenliğine odaklanan operasyonla toprakların kontrolünün sağlanmasının, istikrarı sağlamadaki önemi vurgulandı. Bu müdahale sırasında ordu ve milisler, Shabelle Nehri’nin doğusundaki Hiraan’ın büyük bir kısmını fiziksel olarak El Şebab’ın kontrolünden kurtardı. Bu askerî başarı, bölgenin

³²⁷ “Research Hub, Al Shabaab in Somalia and Kenya,” *ACLEDA*, n.d.; Matt Rehbein, Omar Nor, “Death toll spikes nearly two months after Somalia truck bombings,” *CNN*, December 3, 2017, <https://edition.cnn.com/2017/12/03/africa/somalia-mogadishu-bombings-death-toll/index.html>, (Erişim tarihi: 01.03.2024).

³²⁸ “Considering Political Engagement with Al-Shabaab in Somalia,” *International Crisis Group*, June 21, 2022, ss.3-5, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/309-considering-political-engagement-al-shabaab-somalia>, (Erişim tarihi: 01.03.2024).

³²⁹ Mary Harper, “Somali ve El-Şebab: Militanları yenme mücadelesi,” *BBC*, 24 Ağustos, 2022, <https://www.bbc.com/news/world-africa-62644935>, (Erişim tarihi: 02.03.2024).

³³⁰ Afrika Dosyası: Orta Somali’deki Klan Ayaklanması El Şebab Karşısı Saldırısı Destekliyor, Kritik Tehditler, 15 Eylül 2022; Elbagir ve Carelse, <https://www.criticalthreats.org/briefs/africa-file/africa-file-clan-uprising-bolsters-anti-al-shabaab-offensive-in-central-somalia>, (Erişim tarihi: 02.03.2024).

güvenliği artırdı ve kritik bölgelerin kontrolünü yeniden ele geçirme konusunda önemli bir ilerleme kaydederek bölgedeki terör faaliyetleriyle mücadelede önemli bir adımı temsil etti³³¹.

Hükûmet, şu anda ordu ve klan milisleri arasındaki iş birliği sayesinde örgüte karşı müdahalesinde stratejik avantajlardan faydalanmıştır. Bu iş birliği, yerel topluluklarla bağları güçlendirirken kırsal bölgelerde hükûmet varlığını daha fazla hissettirmiştir. Daha önceki operasyonlardan farklı olarak bu yaklaşımın odak noktası genellikle kentsel alanların güvenliğini sağlamaktan ziyade kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki uçurumu azaltmaya katkıda bulunmuştur. Bu yeni taktik, El Şebab'ın, özellikle yerel toplulukları işe almak ve finanse etmek için yoğun bir şekilde bağımlı olduğu mobil bir örgütün güçlerini zayıflatmada kritik önemde olmuştur³³².

Hükûmet, kabilenin ayaklanması hız kazandığında El Şebab'a karşı savaşı yeni başlamıştı. Ancak hızla artan ayaklanmayla karşı karşıya kalan hükûmet, uzun süreli ve kalıcı bir savaş için gereken hazırlıkları tamamlayamadan yerel güçlere destek sağlamak için hızla müdahale etti. Hükûmetin hızlı müdahalesi, kabile ayaklanmasının doğasının önemnin farkında olduğunu ve bu hızlı hareket kabiliyetinin El Şebab'a karşı kullanmanın potansiyel faydalarını göstermektedir. Bununla birlikte durumun aciliyetini karmaşık bir çatışma ortamında stratejik ve kapsamlı planlama ihtiyacıyla dengelemeye çalışırken bu hızlı tepkinin bir sonucu olarak yaşanması muhtemel zorluklar ortaya çıkabilmektedir³³³.

Bununla birlikte Somali hükûmeti, El Şebab'a karşı etkili bir şekilde mücadele için kapsamlı, uyumlu ve Somali merkezli bir strateji ve operasyonel yaklaşım geliştirme konusunda hâlâ başarısız olduğundan hükûmet, dış yardım olmadan Somali'deki isyancı gruplarla mücadele edememektedir. Daha önceleri ABD ve Afrika Birliği, Somali'deki karşı gerilla çabalarında daha az rol oynamıştı. Ancak kendi güvenlik hedefleri için bağımsız olarak faaliyet gösteren birçok aktör Somali'nin bu

³³¹ Somali'nin güvenliğinin güçlendirilmesi: H.E. Başkan Hassan Sheikh Mohamud, Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi, 16 Eylül 2022, <https://www.csis.org/analysis/strengthening-somalias-security-conversation-he-president-hassan-sheikh-mohamud>, (Erişim tarihi: 02.03.2024).

³³² "Somali'nin güvenliğinin güçlendirilmesi," **Ibid.**

³³³ Harun Maruf, "Somali Askeri Yeniden İnşası İyileşme İşaretleri Gösteriyor", Amerika'nın Sesi, 30 Kasım 2022; Harun Maruf, "Orta Somali'deki 'Ma'awisley' Milisleri El Şebab'a Karşı Harekete Geçiyor," *Amerika'nın Sesi*, 4 Ekim 2022, <https://www.voanews.com/a/ma-awisley-militias-in-central-somalia-mobilizing-against-al-shabab-/6776048.html>, (Erişim tarihi: 02.03.2024).

mücadelesine yardım sağlamıştır. Somali'deki çatışmanın uluslararası niteliği ve ülkedeki çeşitli çıkarlar, El Şebab tehdidine karşı koordineli şekilde bir tepki verme olanaklarını zorlaştırdığından mücadele yaklaşımı genellikle bölünmüş bir yapıya sahiptir ve mevcut durumu korumak için bir kısıtlama stratejisi kullanmaktadır. Tarihsel olarak Afrika Birliği gibi dış güçler Somali'nin karşı gerilla stratejisini yönlendirerek Somali güçlerini desteklemiştir. Buradan hareketle Somali hükûmetine bağlı kuvvetler ve kabile milisleri olan Topluluk Savunma Güçleri, son zamanlarda El Şebab'ı Orta Somali'den çıkarma çabalarında daha aktif hâle geldi³³⁴. Bu mücadele esnasında Somali hükûmeti, Türkiye, Mısır ve bazı dost ülkelerin desteğini almaktadır. Somali hükûmetinin resmî açıklamalarına göre El Şebab'a karşı gerçekleştirilen operasyonlara katılan neredeyse tüm askerler, Somali'deki en büyük Türk askerî üssünden mezun olmuştur. Türkiye, Mogadişu Havaalanından kalkan Bayraktar TB2 ile El Şebab'a karşı mücadelede yer almıştır. Türk drone operatörleri, Somalili komutanlarla sıkı bir koordinasyon içinde çalışmakta ve vurulacak hedeflerin koordinatlarını ileten Somali komutanlarıyla iş birliği yapmaktadır³³⁵.

4.1.1. Somali Ordusunun El Şebab'a Karşı Operasyonları ve Katkıları

Somali Ulusal Ordusu 6 Nisan 1960 tarihli bir Yasa ile kurulmuştur. Daha sonra Britanya mandasındaki Somaliland Scouts birlikleriyle Somali Ulusal Ordusunu birleşerek Somali Cumhuriyeti Ulusal Ordusu oldu. 1960'ta bağımsızlığını kazanan Somali, kendi savunma yeteneklerini geliştirmek, ülkenin savunma ihtiyaçlarını karşılamak ve hem iç hem de dış tehditlere karşı koymak için bir ulusal ordu oluşturmaya başladı. Bu süreçte İtalyan mandasının güvenlik güçleri ve Britanya mandasının Somaliland Scouts birliklerinin birleşmesiyle ulusal ordunun temelleri atıldı. Ülkenin güvenliğini ve egemenliğini korumak bu ulusal ordunun birincil hedefiydi³³⁶. Somali Ulusal Ordusu (SNA), bağımsızlığın kazanıldığı dönemde

³³⁴ Bronwyn E. Bruton, Paul D. Williams, "Joint Special Operations University, Counterinsurgency in Somalia: Lessons Learned from the African Union Mission in Somalia, 2007-2013," 2014, ss.35-41.

³³⁵ Sirat Jafar, "Somali Devleti ve Eş-Şebab ile Mücadelesi," 2023, <https://ordaf.org/somali-devleti-ve-es-sebab-ile-mucadelesi/>, (Erişim tarihi: 02.03.2024).

³³⁶ Colin D. Robinson, "The Somali National Army: An Assessment," *Defense & Security Analysis*, 35(2), 2019, ss.212-221.

yaklaşık 5000 askerden oluşuyordu. Bu asker sayısı, ordunun kuruluş dönemindeki askerî gücünü göstermektedir³³⁷.

Somali, bağımsızlığını kazandıktan sonra savunma yeteneklerini geliştirmeye çalıştı. Artması personel sayısı, Somali Ulusal Ordusunun daha büyük ve daha etkili olabilmesin için önemlidir. 1977-1978 Ogaden Savaşı sırasında gerçekleştirilen önemli harekâtlar ve sonrasında devam eden askerî faaliyetler, askerî personel sayısının önemli ölçüde arttığını göstermiştir. Ancak Somali’de yaşanan siyasi istikrarsızlık, kaos ve iç çatışmalardan dolayı hükûmetin çöküşü sonraki yıllarda kaydedilen bu büyüme geriledi ve askerî harcamaları ve personel sayısını azalttı. Bu dönemde Somali’nin hem güvenlik durumu hem de askerî kapasitesi değişti³³⁸. Dolayısıyla günümüzde Somali hükûmeti artık uluslararası toplumdan askerî yardım ve destek talep etmektedir. ATMIS gibi uluslararası örgütler, Somali hükûmetine askerî eğitim, ekipman temini ve operasyonel destek gibi konularda katkıda bulunmaktadır. Somali ordusu, ATMIS ve diğer bölgesel güçler, Somali’nin istikrarını sağlamak ve terörizmle mücadele etmek gibi ortak hedeflere ulaşmak için birlikte çalışmaktadır. 2007 ile 2015 yılları arasında Afrika Birliği (AU) ve Somali Ulusal Ordusu (SNA) birlikleri, El Şebab’a karşı önemli kontrgerilla operasyonları gerçekleştirdi. Bu operasyonlar teröristleri başkentin yanı sıra diğer önemli şehir ve limanlardan uzaklaştırmada başarılı oldu ancak örgüte kesin bir darbe indirilmesi mümkün olamadı. Bu durum “gönül alma” konusundaki başarısızlıklardan kaynaklanmış olabilir. Bunun birçok nedeni olabilir ancak en önemlisi, güvenlik operasyonlarının dışarıdan yönetilmesidir. Bu bağlamda Afrika Birliği, Somali’nin hem siyasi alanda hem de güvenlik alanında son 15 yılda kaydettiği ilerlemeyi övmüş olmasına rağmen Misyon, performansını etkileyen birtakım zorluklarla karşılaştı. Başlangıçta Afrika Birliği Delegasyonunun bir parçası olan AU Uganda ve Burundi gibi Somali’ye komşu olmayan ülkelerden asker gönderilmesi suretiyle Etiyopya ordusunun yerini almış ve komşu ülkelerin Somali’deki çıkarlarından kaynaklanan sıkıntıların önüne geçilmeye çalışılmıştır³³⁹.

Yüksek riskli bölgelere asker göndermeye istekli Afrika hükûmeti bulmak zor olduğundan bu durum misyonun ilk yıllarını etkilemiştir. Ancak 2011’de önemli

³³⁷ *Ibid.*, s.212.

³³⁸ Baffour Agyeman-Duah, “The US and Ethiopia: The politics of military assistance,” *Armed Forces & Society*, 12(2), 1986, ss.287-307.

³³⁹ Bruton, Williams, *op.cit.*, 2014, ss.35-44.

askerî başarılar elde edilmesi mümkün oldu. Bunlar arasında Güney ve Orta Somali’de El Şebab tarafından kontrol edilen birçok stratejik üssün yeniden ele geçirilmesi de vardı. Çeşitli Afrika ülkelerini Misyona asker göndermeye ikna etme süreci, Somali’deki çatışmanın askerleri riske sokan tehlikeli doğasından dolayı sekteye uğradı. Farklı Afrika ülkelerinin asker gönderme taahhüdü, bu zorlu ortama girip girmemeye dair tereddütlerini gösterdi³⁴⁰.

2014 ve 2015 yıllarında Somali Ulusal Ordusu (SNA) ve Afrika Birliği Somali Misyonu iş birliğiyle “Kartal Operasyonu”, “Hint Okyanusu Operasyonu”, “Okyanus İnşaatı Operasyonu” ve “Jubba Koridoru Operasyonu” olarak adlandırılan büyük askerî operasyonlar gerçekleştirildi. Bu Operasyonların sonucunda üç temel hedefe ulaşılmıştır: Aşırı örgüt El Şebab’ın kontrolündeki kasaba ve bölgeler kurtarıldı, teröristlerin kullandığı tedarik yolları kesildi ve onların yerel halktan yasa dışı vergi alması engellendi. “Kartal Operasyonu” Mart 2014’ün başlarında gerçekleştirildi ve çatışmanın kayda değer bir dönüm noktası oldu. Bu operasyonla El Şebab’ın kontrol ettiği bölgeleri yeniden ele geçirmek ve yukarıda ifade edilen hedeflere ulaşmak amaçlandı. Bu operasyonla daha önce El Şebab’ın kontrolündeki olan 11 bölge geri alındı³⁴¹.

2022’de El Şebab’a karşı kabilelerin başlattığı bir dizi ayaklanmanın ardından hükûmetin gerçekleştirdiği operasyonların ilk aylarında Hirshabelle ve Galmudug bölgelerinde terörist grubun bölgesel kontrolü anlamlı bir şekilde zayıfladı. Bu harekâtla El Şebab’ın bu bölgelerdeki toprak kontrolünü önemli ölçüde azaltmak amaçlanmıştı. Hükûmetin askerî operasyonları, El Şebab’a karşı ayaklanan yerel kabilelerin desteği ve iş birliğiyle harekâtın başlangıç döneminde önemli ilerlemeler kaydetti. Federal hükûmetin elde ettiği ilk kazanımların çoğu Ağustos ve Aralık 2022 tarihleri arasında gerçekleşti. Bu dönemde SNA, kabile milisleri, yani Ma’awisley, Türk ve ABD’nin insansız hava araçları tarafından desteklendi. Hirshabelle eyaletindeki Şebel Nehri’nin doğusunda bulunan Hiraan’daki birçok El Şebab bölgesini ve ayrıca Orta Şebel’deki stratejik bölgelerden biri olan Adan Yabaal’i yeniden geri aldı. Ma’awisley ve güçlü yerel araçların sağladığı destek, operasyonun

³⁴⁰ The European Union Agency for Asylum (EUAA), “Lower Shabelle,” June 2022, <https://euaa.europa.eu/country-guidance-somalia-2022/lower-shabelle>, (Erişim tarihi: 03.03.2024).

³⁴¹ Walter Lotze, Paul D. Williams, “The Surge to Stabilize: Lessons for the UN from the AU’s Experience in Somalia,” May 10, 2016, <https://www.ipinst.org/2016/05/un-au-stabilize-somalia>, (Erişim tarihi: 03.03.2024).

başarı sağlaması açısından son derece önemliydi zira istihbarat bilgisi sağlama ve hükûmetin çabalarını meşrulaştırma kabiliyetine sahiplerdi³⁴². 2023'ün başında operasyon bir miktar ivme kazanarak Galgaduud'daki (Galmudug eyaletindeki bölge) stratejik Ceel Dheere ve Xarardheere kasabaları gibi kilit yerler yeniden ele geçirildi. Fakat aynı dönemde hükûmet güçleri bazı kayıplar da verdi. Örneğin Ocak'tan Haziran 2023'e kadar Hirshabelle ve Galmudug'da ardı arkası kesilmeyen El Şebab saldırıları harekâtın hızını yavaşlattı ve Hirshabelle'de geri alınan bazı bölgeler tekrar El Şebab'ın kontrolüne geçirmesine neden oldu³⁴³.

Hükûmetin askerî harekâtlarının sonucunda 2023 yılında Hiiraan, Orta Şabelle, Galgaduud, Mudug ve Bay gibi bölgelerde El Şebab'ın kontrol ettiği toprak miktarı, Mayıs 2022'ye göre azalmıştır. Bu durum çeşitli faktörlerin birleşimiyle açıklanabilir. Öncelikle bu bölgelerde El Şebab'ın kilit noktalarını hedefleyen hükûmetin askerî operasyonları, yerel kabilelerle uluslararası ortaklar tarafından desteklenmiştir. 2023 yılında El Şebab'ın Somali'nin çeşitli bölgelerindeki kontrolünün Mayıs 2022'ye göre azalması, Somali hükûmeti, bölgesel aktörler ve uluslararası ortakların terör tehdidine karşı gösterdikleri kararlı çabaların etkinliğini göstermektedir³⁴⁴.

Mart 2023'ün sonunda Cumhurbaşkanı Hassan Sheikh Mohamud, Somali'nin Güney bölgelerine yönelik askerî harekâtın ikinci aşamasının başlatılacağını duyurdu. Bu ikinci aşama, Somali hükûmeti tarafından El Şebab'a karşı yürütülen daha geniş bir stratejinin bir parçası olarak görülmektedir. Hükûmet, özellikle Güney bölgelerindeki El Şebab varlığını zayıflatmayı ve bölgede istikrarı sağlamayı hedeflemiştir. Hükûmetin harekâtındaki başarı, özellikle Hirshabelle ve Galmudug'da, yerel toplulukların ve uluslararası ortakların desteğiyle güçlendirilen koordineli askerî çabaların etkinliğini göstermiştir³⁴⁵.

³⁴² Daisy Muibu, "Somalia's Stalled Offensive Against al-Shabaab: Taking Stock of Obstacles," *CTC Sentinel*, 17(2), 2024, s.19.

³⁴³ *Ibid.*, ss.19-20.

³⁴⁴ ACLED Data, "Context Assessment Heightened Political Violence in Somalia," March 3, 2023, <https://acleddata.com/2023/03/03/context-assessment-heightened-political-violence-in-somalia/>, (Erişim tarihi: 03.03.2024).

³⁴⁵ Hiiraan Online, "Somali Devlet Başkanı El Şebab'a Karşı Operasyonların İkinci Aşamasını Başlatıyor", https://www.hiiraan.com/news4/2023/Mar/190539/somali_president_launches_second_phase_of_anti_al_shabab_operations.aspx, (Erişim tarihi: 03.03.2024).

Yaşanan bir dizi olay, hükûmetin ilerleyişi için gerekli koşulları sağladı. Özellikle El Şebab'ın Orta Somali'deki zorlayıcı ve baskıcı uygulamaları yerel aşiretleri, özellikle de Cumhurbaşkanı Hassan Sheikh Mohamud'un da üyesi olduğu Haber Gedir/Salebaan alt klanı (Hawiye klan ailesi) düşmanlaştırdı. Aynı dönemde Galmudug'un batısındaki Hirshabelle eyaletinin Hiraan bölgesinde, Hawadle alt klanları Hawiye klan ailesi ile El Şebab arasındaki tarihî sorunlar ve gerilimler doruğa ulaştı. Örneğin El Şebab daha önce Hiraan'ın başkenti Beledwayne'i Galmudug'a bağlayan yolun kontrolünü ele geçirmişti. Ayrıca örgüt Mogadişu'yu Beledwayne'e bağlayan bir yolu daha kapatarak yıllardır kuraklıktan olumsuz etkilenen bu bölgeye temel ihtiyaç malzemelerinin girişini engellemişti³⁴⁶. Hükûmetin, klan milisleri (Macawiisley) ile iş birliği yaparak ve yabancı aktörlerin desteğiyle yürüttüğü operasyon, şimdiye kadar dikkate değer başarılar elde etmiştir ki bunlar arasında stratejik bölgelerin El Şebab'dan geri alınması da bulunmaktadır. Silahlı Çatışma Yeri ve Olay Verileri Projesi'ne (ACLED) göre operasyonun bu ilk aşamasında Somali güvenlik güçleri, önceden El Şebab'ın kontrolündeki çoğunluğu Hirshabelle ve Galmudug'da bulunan yaklaşık 215 yerleşim yerini geri aldı³⁴⁷. Aralık 2022'de hükûmet güçleri, El Şebab'ın Orta Şabelle'deki Adan Yabaal'daki bölgesel operasyon merkezini ele geçirmeyi başardı ve bu durum, Somali'deki El Şebab terör örgütüne karşı önemli bir darbe oldu. Kısa bir süre sonra Ocak 2023'te, hükûmet güçleri Galgaduud'daki stratejik Ceel Dheere ve Xarardheere kasabalarını başarıyla geri aldılar. Ağustos 2023'te ise Galgaduud'daki Wabho ve El Buur kasabalarını ele geçirerek El Şebab'ın bölgedeki fiziksel varlığını daraltmayı başardılar³⁴⁸.

4.1.2. AMISOM, ATMIS El Şebab'a Karşı Mücadeledeki Rolü

Şubat 2007'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Somali'ye Afrika Birliği kuvvetlerinin gönderilmesini yetkilendiren 1744 sayılı Kararı kabul etti. Bu karar,

³⁴⁶ Richard Atwood, Omar Mahmood, *Crisis Group's, Somalia's Latest Battles Against Al-Shabaab, Sustaining Gains in Somalia's Offensive against Al-Shabaab*, ss.2-3.

³⁴⁷ ACLED, "Somalia: Counter-Insurgency Operation," <https://acleddata.com/2023/04/21/somalia-situation-update-april-2023-counter-insurgency-operation-gains-regional-support-in-phase-two-as-al-shabaab-attacks-and-political-differences-persist/>, (Erişim tarihi: 04.03.2024).

³⁴⁸ The Somali Digest, "ANALYSIS: SNA's battle for Wabho," *The Somali Digest*, August 21, 2023, <https://thesomalidigest.com/analysis-snas-battle-for-wabho/>, (Erişim tarihi: 10.03.2024).

Somali'deki devam eden siyasi istikrarsızlık, şiddet ve insani krize yanıt olarak alındı. Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM), ülkede istikrar sağlamayı amaçlayan bir barışı koruma gücü olarak kuruldu³⁴⁹. AMISOM'un görev süresi 31 Mart 2022'de resmen sona erdi ve yerini 1 Nisan 2022'de yürürlüğe giren ve Somali'de yeni kurulan Afrika Birliği Geçiş Misyona (ATMIS) bıraktı. Farklı Afrika ülkelerinin askerlerinden oluşan AMISOM, Somali hükûmetini desteklemede ve El Şebab'la mücadelede önemli bir rol oynamıştır. ATMIS'e geçiş, AMISOM'un doğrudan askerî mücadeleden Somali güvenlik güçlerine danışmanlık, eğitim ve lojistik destek sağlama odaklı bir evrim ve uyum dönemini temsil etmektedir. Bu geçiş, Somali'nin kamu kurumlarını uzun vadeli güvenlik ve istikrarı sağlama sorumluluğunu üstlenmeleri açısından güçlendirmenin önemini vurgulamaktadır³⁵⁰. AMISOM, göreve geçici hükûmet personelini korumak ve 2007 tarihli ve 1744 sayılı BM Konseyi Kararıyla El Şebab gibi hükûmet karşıtı gruplara karşı müdahalede bulunmakla görevlendirilen 8000 askerle başladı. Operasyonda ayrıca sivil askerî misyonlar da görevlendirilerek insani destek de sağlandı. AMISOM'un görevleri arasında Somali hükûmetinin askerî kapasitesine destek sağlamak da bulunmaktadır. Bu, Somali polis gücüne mümkün olan en iyi şekilde eğitim ve danışmanlık vermek şeklinde de olabilir. Yaklaşık 1600 askerden oluşan Uganda birlikleri, başlangıçta Mogadişu'ya gönderildi ve güvenliği sağlama ve askerî kapasiteyi oluşturma çabalarına destek oldu. Daha sonra Burundi'den gelen birlikler Aralık 2007'de misyona katıldı ve AMISOM'un Somali'deki varlığını ve yeteneklerini genişletti³⁵¹.

Gerçekten de AMISOM'un kurulması, BM'nin bağımsız bir BM Destek Ofisi (UNSOA) kuran 2009 tarihli ve 1863 sayılı Karar'ıyla aktif bir muharebe operasyonu için bölgesel bir gücün finansmanına izin vererek çığır açan ilk düzenleme türüydü. Daha sonra bu oluşumun adı Somali'deki BM Destek Ofisi (UNSOS) olarak değiştirildi. Görevi, Somali'deki El Şebab ve diğer radikal örgütlere karşı savaşan Afrika Birliği güçlerine lojistik ve mali destek sağlamaktı. UNSOA'nın AMISOM'u destekleme görevi, barışı koruma operasyonlarının, özellikle de isyan ve aşırılıkla

³⁴⁹ Mohamed Omar, "Understanding the Emergence of Alshabab in Somalia," Fort Leavenworth, Kansas, 2011, ss.5-53.

³⁵⁰ Mala Mustapha, "Somalia: Al-Shabaab, counterterrorism and counterinsurgency in a recovering failed state," *The Routledge Handbook of Counterterrorism and Counterinsurgency in Africa*, London, Routledge, 2021, ss. 425-436.

³⁵¹ Kevin Dougherty, "AMISOM lideri görev için 8.000 asker istiyor," 24 Nisan 2009, <https://www.stripes.com/migration/amisom-leader-would-like-8-000-troops-for-mission-1.90695>, (Erişim tarihi: 10.03.2024).

mücadele edilen bölgelerdeki değişen doğasını vurgulamıştır. Lojistik ve finansal destek sağlayarak UNSOA, AU güçlerinin El Şebab ve diğer radikal gruplara karşı misyonlarında etkinliklerini artırmayı amaçladı³⁵². Ancak AMISOM, Etiyopya ordusunun 2009'da çekilmesinin ardından büyük zorluklarla karşı karşıya kaldı. 2010'da El Şebab saldırılarının yoğunluğunu artırarak Mogadişu'yu savaş alanı hâline getirdi ve sivil kayıplara neden oldu. Yaşanan savaşı ne El Şebab ne de AMISOM kazanmayı başarabildi. Bu bağlamda El Şebab, Uganda'nın askerî rolünü zayıflatmak için ülke dışında saldırılar da gerçekleştirerek Temmuz 2010'da Kampala'da meydana gelen intihar saldırılarını üstlendi. Buna karşılık Uganda hükûmeti, düşman olarak tanımladığı El Şebab'a karşı oluşturulan Misyona daha fazla asker ekledi³⁵³.

2010 yılında Somali Geçiş Hükûmeti, Afrika Birliği Somali Misyonunun (AMISOM) desteğiyle isyancı grup El Şebab'ın sürekli saldırılarına maruz kaldı. Aynı yılın ramazan ayında AMISOM isyancılara karşı önemli bir karşı saldırı başlattı, bu da El Şebab üyelerinin ağır kayıplar vermesine yol açtı. Bu dönemde Mogadişu'daki stratejik alanlardan El Şebab'ın çıkarılmasıyla sonuçlanan yoğun sokak çatışmaları yaşandı ve böylece örgütün bölgedeki kontrolü ve etkisi önemli ölçüde zayıfladı.

Ekim 2011'de Somali'deki isyancı milislere karşı savaşa giren Kenya askerî birlikleri³⁵⁴. Ayrıca El Şebab'a karşı da bir operasyon düzenledi ve El Şebab'ın Kenya topraklarına yönelik saldırılarına yanıt olarak askerî kuvvetlerini Güney Somali bölgesine gönderdi. Kenya güçlerinin gelmesinden kısa bir süre sonra Etiyopya birlikleri de Somali'ye döndü ve El Şebab'ın büyük kaleleri sayılan ve Etiyopya ile sınır komşusu olan Bakool, Hiraan'a ve Körfezi'ne yönelik operasyonlar başlattı. ABD'li ve İngiliz yetkililer, Kenya'yı Somali'ye müdahale etmekten caydırmış, Afrika Birliğinin Somali Misyonu (AMISOM), uluslararası destekli Federal Geçiş Hükûmeti (TFG) ve Somali'nin yerel yetkilileriyle çalışma stratejisine daha fazla zaman fırsat verilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Kenyalılar, bu fikri

³⁵² Boynuz, "Somali'deki Afrika Birliği Misyonunu Yeniden Şekillendiriyor: AMISOM'dan ATMIS'e," 2022, <https://www.horninstitute.org/wp-content/uploads/2022/06/HORN-Bulletin-Vol-V-Iss-III-May-June-2022.pdf>, ss.2-3.

³⁵³ *Ibid.*, s.3.

³⁵⁴ Neus Ramis, "The Role of the African Union Mission in Somalia AMISOM- Peacekeeping Success or Peacekeeping in Regress," 2013, ss.2-4.

desteklemiş ve son iki yılda sınırın her iki tarafında da El Şebab'a karşı operasyon yapacak sözde Isiolo milisini oluşturmak üzere mülteci Somalilileri eğitmiştir³⁵⁵. Bu tezin hazırlandığı dönemde askerî bileşenleri Uganda, Burundi, Cibuti, Kenya ve Etiyopya'dan gelen birliklerden oluşan Afrika Birliğinin Somali Misyonu (AMISOM), Somali'nin güneyini ve merkezini kapsayan altı bölgeye dağılmıştır. Ugandalı birlikler, Banadir ve Aşağı Şabel bölgesini kapsayan 1. sektörde konuşlandırılmıştır. Kenya kuvvetleri, Aşağı ve Orta Cübbe'yi kapsayan 2. sektörden sorumludur. Bay ve Bakool ile Gedo'yu kapsayan 3. sektör ise Etiyopya'nın sorumluluğuna bırakılmıştır. Cibuti birlikleri, Hiiraan ve Galgaduud'u kapsayan 4. sektörü yönetirken Burundi birlikleri de Orta Şabel bölgesini kapsayan 5. sektörden sorumludur³⁵⁶. Somali'deki El Şebab'a yönelik mevcut operasyonlardaki rolü açısından ATMIS'in katkısı, yalnızca lojistik destekle sınırlı kalmayıp El Şebab'a karşı düzenlenen operasyonların başarısı için hayati öneme haiz bir dizi yardımı da kapsamaktadır. Yakın hava desteği, yerdeki kuvvetlerin çatışmalar sırasında hava korumasına sahip olmasını sağlarken yaralı tahliyesi ve tıbbi tahliye hizmetleri yaralı askerlerin hızlı bir şekilde tedavi edilmesi için önemlidir. Ayrıca ATMIS, El Şebab'ın pozisyonlarını ve hareketlerini belirlemede yardımcı olan istihbarat toplama, gözetleme ve keşif faaliyetlerini kolaylaştırır, bu da operasyonun manevralarının etkinliğini artırmaktadır. ATMIS'in çok yönlü desteği, Somali Ulusal Ordusu ve müttefiklerinin El Şebab'ı zayıflatarak yenilgiye uğratmak için sarf edilen ve hâlen devam eden çabaları güçlendirmede etkili olmaktadır³⁵⁷.

Temmuz 2015'te AMISOM, El Şebab'a karşı yeni bir askerî operasyon olan Jubba Koridoru Operasyonunu başlattı. Bu operasyonla El Şebab Somali'nin Körfez, Bakool ve Gedo bölgelerindeki kalelerinden çıkarılarak daha da zayıflatmayı amaçlamıştı. Her ne kadar bu operasyon da önceki operasyonlarda olduğu gibi El Şebab'ı bazı bölgelerden uzaklaştırmış olsa bile zafere odaklanma sınırlıydı. Jubba

³⁵⁵ David W. Throup, February 16, 2012, "Kenya's Intervention in Somalia," *Center for Strategic and International Studies*, all rights reserved, <https://www.csis.org/analysis/kenyas-intervention-somalia>, (Erişim tarihi: 12.03.2024).

³⁵⁶ Amisom Military Component, "Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 2628 sayılı Kararı, Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyine, 1 Nisan 2022'den itibaren geçerli olmak üzere AMISOM'u yeniden yapılandırma ve onun yerine Somali'deki Afrika Birliği Geçiş Misyonunu ATMIS kurma yetkisi Verdi," <https://amisom-au.org/mission-profile/military-component/>, (Erişim tarihi: 12.03.2024).

³⁵⁷ Insights on the Peace and Security Council (Psc), (07 March 2023), <https://amaniafrica-et.org/briefing-on-the-situation-in-somalia-and-the-phased-drawdown-of-atmis/>, (Erişim tarihi: 12.03.2024).

Koridoru Operasyonuyla AMISOM, El Şebab'ın kontrolündeki bazı bölgeleri geri almayı başarmış olmasına rağmen sonuçta yerel topluluklarla etkileşime girmek ve ihtiyaçlarını gidermek için kapsamlı bir stratejinin olmaması nedeniyle etkisi sınırlı kaldı³⁵⁸. El Şebab'a karşı elde edilen başarının temelini teşkil eden AMISOM, Somali'nin kırsal kesimlerinde ve birçok kentsel alanda 2011 yılından itibaren daha geniş bir kontrgerilla ve istikrar kampanyası yürütmeye başladığından bu yana asker sayısı 10.000'in altından yaklaşık 22.000'e çıktı. El Şebab'a karşı daha agresif operasyonlara başlamadan önce AMISOM sorumluları esas olarak Somali'nin başkenti Mogadişu'da güvenliği sağlamaya odaklanmıştı. Bu, şehir sınırları dâhilinde El Şebab saldırılarını önlemeye yönelik rutin devriye faaliyetlerini içerirken aynı zamanda potansiyel tehditlere karşı Somali kamu kurumlarını ve yetkililerini korumayı amaçlıyordu. Bu görevler, uzun süredir devam eden çatışmanın merkezinde olan bir şehirde düzen ve yönetim olarak istikrarın sürdürülmesinde hayati öneme sahiptir³⁵⁹.

AMISOM tarafından Kartaca, Hint Okyanusu, Okyanus İnşa ve Cuba Koridoru gibi operasyonlar kapsamında gerçekleştirilen sayısız askerî harekâta rağmen El Şebab ciddi bir zayıflama yaşamadı. Aksine bu aşırıcı örgüt zamanla pozisyonunu güçlendirmiş görünmektedir. Sarf edilen yoğun çabalara rağmen etkisini sürdürmeyi ve faaliyetlerine devam etmeyi başaran El Şebab, yaşadığı askerî baskı karşısında dayanıklılığını ve direncini gösterdi. AMISOM, bu operasyonlar sırasında bölgesel kontrolünü genişletme konusunda bir miktar başarı elde etmesine rağmen El Şebab'ın kontrolünden kurtarılan bölgelerde barış ve istikrarı sağlamlaştırmada başarısız oldu. Bu durum, saldırı operasyonlarının etkili devlet inşası ve barışı inşası süreçleriyle desteklenmemesinden kaynaklanmıştır³⁶⁰.

2022'de Somali hükûmeti, AMISOM'dan birliklerini geri çekmesini talep etmiş ve ülkenin güvenliğini kendi silahlı kuvvetlerinin sağlamak istediğini belirtti. Bu talep, AMISOM'a önemli miktarda mali destek sağlayan Avrupa Birliği (AB) ve Birleşik Krallık tarafından onaylandı. AB ve Birleşik Krallık, Somali'de barışı koruma

³⁵⁸ Samira Gaid, "Somali Offensive Against al-Shabaab: Making Enduring Gains Will Require Learning from Previous Failures," *CTC Sentinel*, November/December 2022, ss.34-35.

³⁵⁹ Elsa Mebrahtu, "Africa: Ethiopia and AMISOM Made a Stable Somalia Possible," *The Ethiopian Herald*, February 4, 2016, <http://allafrica.com/stories/201602040934.html>, (Erişim tarihi: 12.03.2024).

³⁶⁰ Meressa K. Dessu, "Peace in Somalia: how can AMISOM succeed," Published on 01 August 2016 in *ISS Today*, <https://issafrica.org/iss-today/peace-in-somalia-how-can-amisom-succeed>, (Erişim tarihi: 12.03.2024).

gücünün operasyonlarını finanse etmek amacıyla yaklaşık 2,8 milyar avro sağladı. AMISOM'un 2022'de Afrika Birliği Geçiş Misyonu (ATMIS) olarak yeniden adlandırılmasıyla gerçekleşen bu geri çekilme süreci, Somali güvenlik güçlerinin daha büyük bir sorumluluk üstlenmesine doğru evrilmenin bir parçasıdır. 2024 yılının aralık ayına kadar 17.500 askerin kademeli olarak çekilmesi süreci, Somali kuvvetlerinin iç güvenliği sağlama kabiliyetine karşı artan güveni yansıtmaktadır. Ayrıca Somali hükûmetinin kendi güvenlik işlerini üstlenme isteğine uygun bir adımdır.³⁶¹

4.1.3. AMISOM, ATMIS Karşılaştığı Zorluklar

AMISOM'un askerî bileşeni, El Şebab'ı yenilgiye uğratmak, kurtarılmış bölgeleri güvence altına almak ve Somali'nin Ulusal Güvenlik ve İstikrar Planı'nın (NSSP) kurumsallaştırılmasına destek sağlamakla görevlendirildi. Bu bağlamda AMISOM'un operasyon alanlarını ilk kez Mogadişu'nun ötesine geçerek genişletmesi ancak 2012'nin başlarında gerçekleşti³⁶². AMISOM'un askerî bileşeninin karşılaştığı ilk ve asıl zorluk, AMISOM'un operasyon alanının istikrarını garanti etmek için gerekenden az askerî personelin konuşlandırılmasıdır. Bu, Afrika Birliğinin AMISOM için yeni stratejik konseptinin benimsenmesine rağmen yaşanan bir durumdur. Bu yeni stratejik konsept, Güvenlik Konseyinin 2036 sayılı Kararı (2012) ile onaylanmış ve personel sayısı 12.000'den 17.731 olacak şekilde genişletilmiştir. Bu genişletme, AMISOM gücünün bir parçası olarak Kenya kuvvetlerinin yeniden donanımlanması, Burundi ve Uganda'dan ek 2.500 askerin konuşlandırılması ve Eylül 2012'de Cibuti, Uganda ile Nijeryalı personelle oluşturulan Polis Birimlerinin konuşlandırılmasıyla başlamıştır³⁶³. İkinci zorluk ise AMISOM'un kurtarılmış bölgelerde ve kısmen Mogadişu'da hükûmete karşı bir bağlılık kültürü olmaması, hem hükûmetin iktidarı ele geçirmesini hem de AMISOM'un operasyondaki birliklerini geri çekme stratejisi planlamasını

³⁶¹ Noé Hochet-Bodin, In Somalia, plans to withdraw African Union troops raise fears of a security vacuum, 2023, https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/10/26/in-somalia-plans-to-withdraw-african-union-troops-raise-fears-of-a-security-vacuum_6205591_4.html, (Erişim tarihi: 13.02.2024).

³⁶² Ramis, *op.cit.*, 2013, s.2.

³⁶³ *Ibid.*, ss.2-3.

engellemesidir. Sonuç olarak hükûmet, süreçte öncü kurum olmak için ihtiyaç duyduğu manevra alanına sahip değildi³⁶⁴.

Bu bağımlılık kültürünün olmamasının sonuçlarından biri, hükûmetin, AMISOM'un operasyon bölgelerinden birliklerini çekme stratejisini uygulamasını zorlaştırmaktadır. Bu da AMISOM'un çekilme sürecini planlama ve uygulamada güçlük çekmesine yol açmakta ve böylece Somali'nin güvenlik ve istikrarını sağlama sürecini daha karmaşık hâle getirmektedir. Bu nedenle hem AMISOM'un hem de Somali hükûmetinin bu bağımlılık kültürüyle başa çıkabilmesi ve uzun vadeli istikrar ve kalkınma için daha sürdürülebilir bir yol haritası oluşturabilmesi için önemlidir. AMISOM'un Afrika Birliği barışı koruma misyonlarının karşılaştığı zorlukların çoğu, askerî kaynaklar, kapasite ve bütçeleme gibi konularla ilgili olmakla birlikte operasyonları yönetmek için kurumsal kapasitenin zayıflığı da önemli bir faktördür. AMISOM'un karşılaştığı sorunlar genellikle terör örgütleriyle mücadele eden kuvvetlerin karşılaştığı sorunlarla aynıdır. Barışı koruma misyonlarının başarısı genellikle yerel halkın desteğine dayanır. Ancak bu desteği, özellikle de terör örgütlerinin etkili bir propagandanın etkisiyle halk üzerinde kontrolü söz konusu olduğunda kazanmak ve sürdürmek zor olabilir. AMISOM'un kendisine verilen görevleri yerine getirmek için gerekli kabiliyet ve kaynaklara sahip olmaması, özellikle AMISOM'un son zamanlarda Mogadişu dışında konuşlanmaya başlamasıyla meşru ve etkili yönetim yapılarını oluşturmanın zorlukları da söz konusudur³⁶⁵.

AMISOM'un karşılaştığı ilk büyük zorluk, ilk etapta göreve başlama konusunda hissedilen kötümserlikti. Bu kötümserlik Afrika Birliğine üye birçok ülkede ve diğerlerinde de açıkça görülmekteydi. Bu, kısmen 1990'larda Somali'de gerçekleştirilen BM barış operasyonlarının mirasından kaynaklanmaktaydı. Bu bağlamda AMISOM'un kesinlikle işe yaramayacağı ve doğru düşünülmemiş bir görev olduğuna dair görüşler çarpıcı biçimde güçlendi. AB ve BM arasındaki görevin devrine dair anlaşmazlık, BM'yle uygun görüşmeler yapılmadan AB'nin operasyonu devralmaması gerektiğine yönelik algısından dolayı bölgede uluslararası örgütlerin

³⁶⁴ *Ibid.*, s.3.

³⁶⁵ Paul D. Williams, "Fighting for Peace in Somalia: AMISOM's Seven Strategic Challenges," *Journal of International Peacekeeping*, 17, The George Washington University, 2013, s.223-224.

etkili iş birliği yapma kapasitesiyle ilgili gerilim ve kötümserliğe yol açmıştır³⁶⁶. Bir diğer zorluğa göre ise AU Misyonunun varlığı birçokları tarafından Etiyopya birliklerinin Mogadişu'dan yakında çekilmesi için bir gerekçe olarak görüldü. Şehirde Geçici Federal Hükûmetin kurulmasına destek olduktan sonra Etiyopya askerlerinin bölgede kalması yerelde genel olarak hoşnutsuzluğa neden oldu. Bu durum, 2007 boyunca çatışmaların dramatik bir şekilde artmasına ve hem sivil kayıpların hem de yerinden edilmiş kişi sayısının artmasına yol açtı. AMISOM bu sorunun çözümü olarak düşünülmüştü ancak Etiyopya, Afrika Birliği barış operasyonlarının konuşlandırılmasını yönetmesi gereken iç prosedürleri dikkate almadan Misyonu Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyine yönlendirdi³⁶⁷.

Somali'deki AMISOM barış gücü, "güvenliği iyileştirme ve teröristlerle mücadele etme" yolunda büyük engellerle karşılaştı. Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezinde yayınlanan araştırmaya göre Somali'deki AMISOM barış gücü, güvenlik reformu ve teröristlerle mücadele yolunda büyük engellerle karşılaştı. Ancak AMISOM'un Somali'deki barışı sağlama görevi esnasında karşılaştığı başlıca zorluklar şunlardır: Ekim 1993'te yaşanan "Black Hawk Down" olayının mirası ve özellikle Afrika Boynuzu'nun Somali'deki bölgesini kontrol etmek için Etiyopya'nın yürüttüğü askerî operasyonlar ve Afrika Birliğinin kapasite sorunları³⁶⁸.

Somali, özellikle Afrika Boynuzu'nda, jeopolitik olarak zorlu bir bölgede bulunmaktadır, burada bölgesel rakiplerle çeşitli aktörlerin farklı çıkarları istikrar için sarf edilen çabaları karmaşık hâle getirmiştir. Etiyopya ile Eritre arasındaki gerilimler ve Etiyopya ile Kenya arasındaki rekabet, genel olarak Somali'deki duruma yansımaktadır. Bu bölgesel dinamikler, Somali'deki iç çatışmaları beslediğinden kalıcı barışın inşası ve terörle mücadeleyi zorlaştırmıştır. Bölgesel ilişkilerin karmaşıklığı, AMISOM'un güvenlik reformlarını gerçekleştirme ve Somali'deki terörist örgütlerle mücadele etme çabalarına ekstra zorluklar eklemiştir³⁶⁹.

³⁶⁶ *Ibid.*, s.227.

³⁶⁷ *Ibid.*, s.228.

³⁶⁸ ISNCA, "l'héritage de Black Hawk Down | Histoire," 2020, <https://isnca.org/fr/lh%c3%a9ritage-de-black-hawk-down-histoire/>, (Erişim tarihi: 12.03.2024).

³⁶⁹ Afrika Raporu N°141, 7 Haziran 2008, "Etiyopya ile Eritre Arasındaki Kırılgan Barışın Ötesinde: Yeni Savaş Önlemek," <https://icg-prod.s3.amazonaws.com/141-beyond-the-fragile-peace-between-ethiopia-and-eritrea-averting-new-war.pdf>.

4.2. Uluslararası Aktörlerin El Şebab’a Karşı Sağladığı Yardım ve Somali’de Barışın İnşası

Devlet otoritesinin eksiklik olması gerçekten Somali’deki temel sorundur ancak tek sorun değildir. Çeyrek asırdan fazla bir süredir devletin zayıflığı, “Somali Sorunu” olarak adlandırılan bir kavramın ortaya çıkmasına neden oldu. 1991’den sonraki dönemde Yerel aktörler, geçici hükûmetler, kabileler, savaş lordları, İslam Mahkemeleri ve El Şebab gibi grupların her biri Somali topraklarının farklı bölgelerinde belirli seviyelerde bir kontrol sağlamaya çalışmıştır. Buna paralel olarak Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Afrika Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık gibi uluslararası aktörler ve örgütlerle birlikte Afrika’daki etkilerini artırmak isteyen orta büyüklükteki devletler ve komşu ülkeler, Somali’deki sorunların müdahilleri olmuştur. Ancak, bu müdahaleler genellikle sınırlı başarılar getirmiş ve Somali’nin sorunları kronik bir hale gelmiştir. Uluslararası toplumun ve bölgesel aktörlerin çabalarına rağmen, kalıcı bir çözüm üretilenmemiştir. Somali’deki durum, karmaşık ve çok boyutlu bir kriz olarak varlığını sürdürmektedir³⁷⁰. Uluslararası toplum ve bölgesel aktörlerin çabalarına rağmen, Somali’de kalıcı bir çözüm sağlanamamıştır. Müdahaleler genellikle geçici çözümler sunmuş ve ülkenin derin yapısal sorunlarına tam anlamıyla çözüm getirememiştir.

4.2.1. Birleşmiş Milletler Örgütünün Girişimleri

Mohamed Siad Barre’nin devrilmesinin ardından Somali, bir dönem karmaşa, kaos ve istikrarsızlık içine girdi. Ancak zorlu güvenlik ortamına rağmen Birleşmiş Milletler, ülkeye insani yardım sağlama konusundaki kararlılığını sürdürdü. Mart 1991’e gelindiğinde BM, Somali’de önemli olan varlığını sürdürerek Somali halkının acil ihtiyaçlarını karşılama konusundaki taahhüdünü göstermiştir. Güvenlik Konseyi, 24 Nisan 1992’de Somali’de UNOSOM’un kurulmasına karar veren 751 sayılı Kararı benimsemiştir. Konsey, Genel Sekreteri LAS, OAU ve İslam İş Birliği Teşkilatı ile birlikte çalışarak Somali’deki tüm tarafları istişarede bulunmaya çağırmıştır. Ulusal Uzlaşma ve Birlik Konferansı ve Mogadişu’daki iki büyük

³⁷⁰ Menkhaus, *Ibid.*, 2007, ss.74-106.

Somalili grupla yapılan anlaşmalara göre ateşkesin 50 silahsız BM askerî gözlemcisi tarafından izlenmesine karar verildi³⁷¹.

UNITAF'ın ilk bileşenleri 9 Aralık 1992'de Mogadişu'da kuruldu. O dönemde UNITAF güçleri Somali'deki operasyonlarını önemli yardım merkezlerine kadar genişletmişti. UNITAF'ın temel hedefi Somali'de acil insani yardım için güvenli bir ortam oluşmasını sağlamaktı. Bu, gerçekleştiğinde askerî komuta BM'ye devredildi. Bu arada UNOSOM, Somali'ye yönelik siyasi destek ve insani yardımdan bir bütün olarak sorumluydu. UNITAF ile BM arasında hem sahada hem de BM Genel Merkezinde iyi bir koordinasyon sağlandı³⁷². UNITAF'a ABD kuvvetlerinin yanı sıra Avustralya, Belçika, Botswana, Kanada, Mısır, Fransa, Almanya, Yunanistan, Hindistan, İtalya, Kuveyt, Fas, Yeni Zelanda, Nijerya, Norveç, Pakistan, Suudi Arabistan, İsveç, Tunus, Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık ve Zimbabve de katıldı. Bu uluslararası katılımcılar, Somali'deki insani yardım çabalarını desteklemek ve ülkedeki istikrarı sağlamak amacıyla UNITAF'a askerî ve lojistik destek sundular. Bu çok uluslu oluşum, Somali'deki krize müdahalede daha geniş bir uluslararası dayanışmayı temsil etti³⁷³.

26 Mart 1993'te, Güvenlik Konseyinin 814 sayılı Kararı uyarınca Birleşmiş Milletler Görev Gücünün UNITAF'ın yerini almak üzere Somali'deki Birleşmiş Milletler Operasyonu UNOSOM II'de görevlendirildi. UNITAF, Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen ve yönlendirilen 16 farklı ülkeden gelen kuvvetlerin birleşiminden oluşuyordu. Aralık 1992'de, Birleşmiş Milletler Görev Gücü UNITAF, BM Güvenlik Konseyi tarafından Somali'de insani yardım için güvenli bölgeler oluşturmak amacıyla gerekli tüm araçları kullanma yetkisine sahip oldu. Aynı zamanda UNOSOM II, insani yardım çalışmaları için güvenli bir ortam oluşturması için görevlendirildi ve bu çerçevede silahsızlandırma, uzlaşma ve barış, istikrar ve hukukun üstünlüğünün yeniden tesisine odaklandı. UNITAF, barışın yeniden sağlanması amacıyla operasyonlara başlarken UNOSOM II, ateşkes anlaşmalarına

³⁷¹ Faysal Mohamed, "Why Do Un Peacekeeping Operations Fail? Somali's Amisom Case," Master Thesis, Istanbul Sabahattin Zaim University Graduate Education Institute Department of International Relations, 2021, ss.34-37.

³⁷² *Ibid.*, s.36.

³⁷³ Mohamed, *op.cit.*, 2021, s. 36.

uyulup uyulmadığını izleyerek şiddetin yeniden artmasını önledi ve hem BM personelinin hem de ekipmanının korudu³⁷⁴.

Şubat 1994'te 897 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, UNOSOM II'nin görevini değiştirerek ateşkes anlaşmalarının uygulanmasına destek sağlamayı, kritik altyapıyı korumayı ve ülke genelinde insani yardım sunmayı önceliklendirdi. Ayrıca Somali polis ve yargı sistemlerinde reform yapılmasını desteklemeye odaklanıldı. UNOSOM II'nin Mart 1995'te Somali'den çekilmesiyle Somali'nin barış, istikrar ve kendi kendine yeter duruma gelmesine doğru geçişini desteklemeyi amaçlayan Misiyon görevi sona erdi³⁷⁵.

ABD'nin Somali'den çekilmesinin ardından 1995 yılında BM de ülkeden çekildi ve uluslararası toplum Somali'yi kendi kaderine terk etti. 2000 yılında Nairobi'de, ABD'nin ara buluculuğu ve BM'nin çabalarıyla Ulusal Geçiş Hükûmeti kuruldu ve böylece Somali'de geçiş hükûmetleri dönemi başlamış oldu. Ancak bu geçiş hükûmetlerinin işlevsel bir otoriteyi tesis etmesi mümkün olamadı. 1991 ile 2004 yılları arasında ülkede toplamda 14 ayrı hükûmet kuruldu. Ancak bu hükûmetler genellikle Hawiye ve Darod kabileleri arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı başarısız olarak dağıldı. Kabileler arasındaki çatışmalar ve anlaşmazlıklar, istikrarsızlığın ve yönetim boşluğunun devam etmesine neden oldu. Bu süreçte Somali'de güvenlik, ekonomik kalkınma ve siyasi istikrar gibi temel konularda ciddi zorluklar yaşandı ve ülke birçok sorunla karşı karşıya kaldı³⁷⁶.

1995'te geri çekildikten sonra Birleşmiş Milletler, 2002'de Birleşmiş Milletler Somali İçin Siyaset Ofisi UNPOS'un kurulmasıyla Somali'ye geri döndü. UNPOS, Somali'deki siyasi süreçleri ve barışı sağlama çabalarını desteklemek amacıyla oluşturulmuştu. Güvenlik Konseyi bu planları onaylarken UNPOS'a şu yetkileri verdi:

- Somali'deki tüm taraflar arasında diyalog yoluyla uzlaşmayı teşvik etmek,
- Somaliland sorununu çözme çabalarına katkıda bulunmak,

³⁷⁴ Birleşmiş Milletler, "Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu II Mart 1993- Mart 1995, 2003," <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unosom2backgr2.html>, (Erişim tarihi: 22.03.2024).

³⁷⁵ Birleşmiş Milletler Somali Operasyonu II, **op.cit.**

³⁷⁶ Ken Menkhaus, "The Crisis in Somalia: Tragedy in Five Acts," *African Affairs*, C. 106, S. 424, Davidson College, 2007, ss.359-360.

- Barışın inşa edilerek güçlendirilmesi faaliyetlerinde öncü bir politik rol oynamak³⁷⁷.

BM Güvenlik Konseyinin 20 Şubat 2007 tarihli ve 1744 sayılı Kararı, Somali'deki güvenlik ve istikrarı sağlamak, Geçici Federal Hükûmeti desteklemek ve terör örgütü El Şebab gibi tehditlere karşı önlemler almak amacıyla atılan önemli bir adımdır. AMISOM'un yetkilendirilmesi, Somali hükûmetinin güçlenmesine ve terörle mücadele kapasitesinin artırılmasına katkıda sağlayacak önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. AMISOM Misyonu, Afrika Birliği Güvenlik Konseyi tarafından Ocak 2007'de IGASOM'un yerine geçmek üzere oluşturuldu. Hem AMISOM hem de IGASOM Güvenlik Konseyi tarafından onaylanmıştır³⁷⁸. AMISOM, Birleşmiş Milletler BM tarafından insani yardım faaliyetlerinin yürütülmesi için uygun koşullar oluşturmak ve ülkedeki durumu istikrara kavuşturmak için Somali'de Barış Destek Operasyonları yürütmekle görevlendirilmiştir. AMISOM'a bu çerçevede verilen görevler arasında Birleşmiş Milletler personelinin güvenliğini ve hareket özgürlüğünü sağlamak önemli bir yer tutar. Zira BM personeli, Somali'deki insani yardım faaliyetlerini koordine ederek gerçekleştirmek için çalışmaktadır. Bu bağlamda BM personelinin güvenliği ve serbest dolaşımı, insani yardımın etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlamak adına kritik bir öneme sahiptir. AMISOM ayrıca El Şebab gibi silahlı terör örgütlerinin kontrolünden kurtarılan bölgelerde insani durumun iyileştirilmesine ve bu bölgelerin güvenli hâle getirilmesine yönelik faaliyetlerde de bulunmaktadır³⁷⁹.

El Şebab'a ilişkin 2023 tarihli ve 2713 sayılı Karar uyarınca Güvenlik Konseyi Komitesi (bundan sonra "Komite" olarak anılacaktır), Güvenlik Konseyi tarafından uygulanan yaptırım tedbirlerini denetler. El Şebab ve bölgenin barış ve güvenliğini zayıflatmaya yönelik diğer aktörlerin engellenmesi amacıyla tüm devletler Somali'ye silah, mühimmat ve askerî teçhizat teslimatlarını kapsayan silah ambargosunu uygulamak zorundadır. Bu önlemler, silahların edinimi ve teslimatıyla ilgili finansmanı da yasaklar. Ancak bu kısıtlamalar, Federal Geçiş Hükûmetine (GFRS),

³⁷⁷ UNPOS, "Background in Somalia," <https://unpos.unmissions.org/background>, (Erişim tarihi: 23.03.2024).

³⁷⁸ BM Güvenlik Konseyi, "Güvenlik Konseyi Kararları, 1744 (21 Şubat 2007)," <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/1744-%282007%29>, (Erişim tarihi: 23.03.2024).

³⁷⁹ M. Cem Oğultürk, "Somali'de İstikrarın Sağlanmasında Amisom'un Rolü ve Bölgesel Etkisi," Milli Savunma Üniversitesi, Atasaren, ss.641-654.

Somali Ulusal Ordusuna, Ulusal İstihbarat ve Güvenlik Ajansına, Somali Ulusal Polis Kuvvetine ve Somali Ceza Müdürlüğüne yapılan teslimat veya tedariklere kapsamaz³⁸⁰.

4.2.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Girişimleri

Amerika Birleşik Devletleri'nin Somali'ye müdahalesi, 1990'da insani yardım sağlamak için başlamasına rağmen zamanla önemli ölçüde değişmiştir. Başlangıçta insani kaygılarla motive olan bu müdahale, zamanla radikal İslamcı isyancılarla mücadeleyle daha fazla odaklanmıştır. Bush yönetimi, “teröre karşı savaş” ilan ederek önemli bir dönüm noktası yaşadı, bu da ABD'nin Somali'ye destek ve yardım sağlamasını teşvik etti. Bu durumun temel dayanağı, başarısız devletlerin terörizmi teşvik edeceği kaygısıydı, bu da ABD'nin Somali'deki geçiş hükûmetini desteklemesi gerektiği anlamına geliyordu³⁸¹. ABD'nin Somali'ye yönelik dış politikasının hedefleri, siyasi ve ekonomik istikrarı teşvik etmek, Somali'nin uluslararası terörizm için güvenli bir sığınak olarak kullanılmasını önlemek ve yıllarca süren çatışma, kuraklık, sel ve kötü yönetimin neden olduğu insani krizi hafifletmektir. ABD ayrıca Afrika Birliği Somali Misyonunun (AMISOM) ve Somali ulusal güçlerinin, El Şebab terör örgütünü stratejik açıdan yoğun nüfuslu merkezlerden uzaklaştırma ve Somali genelinde istikrar ve güvenliği genişletme çabalarını da destekledi³⁸².

ABD'nin 11 Eylül saldırılarına karşı en ciddi tepkisi, on binlerce askerin, aşırılık yanlılarını sürgüne göndermek ve ülkeyi yeniden inşa etmek için gönderildiği Afganistan'da oldu. Bu operasyon yakın zamanda ABD'nin kaotik bir şekilde geri çekilmesinden dolayı ciddi bir başarısızlıkla sonuçlandı. Misyon, başlangıçta sadece El Kaide'nin kaçak üyelerini arayıp bulmak gibi dar bir hedefe sahipti ancak daha sonra El Şebab'la mücadeleyi ve Somali güvenlik kuvvetlerini güçlendirmek amacıyla genişledi. ABD'nin, 1993'teki ünlü “Black Hawk Down” olayından sonra Somali'ye yönelik politikasındaki değişiklik, bölgeye müdahaleyle ilgili

³⁸⁰ “Security Council Committee pursuant to resolution 2713 (2023) concerning Al-Shabaab,” <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/2713#Somalia>, (Erişim tarihi: 25.03.2024).

³⁸¹ “U.S. Relations with Somalia,” Bilateral Relations Fact Sheet, *Bureau of African Affairs*, March 18, 2022, <https://www.state.gov/u-s-relations-with-somalia/>, (Erişim tarihi: 25.03.2024).

³⁸² “U.S. Relations with Somalia,” **Ibid.**

yaklaşımında önemli bir değişikliğe yol açtı. Bu olay, 18 Amerikan askerinin Mogadişu'daki bir çatışmada hayatını kaybetmesiyle sonuçlandı ve doğrudan askerî müdahalenin riskleri ve maliyetlerinin yeniden değerlendirilmesine yol açtı. Bu bağlamda politika yapıcılar tarafından ABD'nin askerî varlığını sınırlamayı amaçlayan kararlar alındı³⁸³. Bu doğrudan askerî müdahaleden uzaklaşma kararına rağmen ABD bölgedeki varlığını varlık sürdürmüş, özellikle de 2002'de Cibuti'de askerî bir üs kurmuştur. Bu askerî bir üssün stratejik konumu sayesinde Amerikan askerî gücünün Afrika Boynuzu ve genel olarak Doğu Afrika bölgesine yayılması sağlanmış oldu. Ayrıca ABD, Somali'deki terör örgütü El Şebab'ın üst düzey üyelerini hedef alan drone saldırıları gibi hedefe yönelik operasyonlar sayesinde Somali'deki aşırılıkçı tehditlerle mücadelede kararlılığını göstermiştir³⁸⁴. Dahası askerî faaliyetlerinin ötesinde ABD Somali'nin istikrarı ve kalkınması için çok yönlü bir yaklaşım benimsemiştir. Obama yönetimi döneminde bu, sadece askerî müdahaleyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda USAID gibi oluşumlar vasıtasıyla ekonomik kalkınma ve yönetim gibi alanlara odaklanılarak yardım sağlanmıştır. ABD, Somali hükûmetine yardım ederek iç güvenlik zorluklarını kontrol altına alma kapasitesini artırmayı ve dış müdahaleye bağımlılığı azaltmayı amaçlamaktadır³⁸⁵. 2017 yılında ABD ile Somali, Somali Ulusal Ordusunun daha etkin olmasını sağlamak için kalıcı hafif piyade kabiliyeti oluşturmak amacıyla Somali genelinden 3.000 erkek ve kadını işe almak, eğitmek, donatmak ve rehberlik etmek için bir anlaşmaya vardı. Bu çerçevede kurulan Danab Tugayı, bu birliğin El Şebab ile mücadelede Somali'nin sarf ettiği çabaların kritik bir bileşeni olduğunu göstermiştir. Danab Tugayı, El Şebab karşı hızlı bir tepki birimi olarak etkili bir şekilde mücadele etme kabiliyetini kanıtlamış, savaşta esnekliğini ve taktik ustalığını göstermiştir³⁸⁶.

4.2.3. IGAD ve Arap Birliği'nin Girişimleri

³⁸³ Declan Walsh, Eric Schmitt and Julian E. Barnes, "A C.I.A. Fighter, a Somali Bomb Maker, and a Faltering Shadow War," <https://www.nytimes.com/2021/10/24/world/africa/al-shabab-somalia-us-cia.htm>, (Erişim tarihi: 25.03.2024).

³⁸⁴ Amadi Ishahilidza, "Analysis of peacekeeping strategies in Africa: the case of the African union mission in Somalia," Master thesis, University of Nairobi, 2014, ss.59-60.

³⁸⁵ *Ibid.*, s.60.

³⁸⁶ U.S. Embassy Somalia, "United States Increases Security Assistance through Construction of SNA Bases," February 16, 2024, <https://so.usembassy.gov/united-states-increases-security-assistance-through-construction-of-sna-bases/>, (Erişim tarihi: 25.03.2024).

Hükûmetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD), 1986 yılında Afrika Boynuzu'ndaki Cibuti, Etiyopya, Kenya, Somali, Sudan ve Uganda olmak üzere altı ülke tarafından kuruldu. Başlıca hedefi, üye devletler arasında bölgesel iş birliğini ve ekonomik entegrasyonu teşvik etmektir. O günden bu yana IGAD'ın görev alanı bölgede barışı, güvenliği ve istikrarı teşvik etmeyi kapsayacak şekilde genişletildi³⁸⁷. Merkezî hükûmetin çökmesinin ardından Somali'de güçlü bir devlet otoritesi kalmadığından isyancı gruplar Somali'nin Güney ve Orta kesiminde, özellikle de Mogadişu ve çevresinde güç kazanmaya başladı. 2005 yılında Hükûmetler Arası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Somali'de barışı koruma misyonunu uygulamaya karar verdi. Ertesi yıl IGAD, finansman sorunları ve Somali'ye BM'nin silah ambargosu uygulanması nedeniyle ülkede barışı koruma misyonu gerçekleştiremediklerini kabul etti. IGAD'a üye ülkeler, Somali'deki misyonuna engel teşkil eden sorunlara çözüm aramaya devam etti ancak Afrika Birliği (AU), barışı koruma gücü göndermek için büyük bir adım attı ve sonunda 2007'de Afrika Birliği Misyonunun (AMISOM) uygulanmasında başarıya ulaşıldı³⁸⁸.

IGAD, 1990'lı yıllardan bu yana Somali'de barış ve istikrarın sağlanmasına yönelik çalışmalar yürütmektedir. Örgüt, Geçici Federal Hükûmetin kurulmasını sağlayan 2004 tarihli Nairobi Deklarasyonu da dâhil olmak üzere barış görüşmelerini kolaylaştırdı. IGAD, geçici anayasa taslağının hazırlanması ve 2012 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin organizasyonu da dâhil olmak üzere siyasi geçiş sürecinde de önemli roller oynadı³⁸⁹. IGAD'a üye devletleri, El Şebab'ın neden olduğu tehdidin tamamen farkındadır ve geneli örgütü zayıflatıp yenilgiye uğratmak için aktif olarak çalışmaktadır. ATMIS'in askerî güçleri, neredeyse tamamen IGAD'a üye ülkelere aittir. Burundi dışında, özellikle Cibuti, Etiyopya,

³⁸⁷ United Nations Economic Commission for Africa, IGAD - Intergovernmental Authority on Development, <https://archive.uneca.org/fr/oria/pages/igad-autorit%C3%A9-intergouvernementale-pour-le-d%C3%A9veloppement>, (Erişim tarihi: 25.03.2024).

³⁸⁸ Ishahilidza, **op.cit.**, 2014, s.58.

³⁸⁹ Yasin Mustaf, "Somalia's Engagement with Regional Organizations: Assessing the Impact of the African Union, Igad, And Other Regional Organizations on Somalia's Foreign Policy and National Interests," *Universe International Journal of Interdisciplinary Research (International Peer Reviewed Refereed Journal)*, 2023, s.171.

Kenya ve Uganda gibi IGAD üyesi devletler, El Şebab ile mücadelede yer alan yabancı askerî kuvvetlere ev sahipliği de yapmaktadır³⁹⁰.

AU ve IGAD'ın ortak rolü, küçük bir etkinliği olan Arap Ligi ile karşılaştırıldığında hayati öneme sahiptir. Arap Birliği'nin rolü özellikle Somali'deki güvenlik sorunlarına doğrudan müdahalede bulunma yetkisi olmadığı için genellikle daha sınırlıdır. Ancak Arap Birliği, Somali'deki barış sürecine diplomatik destek sağlayarak ve uluslararası toplumla iş birliği yaparak Somali'deki istikrarı teşvik etmeye çalışmaktadır. Barış ve Güvenlik Konseyinin tavsiyesi üzerine Afrika Birliği 2007 yılında Somali'ye barışı koruma birlikleri göndermeye karar verdi³⁹¹. Arap Birliği, Somali'ye mali ve insani yardım sağladı ve farklı gruplar arasındaki görüşmeleri kolaylaştırdı. 1993 yılında Arap Birliği, Somali'de savaşan taraflar arasındaki ilk ateşkes anlaşmasına aracılık etti. İslam İş Birliği Teşkilatı aynı zamanda Somali'nin barış ve uzlaşma süreçlerine de müdahil olmuştur³⁹².

SONUÇ

21. yüzyılda devletlerin başarısızlığı ve kırılganlığı, siyaset biliminin karmaşık kavramları arasında öne çıkmaktadır. Bu durum, siyaset bilimi literatüründe başarısız devletleri iç barışları ve küresel barışı tehdit eden bir risk olarak değerlendirilir. Devletlerin benzersiz özellikleri, iflas olgusunu karmaşık hâle getirirken coğrafi, çevresel ve içsel nedenlerle bir devletin iflas etmesinin geniş bir yelpazede sonuçları olabilir. Kontrolsüz mülteci akını, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ile ciddi insan hakları ihlalleri, bu ülkelerin uluslararası güvenliğe yönelik tehditlerinden sadece birkaçıdır. Günümüzde iç savaşlar, yoksulluk, doğal afetler ve salgın hastalıklar gibi faktörler, sistemi kısmen veya tamamen çökertmiş olmasına rağmen hâlâ nominal olarak varlığını sürdüren devlet yapılarını başarısız veya çökmüş olarak tanımlar. Başarısızlığı devlet olgusu genellikle Batı perspektifinde devletlerin kimliği ile ilişkilendirilerek açıklanır. Bu bakış açısına göre başarısız devletler genellikle

³⁹⁰ IGAD, *Al-Shabaab as a Transnational Security Threat*, March 2016, Fostering Resilience, Regional Integration and Peace for Sustainable Development, <https://igadssp.org/index.php/documentation/4-igad-report-al-shabaab-as-a-transnational-security-threat/file>, (Erişim tarihi: 25.03.2024), ss.44-45.

³⁹¹ Abdishakur Jama, "Peacekeeping and Social Stability in Somalia: The Case of Amisom in the Country," Department of Political Science and International Relations, Political Science and International Relations Program, Istanbul Aydın University, 2019, ss.32-33.

³⁹² Mustaf, *op.cit.*, 2023, s.176.

yolsuzluk, kaos ve anarşinin yaygın olduğu bölgelerdir. Ancak bugün, etkisiz olarak değerlendirilen devletlerin çoğunun, zengin yer altı kaynaklarına sahip bölgelerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, çoğu Afrika ülkesinde olduğu gibi, en iyi durumdaki ülkelerin bile etkilendiği anlamına gelmektedir.

Başarısız devletin, bölge ve vatandaşları üzerinde otorite ve gücü uygulayacak yetkinliği bulunmaktadır. Daha önce var olan topluluk gruplarının parçalanması uzlaştırılmaz hâle gelince muhtemelen durum daha da kötüleşecektir. Yetki ve etkinlik eksikliğinden dolayı devlet kamu yararına garantör, sağlayıcı veya düzenleyici rolünü ve işlevini yerine getirememektedir. Sonuç olarak, kamu kurumları artık vatandaşlara hizmet sunumuna uygun değildir. Başarısız devletlerde sağlık kurumlarının ihmal edilmesi, endemik hastalıkların yayılması, düşük ekonomik düzey, yüksek düzeyde yoksulluk, işsizlik ve suç gibi toplumsal hayatın sürdürülmesine yönelik çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Devletin güvenliği sağlama kabiliyeti zayıfladığında güvenlik sektörü riskli hâle gelir. Bu bağlamda terörizmle ilgili sorunlar, özellikle endişe vericidir. Örneğin Afganistan’da siyasi istikrarsızlık ve iç çatışmalar hükûmeti zayıflatınca Taliban gibi terörist gruplar gelişerek ulusal ve bölgesel güvenliği tehdit etti. Benzer şekilde Somali’de merkezî devletin zayıflığı, El Şebab gibi aşırılıkçı örgütlerin ortaya çıkmasına olanak tanıdı, güvenliğe dair gerilimleri artırdı ve istikrarla ilgili çabaları engelledi.

Terörist örgütler, başarısız devletlerin ortaya çıkardığı güvenlik boşluklarından faydalanarak militan toplama, eğitime ve silah temin etme gibi faaliyetlerini yürütebilmektedirler. Bu durum, yasa dışı ticaret gibi illegal yöntemlerle gelir elde etmelerine olanak tanır. Bu örgütler, terör ağlarını geliştirip genişleterek başta bölgesel olmak üzere uluslararası boyutta saldırılar düzenleyebilmektedirler. Bu bağlamda devletin başarısızlığı ve terörizm arasında paralel bir ilişki bulunmaktadır. Otorite eksikliği ve hukuki yapıların yetersizliği, terör örgütlerinin başarısız devletlerde güçlenerek faaliyet göstermesine imkân tanımaktadır.

Somali, siyasi ve kurumsal bir boşlukla karakterizedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1960’ta İtalyan yönetimi altındaki Somali ve Britanya himâyesindeki Somaliland’ın birleşmesiyle kurulan devlet, 1991’de General Mohamed Siad Barre’nin devrilmesiyle parçalanmıştır. Somali, Botswana gibi nüfusunun homojen karakterinden dolayı Afrika sahnesinde bir istisna olarak kabul edilirdi. Sömürge

dönemimin ardından kurulan devlet, Somali halkının büyük bir bölümünü bir araya getirmişti. Ancak nüfusun homojenliği, Somali'nin 21. yüzyılın başında tamamen başarısız bir devlet örneği hâline gelmesini engelleyemedi.

Somali'deki iç savaş 30 yıldan fazla süredir devam etmektedir. Güç kazanma hırsı ve arzuladıkları İslam devletini kurmak için çeşitli silahlı gruplar arasında çatışmalar yaşanmış ve Somali'yi dünyanın en tehlikeli ülkelerinden biri hâline getirmiştir. Bu felaket durumuna periyodik olarak kıtlık endişesi de eklenmiştir. Güvenlik Konseyi, bu durumdan El Şebab'ın istikrarsızlaştırma politikasını sorumlu tutmaktadır. Kabileler arası çatışmalar, El Şebab gibi terör örgütlerinin yükselmesine olanak tanımıştır. Devletin zayıflığı, El Şebab'ın güvenli sığınak bulmasına ve cihatçı bir örgüt hâline gelmesine imkân sağladığı gibi bölgedeki terörist yapılanmaları da teşvik etmektedir. El Şebab, 2006'dan itibaren Somali hükûmetini devirerek şariat ve İslam hukukunun aşırılıkçı versiyonuyla teşkil edilecek bir rejim kurmak için Somali'de ve komşu ülkelerde terör faaliyetleri başlattı.

2009 yılında El Şebab resmî olarak El Kaide'ye biat etti ve böylece o dönemde Usame bin Ladin tarafından yönetilen küresel terör ağına bağlı bir üye oldu. Bu ittifak, iki grup arasındaki bağları güçlendirdi ve El Şebab'ın El Kaide'den ideolojik, finansal ve operasyonel destek almasını sağladı. Bu ilişki, El Şebab'ın Somali ve Orta Afrika'daki saldırılarını özellikle değiştirdi. El Şebab, Eylül 2013'te Westgate Alışveriş Merkezi, Kasım 2014'te Kenya'da bir otobüs ve 2 Nisan 2015'te Somali sınırına yakın Garissa şehrindeki üniversite saldırılarını düzenledi. Bu saldırılarda yüzlerce insan öldü.

El Şebab, Boko Haram ve Kuzey Afrika'daki El Kaide'nin kolu gibi çeşitli cihatçı örgütlerin faaliyetlerine karşı Afrika genelindeki terörizmle sıkı sıkıya mücadele girişilmiştir. Nijerya'nın Boko Haram'a karşı operasyonları, Fransa'nın Mali'deki El Kaide'ye bağlı gruplara karşı müdahalesi ve Etiyopya ile Afrika Birliğinin Somali'deki El Şebab'ı temizleme operasyonları gibi askerî faaliyetlerine rağmen bunlar genellikle terörizmin yok edilmesinde etkisiz kaldığı gibi, hatta örgütlerin yararına bile olduğunu söylemek mümkündür. El Şebab örneğinde, teröre karşı yürütülen küresel mücadele yanlışlıkla onların gelişimine ve ideolojilerinin aşırı taktiklerinin yayılarak benimsenmesine katkıda bulunmuştur. Somali hükûmeti, El Şebab gibi terör örgütleriyle mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. El Şebab'a

karşı yapılan operasyonlar, Somali Ulusal Ordusu ve diğer bölgesel güçlerin birlikte yürüttüğü operasyonlar sayesinde gerçekleştirilmiştir. Özellikle 2011’de Güney ve Orta Somali’de gerçekleştirilen operasyonlar, El Şebab’ın kontrol ettiği stratejik bölgelerin geri alınmasında çok etkili olmuştur. Son yıllarda yapılan operasyonlar sayesinde Somali hükûmetinin El Şebab’a karşı yürüttüğü mücadelede önemli başarılar elde ettiğini söylemek mümkündür. Hirshabelle ve Galmudug gibi bölgelerde gerçekleştirilen operasyonlar, El Şebab’ın bölgesel kontrolünü zayıflatarak toprak kontrolünü azaltmıştır. Ancak bu mücadeledeki başarı, sadece askerî operasyonlarla değil aynı zamanda yerel kabileler ve uluslararası ortakların desteği çerçevesinde koordineli bir çaba ile gerçekleşti. Somali’nin komşularının yardımı ve Afrika Birliği Misyonunun devamını desteklemek önemlidir. Etiyopya, Kenya, Burundi, Kamerun, Cibuti ve Uganda gibi ülkeler, siyasi, ekonomik, sosyal ve askerî olarak El Şebab tehdidine karşı mücadelede önemli roller oynamaktadırlar. Tarihsel bağlam, tek taraflı müdahaleler yerine AMISOM aracılığıyla gerçekleştirilen operasyonların önemini vurgular. Somali’nin 2000’li yılların ortalarında Etiyopya’nın tek taraflı operasyonlarını reddetmesi, El Şebab’ın yükselmesine katkıda bulunmuş ve bölgesel bir çatı altında gerçekleştirilen çok taraflı çabaların önemini ortaya koymuştur. Kamuoyu yoklamaları, AMISOM aracılığıyla yapılan operasyonların tek taraflı müdahalelere göre Somali halkı tarafından daha kabul edilebilir olduğunu göstermiştir.

Askerî olarak katkıda bulunan her ülkenin Somali’de üstlendiği sorumluluğun farklı nedenleri vardır. Örneğin Etiyopya ve Kenya, El Şebab’ı ve saldırılarını doğrudan güvenlik tehdidi olarak gördüğünden AMISOM’daki ve ATMIS’teki aktif katılımı motive etmiştir. Ancak bu ülkelerin isyanlarla mücadele için etkili bir şekilde ABD ve diğer Batı ülkelerinden eğitim, tavsiye ve yardım gibi destek alması gerekmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, IGAD, Arap Birliği ve Avrupa Birliği tarafından oluşturulan ortak misyonlar Somali hükûmetinin terörle mücadele faaliyetleri için bir pencere sağlamıştır. Ancak tüm bu çabaların Somali’deki istikrarı sağlamak için yeterli olmadığı açıktır. Ülke hâlâ iç çatışma, terörizm ve insani krizlerle boğuşmaktadır. Somali’nin istikrarını sağlamak için uluslararası toplumun daha kapsamlı, uzun vadeli ve koordineli bir yaklaşıma ihtiyacı vardır. Sadece askerî müdahale değil aynı zamanda siyasi çözümler, ekonomik kalkınma ve toplumsal uzlaşma gibi alanlarda da çalışmalar yapılmalıdır. El Şebab’a karşı kaydedilen

kazanımlara rağmen Somali'deki durum kırılığandır. ABD ve diğer Batılı devletler, çatışmanın merkezindeki Somali'nin siyasi, ekonomik ve yönetim sorunlarına yeterli kaynak ve dikkati ayırmamışlardır.

El Şebab'ın gücünü azaltmak için atılacak önlemlerden biri, güçlü bir devlet otoritesi himayesinde milli bir ordu kurulması olabilir. Bu, Somali halkının can ve mal güvenliğini doğrudan tehdit eden El Şebab'a karşı etkili bir güvenlik gücü oluşturabilir. Ayrıca, El Şebab'ın küresel bir tehdit haline gelmesine yol açan finans kaynaklarının kurutulması için uluslararası bağlamda güvenlik, iş birliği ve bilgi alışverişi genişletilmelidir. Bu, örgütün altyapısını ve hücrelerini ortadan kaldırmak için daha etkili bir yol sağlayabilir ve küresel çapta terörizmle mücadelede daha etkili bir strateji oluşturabilir.

KAYNAKÇA

Abdi, A. (2010). *Understanding the Somalia conflagration: Identity, political Islam and peacebuilding*. Pluto Press, London.

Abdi, A. ve Abdullahi B. (2006). The Somali Conflict: Root Causes, Obstacles and Peace building Strategies. *African Security Review*, 15(1), 33-38.

Abdi, Z. (2021). Understanding Somali Conflict: Causes, Consequences and Strategies for Peace-Building. *Developing Country Studies*, 11(3), 46-49.

Abdillahi, M. (2015). Ethiopia and Kenya in the Somali Quagmire. 27 Aralık 2023 tarihinde <https://revuenouvelle.be/blog/l-ethiopie-et-le-kenya-dans-le-bourbier-somalien/#nb1> adresinden erişildi.

- Acled Data. (2023). Context Assessment: Heightened Political Violence in Somalia. 3 Mart 2024 tarihinde <https://acleddata.com/2023/03/03/context-assessment-heightened-political-violence-in-somalia/> adresinden erişildi.
- Adam, H. M. (1992). Somali Militarism, Warlordism or Democracy?. *Review of African Political Economy*, No. 54, 11-26.
- Addaney, M. (2016). Tackling the Boko Haram Insurgency: Causes, Challenges and Responses. *ResearchGate*, 158. <https://www.researchgate.net> adresinden erişildi.
- Afrika Raporu N°141. (2008). Etiyopya ile Eritre Arasındaki Kırılgan Barışın Ötesinde: Yeni Savaşı Önlemek. 12 Mart 2024 tarihinde <https://icg-prod.s3.amazonaws.com/141-beyond-the-fragile-peace-between-ethiopia-and-eritrea-averting-new-war.pdf> adresinden erişildi.
- Agbibo, D. (2013). Al-Shabab, the Global Jihad, and Terrorism without Borders. *Aljazeera*, No. 1, 1-4.
- Agbibo, D. (2015). Resistance to Boko Haram: Civilian Joint Task Forces in North-Eastern Nigeria. *Conflict Studies Quarterly, Special Issue*, 3-22.
- Aguilera, A. (2022). The link between terrorism and drug trafficking in Africa. *African Security Review*, 7(35), 45-60.
- Agutu, N. (2021). Two bomb explosions reported in Kampala, Uganda. 17 Mart 2024 tarihinde <https://www.the-star.co.ke/news/2021-11-16-two-bomb-explosions-reported-in-kampala-uganda/> adresinden erişildi.
- Agyeman-Duah, B. (1986). The US and Ethiopia: The politics of military assistance. *Armed Forces & Society*, 12(2), 287-307.
- Ahmad, A. (2015). The Security Bazaar: Business Interests and Islamist Power in Civil War Somalia. *International Security*, 39(3), 89-117.
- Ahmed, I. I. ve Herbold, R. (1998). The heritage of war and state collapse in Somalia and Somaliland: local-level effects, external interventions and reconstruction. *Third World Quarterly*, 20(1), 16-18.

- Ahmed, N. (2009). Somali'nin geleneksel ve modern yönetim sistemlerini bütünleştirme mücadelesi: 4.5 formülü ve 2012 geçici anayasası. *Somali Çalışmaları Dergisi*, 6(1), 41-46.
- Aime, E. (2013). The security issues behind the Ethiopian intervention in Somalia 2006-2009. Magnolia A. (Ed.), *Center of African Studies (CEA)/ISCITE-IUL* içinde (ss. 32-33). University Institute of Lisbon, Lisbon.
- Aker, J. (2018). The Sudan People's Liberation Movement/Army (SLPM/A): A systematic crisis for South Sudan 1983–2013. *Journal of Conflict Studies*, 10(2), 45-60.
- Aktürk, H. (2008). *Somali korsan krizi* (Rapor No: USAK Afrika 2008-1). USAK Yayınları. Ankara.
- Ali, A. (2016). Somali: Tarihsel ve güncel duruma genel bir bakış. *SSRN Elektronik Dergisi*, 3-5. doi:10.2139/ssrn.2771125
- Ali, H. (2008). Suicide Bombers Kill at least 28 in Somalia. *Reuters*. 16 Mart 2023 tarihinde <https://www.reuters.com/article/idUSL0534420/> adresinden erişildi.
- Alkire, S. ve Black, R. (2001). *A practical reasoning theory of development ethics: Furthering the capabilities approach*. Routledge, London.
- Al-Shabaab Five Years after Westgate: Still a Menace in East Africa. (2018). 7 Mart 2024 tarihinde <https://africaportal.org/feature/al-shabaab-five-years-after-westgate-still-menace-east-africa/> adresinden erişildi.
- Al-Shabaab's Leadership, Hierarchy and Ideology. (2022). 29 Temmuz 2023 tarihinde https://eactdatabase.org/ct/al-shabaab-s-leadership-hierarchy-and-ideology_8 adresinden erişildi.
- Amnesty International. (2015). Nigeria: Our job is to shoot, slaughter and kill : Boko Haram reign of terror in north-east Nigeria, AFR 44/1360/2015. 4 Eylül 2023 tarihinde <https://www.amnesty.org/en/documents/afr44/1360/2015/en/> adresinden erişildi.
- Andrews, A. (2024). SSCB'nin Parçalanması (1991): Sebepler ve Etki. 25 Ocak 2024 tarihinde <https://www.clearias.com/disintegration-of-the-ussr/> adresinden erişildi.

- Andrews, E. (2023). Roma'nın Düşmesinin 8 Sebebi. 25 Ocak 2024 tarihinde <https://www.history.com/news/8-reasons-why-rome-fell> adresinden erişildi.
- Angola Statistics & Facts. (2024). 17 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.statista.com/topics/4143/angola/#topicOverview> adresinden erişildi.
- AP News. (2022). Equatorial Guinea leader poised to extend 43 years in power. 24 Mayıs 2024 tarihinde <https://apnews.com/article/africa-equatorial-guinea-malabogovernment-and-politics-teodoro-obiang-nguema-mbasogo-f221186f2e29fc68e4371a13835e1918> adresinden erişildi.
- Appiah, F. (2009). Terrorism and its negative effects on Sub-Saharan Africa: The case of Al-Shabaab. *Research Gate*, 15(11), 71. doi:10.19044/esj.2019.v15n11p63
- Artokça, İ. (2012). Boko Haram ve Eş Şebab terör örgütlerinin yapısal bakımından karşılaştırılması. *Tasam*, 2-15.
- Artokça, İ. (2013). Eş Şebab terör örgütü Somali. *Tasam*, 6.
- Atwood, R. ve Mahmood, O. (2023). Somalia's Latest Battles Against Al-Shabaab: Sustaining Gains in Somalia's Offensive against Al-Shabaab. Crisis Group. 15 Ağustos 2024 tarihinde <http://www.crisisgroup.org/somalia-latest-battles-against-al-shabaab> adresinden erişildi.
- Baharççek, A., ve Turgut, U. (2021). Irak ve Şam İslam Devleti'nin (İŞİD) terör saldırıları üzerine bir analiz. 20. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu (TERÖR)*, içinde (ss.317-318). Malatya.
- Barnet, J. ve Adger, W. N. (2007). İklim değişikliği, insan güvenliği ve şiddetli çatışmalar. *Siyasi Coğrafya*, 26(6), 639-655.
- Bayram, M. (2016). African initiative and humanitarian diplomacy activities as change parameters of Turkish foreign policy. Akıllı E. (Ed.), *Nobel Akademik Yayıncılık* içinde (ss. 414-415). Ankara.
- BBC News. (2022). Paris'teki İŞİD saldırılarının hayatta kalan tek zanlısı suçlamaları reddetti. 29 Ocak 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60316702> adresinden erişildi.

- Bilgin, P. (2007). Teoride güvenlik, güvenlik kavramları: Değişen kavramlar ve bakış açıları. *Ulusötesi Güvenlik, Terörizm ve Hukukun Üstünlüğü Projesi* içinde (ss. 40-41). Ankara.
- Bingöl, O. (2016). *Failed states, concepts, reasons, results*. Barış Kitabevi. Ankara.
- BM Güvenlik Konseyi. (2007). Güvenlik Konseyi Kararları, 1744 (21 Şubat 2007). 23 Mart 2024 tarihinde <https://www.un.org/securitycouncil/s/res/1744-%282007%29> adresinden erişildi.
- BM Haberleri. (2023). Sudan: Açlık 20 milyondan fazla insanı etkisi altına alırken ‘acımasız tahmin’ artık ‘acı gerçek’. 17 Mayıs 2024 tarihinde <https://news.un.org/en/story/2023/08/1139677> adresinden erişildi.
- Bodin, N. H. (2023). In Somalia, plans to withdraw African Union troops raise fears of a security vacuum. 13 Şubat 2024 tarihinde <https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/10/26/in-somalia-plans-to-withdraw-african-union-troops> adresinden erişildi.
- Boynuz. (2022). Somali’deki Afrika Birliği Misyonunu Yeniden Şekillendiriyor: AMISOM’dan ATMIS’e. (ss.2-3). 26 Aralık 2023 tarihinde <https://www.horninstitute.org/wp-content/uploads/2022/06/HORN-Bulletin-Vol-V-Iss-III-May-June-2022.pdf> adresinden erişildi.
- Brancati, D. (2013). Democratic authoritarianism: Origins and effects. *Annual Review of Political Science*, 17(1), 313-326. doi:10.1146/annurev-polisci-052013-115248
- BRANCH, D. (2011). Why Kenya Invaded Somalia: The Opening of an Aggressive New Chapter. *Foreign Affairs*. 27 Aralık 2023 tarihinde <https://www.foreignaffairs.com/articles/africa/2011-11-15/why-kenya-invaded-somalia> adresinden erişildi.
- Britannica. (2024). Lebanese Civil War summary. 16 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.britannica.com/summary/Lebanese-Civil-War> adresinden erişildi.
- Bruton, B. E. ve Williams, P. D. (2014). Counter Insurgency in Somalia: Lessons Learned from the African Union Mission in Somalia, 2007-2013. *Joint*

- Special Operations University* içinde (ss.35-41). 2 Ekim 2023 tarihinde https://www.bancroftglobal.org/wp-content/uploads/2014/10/JSOU14-5_BrutonWilliams_AMISOM_FINAL.pdf adresinden erişildi.
- Bvirindi, J. (2019). Angolan conflict analysis: A lesson for Africa's emerging leaders. *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*, 3(7), 1-3.
- Carment, D., Gazo J. J. ve Prest, S. (2007). Risk assessment and state failure. *Global Society*, 21(1), 50.
- Çavuş, A. (2019). *Failed states in terms of international law and warring party status in internal armed conflicts* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ufuk University Institute of Social Sciences.
- Cirilio, M. L. M. (2007). *The government and the strategy to combat poverty in Angola*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Technical University of Lisbon.
- Considering Political Engagement with Al-Shabaab in Somalia. (2022). 1 Mart 2024 tarihinde <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/309-considering-political-engagement-al-shabaab-somalia> adresinden erişildi.
- Council of the EU. (2022). Press release. 26 Aralık 2023 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/en/press/pressreleases/2022/07/06/eu-support-to-the-african-union-mission-in-somalia-council-approves-further-support-under-the-european-peace-facility/> adresinden erişildi.
- Council, U.N. (2018). Unanimously Adopting Resolution 2444 (2018), Security Council lifts sanctions on Eritrea, renews arms embargo against Somalia. 8 Nisan 2024 tarihinde <https://press.un.org/en/2018/sc13576.doc.htm> adresinden erişildi.
- Country Reports on Terrorism. (2014). Djibouti. 20 Mart 2024 tarihinde <https://www.refworld.org/reference/annualreport/usdos/2015/en/105544> adresinden erişildi.
- Crawford, J. (1979). *The creation of statehood in international law*. Oxford University Press. New York.

- C-Span. (2018). Ambassador Confirmations. 25 Aralık 2023 tarihinde <https://www.c-span.org/video/?450381-1/ambassador-confirmations> adresinden erişildi.
- Dalby, S. (2008). Revisiting security-environment links. *International Relations*, 5(18), 179-195.
- Dessu, M. K. (2016). Peace in Somalia: how can AMISOM succeed. ISS Today. 12 Mart 2024 tarihinde <https://issafrica.org/iss-today/peace-in-somalia-how-can-amisom-succeed> adresinden erişildi.
- Dixon, M. (2007). *Textbook on international law* (6th ed.). Oxford University Press. New York.
- Doornbos, M. ve Markakis, J. (2007). Society and state in crisis: What went wrong in Somalia ?. *Review of African Political Economy*, 21(59), 82-88.
- Dorff, R. (2005). Failed states after 9/11: What did we know and what have we learned ?. *International Studies Perspectives*, 6(1), 20-34.
- Dougherty, K. (2009). AMISOM lideri görev için 8.000 asker istiyor. 10 Mart 2024 tarihinde <https://www.stripes.com/migration/amisom-leader-would-like-8-000-troops-for-mission-1.90695> adresinden erişildi.
- Dünya Bankası. (2005). Somali'deki Çatışma: Etkenler ve Dinamikler. (ss.17-16). 1 Mart 2024 tarihinde <https://www.worldbank.org/> adresinden erişildi.
- Dünya Bankası. (2016). Somali Ekonomik Güncellemesi: *IMF Personelinin Gözlemlediği Rapor* içinde (ss.5-45). Mayıs 2016. 4 Mart 2024 tarihinde <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2016/cr16136.pdf> adresinden erişildi.
- Dünya Bankası. (2019). Sudan'da İşgücü Piyasası ve Yoksulluk, Yoksulluk ve Eşitlik Küresel Uygulaması. Mayıs 2019. 8 Mart 2024 tarihinde <https://documents1.worldbank.org/curated/en/439111628490790397/pdf/The-Labor-Market-and-Poverty-in-Sudan.pdf> adresinden erişildi.
- Dünya Bankası. (2022). Somali Ekonomik Güncellemesi: Ekonomik Büyümede Dayanıklılığı Artırmak İçin Sosyal Korumaya Yatırım Yapmak. 1 Mart 2024 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2022/11/29/somalia->

economic-update-investing-in-social-protection-to-boost-resilience-for-economic-growth adresinden erişildi.

Edward, J. (2017). *A strategic analysis of Al Shabaab*. (Yayımlanmamış Doktora Tez). Bournemouth University.

Emekliler, B. (2011). *A comparative analysis of the security perceptions of Thomas Hobbes and John Locke*, 110-113. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/84518> 17 adresinden 2 Mayıs 2024 tarihinde erişildi.

EPRS, *European Parliamentary Research Service*. (Mart 2023). Understanding EU counter-terrorism policy. 1 Mart 2024 tarihinde [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739395/EPRS_BRI\(2023\)739395_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739395/EPRS_BRI(2023)739395_EN.pdf) adresinden erişildi.

Eu Navfor Somalie. (2020). Force Navale de L'union Européenne En Somalie Opération Militaire Atalanta. 26 Aralık 2023 tarihinde https://www.eeas.europa.eu/eu-navfor-somalia/european-union-naval-force-somalia-military-operation-atalanta_und_en?s=325 adresinden erişildi.

Eu Navfor. (2008). Facts and Figures Area of Operation: Southern Red Sea, the Gulf of Aden and Western Indian Ocean. 1-2. 26 Aralık 2023 tarihinde https://eunavfor.eu/sites/default/files/202109/Op.Atalanta_ENG_factsheet.pdf adresinden erişildi.

European Union. (2018). Syria Security situation. 12 Eylül 2023 tarihinde https://europa.eu/easoe_coi_report_syria_security_situation adresinden erişildi.

European Union. (2020). Avrupa Parlamentosu Dışışleri Komitesi tarafından hazırlanan Afrika Kalkınması, İnsani Yardım ve İklim Değişikliği için kapsamlı AB Stratejisi. 29 Şubat 2024 tarihinde [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/603508/EXPO_BRI\(2020\)603508_EN](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/603508/EXPO_BRI(2020)603508_EN) adresinden erişildi.

- Fagbadebo, O. (2007). Nijerya’da yolsuzluk, yönetim ve siyasi istikrarsızlık. I. G. Eğitim (Ed.), *Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar* içinde (ss. 55-68). Kitap Yayın Uluslararası. Durban.
- Fahri, D. ve Erdem, Ç. (218). Ortadoğu’da Otoriter Rejimler: Ortadoğu Arap Toplamları’nın Tarihsel, Siyasal ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerinden Bir Değerlendirme. 12 Eylül 2023 tarihinde <http://www.akademikortadoğu.com/> adresinden erişildi.
- Fanusie, Y. J. ve Entz, A. (2017). Al-Shabaab Financial Assessment. *Center on Sanctions & Illicit Finance*. 4 Mayıs 2018 tarihinde <https://wardheernews.com/al-shabaab-financial-assessment/> adresinden erişildi.
- Farer, T. J. (2005). *Confronting failed states: Their effects on international order*. USAF Institute for National Security Studies. Colorado Springs.
- Fazul, A. M. (2008). FBI Most Wanted Terrorists. 12 Eylül 2023 tarihinde <http://www2.fbi.gov/wanted/terrorists/termohammed.htm> adresinden erişildi.
- Fergusson, J. (2013). *The world’s most dangerous place: Inside the outlaw state of Somalia*. De Capo Press; Bantam.
- Forest, J. ve Meservey, J. (2014). Countering the al-Shabaab Insurgency in Somalia: Lessons for U.S. Special Operations (JSOU Report 14-1). 4 Mayıs 2018 tarihinde https://www.jamesforest.com/wpcontent/uploads/2014/02/al_Shabaab_Feb_2014_sma11.pdf adresinden erişildi.
- Fyanka, B. (2022). Humanus discourse, analysis of the patterns and processes of conflict resolution in Sudan: 1983-2011. *Redeemer's University Journal*, 2(1), 1-2.
- Gaid, S. (2022). Somali offensive against al-Shabaab: Making enduring gains will require learning from previous failures. *CTC Sentinel*, 15(6), 34-35.
- Gartenstein D. (2019). The Strategic Challenge of Somalia’s Al-Shabaab Dimensions of Jihad 27 Aralık 2023 tarihinde <https://www.meforum.org/2486/somalia-al-shabaab-strategic-challenge?gclid=CLT-qeawsKMCfyxi2godo0-W3w> adresinden erişildi.

- Gartenstein, D. (2009). Somali'nin El Şebab Cihad Boyutlarının Stratejik Mücadelesi. Orta Doğu Üç Aylık Sonbahar. 24 Aralık 2023 tarihinde <https://www.meforum.org/2486/somalia-al-shabaab> adresinden erişildi.
- Global Conflict Tracker. (2022). Civil War in Sudan. By the Center for Preventive Action. 2 Mart 2024 tarihinde <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/power-struggle-sudan> adresinden erişildi.
- Gray, A. (2018). Etiyopya, Afrika'nın en hızlı büyüyen ekonomisidir. 4 Mayıs 2018. 21 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.weforum.org/agenda/2018/05/ethiopia-africa-fastest-growing-economy/> adresinden erişildi.
- Griffiths, M. ve O'Callaghan, T. (2002). *Uluslararası ilişkiler: Anahtar kavramlar*. Routledge. Londra ve New York.
- Gross, J. G. (1996). Towards a taxonomy of failed states in the new world order: Decaying Somalia, Liberia, Rwanda and Haiti. *Third World Quarterly*, 17(3), 455-471.
- Gulf of Aden Security Review. (2017). AEI's Critical Threats Project. 25 Ocak 2017. 12 Mart 2024 tarihinde <https://www.criticalthreats.org/briefs/gulf-of-aden-security-review/gulf-of-aden-security-review-january-25-2017> adresinden erişildi.
- Güngörsen, R.ve Şahin, G. (2023). Yapısal şiddet bağlamında başarısız devletler ve terörizm ilişkisi: Yemen ve Suriye örnekleri. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 25(1), 13. doi.org/10.54627/gcd.1251174
- Haji, M. (2018). Somali'de devlet ve klan şiddeti. *Afrika Çatışması ve Barış İnşası İncelemesi*, 8(1), 74-82.
- Harper, M. (2022). Somali ve El-Şebab: Militanları yenme mücadelesi. BBC. 24 Ağustos 2022. 2 Mart 2024 tarihinde <https://www.bbc.com/news/world-africa-62644935> adresinden erişildi.
- Hasan, H. (2007). State security, societal security, and human security. *Journal of International Relations*, 21(2), 2-3.

- Hassan, I. (2020). Somali’de klanlar arası çatışmalar: Barış olduğunda (Baidoa Bölgesi, Körfez Bölgesi örnek olay incelemesi). *Somali Uluslararası Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi Öğretim Görevlisi*, 10(4), 1-11.
- Hawkins, T. (2017). Pilling David, Zimbabwe ekonomisi Harare’de nasıl çöküşün eşiğine getirildi. 19 Kasım 2017. 16 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.ft.com/content/5fe10fea-cd13-11e7-b781-794ce08b24dc> adresinden erişildi.
- Healy, S. ve Bradbury, M. (2010). Bu kimin huzuru? Somali ve uluslararası barışı birbirine bağlamak. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.c-r.org/accord/somalia/endless-war-brief-history-somali-conflict/> adresinden erişildi.
- Hehir, A. (2007). The myth of the failed state and the war on terror: A challenge to the conventional wisdom. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 1(3), 307-332.
- Helman, G. B.ve Ratner, S. R. (2010). Başarısız Devletleri Kurtarmak. Dış Politika. 25 Ocak 2024 tarihinde <https://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states/> adresinden erişildi.
- Hiiraan Online. (28 Mart 2023). Somali Devlet Başkanı El Şebab’a Karşı Operasyonların İkinci Aşamasını Başlatıyor. 3 Mart 2024 tarihinde https://www.hiiraan.com/news4/2023/Mar/190539/somali_president_launches_second_phase_of_anti_al_shabab_operations.aspx adresinden erişildi.
- Hinds, R. (2013). Somali Networks: Structures of Clan and Society (Helpdesk Research Report 05.06.2013). 4 Şubat 2024 tarihinde <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a089fce5274a31e000036c/hdq949.pdf> adresinden erişildi.
- Hoehne, M. V. (2011). Between Somaliland and Puntland: Marginalization, militarization, and conflicting political vision. *Rift Valley Institute*, 19-20. <https://www.researchgate.net/publication/277325164> adresinden 17 Mart 2024 tarihinde erişildi.

Human Development Report. (1994). New Dimensions of Human Security. 26 Şubat 2024 tarihinde <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdr1994.pdf> adresinden erişildi.

Human Rights Watch. (2024). United Nations Security Council Members Should Urgently Take Action, Haiti: Escalating Violence Threatens Millions. 3 Şubat 2024 tarihinde <https://www.hrw.org/news/2024/01/25/haiti-escalating-violence-threatens-millions> adresinden erişildi.

Humanitarian Snapshot. (2023). USAID/BHA in South and Central Asia. USAID BHA_East_Africa_and_the_Sudans_Humanitarian_Snapshot-FY_2022. 26 Şubat 2024 tarihinde https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-01/usaidsbha_east_africa_and_the_sudans_humanitarian_snapshotfy_2022.pdf adresinden erişildi.

Ibrahim, B. A. (2017). How Foreign Aid Hurts Famine Relief in Somalia. Foundation for Economic Education. 27 Şubat 2024 tarihinde <https://fee.org/articles/how-foreign-aid-hurts-famine-relief-in-somalia/> adresinden erişildi.

Ibrahim, M. (2013). Federalism and national stability: The case of Somalia 1999–2013. *Journal of Somali Studies*, 12(4), 4-5.

ICTR in Brief. (2015). Legacy website of the International Criminal Tribunal for Rwanda. 18 Mayıs 2024 tarihinde <https://unictr.irmct.org/en/tribunal> adresinden erişildi.

Insights on the Peace and Security Council (Psc). (7 Mart 2023). Briefing on the Situation in Somalia and the Phased Drawdown of ATMIS. 12 Mart 2024 tarihinde <https://amaniafrica-et.org/briefing-on-the-situation-in-somalia-and-the-phased-drawdown-of-atmis/> adresinden erişildi.

Ishahilidza, A. (2014). *Analysis of peacekeeping strategies in Africa: The case of the African Union Mission in Somalia*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). University of Nairobi.

ISNCA. (2020). L'héritage de Black Hawk Down | Histoire. 12 Mart 2024 tarihinde <https://isnca.org/fr/lh%C3%A9ritage-de-black-hawk-down-histoire/> adresinden erişildi.

- Jafar, S. (2023). Somali Devleti ve Eş-Şebab ile Mücadelesi. 2 Mart 2024 tarihinde <https://ordaf.org/somali-devleti-ve-es-sebab-ile-mucadelesi/> adresinden erişildi.
- Jaffe, G. ve Deyoung, K. (29 Haziran 2011). U.S. drone targets two leaders of Somali group allied with al-Qaeda. Washington Post. 6 Eylül 2023 tarihinde https://www.washingtonpost.com/national/national-security/us-drones-target-two-leaders-of-somali-qaeda/2011/06/29/AGJFxZrH_story.html adresinden erişildi.
- Jama, A. (2019). *Peacekeeping and social stability in Somalia: The case of Amisom in the country*. (Yüksek Lisans Tezi). Istanbul Aydin University.
- Jarle, S. (2013). *Al-Shabaab in Somalia: The history and ideology of a militant Islamist group, 2005–2012*. Oxford University Press. New York.
- Jian, C. (Kasım 2019). From Mao to Deng: China's Changing Relations with the United States. 28 Ocak 2024 tarihinde <https://www.wilsoncenter.org/relations-the-united-states> adresinden erişildi.
- Kalkan, D. (2023). Failed states and terrorism relationship. *Çankırı Karatekin University Faculty of Economics and Administrative Sciences Journal*, 13(1), 325-343.
- Kartika, A. (2019). Piracy in Somalia: An analysis of the challenges faced by the international community. *Jurnal Ilmu Sosial dan Ilmu Politik*, 23(2), 102-119.
- Kassab, S. (2015). The resiliency of authoritarianism: The Assad regime of Syria. *Proceeding of the National Conference on Undergraduate Research (NCUR)*, içinde (988–989). <https://keep.lib.asu.edu/items/136478> adresinden 2 Nisan 2024 tarihinde erişildi.
- Kaya, M. (17 Haziran 2019). \$1 billion aid from Turkey to Somalia. 29 Şubat 2024 tarihinde <https://www.sabah.com.tr/dunya/turkiyeden-somaliye-1-milyar-dolarlik-yardim-4685772> adresinden erişildi.
- Kiran, A. (2017). Recognition of states and recognition theories in international law. *Journal of Social Sciences of Muş Alparslan University*, 5(3), 924-938.

- Kızılay Ş. (2021). Turkey's humanitarian aid policy with its values and actors. *Upa Strategic Affairs*, 2(2), 198-199.
- Klobucista, C., Masters, J. ve Aly, M. (2022). Al Shabaab. 26 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.cfr.org/background/under/al-shabab> adresinden erişildi.
- Küresel Çatışma Takipçisi. (15 Mayıs 2024). Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Çatışma Önleyici Eylem Merkezi Tarafından. 16 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/violence-democratic-republic-congo> adresinden erişildi.
- Kusow, A. M. (2015). Somalia. L'encyclopédie Wiley Blackwell de la race, de l'ethnicité et du nationalisme. 1 Aralık 2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/315770785_Somalia/ adresinden erişildi.
- Kusow, A. M. (2015). Somalia. *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity, and Nationalism*. Iowa State University. Ames.
- Latif, Abdi. (2021). Théoneste Bagosora, a Mastermind of Rwanda Genocide, Dies at 80. 19 Mayıs 2024 tarihinde <https://manchikoni.com/death-of-theoneste-bagosora-mastermind-of-tutsi-genocide/> adresinden erişildi.
- Lemay, N. ve Jerrems, A. (2023). The Afterlives of State Failure: Echoes and Aftermaths of Colonialism. 9 Kasım 2023 tarihinde <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/13540661231215582> adresinden erişildi.
- Letter from Usama Bin Laden to Mukhtar Abu Al-Zubayr. (7 Ağustos 2010). 16 Eylül 2023 tarihinde <https://etc.westpoint.edu/harmony-program/letter-from-usama-bin-laden-to-mukhtar-abu-al-zubayr-original-language-2/> adresinden erişildi.
- Lewis, I. M. (1988). *Somali'nin modern tarihi : Afrika Boynuzu'nda ulus ve devlet*. Longman. London.
- List of Military Operations in the War in Afghanistan (2001–2021). (2021). 4 Mart 2024 tarihinde <https://militaryhistory.fandom.com/> adresinden erişildi.

- Lotze, W. ve Williams, P.D. (2013). The Surge to Stabilize: Lessons for the UN from the AU's Experience in Somalia. 3 Mart 2024 tarihinde <https://www.ipinst.org/2016/05/un-au-stabilize-somalia> adresinden erişildi.
- Luntumbue, M. (2012). Cross-border crime in West Africa: Framework and limits of regional strategies of struggle. *Analysis Note, GRIP*, 2. <https://www.researchgate.net/publication/361372399> adresinden 2 Ocak 2024 tarihinde erişildi.
- Mallaby, S. (2002). The Reluctant Imperialist: Terrorism, Failed States and the Case for American Empire. *Foreign Affairs*. 2 Aralık 2023 tarihinde <https://www.foreignaffairs.com/united-states/reliuctant-imperialist-terrorism-failed-states-and-case-american-empire> adresinden erişildi.
- Mamakeh, O. Y. (2020). *Jammeh adventure on The Gambia, West Africa dictatorship in African politics and governance*. içinde (ss. 430-439), University of Gambia. <https://www.researchgate.net/publication/339271390> adresinden 1 Aralık 2023 tarihinde erişildi.
- Marian, L. T. (2016). Consider This Brief Look at Mugabe's Legacy. 18 Mayıs 2024 tarihinde <https://humanprogress.org/a-brief-look-at-mugabes-legacy/> adresinden erişildi.
- Maruf, H. (2023). Somalia's Neighbors to Send Additional Troops to Fight Al-Shabab. *Voice of America*. 27 Aralık 2023 tarihinde <https://www.voanews.com> adresinden erişildi.
- Meleagrou-Hitchens, A., Maher, S. ve Sheehan, J. (2012). Lights, Camera, Jihad: Al-Shabaab's Western Media Strategy. ICSR. 26 Aralık 2023 tarihinde <http://gsdrc.org/document-library/lights-camera-jihad-al-shabaabs-western-media-strategy/> adresinden erişildi.
- Menkhaus, K. (2006). Quasi-states, nation-building, and terrorist safe havens. *Journal of Conflict Studies*, 23(2), 7-23.
- Menkhaus, K. (2007). Governance without government in Somalia: spoilers, state building, and the politics of coping. *International Security*, 31(3), 74-106.

- Menkhaus, K. (2007). The crisis in Somalia: Tragedy in five acts. *African Affairs*, 106(424), 359-360.
- Menkhaus, K. (2013). *Somalia: State collapse and the threat of terrorism*. Routledge. London.
- Menkhaus, K. (2014). Al-Shabaab's Capabilities Post-Westgate. Combating Terrorism Center at West Point. *CTC Sentinel*, 7(2), 2-30. <https://ctc.westpoint.edu/al-shababs-capabilities-post-westgate/> adresinden erişildi.
- Miller, B. (2022). Somali'de Korsanlık: Sebeplerini, Etkilerini ve Çözümlerini Anlamak. 16 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.worldincontext.com/piracy-in-somalia-understanding-the-causes-impact-and-solutions/> adresinden erişildi.
- Milliken, J. ve Krause, K. (2002). Devletin başarısızlığı, devletin çöküşü ve devletin yeniden inşası: Kavramlar, dersler ve stratejiler. *Development and Change*, 33(5), 756-760.
- Mohamed, A. (2001). Siyasi İstikrarsızlık, Politika Belirsizliği ve Ekonomik Büyüme: Ampirik Bir Araştırma. *Atlantik Ekonomi Dergisi*, 29(1), 87-106.
- Mohamed, F. (2016). *The Somali Clan System: A Road Map to Political Stability in Somalia*. (Yüksek Lisans Tezi). Texas State University, San Marcos.
- Mohamed, F. (2021). *Why Do UN Peacekeeping Operations Fail? Somali's Amisom Case*. (Yüksek Lisans Tezi). Istanbul Sabahattin Zaim University Graduate Education Institute, Department of International Relations, Istanbul. Yök tez kataloğu veri tabanından erişildi.
- Mueller, J. C. (2023). American Troops are Still in Somalia, Fighting an Endless War. 29 Şubat 2024 tarihinde <https://www.upi.com/Voices/2023/10/05/US-troops-Somalia-endless-war/4081696506265/> adresinden erişildi.
- Muibu, D. (2024). Somalia's Stalled Offensive Against al-Shabaab: Taking Stock of Obstacles. *CTC-Sentinel*, 17(2), 19.
- Mustaf, Y. (2023). Somalia's Engagement with Regional Organizations: Assessing the Impact of the African Union, Igad, and Other Regional Organizations on

Somalia's Foreign Policy and National Interests. *Universe International Journal of Interdisciplinary Research*, 3(12), 171.

Mustapha, M. (2021). Somalia: Al-Shabaab, counterterrorism and counterinsurgency in a recovering failed state. A. Shurkin (Ed.), *The Routledge Handbook of Counterterrorism and Counterinsurgency in Africa* içinde (ss. 425-436). Routledge, London.

Naigen, Z. (2016). Müdahalesizlik İlkesi ve Çağdaş Uluslararası Hukuk Uygulamalarında Uygulanması. 23 Ocak 2024 tarihinde <https://link.springer.com/article/10.1007/s40647-016-0126-y> adresinden erişildi.

Newman, E. (2007). Weak states, state failure, and terrorism. *Terrorism and Political Violence*, 19(4), 463-488.

Newman, E. (2010). Critical Human Security Studies. *Review of International Studies*, 36(1), 77-91.

Nisar, M., Sarkar, A., Elder, C., Abdirahman, K., Detzner, S., Miller, J. ve De Waal, A. (2021). Çatışma Araştırma Programı, Somali Siyaseti: Olağan İş ? 7 Aralık 2023 tarihinde https://eprints.lse.ac.uk/110878/1/Somalia_synthesis_v3.pdf adresinden erişildi.

Njenga, S. (2023). Kenya-Somalia Border Opening Delayed amid Security Concerns. 17 Mart 2024 tarihinde <https://www.citizen.digital/news/kenya-somalia-border-opening-delayed-amid-security-concerns-n322970> adresinden erişildi.

Nyaburi, I. ve Salah, M. (2020). The Somali Civil War: Integrating Traditional and Modern Peacebuilding Approaches. *Research Gate*, 8(1), 155.

Nzes, F. (2014). Al-Hijra: Al-Shabab's Affiliate in Kenya. *CTC Sentinel*. 18 Mart 2024 tarihinde <https://ctc.westpoint.edu/al-hijra-al-shababs-affiliate-in-kenya/> adresinden erişildi.

OCHA. (2024). Sudan: Nine months of conflict, Key Facts and Figures. 2 Mart 2024 tarihinde <https://reports.unocha.org/en/country/sudan/card/546bR0X6yh/> adresinden erişildi.

- Ogultürk, M. C. (2023). Somali’de İstikrarın Sağlanmasında AMISOM’un Rolü ve Bölgesel Etkisi. In *Yeni Dünya Ekonomi ve Güvenlik Mimarisi* içinde (ss. 641-654). Tasam Yayınları, Atasaren.
- Omar, M. (2011). *Understanding the Emergence of Al Shabab in Somalia*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fort Leavenworth, Kansas.
- Örnek, S. (2012). Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu. *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2012/1, 108-109.
- Pape, U. ve Wollburg, P. (2019). Impact of Drought on Poverty in Somalia. Policy Research Working Paper 8698, 4. 29 Şubat 2024 tarihinde <http://documents.worldbank.org/curated/en/524061547136956461/Impact-of-Drought-on-Poverty-in-Somalia> adresinden erişildi.
- Paris, R. (2001). Human Security: Paradigm Shift or Hot Air ?. *International Security*, 26(2), 87-102.
- Patrick, S. (2006). Weak States and Global Threats: Fact or Fiction ?. *The Center for Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology*, 29(2), 35.
- Patrick, S. (2007). Failed States and Global Security: Empirical Questions and Policy Dilemmas. *International Studies Review*, 9(4), 645-657.
- Perez, M. (2023). *Darfur Soykırımını 20 Yıllık Çatışma Sonrası Eleştirel ve Siyasi Bir Bakış Açısıyla Analiz Etmek*. (Yüksek lisans tezi). Galway Üniversitesi, İrlanda.
- Phil-Team. (2023). Cibuti’deki Fransız Askeri Üssü: Doğu Afrika’nın Stratejik Sütunu. 29 Şubat 2024 tarihinde <https://entrainement-militaire.fr/en/blogs/parcours-de-militaire/base-militaire-francaise-a-djibouti-un-pilier-strategique-en-afrique-de-lest> adresinden erişildi.
- Piazza, J. (2008). Incubators of terror: Do failed and failing states promote transnational terrorism ?. *International Studies Quarterly*, 52(3), 472.
- Ramis, N. (2013). Appraising the Role of the African Union in Somalia. *Peace and Security Council* (Report No:42). 17 Mayıs 2024 tarihinde

https://www.academia.edu/2315973/appraising_the_role_of_the_african_union_in_somalia_amisom adresinden erişildi.

Rice, S. E. ve Patrick, S. (2008). Gelişmekte Olan Dünyada Devlet Zayıflığı Endeksi (Rapor No: 2008). *Brookings Institution ve Center for Global Development (CGD)*, içinde 4-7. 16 Ağustos 2024 tarihinde https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/02_weak_states_index.pdf adresinden erişildi.

Richardson, J. (2011). The Somali diaspora: A Key Counterterrorism Ally, 4 (17), Temmuz. 8 Ağustos 2023 tarihinde <https://ctc.westpoint.edu/the-somali-diaspora-a-key-counterterrorism-ally/> adresinden erişildi.

Ridley, N. (2020). Turkish-African Relations: An Institutionalist Approach of Turkish Foreign Policy Towards Africa. *Journal of International Relations and Diplomacy*, 2(2), 28.

Robinson, C. D. (2019). The Somali National Army: An Assessment. *Defense & Security Analysis*, 35(2), 211-221.

Roggio, B. (2010). Al-Qaeda Leaders play significant role in Shabaab. *Long War Journal*. 12 Eylül 2023 tarihinde http://www.longwarjournal.org/archives/2010/08/al_qaeda_leaders_pla.php adresinden erişildi.

Rotberg, I. R. (2002). Failed States in a World of Terror. *Foreign Affairs*, 81(4), 127.

Rotberg, I. R. (Ed.). (2003). *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators* içinde (ss. 10-20). Cambridge, Mass; Washington, D.C.

Rotberg, I. R. (Ed.). (2004). *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton University Press, Princeton.

Rothman, L. (2019). Robert Mugabe Ruled Zimbabwe for Decades, Here's How He First Came to Power. 18 Mayıs 2024 tarihinde <https://time.com/4478358/robert-mugabe-dies-history/> adresinden erişildi.

Russell, M. ve Eric, P. (2019). Russia in Africa: A New Arena for Geopolitical Competition (Rapor No : PE 642.283). *European Parliamentary Research Service*. 16 Ocak 2024 tarihinde <https://www.researchgate.net/> adresinden erişildi.

- Sabah Daily. (2019). Turkey's Maarif Foundation flourishes worldwide with new graduates. 21 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.dailysabah.com/> adresinden erişildi.
- Şahin, G. ve Güngörsen, R. (2023). Şiddet Bağlamında Başarısız Devletler ve Terörizm İlişkisi: Yemen ve Suriye Örnekleri. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 25(1), 1-20.
- Sakhi, N. (2021). Afganistan'daki insani ve insani güvenlik krizleri. 8 Ocak 2024 tarihinde <https://www.mei.edu/publications/humanitarian-and-human-security> adresinden erişildi.
- Salisu, S. ve Salleh, A. (2015). Historical Evolution of Boko Haram in Nigeria: Causes and Solutions. *Proceedings of ICIC2015 – International Conference on Empowering Islamic Civilization in the 21st Century* içinde (ss.210-217). Universiti Sultan Zainal Abidin, Malaysia.
- Schlumberger, O. (2017). *Authoritarian Regimes*. University of Tuebingen, Tübingen.
- Schmalenbach, K. (2009). *Preventing and Rebuilding Failed States*. A. Giegerich (Ed.), University of Graz. Graz.
- Security Council Committee pursuant to resolution 2713. (2023). Concerning Al-Shabaab. 25 Mart 2024 tarihinde <https://www.un.org/securitycouncil/> adresinden erişildi.
- Shinn, D. (2011). El Şebab'ın Somali'ye Yönelik Dış Tehdidi. *Dış Politika Araştırma Enstitüsü*, 55(2), 205-206.
- Shuriye, A. O. (2012). El Şebab'ın Liderlik Hiyerarşisi ve İdeolojisi. *Akademik Araştırma Uluslararası*, 2(1), 280-281.
- Siradağ, A. (2015). Sahra-Altı Afrika'sında Terörist Grupların Yükselişi: Boko Haram ve Eş-Şebab. (Handan Öz, Trans.). SETA Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Söğütü, G. (2019). *Başarısız Devlet Olgusunun Terörizmle İlişkisi: Somali ve El Şebab Örneği*. (Yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Şöhret, M. (2019). Uluslararası Hukukta Devletlerin Tanınmasının Hukuki Boyutu ve Tanınma İle İlgili Başlıca Normlar. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 11(38), 63-80.
- Solomon, H. (Ed.). (2015). *New Security Challenges Terrorism and Counter-Terrorism in Africa: Fighting Insurgency from Al Shabaab, Ansar Dine and Boko Haram* içinde (ss. 40-43). Palgrave Macmillan.
- Somalia's Al-Shabaab chief says war shifting to Kenya. (2014). 19 Mart 2024 tarihinde <http://www.theeastafrican.co.ke/news/Somalia-s-Al-Shabaab-chief-say-war--shifting-to-Kenya/-/2558/2323312/-/ict24e/-/index.html> adresinden erişildi.
- Sonsuz savaş: Somali çatışmasının kısa tarihi. (2010). Şubat. 13 Aralık 2023 tarihinde <https://www.c-r.org/accord/somalia/endless-war-brief-history-somali-conflict/> adresinden erişildi.
- Steinberg, G. ve Weber, A. (Eds.). (2015). Al Shabaab Godless Youth. *Jihadism in Africa: Local Causes, Regional Expansion, International Alliances* içinde (ss. 23-25). Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin.
- Takeyh, R. ve Gvosdev, N. (2002). Do terrorist networks need a home ?. *The Washington Quarterly*, 25(3), 97-108.
- Tasdemir, F. (2017). İnsan Hakları Hukuku, İnsancıl Hukuk ve Devlet Dışı Silahlı Aktörlerin Uluslararası Sorumluluğu. *DergiPark*, 4(7), 1-22.
- Tatlı, İ. (2022). Humanitarian Crisis in Somalia: Famine and Migration at the Doorstep. *İnsamer Analysis* içinde (ss.1-8). <https://www.insamer.com/tr> adresinden erişildi.
- Telli, A. (2020). Reading the Arab Spring through Failed State Terminology: Libya, Egypt and Syria. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(3), 1271-1285.

- The European Union Agency for Asylum (EUAA). (2022). Lower Shabelle. Haziran. 3 Mart 2024 tarihinde <https://euaa.europa.eu/country-guidance-somalia-2022/lower-shabelle> adresinden erişildi.
- The Rwandan genocide and its aftermath. (2008). (ss.240-246). 10 Mart 2024 tarihinde <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3ebf9bb60.pdf> adresinden erişildi.
- The Somali Digest. (2023). Analysis: SNA's battle for Wabho. 21 Ağustos. 10 Mart 2024 tarihinde <https://thesomalidigest.com/analysis-snas-battle-for-wabho/> adresinden erişildi.
- Throntveit, T. (2011). On Dört Noktanın Masalı: Woodrow Wilson ve Ulusal Kendi Kaderini Tayin Hakkı. 14 Şubat 2024 tarihinde <https://academic.oup.com/dh/article-abstract/35/3/445/397582> adresinden erişildi.
- Throup, D. W. (2012). Kenya's Intervention in Somalia. *Center for Strategic and International Studies*. 12 Mart 2024 tarihinde <https://www.csis.org/analysis/> adresinden erişildi.
- Thurer, D. (1999). The Failed State and International Law. *International Review*, 81(836), 741-742.
- Tiruneh, W. (2018). The Dynamics of Conflict and Intervention in North-East Africa: The Case Study on the Second Ethio-Somalian (Ogaden) War of 1977-1978. *Research on Humanities and Social Sciences*, 8(11), 72-81.
- Transnational Organized Crime in West Africa. (2011). *Cocaine from the Andes via West Africa to Europe* içinde (ss.10-9). 27 Aralık 2023 tarihinde https://www.unodc.org/documents/toc/Reports/TOCTAWestAfrica/West_Africa_toc_cocaine.pdf adresinden erişildi.
- Tribal Structure in Somalia in the Emergence Process of Al-Shabab Organization. (2022). 20 Aralık 2023 tarihinde <https://9lib.net/article/somali-kabile-yapilanmasinin-sebâb-örgütünün-ortaya-çıkış-yapılanmasi-faaliyetleri.html> adresinden erişildi.

- U.S. Embassy Somalia. (2024). United States Increases Security Assistance through Construction of SNA Bases. 25 Mart 2024 tarihinde <https://so.usembassy.gov/united-states-increases-security-assistance-through-construction-of-sna-bases/> adresinden erişildi.
- U.S. Relations with Somalia. (2022). *Bilateral Relations Fact Sheet*. 29 Şubat 2024 tarihinde <https://www.state.gov/u-s-relations-with-somalia/> adresinden erişildi.
- Ugandan Troops Not Peacemakers. (2007). 1 Mart. 16 Mart 2024 tarihinde <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/6409167.stm> adresinden erişildi.
- Uluslararası Tahkim Kararları Raporları. (1990). Yeni Zelanda ile Fransa Arasında: Rainbow Warrior Olayından Kaynaklanan Sorunlarla İlgili İki Anlaşmanın Yorumlanması veya Uygulanmasına İlişkin Farklılık. 23 Ocak 2024 tarihinde https://legal.un.org/riaa/cases/vol_XX/215-284.pdf adresinden erişildi.
- UN News. (2023). UN relief chief urges end to ‘humanitarian nightmare’ in Sudan. 2 Şubat 2024 tarihinde <https://news.un.org/en/story/2023/10/1142362> adresinden erişildi.
- UNFPA. (2023). Key Results of Equatorial Guinea in 2021. 24 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.unfpa.org/data/transparency-portal/unfpa-equatorial-guinea> adresinden erişildi.
- UNHCR. (2022). Situation Reports - Horn of Africa Emergency. 18 Kasım 2023 tarihinde <https://www.unhcr.org/horn-of-africa-emergency.html> adresinden erişildi.
- United Nations. (1968). International Conference on Human Rights. 24 Şubat 2024 tarihinde <https://www.un.org/en/conferences/human-rights/teheran1968> adresinden erişildi.
- UNOCHA. (2013). Humanitarian Needs Overview in Somalia. 7 Aralık 2023 tarihinde <https://www.unocha.org/publications/report/somalia/2014somalia%20humanitarian-needs-overview-september-20132013> adresinden erişildi.

- UNPOS. (2013). Background in Somalia. 23 Mart 2024 tarihinde <https://unpos.unmissions.org/background> adresinden erişildi.
- USAID. (2022). Amerika Birleşik Devletleri Afrika Halkına 2 Milyar Dolarlık İnsani Yardım Sağlayacak. 15 Aralık. 26 Şubat 2024 tarihinde <https://www.usaid.gov/news-information/press-releases/dec-15-2022-united-states-provide-2-billion-humanitarian-assistance-people-africa> adresinden erişildi.
- Verpoorten, M. (2005). The Death Toll of the Rwandan Genocide: A Detailed Analysis for Gikongoro Province. 2 Şubat 2024 tarihinde https://www.cairn-int.info/article-E_POPU_504_0401--the-death-toll-of-the-rwandan-genocide-a.htm adresinden erişildi.
- Versavel, N. (2013). Devlet Başarısızlığı, Güvensizlik ve Uluslararası Sistem. 5 Ocak 2024 tarihinde <https://www.e-ir.info/2013/03/07/state-failure-insecurity-and-the-international-system/> adresinden erişildi.
- Walsh, D., Schmitt, E. ve Barnes, J. E. (2021). A C.I.A. Fighter, a Somali Bomb Maker, and a Faltering Shadow War. 25 Mart 2024 tarihinde <https://www.nytimes.com/2021/10/24/world/africa/al-shabab-somalia-us-cia.htm> adresinden erişildi.
- Warner, J. ve Hulme, C. (2018). The Islamic State in Africa. *CTC Sentinel*, 11(7), 21-28.
- Weiss, C. (2014). 9 UN Troops Killed in Mali Ambush. *The Long War Journal*. 1 Mart 2024 tarihinde <https://www.longwarjournal.org/archives/2014/10/> adresinden erişildi.
- Wibowo, P. ve Zamzamy, A. (2015). Başarısız Devlet ve İnsan Güvenliğine Yönelik Tehditler. *Uluslararası Beşeri Bilimler, Sanat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(4), 140-144.
- Williams, P. D. (2013). Fighting for Peace in Somalia: AMISOM's Seven Strategic Challenges. *Journal of International Peacekeeping*, 17, içinde (ss.223-224). <https://www.bancroftglobal.org/wpcontent/uploads/2014/06/AMISOM-Strategic-Challenges-JOUP-20131.pdf> adresinden erişildi.

- Williams, P. D. (2020). Building the Somali National Army: Anatomy of Failure, 2008-2018. *Journal of Strategic Studies*, 43(3), 366-391.
- Wise, R. (2011). Al Shabaab. *Center for Strategic and International Studies*, 2, 6. <https://www.csis.org/> adresinden erişildi.
- World Bank. (2005). Conflict in Somalia: Drivers and Dynamics, ss. 16-18. 12 Mart 2024 tarihinde <https://documents1.worldbank.org/> adresinden erişildi.
- World Bank. (2022). Somalia Economic Update: Investing in Social Protection to Boost Resilience for Economic Growth. 1 Aralık 2023 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2022/11/29/somalia-economic-update-investing-in-social-protection-to-boost-resilience-for-economic-growth> adresinden erişildi.
- World Bank. (2024). The World Bank in Ethiopia. 20 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/country/ethiopia/overview> adresinden erişildi.
- Wulf, H. (2007). Challenging the Weberian Concept of the State: The Future of Monopoly of Violence. *Australian Centre for Peace and Conflict Studies*, (9), 1-35.
- Yılmaz, S. (2019). *Otoriter & Totaliter Rejimler*. <https://www.academia.edu/40210167> adresinden erişildi.
- Zartman, W. I. (Ed.). (1995). *Collapsed States: The Disintegration and Restoration of Legitimate Authority* içinde (ss. 4-5). Lynne Rienner Publishers, London.
- Zimmerman, K. ve Vincent, N. (2023). The State of al Qaeda and ISIS in 2023. *Critical Threats Project*. 3 Mart 2024 tarihinde <https://www.aei.org/articles/the-state-of-al-qaeda-and-isis-in-2023/> adresinden erişildi.

